

THE RABBINATE OF THE GREAT
SYNAGOGUE, LONDON

FROM 1756-1842

BY

DR. C. DUSCHINSKY

HUMPHREY MILFORD

OXFORD UNIVERSITY PRESS

LONDON EDINBURGH GLASGOW NEW YORK

TORONTO MELBOURNE BOMBAY

1921

STADTBIBLIOTHEK
FRANKFURT AM MAIN

TO
THE SACRED MEMORY
OF
MY MOTHER

(DIED JUNE 9, 1919—SIVAN 11, 5679.)

PREFACE

THE following pages are an attempt to reconstruct the modern history of the Ashkenazi Community in London on the basis of almost entirely new material, hidden hitherto in volumes of Hebrew manuscripts. The period dealt with is comparatively recent, and may be regarded by many as too recent. The idea that only earlier history is worth reconstruction has taken hold of most of our eminent Jewish scholars, and may account for the fact that the manuscripts used by me were not taken note of before.

The majority of these manuscripts are in the possession of Mr. Elkan Nathan Adler, M.A., whose unique collection of about 5,000 manuscripts has already furnished material for many important contributions to Jewish literature. I owe him a debt of gratitude for allowing me the unlimited use of his library, without which the present volume could never have been written. The essay appeared originally in the *Jewish Quarterly Review* (new series), and this accounts for Appendices I-IV being printed between Chapters I and II. I have to thank the learned Editor of the *J.Q.R.*, Prof. Dr. Cyrus Adler, President of Dropsie College and the Jewish Theological Seminary of America, for the publication in its present form.

C. D.

London,
November 10, 1920.

CONTENTS

	PAGE
INTRODUCTION.	
Origin and establishment of Ashkenazi community; the first Rabbis: R. Juda Leb b. Efraim Anshel and Rabbi Uri Phoebush Hart	1
I. RABBI ZEVI HIRSCH LEWIN.	
Parentage, early days, education, marriage.	2-6
Election to London, 7. The Seven Years' War, sermons relating to same, 8-10	7-10
Other sermons:	
Conditions of London community, 11-12. Festivals, Sabbath observance, Gentiles, 13-15. Communal organization, 16. Synagogue service, Shehita, Neglect of Thorah, 17-19. Historical References, 20. Religious philosophy, 21-3. Measfim, method of study, 24-6	11-26
Personal qualities, temperament, reasons for leaving London.	27
In Halberstadt:	
Election, conditions of acceptance, salary, activity, reasons for leaving	28-34
In Mannheim	35
Chief Rabbi of Berlin:	
Clauses of Contract, salary, 36. Foundation of Yeshibah, Mendelssohn's Bible translation, 37. Gleim, Ritual-Gesetze, 38. Wessely's Dibre Shalom, 39-41. R. Saul b. Zevi Hirsch's Ketab Josher, Mizpeh Jekutiel, Responsa Besamim-Rosch, 42-4. Attacks on R. Saul and the father's defence, 45. R. Saul's life and end, Meyer Joseph, 46-7	36-47
Rabbi Aryeh Leb b. Saul, Chief Rabbi of Silesia, his life and end	48-50
Hartwig Wessely's Dibre Shalom and the dispute aroused by it cause R. Zevi Hirsch's departure from Berlin, 51. His end, 52	51-2
Literary activity	53-5
Approbations	56-7
Family	58

	PAGE
APPENDIX I. R. Zevi Hirsch's Ancestry	59-60
APPENDIX II. Description of MS. Adler 2286	61
Title page and introduction of 'Torah book'	62-3
APPENDIX III. Hebrew Poem on chess, translation of same; A Song for Passover	64-70
APPENDIX IV. Will of R. Saul b. Zevi Hirsch and tomb- stone inscription	71-73
II. RABBI DAVID TEVELE SCHIFF.	
Election to London, Aaron Goldschmidt, Rabbi Jacob Emden's references to the election, R. Meshullam Zalman b. R. Jacob Emden Rabbi of the Hambro Synagogue and his departure from London	75-8
Origin and early days	79-81
R. Tevele in Worms, Vienna, and Frankfurt	82-3
ACTIVITY IN LONDON.	
Correspondence with Rabbis, 85-7. Reconsecration of Great Synagogue 1766, 88. Isaac Michael Speyer, 89-91	85-91
Conditions in the community, Neglect of Torah studies, Beth-Din Dayanim, 94. Salary, Hambro Synagogue, 95. Private life of Jews, secret marriages, 96-7. Reconsecration of Great Synagogue 1790, Judith Levy and her family, 98-9	92-9
Correspondence with his brother R. Meir Schiff Dayan in Frankfurt, Historical references, Hazan Isaac Polak, 100-2. Business connexions of London Jews, 103. Charitable gifts, 104. Frankfurt Jews, 104-5	100-5
R. Tevele candidate for the Rabbinate of Rotterdam and Würzburg, 106-7. Personal characteristics, 108. Literary activity, 109-10	106-10
Death, memorials, tombstone inscription	111-12
III. RABBI SOLOMON HIRSHELL.	
Youth and early training, date of election to London :	113-14
Activity in London :	
Strict administration in religious questions, Shohetim, 115-17. Beth-Din, names of Dayanim, Divorces, 118-20. Names of London Jews, 121. Consecra- tion of A. L. Moses' almshouses. Cases before the Beth-Din, 122	115-22

	PAGE
Correspondence, MS. Adler 4160, 123-6. Duke of Sussex, 127. Letters to Gentiles, London Society for promoting Christianity among Jews, 128-30 . . .	123-30
Missionaries, 131. Joseph Wolf, 132. Collections for Palestine, Hebrat Terumat Hakodesh in America, 133. Jews in Jamaica, 134. Letters to provincial congregations, 136	131-6
R. Solomon as protector of youths, 137-8. As peace-maker, 139. Letters from R. Akiba Eger, 141 . . .	137-41
The Reform Synagogue, 142. Controversies: S. Cohen's Elements of Faith, Solomon Bennet's 'Tene Bikkurim', Mayer Rintel's 'Minhat Kenaoth', 144-5. Bennet's 'Present reign of Duke's Place displayed', 146-9 . . .	142-9
R. Solomon's mode of life, his end	150
Family	151-4
Funeral and Memorials	155-6
APPENDIX V. Twenty-one Hebrew Letters and Documents by and to Rabbi Tevele Schiff	157-217
APPENDIX VI. Translation of letters, I-IX	218-53
APPENDIX VII. Extract from the Minutes of the Frankfurt Beth-Din relating to the sale of the house 'Zum Grünen Schild' by R. Meir Schiff to Mayer Rothschild	254-59
APPENDIX VIII. Hebrew Elegies on the death of Rabbi Tevele Schiff by Isaac and Zalman Keyzer, and translation	260-3
APPENDIX IX. MS. Adler 2261. Records of authorizations to Shohetim in the years 1822-45	264-73
ADDITIONAL NOTES AND CORRECTIONS	274-95
INDEX	297-305

INTRODUCTION

THE history of the various Jewish communities, the tales told about the numerous Kehillahs, forms as great and as important a part of Jewish history as do the tales of woe and persecution of the Jews as a people, and as the political history of the Jews, in their relation to other nations. Every community, be it large or small, has its own history with its personalities, scholars, benefactors, and—cranks. It might be difficult to write the history of a small non-Jewish community, but monographs on many a small Kehillah with no more than 50 to 100 families have often been written and form a valuable part of Jewish history.

The Ashkenazi community of London was at first a small *hebrah* only, but very soon increased in numbers. London, as the capital of the British Empire, as the centre of the world's commerce, soon after the readmission of the Jews in 1650, attracted many co-religionists from the Continent. Although the first settlers were Sephardim, we find a small Ashkenazi community as early as the year 1659. In 1675 the community had already developed so far as to be able to elect a Rabbi in the person of the learned R. Judah Loeb b. Ephraim Anschel, who in 1705 became Rabbi of Rotterdam. (See *J.H.S.E. Transact.*, vol. III, p. 105.)

D.

B

Most of the Ashkenazi settlers of that time hailed from Germany, only very few from Poland. The first Parnas of the congregation, Abraham, or R. Aberle, came from Hamburg, and the first Rabbi of Duke's Place Synagogue, Uri Phoebush Hart, at first opponent of R. Judah Loeb's and afterwards his successor, was a native of Breslau and was known as R. Phybush Bressler. He was in office from 1692 until 1752. His successor was Rabbi Zevi Hirschel Lewin.

Through the kindness of Mr. E. N. Adler I have been enabled to obtain an insight into the spiritual life of the Ashkenazi community under the guidance of Rabbi Zevi Hirschel and his successor in office, David Tevele Schiff, who was Rabbi of Duke's Place Synagogue from 1765 until 1792. Mr. Adler allowed me the use of his manuscripts, Nos. 1160, 1248, and 2286 and others. MS. Adler 1248 contains, on 84 folio leaves, most of the discourses which Rabbi Zevi Hirschel Lewin, or as he was called in London Hart Lyon, delivered during his tenure of office in London in the years 1756-63. The first discourse is dated Sabbath Beha'alotka 5517 (June 1757) and the last the Sabbath preceding Passover (Sabbath Haggadol) 5523 (March 1763). MS. No. 1160 contains talmudic and other notes by David Tevele Schiff, some of them having been written in London. MS. 2286 is again the work of R. Zevi Hirsch.

I

RABBI HIRSCHEL LEWIN

as we shall call him for brevity's sake, and as he was generally called in later life, was born in 1721 at Reisha in Poland. He was the son of Rabbi Aryeh Loeb (Loewenstamm), then Rabbi of that town. Rabbi Aryeh Loeb was a descendant of great men. His father was Rabbi Saul of

Cracow, and his grandfather was the famous Rabbi Heschele Cracow, but the family traced their origin to Rabbi Jacob Weil of Regensburg (flourished about 1435) called Mahari Weil, to Rabbi Meir of Padua (Maharam Padua, died November 1583), Solomon Luria (Maharshal, died 1573), and even to the great Spanish statesman and Hebrew scholar Don Isaac Abrabanel (born 1437, died 1508). Rabbi Hirschel's father, R. Aryeh Loeb, was at first Rabbi in Reisha, where he still lived in the year 1728. Later he became Rabbi of Lemberg, then of Glogau and lastly of Amsterdam. In 1734 he signs in Glogau an approbation (הסכמה) dated 17th of Sivan, 5494, to the Talmud edition printed at Frankfort and Berlin. On the New Moon of the month of Tammuz, 5400 = July 1740, he received the call to Amsterdam.

Doubt has been expressed by various historians as to whether Rabbi Aryeh ever officiated in Lemberg. Landshut in his history of the Berlin Rabbis (p. 71) devotes a whole page to the task of solving this mystery. In the approbation to the Talmud edition just mentioned, he refers to himself as Rabbi elect of Lemberg. There being then no other proofs known of his ever having filled the office in Lemberg, Landshut, having no evidence, ventures the opinion that he was only *elected* to the office, but never actually officiated there (*op. cit.*, p. 72). Dembitzer, in his excellent work on the Rabbis of Lemberg, entitled *Kelilat Fofi* (Cracow, 1888), II, 83a (without referring to Landshut's work), is of the opinion that R. Aryeh Loeb was at *one and the same time* Rabbi of Glogau *and* of Lemberg. According to Dembitzer he lived sometimes in the one town, sometimes in the other. We need only look at the map and measure the distance between these two places

to become at once convinced how improbable such a theory is. The journey by coach must have taken several weeks. We are now in a position to discard both these theories. MS. Adler 2286 is a scholar's note-book (a so-called 'Torah book') by Zevi Hirsch written in Glogau, and commenced in the year 1737. The title of this manuscript tells us that Rabbi Hirschel, who was then studying under his father, made these notes in order to keep a record of all the new points raised by his father in his talmudical lectures delivered at his Yeshibah (College). He styles his father (מ"ו ארי' ליב ני"ו אבר דק"ק גלוגא אשר הי' לפניו אב"ד דק"ק לבוב) 'R. Aryeh Loeb Rabbi of Glogau, who *was formerly* Rabbi of Lemberg' (see, however, *Megillat Sefer*, p. 67). This leaves no doubt that for some time he was actually Rabbi of the latter congregation.

Rabbi Aryeh Loeb is described as one of the most humble men that ever lived. Of a quiet disposition and saintly life, worldly goods had no value for him. He never said a word which he did not mean; strict as regards himself he was very lenient and most tolerant to others. Only on one point did he admit of no compromise, and that was in his unrelenting opposition to the adherents of the pseudo-Messiah Sabbatai Zevi. He sided with Jacob Emden, who was his brother-in-law, in the latter's quarrel with R. Jonathan Eybeschütz. Many members of his family (his father R. Saul and his grandfather R. Heschel) had already before him actively combated the spreading of the sect of 'Shebsen' (as the adherents of Sabbatai Zevi were called). Many of the letters which he wrote against Eybeschütz are printed in Emden's works (*Hit'abkut, Sefat Emet*, &c.).

Rabbi Aryeh Loeb's wife was Miryam (died in

Amsterdam, 17th of Tammuz, 1753), daughter of the famous Ḥaham Zevi, Rabbi of the combined congregations, Hamburg, Altona, and Wandsbeck, later of Amsterdam and Lemberg (where he died on Monday, 1st of Iyyar, 1718), who likewise came from a family of great scholars. (See Appendix I.)

Born of such parents, it is no wonder that R. Hirschel Lewin was, from his earliest childhood, brought up in a religious atmosphere, taught to love his people and their tradition, and he soon became an eminent scholar. The education of Jewish children in those days consisted mainly of Hebrew. From the age of five the child was taught Hebrew, from morning to night, and Hebrew only. Not infrequently many boys of twelve or thirteen years of age had mastered a considerable part of the Talmud. Of a similar nature was Hirschel Lewin's early training, with the exception, that in addition to the Talmud, he was taught also Hebrew grammar, a very exceptional thing in those days. The MS. Adler No. 2286 was begun by him when he was only sixteen years old and gives proof that even then he was a master of Hebrew style, possessed of a clear head and had quite original ideas. We do not hear about him again until many years later. The first letter which we possess from him (Landshut, p. 72) is dated 1751, written when he was a private scholar in Glogau. This letter refers to the Emden-Eybeschütz controversy and is addressed to his brother Saul, then Rabbi of Dubno (later in Amsterdam). It appeared in the booklet, *Sefat Emet*, of his uncle Jacob Emden (p. 22 a). Having married Golde, daughter of David Tevele Cohen, Parnas in Glogau (died on the 9th of Tishri, 551 = 1751; see *Zevi Lazzadik*, p. 175, note 20), he settled there and continued his studies

under Rabbi Lemmil Levi, Chief Rabbi of that town. At the instigation of this teacher he wrote another letter to his father R. Aryeh Loeb, intimating that Eybeschütz was tired of the endless strife with Emden, and was willing to give an undertaking not to write any more charms or amulets (printed in *Edut Beja'akob*, p. 59 a). Rabbi Aryeh Loeb sent this letter to his brother-in-law Jacob Emden, who replied in a bitter spirit. 'He was disappointed in R. Hirschel', he writes, 'whom he had estimated to be a man of strong will and character, and in that opinion had asked him to be his messenger to the Rabbis of Poland and win them over to his side. Instead of this he turned conciliator, but there can be no conciliation with the evildoer Eybeschütz. "Keep away from his net"', he ends up. (Emden's letter is dated the 25th Adar, 5513 = 1753, and is printed in *Edut Beja'akob*, p. 59 b.)

It is nearly certain that he lived in Glogau for several years. When in 1756 the Rabbinate of the Ashkenazi congregation in London became vacant, R. Hirschel had already won fame as an eminent scholar, a great Hebrew linguist and also as one who had some knowledge of secular subjects. He was elected to the vacant office in the same year. He had received an offer, shortly before his election, to become Rabbi of Dubno in succession to his brother Saul, who had been appointed to succeed his father R. Aryeh Loeb (died 7th day of Passover, 1755, at the age of 64; see Landshut, pp. 72 and 118) as Rabbi in Amsterdam. The conditions were that he should pay the government fees, which had to be paid in Poland on the election of every Rabbi, and to provide a house for himself. He refused, probably because he had already received the call to London.

Rabbi Zevi Hirsch in London.

Rabbi Hirschel was Rabbi in London from the end of the year 1756 until the 1st of Sivan, 1764, about eight years.¹ It was during the Seven Years' War, when the political conditions of Europe were totally different to what they are to-day. England was the *ally* of Prussia and had to fight against France, Russia, and Austria. The year 1756 was an especially critical one for England. The Duke of Newcastle, who had followed his brother Henry Pelham as Prime Minister, began the war with only three regiments fit for service. England suffered in that year not only defeats by the French in Minorca, losing Port Mahon, but also in America the English arms were far from victorious. Part of the English Fleet was destroyed and a despondency without parallel took possession of the population. Chesterfield cried in despair, 'We are no longer a Nation'.

Under such external conditions R. Hirschel entered office. The first sermon which we possess from him was delivered at an Intercession Service² ordered by the King,

¹ It is not quite clear as to when he entered upon his duties. Jacob Kimḥi in his *שאלה ודבר* (p. 7) states that he was elected at the beginning of the year 5517 (September or October 1756), and signs a letter to him dated: = Sidra Noah (= November) 5517. The date of this letter seems beyond question, the letters giving the same being printed in large type. On the other hand, in an approbation to the book *מבין חרות* (Amsterdam, 1765, see Benjacob, *Ozar Hasefarim*, p. 288, No. 339), Rabbi Hirschel states that he wrote it at the Hague on Monday the 20th of Elul, 5517, on his way to take up his duties in London. This cannot be right, and must have been a mistake of the printer (the book having been printed eight years later), who very likely printed the wrong letters in large type. There can now be no doubt as to Kimḥi's date being the correct one, as we possess in MS. Adler, No. 2248, a sermon delivered in London on *שבת בהעלותך* = May 1757 (p. 3).

² The manuscript contains four sermons given at Intercession Services

and was held on Sabbath Beha'alotki 5517 = about June 1757. (MS. Adler 1248,³ p. 3a.) He remarked in that discourse: 'The fact that the king had commanded a special service is a proof that he does not rely on his own strength alone, but prays for the help of God'. He reminds his congregation that they live in a country where Israel is treated with kindness and where they enjoy liberty. This was said at a time when, in Germany, Jews were required to pay, not only extra war-taxes in money, but had to give up all boxes, watches, and rings, made of gold or silver. If a tax was not paid, the community had to give hostages, and the lot of the German Jews of those days was, accordingly, not an enviable one.⁴ 'We Jews', continues R. Hirschel, 'can help the King as much with our prayers as by joining the Army'—an opinion very much questioned nowadays. In another discourse, 'by command of the King', referring to some victory, he says: 'The King does not attribute victory to his own arms but to the help of God. We Jews have double reason to be thankful for the victory, as the King's peace will mean peace for us'.

'by Command of the King': (1) on pp. 2a-2b; (2) pp. 21a-22b; (3) pp. 23a-24a; (4) 24a-27b, all of the year 5520 = 1759-60. An Intercession Service was held in the Sephardi Synagogue on Feb. 6, 1756 (see Gaster: *History of the Ancient Synagogue Bevis Marks*, p. 137), when Ḥaḥam Isaac Nieto preached the sermon. (Published in Spanish, London: Richard Reilly, 1756.)

³ MS. Adler 1248 consists of ninety-one folio leaves, numbered recto only. Fol. 1 is a fly-leaf, fol. 2 contains short notes on various talmudical subjects. Fol. 3a begins with: פה לונדן יע"א ב"ה פ' בהעלותך דרוש ליום הנועד ע"פ: ציות המלך יר"ה תקט"וב לפק מנחה היא שלוחה לכבוד פורים תרט"ז: מאת עברו ואוהבו אהרן בר"י מליסא.

⁴ See Barbeck, *Gesch. d. Juden in Nürnberg und Fürth*, p. 84.

He deals with the question as to whether we are allowed to rejoice at the news of a great victory, which has involved the loss of so many thousands of precious lives. He refers also to the rise in the price of foodstuffs and to the bad economic conditions of the country. The poor especially suffered through the war, as the rich people selfishly complained of the sacrifices they had to make, and he pleaded earnestly for the support of the poor. He mentions also that nearly every kingdom in the world was at war. Interesting in this discourse is his reference to Aristotle (כתב אריסטו בספר המדות) who said: 'War is a hateful thing in itself. It brings death to many, distress to more, but when it is over and has brought peace and victory to a land it becomes a laudable achievement. Often, apparently trifling events cause war, so that it is difficult to understand how sane people should risk life and honour and fortune for such issues. Only the monarchs and the leaders of the peoples know the real reasons that cause wars—invariably it is the hope to enhance the renown of their countries; it is the prestige for which they are all fighting. "As the Macrocosmos, the world, so is Man, the Microcosmos."' R. Hirschel continues, 'we must wage war even on our smallest sins, because if we do not curb them in time they will overmaster us and self-victory will be more difficult. Men and nations must fight for self-respect and wage war against everything that threatens to reduce them to a lower level of morality'. These are Rabbi Hirschel's words in these critical days—great words of a great mind. -In the further course of this sermon he speaks to his congregants as the Rabbi who is anxious for the strict observance of the religious ceremonies. 'I warn you against the small sins you have fallen victims to. The shaving of the beard,

a non-Jewish custom, strictly and repeatedly forbidden in our Torah; immorality among young people, the disregard of the laws of purity (ריני טבילה), the desecration of the Sabbath;⁵ these are all very important, but you regard them as minor matters, not realizing that they are the pillars on which Judaism stands. You direct a non-Jewish servant to light the fire, to make fresh tea or coffee on Sabbath. Do not forget that the punishment for this sin is that fire breaks out in your houses, according to the saying of the Talmud,⁶ "Firebrands happen, where people desecrate the Sabbath day." Jerusalem was burnt on account of that sin (MS. A. 1248, p. 26). People carry things on the day of rest even outside the city boundaries, likewise a transgression of an important commandment.⁷ The disregarding of the laws of purity brings the punishment of death by water upon you.' He says further, 'See what happened at Portsmouth, the punishment that came upon our brethren there through the waters. Because they disregarded the laws of purity, so many wives became widows, so many

⁵ Desecration of Sabbath is mentioned in the manuscript, on pages 12 b, 22 a, 47 b, 62 a, and 73 a.

⁶ See Talmud b. Shabbat 119 a.

⁷ The carrying of anything whatsoever on Sabbath day outside one's own house and precincts is strictly forbidden according to Jer. 17. 21-2. The Rabbis allowed to make an Erub = עירוב; which literally means mixing, and is done in the following manner. Two poles are fixed at the entrance to a street or number of streets connected with wire on top, like telegraph lines, and the area thus closed in was 'mixed' into one court. Within the boundaries thus marked it is allowed to carry things which may be handled on Sabbath. The City of London seems to have had such Erubim, or was regarded as mixed area, its boundaries being closed by the City bars. Rabbi Hirschel complains that people of his time already disregarded this religious rule and carried articles outside the City. He says: והנה עינינו הרואות כמה וכמה שנושאים משה אפילו חוץ לסיט"א במקום שאין שום היתר.

children are now orphans. All this should be a warning to us to fight the enemy within us, the evil spirit (יצר הרע). He concludes with a prayer for King and Country, beseeching that England's victory may be followed by everlasting peace all over the world.

The incident of the drowning at Portsmouth to which he referred, happened on the second day of Adar I, 5518 (1758). We find an account of it in the Minute-book of the congregation (p. 7). (Paper by the Rev. I. S. Meisels in *Jewish Hist. Soc. Transactions*, vol. VI, p. 124.) The record says, 'Eleven members of the congregation, young and old, lost their lives by drowning; the circumstances are not stated'. In memory of this disaster a Hazkarah (memorial-prayer), mentioning the names of the lost, is recited four times a year in the Synagogue at Portsmouth.

The sermons that follow generally open with a talmudical discourse, which must have lasted about one hour and a half, and continue with a sometimes equally long moral haggadic lecture. It was, in those days, a regular thing that the Rabbi, who only preached two or three times a year, gave on these occasions sermons of three, sometimes four, hours' duration. The people mostly had a fair knowledge of Hebrew and nearly all could follow a midrashic interpretation, a 'Wörtchen' as it was called. To support one moral teaching the Rabbi would use two or three such Wörtchen, linked one into the other, which were a kind of intellectual gymnastics, keeping the interest of the listeners alive. Although the Rabbi had no obligation to preach more than three or four times, sometimes even only twice, a year—if he was as good and eloquent an orator as our Rabbi Hirschel, he preached more often. The gap was filled by travelling preachers, called Maggidim,

who used to travel from congregation to congregation, generally during the winter months, delivering sermons. There seem to have been such preachers in London, too, as Rabbi Hirschel refers to them in one of his discourses (MS. A. 1248, p. 44 a).

The Ashkenazi congregation was at the time of his tenure of office already fairly organized, apparently on the same principle as most of the continental communities of the time. Apart from giving decisions in ritual questions and preaching, the Rabbi's duties consisted in performing the ceremonies at weddings, *ḥalitzah*, and divorce cases. His chief duty was to study the Talmud and its commentaries and to spread this knowledge. A Rabbi's reputation and authority depended not so much upon what he actually did for the congregation as upon his fame as a great scholar, and the esteem in which he was held by Jewry at large. R. Hirschel had, as we have said, the reputation of being an eminent scholar, nevertheless he had the interest of his congregants also at heart. Although most of his time was spent in the study, he seemed to be well acquainted with everything that was going on in the community.

The London Jews of his time appear to have rapidly become Anglicized. They dressed like the Gentiles, shaved their beards; the ladies wore décolleté dresses. They associated with the English people, ate at their houses, and even went so far as to keep the Christian feasts to the neglect of their own. Christmas puddings seem to have been much favoured, and mixed marriages were not infrequent.⁸ They visited theatres and operas. There were coffee-houses

⁸ Pages 4 b and 35 a.

which became meeting-places for card-players.⁹ Apostates, however, were rare, because, as he says in a sermon, held on the 10th of Tebet, 5518, 'in this Country everybody can do publicly what his heart desires' (p. 4 a). He raises his voice fearlessly against all these transgressions. His warning against mixed marriages was in the following strain: 'The children of a non-Jewish wife are sure to become Christians, and, although the non-Jews of our days cannot be regarded as heathens, still they are in the category of "Ger toshab" ¹⁰ (גר תושב), are outside the Covenant of Abraham and have not taken upon themselves the observation of the Torah and its precepts (Mizwot). To marry a non-Jewish woman is, therefore, tantamount to abandoning the faith, even if she should become a Jewess.'

Festivals.

The laws of Passover, Sukkah, the dietary laws, were not observed in the proper manner. Referring to Sukkah he says, 'This precept commands us to eat and to drink, to live and to sleep in the Sukkah. God knows that I always endeavoured in my younger days to fulfil this Mizwah in its proper manner, and I was not satisfied until I succeeded in having a large room, beautifully furnished, adapted for the purpose. There I lived during the whole seven days of the festival. Now, my soul grieves that here I cannot fulfil this commandment as I ought to and as I used to do. The bulk of the people (המון עם) go into the Sukkah, say the blessing but do not eat even a morsel of bread (כזית) there, and go home to have their meal *outside*

⁹ Pages 69 a, 73 a. Card-playing was apparently very frequent, he mentions it often, see pp. 19 b, 24 b, 33 b, 73 a.

¹⁰ Literally: a settled stranger.

the Sukkah. What blasphemy! They not only do not keep the precept, but say a blessing in vain (MS. A., p. 35 a). They say, "God has commanded us to *dwell* in the Sukkah," and, as soon as they have said this, they go and transgress the command. The same applies to the Etrog; they pay a good price for it, and very often in their ignorance do not even examine whether one or more of the four plants are not unfit for use (פסול).

Concerning Sabbath he has also several other grievances to report. Apart from the already mentioned points, in connexion with the kindling of fire (see above, p. 112), he complains that sometimes even cooking itself is done, and that generally the Sabbath is not observed as the 'Holy day' it ought to be. 'If you are thus keeping the holy day', he exclaims, after having reproached them for various failings, 'by doing things which even the Gentiles do not do on Sundays, I ask you, "Why do you come to the House of God?" God knows how tired I am of my life, when I see all your doings: I am even afraid to hear what, I am told, is happening publicly, let alone of how you desecrate the Sabbath-day in private.' He mentions among other things that people have their letters opened in front of the Post Office on Sabbath. 'Although this is not forbidden', he says, 'I have heard that it is a scandal (חילול השם) in the eyes of the Gentiles.' What this means is not quite clear. It cannot refer to tearing the letters open, as he says, 'it is not forbidden'. I am inclined to think that many people gathered before the Post Office on Sabbath mornings and asked non-Jews to open their letters. The large gathering may have become a nuisance to the general public.

Fearlessly he raises his voice against all disobedience

to the law. 'Day by day', he says, 'we can see with our own eyes the decay of our people. We sin and act against the law of God; all our endeavours are to associate with the Gentiles and to be like them. That is the chief source of all our failings. See, the women wear wigs (פאה נכרית)¹¹ and the young ones go even further and wear décolleté dresses open two spans low in front and back (יוצאים ערומים), see pp. 12 b, 19 a, 33 a, 62 a, 70 a, and 70 b). Their whole aim is, not to appear like daughters of Israel (p. 16 b). On the one side we claim with pride that we are as good as any of our neighbours. We see that they live happily, that their commerce dominates the world, and we want to be like them, dress as they dress, talk as they talk, and want to make everybody forget that we are Jews. But, on the other hand, we are too modest and say: We are not better before God than the Gentiles, we all come from the same stock, are all descendants of Noah's three sons, and need not keep more than the seven precepts which the sons of Noah are obligated to observe. Know you that ideas like these are the ruin of Judaism? We must be conscious that we are the chosen people of God, the kingdom of Priests, and behave as it behoves "Israel", the Princes of the Almighty. Reverse the order! Be modest in your personal ambitions, be content with the material advantages you enjoy in this country, but be not modest with your faith. See where these thoughts lead you to, and how we live here. We dress on non-Jewish holidays better than on our own festivals; the Christmas pudding which the Christians prepare in memory of the Apostles

¹¹ Parḥon, the grammarian of the twelfth century, has already the same grievances. See his lexicon *מחברת הערוך*, Posonii, 1844, p. 57, s. v. צם. See also Zunz, *Ritus*, p. 4.

is more favoured than the Mazzoth. Even the children call the non-Jewish feasts "Holy" days and do not seem to know that our holy day is the Sabbath. Soon they will come to regard the "Habdalah" service (ceremony at the conclusion of Sabbath) as a sign for the beginning of the Sabbath.'

Communal Organization.

The only institutions the community apparently possessed were the Synagogues. Rabbi Hirschel does once mention in a sermon the Yeshibot, but only to state that they are vanishing. There was no hospital, and no schools were maintained by the congregation. The Rabbi had a Bet-Hamidrash in his own house, where he also held divine services. It appears that some one reproached him once for not coming frequently to Synagogue, and his answer was given in a discourse (p. 40a) in which he appeals for more frequent attendance of the Synagogue. 'Then as an excuse for not coming to Synagogue you quote the text: "It is vain for you to rise up early, because you sit up late" (Ps. 127. 2), and my answer to you is likewise with the words of the Psalmist: (Ps. 19. 12: גם עבדך נזהר בהם בשמרים) "My servant is warned by them, and they watch the heel of the great" (which is a witty translation instead of the literal meaning of the text; "in observing them there is great reward"). The people (המון עם) indeed look at (עקב רב) the heel of the Rav, how he walks and where he goes. I know full well that many criticize me for not coming to Synagogue, although I am certain that my coming would not increase the number of Synagogue-goers. "They stood each at the doors of their tents and looked after Moses" (Exod. 33. 8), can be equally

applied to myself, but I tell you: Do not judge me, you who sit in the evenings in beer-houses and music-halls, who sleep in the morning and do not come to the House of the Lord, and then say that you stay away because you follow my example. My conscience is quite clear; I pray to God in my Bet-Hamidrash, a place designed to the Glory of God. I do not sleep, but pray with a congregation of ten, at the same time as the service in the Synagogue is being held, so that I fulfil all the requirements of the Law. I would, nevertheless, go to Synagogue (מפני כבוד הצבור) out of respect for the congregation, but for my weak state of health. The congregation knows that not the desire for sleep keeps me away, but the physical impossibility of attending.' In another sermon (p. 35 a) he refers again to Synagogue-attendance, and protests against people who had contracted mixed marriages having the audacity to demand being called up to the Torah.

The decorum in the Synagogue cannot have been above reproach. People gossiped during the Service (24 b). 'Within the Synagogue all seem to be friends and have confidential news to tell one another, but outside disunion reigns among the members' (p. 12 a). He attributes the cause of disunion to the desire to be more than one's neighbour, and to false pride.

We find also a reference to the Shehitah. The Shoḥetim were often irreligious and he feels helpless against this evil: 'The Shoḥetim are devoid of Mizwot and ignorant, and what can the Rav do?' are his words (והשוחרטים שלהם נערים מנוערים מן המצות ומה יעשה הרב) (p. 12 b). 'The former times were better than these. See how many hospitals and houses for the poor were built and maintained, and here, with us, not one such institution is to be found.

D.

C

If any one does support a poor man or a poor official, they would like him to behave as if he were their slave and not like the man of self-respect that he was in former days. (Very likely a personal note.) Try and imitate the Gentiles in this! See how many houses for the poor they have built and surrounded with beautiful gardens. They have houses for learning, called Academies, where anybody who has a thirst for knowledge can go and study, all his wants being provided for; but we do not possess even one single Bet-Hamidrash. Look at our brethren the Sephardim (p. 19 b), they have a Bet-Hamidrash and support several scholars. Although this support is small and they have to find additional means of livelihood, nevertheless the congregation is doing its best and deserves praise for it. Especially laudable are they as many Ba'ale Batim (householders) also take part in the Shiur (Portion of study). We, the Ashkenazim, have neither a place where to learn, nor where to teach, and the "kindness of Gentiles" thus becomes our destruction, for we are too well treated and so forget our Torah.' The Gentiles, he says on another occasion (Intercession Service held in 1759, p. 24 b), are versed in the whole twenty-four books of the Bible, but our people are so ignorant that they can really recite all they know while standing on one foot.¹² They waste their time in coffee-houses and clubs playing cards, instead of devoting some hours, when free from business, to the study of the Torah. It is done in other congregations not far from us, e.g. in Amsterdam. 'It were better if you would

¹² Referring to Talm. B. Shabbat, p. 31 a : Hillel was asked by a heathen to teach him the whole Torah while he was standing on one foot. Hillel answered him : 'Do not do to your neighbour what you would not like yourself'; that is the whole Torah, everything else is only the commentary, go and study'.

read at least secular books instead of playing cards.'¹³ In another sermon (p. 18 b) we find again bitter complaints of the neglect to teach Torah to children and young people. 'The Yeshivot are going from bad to worse and the children, while they are quite young are, first of all, taught by their parents the English language and customs, and when they grow older they do not want to learn Hebrew. Thus it happens that when an old scholar dies, there is nobody to take his place. In olden times the saying of Ecclesiastes (I. 5) "The sun arises, the sun goes down" was true, for when the sun of one Rabbi went under, another one arose and gave light to Israel. We find that on the day Rabbi Akiba died Rabbi Judah Hanasi was born. In these times when a scholar departs from this life he is lost for ever to Judaism, there are no young men to replace him, and thus the succession of scholars in Israel is broken. All this is the result of our mixing among the Gentiles and of the desire to be like them.'

Historical Notes.

In connexion with this exposition he mentions, as was customary in Memorial orations, the loss of Rabbis who had died within that year (1757-8). Their names are : (1) Moses Lwow Rabbi in Nikolsburg ;¹⁴ (2) Abraham Moller

¹³ הלא טוב לקרות בספרי סיפורי מלחמות, see A., p. 27 a.

¹⁴ מהו"ר משה לבוב אב"ד דק"ק נ"ש, Moses Aaron Lemberger known also as Moses Lwow was first Rabbi in Leipnik, afterwards in Berlin, and lastly Landrabbiner of Moravia in Nikolsburg, where he died 17th Tebet, 5518, 28th Dec., 1757. See Feuchtwang in *Kaufmann-Gedenkbuch*, p. 378, and Landshut, *op. cit.*, 23.

of Bamberg;¹⁵ (3) Wolf Rabbi of Friedberg;¹⁶ (4) Meir of Hannover;¹⁷ (5) Abraham Rabbi of Emden;¹⁸ (6) Leb of Heitzfeld;¹⁹ (7) Jacob of Greditz (Graetz);²⁰ (8) Isaac of Hanau;²¹ (9) Akiba Eger Rabbi of Pressburg;²² and (10) Zevi Hirsch of Hildesheim.²³ In another Hespel (Memorial Service) held on the 17th of Tammuz, 5522 = 1762 (p. 71a) he mentions the death of his relative 'the Rabbi of Berlin', referring to David Fraenkel,²⁴ Mendelssohn's teacher; the Rabbi of Fuerth,²⁵ likewise

¹⁵ מו"ה אברהם מאליר אב"ד דק"ק באמבערג. See Kaufmann, פנקס במברג, קובץ על יד, ק"ק במברג, vol. VII, p. 27. He was formerly Rabbi of Oettingen. See his approbation to Baruk b. Elkana's פירוש התורה, Fürth, 1752.

¹⁶ מוה וואלף אב"ד דק"ק פרידבורג.

¹⁷ מו"ה מאיר אב"ד דק"ק הנובר. See Emden, *Megillat Sefer*, p. 144 and D. Kaufmann in *Monatsschrift*, 1896, pp. 220 and 274.

¹⁸ מו"ה אברהם אב"ד דק"ק עמדין.

¹⁹ מו"ה ליב אב"ד דק"ק הייזפעלט. Heitzfeld or Hatzfeld is Heidingsfeld near Würzburg in Bavaria.

²⁰ Jacob of Greditz = נרעדין דק"ק יעקב אב"ד דק"ק נרעדין was the son of R. Hirsch of Pintschow and became Rabbi of Glogau. He was an ancestor of Rabbi Dr. Kaempf of Prague. See Landshut, *op. cit.*, p. 75 and Emden in *Edut Beja'akob*, p. 59a.

²¹ מו"ה איצק אב"ד דק"ק הענא.

²² מו"ה עקיבא איגר אב"ד דק"ק פרעשבורג. Akiba Eger the Elder was Rabbi of Pressburg, died 15th of September, 1757 (and not, as Zunz, *Monats-tage*, has it, in 1746). He was author of the work *Mishnat de R. Akiba*. See Auerbach, *Gesch. d. Juden in Halberstadt*.

²³ מו"ה צבי הירש אב"ד דק"ק הילדעסהיים.

²⁴ שארי הג' אב"ד דק"ק ברלין. David Fraenkel was a teacher of the Philosopher, Solomon Maimon, and author of the work קרבן עדה, a commentary on the Palest. Talmud (see Kayserling, *Moses Mendelssohn*). He was at first Rabbi in Dessau, and became Rosh-Beth-Din in Berlin on the 14th Ab, 1743, and died, 55 years old, on 12 Nisan, 1762.

²⁵ Died, 81 years old, on May 21, 1762. He was formerly Rabbi in Holleschau and Worms, and was born in Frankfurt, ca. 1681. See

without mentioning his name, referring to David Strauss of Frankfurt, and Rabbi Moses Rapp,²⁶ Dayan of Frankfurt-on-the-Main.

There are only two other historical references in this volume of sermons. The one is the mention of the Jews who were drowned at Portsmouth, of which we have already spoken, and the other is an appeal for the congregation of Jungbunzlau in Bohemia (בומסלא), where the Synagogue was destroyed by fire (Discourse on Sabbath Teshubah, 5522, p. 73).

The neglect of the Torah studies seems to have been his chief grievance against the London community. It occurs many times in the MS., but the following is, I think, worth quoting, 'Instead of gathering in the houses of learning people go to operas, plays, concerts, and clubs.²⁷ There is no respect for learning and learned men. Why then should a boy be anxious to study the Law? He cannot yet grasp the meaning of Olam Habba (namely, that by studying Torah he fulfils a divine command for which he will receive reward in the world to come), what other attraction could a child have than the wish to become a Rav, a great and honoured man? If, however, the men of Torah are not held in respect the child, naturally, has no wish to study, and thus the Torah is forgotten. Our Sages in the Mishnah say: "Raise up many disciples" (Abot c. 1, Mishnah 1). I was not able to follow this rule in your congregation. I have no pupils, not even a col-

L. Loewenstein, *Jahrb. d. Lit. Ges. Frankfurt*, vol. VI, 1908-9, p. 187; Barbeck, *Geschichte der Juden in Nürnberg und Fürth*, p. 64.

²⁶ וזהמאור הגדול מו"ה משה ראפף ר"ב דק"ק פ"פ דמיינ, died 27 Adar, 1762; see Horowitz, *Frankf. Grab.*, p. 338.

²⁷ לאפצע לפלע לקונסערט לקלאב. See also MS. A., pp. 69a and 73a for similar expressions.

league (חבר) with whom I could pursue my studies. Even the learned men in the community fail to train their children in the study of the Torah. I had one pupil, and that was my son (R. Saul), but I had to send him away to another country. There he found his helpmate (wife), and I have found no other pupil since (p. 41 a).²⁸ 'When God showed me the way to this congregation', he says in 1762, 'which elected me to serve them in the name of the Lord, I came with the scroll of the Law to you, to propound His teachings among you, and that is my work which I carry on my shoulders. I established a Yeshibah but have not succeeded with it. What is left to me now but my voice "to publish righteousness in the great congregation" (Ps. 40. 10)? See, I have not closed my lips, had no fear of anybody, have done nothing with the object of finding favour in the eyes of anybody, or in order to gain pecuniary advantage. To God alone do I look for help, and have never made gold my idol. Thanks to the Almighty I possess enough of gold and silver, but do not think that I acquired it here. God knows, one cannot become rich from a Rabbinate; all one acquires from the holy service can virtually be carried on one shoulder.'²⁸

His one desire was to keep the flame of knowledge alive; to that he devoted all his energy, but to the end of his days he never liked the office of Rabbi. He considered it a bitter path, a bread of misery, and expresses this feeling in a Hebrew poem written in later life: 'O God! From Thy hand alone I ask for the portion of my inheritance (Ps. 16. 5), be it large or small. I shall thank Thee for an olive-leaf even, but do not let me fall into the hand

²⁸ כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו (Num. 7. 9).

of man.' (See *Hammagid*, 1870, p. 125, and Landshut, p. 109.)

In London he did not find the field where his work would bear fruit: 'The pillars of the Torah totter, very few are the students of the Law who desire to rise to a higher standard, and these few are scattered into the different distant parts of the town, live therefore a lonely life and cannot profit from one another. There are no Talmud-Torahs for children, and what will be the future of Judaism if this state of affairs continues? See what is being done in nearly every congregation, large or small, in Germany. Are they larger than yours or richer than you? And yet how many Synagogues and Bate Midrashim have they founded to the Glory of God, as a sign that Judaism is eternal and will never become extinct (62 b).'

He urged for co-operation with the Sephardi community (pp. 7 and 17 a). The Passover lamb, he says, had to be eaten in separate unions (חבורה), but for its preparation all Israel entered at one door; so should we, too, even though we be two distinct congregations, in matters that concern all Jewry, co-operate and act together.

In many instances he combines reflections of a religious-philosophical nature with his moral teachings. Already in those days there were people in London, who disregarded the Jewish religious ceremonies. He was a clear thinker, and had a profound knowledge of Maimuni's *Guide of the Perplexed*, from which he took most of his philosophical arguments, and made effective use of them in combating the views of the half-educated Jew of the day (cited on pp. 4 a, 31 b, 32 b, 33 a, 39 b). 'By studying philosophy in a superficial manner people became unbelievers. After reading three or four pages of a philosophical book they

think they have found more wisdom than is to be found in all the folios of both the Talmuds' (p. 15 b). Maimonides and Bahya said that the chief precept of Judaism was to arrive at the belief in God by means of intellectual contemplation.²⁹ Others argued against this view, holding that it is better to believe without trying to understand. Belief is called in Hebrew 'Emunah' = trust. As no human mind can attain to *understand* God, those who think they have reached that standard are only deceiving themselves. What they really have achieved is, that they believe in themselves, in the great power of their own mind (p. 33 a). We Jews have to believe in the Torah and its precepts as revealed to us by God and as handed down to us in the oral tradition. Human beings can never succeed in understanding God's Being. Maimonides, who considered that the highest human perfection lay in truly grasping the essence of God's Being, did not mean this literally but only said it as an apology against aggressions by the religious thinkers of other nations. He also tried to give reasons for all the Mizvot, but he failed. More true is the view of our Rabbis, that mankind reaches the understanding of God only when the body parts from the soul. The thirteen articles of the creed are supposed to embody every precept of the Torah. All the 613 Mizvot are only the means for the attainment of the belief contained in these articles. If that were so, why should not people say: 'I believe in all these "Ikkarim" (articles of creed), will say them every day, and then I need not do anything else, as all the other precepts are only intended to bring man to the belief in God and to prevent him from being an idolater'. This argument would be quite in accordance with the teaching of Maimonides,

²⁹ See Maimonides, *Moreh*, II, 33.

and shows at once the fallacy of his doctrine, that the thirteen articles contain the essence of Jewish religion. R. Hirschel comes to the conclusion that all precepts are of divine origin and all equally important. They are not only means to an end or a preventive against idol worship, but are in themselves a safeguard against the wickedness of mankind. The Mizvot are holy because their intention is to make us holy and bring us nearer to God. Man cannot decide which precept is important and which is not. For this reason it happens that people who by philosophical thinking want to attain the understanding of God mostly fall into sin.

The spirit of enlightenment seems to have spread to London, and his references to the 'Philosophers' were probably meant for those who studied the books of the Measphim, the forerunners of modern Jewish research. We must not think, from what we have just heard, that R. Hirschel was opposed to all learning which fell outside the sphere of the Talmud. Like his uncle, Jacob Emden, he possessed a deep historical sense, a critical mind far in advance of the Rabbi of those days. Most students of his time concerned themselves exclusively with the Halakic side of the Talmud. To them it was of more interest to know what a Rabbi in the Talmud said and how he decided a Din (point of law), than to know that Rabbi Judah Hanasi was not a contemporary of Rabbi Akiba. Rabbi Hirschel, however, held that the Talmud cannot be properly understood without a thorough knowledge of its chronology. He impressed upon his students to study the methodology of the Talmud, and recommended them to read Samuel Hanagid's *Mebo Hatalmud*, Simson of Chinon's *Sefer Keritut* and other books of the kind.

Later, when Rabbi of Halberstadt and head of an important Rabbinical school, he used to give an historical introduction to his lectures. The sources of the text, the commentators and their periods were all discussed before he actually commenced the reading of the Talmud proper. When he heard of the publication of Heilprin's *Seder Hadorot*, which was printed in his time in Karlsruhe, he was full of joy. The publisher asked him for an approbation of the work, but he answered: 'A work like this does not need any approbation; that the sun shines nobody need testify' (Auerbach, p. 92).

One of the reasons for his dissatisfaction with his position in London was that he felt his preaching had not made people more religious. On Sabbath Teshubah, 1760 (p. 35 a), he says: 'When first I came here I was anxious to do something great, something that would benefit the whole congregation. I had made up my mind that nothing should be too much trouble for me if I could only diminish religious transgression and lead my flock into the right path. You brought me from a far-off land across the ocean, incurring great expense thereby, and I said to myself, "This surely is the work of God". Although I knew my worth to be little, I thought of the saying of our Fathers: "Those who occupy themselves with communal matters the merits of their Fathers are their help" (Abot, c. 2; Mishnah 2). I had courage and hoped to succeed in my endeavours. Now, after having been with you for four years, and never having refrained from pointing out your failings, I see that nobody has hearkened to me and that things have not improved in any way (p. 70 b). I know, you have often wondered why I repeat so frequently my reproaches about your trans-

gressions of the Laws of Sabbath and the festivals, of your failings in public and private life, about the behaviour of your women-folk, although I saw that my words had no effect. But what else could I do if I would fulfil my duty? God had spoken to me: "Call out with thy voice, do not keep back, raise thy voice like a Shofar and tell my people their sins and the house of Jacob their failings". I know also there are many scoffers among you, who, like the Rasha' (wicked man) in the Passover Haggadah, tell you: *מה העבודה הזאת לכם*: "What good is this service to you?" What right has the Rav to speak in the Synagogue of your private doings? My answer to these people is: *לי בעבור זה עשה ה'*: "It is my sad lot for which I was destined by Almighty God, it is my duty, which I shall not be deterred from fulfilling" (p. 70a).'

Half a year later, on the 17th of Tammuz, 1762, he exclaims (p. 73b): 'God Almighty only knows how weary I am of my life here. I cannot bear any longer to behold all that you do in public and in your private life. Is it not enough that for nearly 1,700 years we have been expelled from the table of our Father, are like sheep without a shepherd, and (*בעו"ה*) how many misfortunes have befallen us, how many kinds of illnesses have we and our children to bear, how many terrible wars have come upon us, and all this on account of our sins'.

Notwithstanding the vigour of these utterances he was a man of even and calm temperament. He was averse to all sort of quarrel: 'It is more necessary to avoid strife than to keep a fast-day' he says (p. 17b). His general outlook on life was likewise calm and peaceful. 'Forgetfulness', he says (p. 71a) 'is very necessary'. Our sages recommend the provision of a number of wine-cups in

a house of mourning, so that the people may drink and forget sorrow and pain. To worry over the past is not the act of a wise man. It increases melancholy and deranges the mind of man.³⁰

R. Hirschel in Halberstadt.

In spite of this calm view of life he seems to have become more and more dissatisfied with his life in London. A few months later, at the beginning of the year 1763, the Halberstadt community opened negotiations with him, offering him the position of Chief Rabbi in their congregation. On the 16th of Shevat, 5523 (= February, 1763), R. Elijah, son of Naphtali Hirsch Fraenkel, Parnas in Halberstadt, who was on business in Berlin, writes home as follows: 'One of the leading men of the Berlin community had said to him, that if the people of Halberstadt elect the Rabbi of London, they simply pave the way for him to Berlin. Halberstadt would only be a halting stage and give the Berlin community a splendid opportunity for observing the pastoral activity of the Rabbi, and enable them to judge whether he was worthy of the Rabbinate of Berlin'. When, a few months later, the Parnasim of Halberstadt recommended him for election (Sivan, 1763) a letter was written to him, in which this passage of the Parnas's letter was quoted, the Parnasim expressing their anxiety that the possibility mentioned might become true. The letter of the Parnasim says further: 'They had heard that the study of Torah was very much neglected in

וכן ציוו חז"ל להרבות כוסות בבית האבל למען ישתה וישכח רישו, כי³⁰ הראגות על העבר ווראי אינן מפעולות החכם יען שמרבה השחורה ומביא ערבוב הדעת באדם. (See Talm. Babli Ketubot 8b; Krauss, *Talm. Archäologie*, II, p. 70; A. Buechler, *Am-ha-arez*, p. 210.)

London and was causing him to be dissatisfied with his position and that, for this reason, he was anxious to exchange his present office for one in a really observant congregation on the Continent'. It having happened to them on a former occasion that a Rabbi, whom they had elected, had, on his way to them, accepted a call from another congregation,³¹ they were now anxious to avoid a recurrence of such an event. For this reason they must ask him to give them not only his consent in writing, but also an undertaking to commence his duties within six months after his election, and not to leave them before three years had passed. R. Hirschel replies in a letter, remarkable for its beautiful Hebrew style, that he was willing to accept the position offered to him; but the undertaking asked for he did not give until the month of Shebat, 1764, when he received in exchange for it his Contract of Appointment, called 'Rabbinical Letter' (כתב רבנות). This was handed to him in Amsterdam by Samuel Halberstadt. In another letter written in London on the 22nd Shebat, 1764, Rabbi Hirschel signifies his intention of coming to Halberstadt between Pesah and Shabuot of the same year. The Contract of Appointment is dated the 14th of Ab, 1763. He was to receive a salary of three hundred Thaler (£150—in London he had £250), a free house suitable for his position, and certain fees for marriages and other ceremonies. The community undertook to assist the Rabbi in founding or re-establishing a Rabbinical Academy (Yeshibah) by providing for the

³¹ The Rabbi was R. Jacob Cohen Poppers, who on his way to Halberstadt was elected Rabbi of Frankfurt a. M. and remained there without ever going to Halberstadt. He was first Rabbi in Coblenz. In Frankfurt he was the teacher of R. Tevele Schiff (see later), and died 70 years old on Sabbath, 22nd Shevat, 1740 (Horowitz, *Frankf. Rabb.*, II, pp. 82 and 105).

maintenance of twelve scholars. On his election the district of Ravensberg rejoined the Halberstadt community and undertook to pay the Rabbi a separate salary. His moving expenses were defrayed by the congregation and amounted, according to a detailed account in the possession of the congregation, to 481 Thaler, 11 Groschen, and 6 Pfennig. The Rabbi received on his installation the customary Derashah present³² consisting of 179 Thaler and 8 Groschen (Auerbach, *loc. cit.*, p. 91).

His predecessor in Halberstadt was R. Meir Barbi,³³ who in 1763 was elected Rabbi of Pressburg. According to Auerbach, who gives no authority for his statement (p. 91), R. Hirschel arrived in Halberstadt on the 1st of Sivan, 1764. This date does not seem quite beyond question. He signs an approbation to the book: שנות חיים (printed in Amsterdam, 1765) in Amsterdam on Friday, the 27th of Tammuz, 1764, where he says: 'I am on my way to, and looking forward to officiate in, Halberstadt'.³⁴ Landshut, referring to this approbation, says that he went to see his relations in Amsterdam, his brother Saul being chief Rabbi there. So far he is quite correct, R. Hirschel went to the wedding of his daughter Sarah, who was married to R. Jacob Moses, the son of his brother Saul. He is, however, not correct when he says that R. Hirschel went soon after his installation from Halberstadt to Amsterdam. He passed through that city on his way from London, as he clearly states in the approbation just referred to,

³² Derashah present was given to the Rabbi on preaching his first sermon (Derashah), similar to a wedding present likewise called by the same name, on account of the discourse of the bridegroom delivered at the wedding or on the preceding Sabbath.

³³ Meir Barbi, author of *שו"ת מה"רם ברבי*, Dyhrenfurt-Prag, 1786-92.

³⁴ העומד עלי דרך ומצפה לק"ק האלברשטט והמדינה.

which, curiously enough, is mentioned by Landshut. In the work *Zevi Lazzaddik*, published by Zevi Ezekiel Michelsohn, Rabbi of Plonsk (printed in Piotrkow, 1904), is published a letter, bearing no date, of Eliezer Libermann, Dayan in London, addressed to Rabbi Hirschel, who was then in Amsterdam on his way to Halberstadt.³⁵ Libermann congratulates the Rabbi and his brother, the Rabbi of Amsterdam, on the occasion of the wedding of their children. He also mentions that a young student (בחור אחד) who left Halberstadt two months previously and had arrived in London had told him of the elaborate preparations the Halberstadt community were making for the reception of the Rabbi. A fine house 'filled with everything of the best' was in readiness for him, and the community was awaiting his arrival like the advent of a festival. R. Hirschel in his reply to Libermann does not refer to anything of a personal nature, but confines himself to the ritual question asked. He writes that he is very worried and low spirited and subscribes himself, 'Your friend, who is troubled on all sides and careworn, who writes with a weak hand, &c. Zevi Hirsch' (Michelsohn, *loc. cit.*, p. 71). Although no exact date is given the earliest at which R. Hirschel could have written this letter is the month of Elul, as he sends New Year greetings to Libermann. He was therefore not only in Tammuz (date of the approbation just mentioned above) but also in Elul still in Amsterdam. It consequently seems more likely that he entered upon his duties in Halberstadt shortly before the New Year, 5525 = 1764 and not, as Auerbach states, that he came on

³⁵ See also letter of Meshullam Zalman Emden to his father in the 'Get of Cleve' affair, dated 20 Tammuz, 1767, in *Or Hayashar*, p. 79 a, where he mentions Libermann.

the 1st of Sivan. The wedding of his daughter probably took place soon after the Fast of Ab and only after that day could he have left for his new place of activity. He could not possibly have come there in Sivan and gone away again for two months shortly afterwards, while he might have remained in Amsterdam for that period *before* proceeding to Halberstadt.

Soon after his arrival he was called upon to settle a dispute between the congregation and his predecessor R. Meir Barbi. A certain R. Sender, of Braunschweig, had presented the congregation with the sum of 6,000 Thaler, the interest of which was to be given one half to Rabbi Barbi and the other half was to be used for charitable purposes. When the Rabbi left for Pressburg the donor wrote to the wardens instructing them that they should not send the half share of the income from the said fund to Rabbi Meir. The latter made a protest, and the newly appointed Rabbi Hirschel successfully brought about an understanding between the parties, Barbi receiving in commutation a sum equal to the interest for five and a half years, and after the year 1768 the half share was to be given to the Rabbi of Halberstadt for the time being.

In Halberstadt our Rabbi's chief care was devoted to the development of his rabbinical school. He succeeded in bringing it to fame, and many of his pupils became great Rabbinical authorities in later years. One of his pupils was R. Loeb Eger, Rabbi in Halberstadt, another, Rabbi Issachar Berisch, became Rabbi of Hannover. His pastoral activity outside this Yeshibah made him generally respected and honoured.

His congregants had unbounded confidence in his honesty and clearness of judgement, and he was able to

bring to satisfactory conclusion many cases of dispute which had been before the Bet Din of Halberstadt for many years previous to his arrival.

Nevertheless, he did not long remain in Halberstadt. In 1770 he left for Mannheim. Auerbach gives two reasons for his relinquishing the office at Halberstadt. The congregation of Bleicherode, formerly belonging to the district of Halberstadt, had some dispute with the latter congregation and Hirschel decided in Halberstadt's favour. Thereupon a certain unnamed individual insinuated that he decided in this way, on account of his dislike of the Bleicherode people, who did not welcome him on his arrival as other congregations of the neighbourhood had done. This was declared publicly, and was a grave charge against the Rabbi's impartiality as judge, and an attack on his honesty. Although the Halberstadt community did everything in their power to repair the assault on their Rabbi's honour, he himself never forgot the incident. The other reason for his relinquishing the office, mentioned by Auerbach, is that there were many adherents of Eybeschütz in the community. Rabbi Hirschel had in earlier years written several letters in defence of his uncle Jacob Emden. He had, as we have mentioned, tried to bring about a reconciliation between him and Eybeschütz, but failed. Although in later years he is not known to have taken any active part in the dispute, the fact that he was a nephew of Emden and son of R. Aryeh Loeb of Amsterdam, Emden's vigorous supporter, was sufficient reason for the adherents of Eybeschütz to regard him as their enemy. The appointment of a Shohet with an authorization from Eybeschütz may have been regarded by him as a personal slight, and confirmed him in his decision to leave Halberstadt.

A letter written by Abraham Halberstadt, one of the Rabbis of that place, to Jeremiah Levy of Berlin,³⁶ is worth quoting, as being an impartial opinion of his work in Halberstadt, Abraham having been an admirer of Eybeschütz, and consequently not a friend of the Emden family. He says: 'That the great man has gone away from us is felt as a real loss by everybody. His personal virtues, his activity in the community and in the Yeshibah deserve all praise. We were proud to have such a scholar at the head of our community. Who will replace him? He has undoubtedly left a difficult position for his successor whoever it be, for he will never gain laurels or recognition-however much he may try to imitate his predecessor. The splendour of his personality is still before the eyes of all, and where one was used to something good, only the better can be appreciated. To achieve being better than he is, is indeed very difficult. Already there are cracks in the body of the Yeshibah, which I fear will be followed by its entire collapse. More than half of the Bahurim (scholars) have already left, and they were the best ones. Still it may be God has ordered it so, that no strife should ensue in Israel. The small spark of disunion which has been glimmering in the congregation might have increased if he had remained'. To judge from the last part of this letter, R. Hirschel's relationship with Emden was at least one of the causes of his departure from Halberstadt. (See Auerbach, *loc. cit.*, pp. 192 ff.)

³⁶ Brother of Judah Levy, grandfather of Adelheid wife of Dr. Zunz (see Landshut, p. 120).

R. Hirschel in Mannheim.

In Mannheim he succeeded Samuel Helman, or Hilman, who had been one of the chief supporters of Jacob Emden. He accepted a smaller salary than he had at his former place (Halberstadt), proving how little he valued worldly goods where his principles and conviction were at stake.

He was not to find rest and satisfaction even in Mannheim. In a sermon preached there on Sabbath Teshubah (between New Year and Atonement-day) of the year $\text{אשריך} : 5531 = 1771$, he complains of slanders which were very frequent there. (See *Zevi Laz.*, p. 135.) 'I always heard that Mannheim was a great kehillah', he said, 'but it is not really so, they are very provincial' (ומאז שמעתי אומרים) ($\text{שקהלה הזאת גדולה וטעו בזה שהיא כאילו גדולה מאד}$).

Mannheim at that time was a very observant congregation, and consisted of 264 families (Loewenstein, *Kurpfalz*, p. 256). He once said, by way of a joke, that in London he had money but no Jews, in Mannheim Jews but no money, and in Berlin no money and no Jews (Loewenstein, *loc. cit.*, p. 255). He had been elected to Mannheim in 1768, but did not go because he expected a call to Berlin, and when, in 1770, he finally accepted the call, he stayed there barely three years. His ministration left so little mark that Carmoly doubted his ever having held the office of Rabbi in Mannheim.³⁷ Very likely the negotiations with Berlin commenced soon after his arrival, and that may have diverted his mind and prevented him from initiating any-

³⁷ To the proofs mentioned by Loewenstein for his having officiated in Mannheim (p. 255, note) is now to be added the sermon in Michelsohn, *op. cit.*, p. 135.

thing important. The Contract of his election to Berlin is dated the 1st of Iyyar, 1772 (Landshut, pp. 78-80; Michelsohn, *op. cit.*, p. 149), while the negotiations had commenced as early as 1771.

R. Hirschel as Chief Rabbi of Berlin.

He was elected Chief Rabbi of Berlin and the provinces, his title being 'Oberlandesrabbiner'. The first clause in the Contract stipulates that his chief duty should be to attend the Bet-Hamidrash, to study and teach Torah to old and young and to deliver a special talmudic discourse at the beginning of every term (בפלפולא חריפתא). His duties were further (§2 of Contract) to preach on Sabbath Haggadol and Sabbath Teshubah, for which he received additional remuneration. He had to administer the Jewish law in religious matters as well as in civil disputes brought before him. Amongst his obligations was also the reading of the Tal, Geshem, and Neilah services. The custom for the Rabbi to read the Neilah service at the conclusion of Atonement-day is still in force in orthodox congregations, while the reading by the Rabbi of the Tal and Geshem services was not general, and has since entirely been abandoned. It does not seem to have been usual even at the beginning of the nineteenth century. It is not mentioned in Rabbi Ezekiel Landau's 'Rabbinical Letter' when he was elected Chief Rabbi of Prague (edited by Kaufmann in Yearbook *Haeshkol*, I, pp. 177 ff.). In the Synagogue he had his seat on the left side of the ark, and was called up to the reading of the Law every Sabbath to the third portion (Shelishi). His salary was 50 Thaler a month (1 Thaler was 6 Gulden = approximately 10s., the

yearly salary was consequently about £300) from the Berlin community, but other congregations belonging to the district paid him additional remuneration. A separate fee was due to him for every function performed and for every decision given by the Bet Din.

In Berlin his fame as a scholar was soon established and to his Yeshibah flocked students from far and wide. In those days, when hardly any Rabbi possessed even a superficial knowledge in secular subjects, our Rabbi, who was well read in various branches of worldly literature, was regarded as a phenomenon. Even a knowledge of Hebrew grammar was unusual and was regarded as an innovation, which laid any Rabbi open to suspicion as fraternizing with the 'Modernisers'. Mendelssohn was then at the zenith of his career, and R. Hirschel was not afraid to give an approbation to his edition of the German translation of the Bible, which called forth a strong protest from many Rabbis of Poland, Austria, and even Germany. This approbation was signed the 12th of Elul, 1778, and the Bible was printed in Berlin in 1783. R. Hirschel hails the publication as a necessity from the *Jewish* point of view. All the nations, he says, have prepared translations of the Bible, and such Jews as desire to read a German translation had to use those of Christians which contain many mis-translations due to theological bias, and entirely contrary to Jewish tradition. The Yiddish translation published, with the sanction of the Four-lands-Synod, in 1679, gives no satisfaction to those who speak a grammatical German. He recommends the translation and praises the skill and efficiency of Mendelssohn. Whilst in Halberstadt R. Hirschel had already become an admirer of Mendelssohn, as may be seen from a letter of Gleim, the poet, to

F. E. Boysen, a priest, written in August, 1770, in which he states that the Rabbi admired the Socrates of Berlin and was proud of the fact that this Genius had sprung from his race. (See Landshut, p. 83, reprinted from Geiger's *Jüd. Zeitschrift*, vol. X, 1872, p. 232). Gleim's opinion of R. Hirschel is worth quoting from this letter. 'The views of this man regarding Jewish scholarship are, you may believe me, thorough, profound, and vigorous. There is nothing treacherous, nothing false, nothing misanthropic about him, and as far as I know, he is naturally good and honest. Herr Loebel wishes, my friend, that you should know the great worth of the old teachers of his people in the same way as you know and appreciate Mendelssohn's merits in philosophy, and he has asked me to tell you that he so wishes.'

When, in 1777, the civil jurisdiction of the Rabbis was abolished and vested in the ordinary courts of justice, the Government asked the Chief Rabbi Hirschel Lewin to compile an excerpt of the Jewish Laws on inheritance, wills, trusts, and marriages. At R. Hirschel's request Mendelssohn compiled a treatise dealing with these matters. Apparently Mendelssohn did the whole work himself, although the book, under the title *Ritual-Gesetze der Juden*, was published as having been written by the Rabbi. (Berlin, 1778. See Kayserling's *Moses Mendelssohn*, p. 281.) The friendly relations³⁸ between Mendelssohn and the Rabbi

³⁸ A proof of the friendly relations between them is in the London Bet-Hamidrash library in form of a manuscript volume, containing Hebrew translations of some of Aristotle's works presented by Moses ben Menahem of Dessau to Zevi Hirsch, Rabbi of Berlin, as Purim-present in 5533 = 1773. (See Neubauer, *Catalogue*, No. 43, 4, p. 18.) Ber Goldberg, in *Hammagid*, 1879, p. 54, states that he saw a book in London which Mendelssohn presented to R. Hirschel; he probably refers to this manuscript.

became strained when the latter attacked Mendelssohn's friend Naphtali Herz Wessely, for having written a letter entitled 'Words of Peace and Truth' (דברי שלום ואמת). The letter (printed in Berlin, 1782) owed its origin to the following circumstances. When the Emperor Joseph II of Austria issued, in 1780, his 'Tolérantz-Edict' in which he promised the Jews of Austria full political rights 'as soon as they were worthy of it', he ordered them to establish German schools and to train their children in handicrafts. This was regarded by the strictly orthodox Jews as an onslaught on their religion. If their children will have to learn German and other 'Goyish' things, they will have no time and also no inclination to study the Law, the religion of their Fathers. They thought that the order to establish schools was only a pretence and was really aimed at the destruction of the Torah and intended to make their children irreligious (Goyim). It was then that Naphtali Herz Wessely issued his 'Words of Peace and Truth', in which he asked his people not to disregard the Emperor's wishes. He endeavoured to disperse the anxiety for their religion and explained that they could just as well keep their religion in speaking a correct and grammatical as a corrupt German, namely Yiddish. Many listened to his words. Most of the Rabbis of Galicia, however, raised their voices against Wessely as they had against Mendelssohn's Bible translation. Later events proved that the apprehensions of the Rabbis were well founded. The Emperor Joseph's attempt to force his own culture upon the Jews of Austria and Galicia was ill-judged. He was a liberal and high-minded man, who would have liked to see all the people under his rule civilized, educated, and happy. But his methods in achieving this end were

too rapid. He recognized this, for with one stroke of the pen he revoked before his death all his reforms. As far as the Jews were concerned, instead of giving them at once liberty and full political rights, and thus an opportunity of acquiring knowledge, he forced upon them schools of the prevalent type, with teachers, who were not conforming Jews and who did their utmost to alienate the Jewish children from their faith. It is from that time that the aversion of the Galician orthodox Jews to secular studies dates, for it was not so in earlier times. When Haham Zevi was elected Rabbi of Lemberg, he was praised for being able to speak to the Government officials in their own language. They were far-seeing men, the Rabbis of the eighteenth century, who did not believe in taking the Jew right out of the Ghetto and making a modern scholar of him.

Rabbi Hirschel probably foresaw the danger which threatened the Galician Jews. Although himself a lover of secular studies, he did not believe in the too sudden modernization of the Jew. Possibly the expectations he had placed in Mendelssohn's Bible-translation were not realized, many young Jews were unsettled in their religious belief by the desire to become German scholars.³⁹ He may even have regretted having given his approbation to the Bible-translation. When Wessely was attacked by the eastern Rabbis, and the Rabbi of Prague, R. Ezekiel Landau, had excommunicated him for supporting the Emperor Joseph's reform, Hirschel likewise protested against this friend of Mendelssohn. Possibly he was urged to this by these Rabbis and felt that if he remained

³⁹ See Bernfeld, *Biography of S. J. Rapaport*: תולדות ש"ר, Berlin, 1899, p. 3.

silent he would be risking his reputation as an orthodox Rabbi. Whatever may have been the reason, the fact remains that he joined in the general attack against Wessely and tried to stop him from printing his works. He even did his best to have him expelled from Berlin; Mendelssohn, however, intervened on his behalf. He induced the Minister von Zedlitz to write to Daniel Itzig, President of the Berlin Jewish community, in Wessely's interest, and this intervention, as well as several letters by Mendelssohn to David Friedlaender, secured peace to the much harassed scholar.⁴⁰ There appeared anonymously a small pamphlet called כתב יושר 'A just letter', in which the author satirically deals with the question of learning Hebrew grammar and speaking German correctly. It is in the form of a dialogue between an ultra-orthodox Rabbi and a modern youth, and was a vindication of Wessely's 'Dibre Shalom'. The author was no other than R. Hirschel's son Saul, Rabbi in Frankfort on the Oder. This son was to cause our Rabbi other anxieties also. He attacked the well-known Raphael Cohen, Rabbi of the threefold congregation Hamburg, Altona, and Wandsbeck in an anonymous booklet entitled *Mispeh Fekutiel*, which was a strong attack against the book *Torat Fekutiel* (Berlin, 1772), and its author R. Raphael Cohen, whom he accuses not only of having written a large book on trifling matters, and of inaccuracy, but also of deciding religious questions contrary to Law and of having been guilty of plagiarism. The book was published by Isaac, son of Daniel Jaffe, and his brother-in-law David Friedlaender, two friends of Mendelssohn. As author figures nominally Obadiah son of Rabbi Baruch from Poland, the real author, however,

⁴⁰ See Kayserling, *op. cit.*, pp. 307 ff.

being Rabbi Saul ben Hirschel. In the month of Adar, 5549 (1789) the book left the press (see Zedner, p. 619) and was sent out broadcast to all prominent Rabbis. In Hamburg, where Raphael Cohen was highly respected, it caused great consternation, and it seemed unjust that a book, that had been printed and known for sixteen years previously, should form the ground for such a violent attack on the honour and scholarly reputation of the Hamburg Rabbi. The Bet Din of Hamburg promptly issued a *Herem* (ban) against the book *Mispeh Fekutiel* and its author. R. Hirschel himself was greatly annoyed at this slanderous book, and, not knowing who the real author was, prepared to sign a *Herem* against him, when one of his friends, R. Meir Weil, whispered to him, 'Oh, my Master, it is Saul' (2 Kings 6. 5; see Landshut, p. 91, cited by H. Adler in his 'Chief Rabbis of England', in *Jewish Hist. Exhib. Papers*, p. 283). The father had not the heart to issue a ban against his own son. Landshut gives as reason for this, that he regarded him to be of unsound mind (*ibid.*, p. 92). Saul, however, proclaimed in a second pamphlet the right of the author of the *Mispeh* to criticize any work by any Rabbi, and states that there were no grounds and no justification for excommunicating the author. The booklet, consisting of 16 pages in 8vo., entitled *Teshubah of R. Saul to Rabbi Moses*, was printed in Berlin, 1789 (Zedner, p. 682). On pp. 15-16 appears a letter from his father, which is a confession that his son was the author. He says: 'Do you suspect me not to have joined the *Herem* for personal reasons? Thank God, everybody knows that in anything that concerns the honour of God and his Torah I would not regard the interest of either my brothers or my sons. The *Herem* would only increase

strife in Israël and give reformers an opportunity to laugh at "Talmide Ḥakamim" (scholars). The whole letter, however, contains nothing which constitutes a valid defence of his son. With the same object R. Hirschel next published two more letters, both from anonymous writers, purporting to come, one from a Rabbi in Germany and the other from a Rabbi in Poland, together with a Responsum of his own (Landshut, pp. 94-9), in which he states that the author of the *Mizpeh* proves by his work that he is a great scholar. He, R. Hirschel, is aware of the fact that the author studies Torah day and night, that he wrote his criticism in true religious enthusiasm and in the conviction that certain passages in the *Torat Yekutiel* might be construed as decisions against the traditional Law. The critical writer of *Mizpeh Yekutiel* raised his voice against these points in honesty and religious fervour without fear of causing to himself harm, inconvenience and pecuniary losses. His language may have been too aggressive, and I do not approve of that; nevertheless, there is no justification for excommunication.' He warns his congregants not to take any notice of the same, and that anybody who regards the author as subject to the ban, deserves to be, and is to be regarded as excommunicated. A letter from R. Ezekiel Landau of Prague to R. Saul follows this decision = פסק דין. Landau says in this letter that a controversy between two great scholars cannot form a ground for excommunication, but reproves the author for having used offensive language against a great Rabbi. This letter is dated the 29th of Sivan, 5550 (Landshut, p. 98). There is also another letter in a similar strain which the Prague Rabbi wrote to Saul on Elul the 17th, 5549 (*ibid.*, p. 99), R. Saul himself wrote an apologetic

Responsum on the matter, which was published in the *Hameaseph*, 1790 (p. 222). He is mentioned there as Rabbi of Frankfort and refers to the forthcoming publication of a volume of Responsa, the famous *בסא דהרסנא*. This work he had printed at the same office as the *Mizpeh Fekutiel*, namely in the *Verlag der Jüdischen Freyschule*, called *חברת חנוך נערים*, at Berlin in 1793, and brought still more trouble upon himself and grief and annoyance to his respected father. The full title of the book is, '*Responsa Besamim Rosh*, 392 Responsa by great teachers, mostly by R. Asher b. Jehiel⁴¹ which were collected by Rabbi Isaac di Molina, a great scholar of the time of the Bet Joseph;⁴² printed with notes and additions, called *בסא דהרסנא*,⁴³ by Saul, son of Zevi Hirsch, Chief Rabbi of this Town'.

Soon after its publication doubts were expressed as to whether the great Rabbis had actually written the Responsa attributed to them. Wolf Landsberg, formerly Rabbi of Wallerstein, published a booklet called *Zeeb Fitrof* = *זאב יטרוף*, and pointed out that the author of the book declared lawful certain matters which are really forbidden according to Jewish law. 'If the author of the book had had any regard for his father', says Landsberg, 'he would not have done such a thing.' Rabbi Mordecai Baneth, Chief Rabbi of Moravia, went further and declared⁴⁴ that the whole book was a forgery by R. Saul, denying that either Asheri or Isaac di Molina had ever written or seen these Responsa. R. Saul had stated in the preface that

⁴¹ Called 'Rosh', died in Toledo, 1327.

⁴² Joseph Caro, author of the *Shulhan Aruk* and *Bet Joseph* to *Turim*; born in Spain 1488, died in Safed Nisan 1575.

⁴³ Literally: a tasty dish. Cp. *Talm. B. Bezaḥ* 16a and *Abodah Z.*, p. 38a.

⁴⁴ See *Literaturblatt d. Orients*, 1844, pp. 53 and 140.

when in Piemonte some years before, he bought the MS. from a Turkish Rabbi called Hayyim b. Jonah Sabi. R. Hirschel thereupon again issues a booklet in defence of his son and calls heaven and earth as witnesses that he, personally, had the MS. copied by his son R. Solomon (Solomon Herschel, later Rabbi in London) and that he himself had prepared an index to the work while in Piemonte.⁴⁵ Some of the people who now write against it and attack the editor had seen the MS. and had read it with pleasure. If it were as the enemies of his son allege, then *he* would be the guilty party for having assented to the publication and given his approbation to the book. Landshut remarks on this (p. 104) that he was at a loss to understand how R. Hirschel could have written in this manner. Azulai, Straschun, Zunz have fully proved that the Responsa attributed to Asheri and other early scholars were never written by them.

R. Saul seems to have lost his position as Rabbi in Frankfort-on-Oder soon after the publication of the *Mispeh Yekutiel*. In *Hameaseph*, 1790 (p. 222), he is still mentioned as holding that position, while in the title to the volume of forged Responsa there is no mention of his then being Rabbi at Frankfort. It would seem that by the publication of the *Mispeh* he had already lost whatever respect and esteem he had possessed in his community. He, apparently, moved to Berlin prior to 1793, because he describes himself in the title of the Responsa as 'Saul b. Hirschel, Rabbi of *our* congregation'. But even in Berlin his residence was made unpleasant after the publication of the latter work.

⁴⁵ He writes : פִּירְטוֹנֶר; I have found no other reference of his sojourn in Piemonte or any reason for his journey there. He states in 1791 that it was a matter of ten years previously.

For in it ideas which evidently belonged to the Mendelssohn school are propounded as coming from Asheri, whose aversion to all secular learning is well known. The falsification is in some places even clumsy. References are made to circumstances which did not exist in those bygone days, but which existed at the time of Mendelssohn and R. Saul. (See Brann in *Graetz-Jubelschrift*, p. 257; cp., however, Straschun in Fuenn's *Kiryah Neemanah*, p. 296, and S. J. Rapaport in Biography of Nathan Hababli, Note 13. The latter scholars praise Saul as scholar and clever head.)

R. Saul, seeing himself abandoned by his friends, left Berlin and proceeded to London, where, a few years later, his brother R. Solomon Herschel was elected Rabbi of the Ashkenazim. In Halle he became so ill that he made his will. However, he reached London, where he died soon after his arrival on the 23rd of Heshvan (16th November), 5555 = 1794. His name is still mentioned in the Hazkarah recited for the Rabbis on Holy days. Michelsohn (*Zevi Laz.*, p. 176) doubts the veracity of the statement that he ever came to London. We have, however, the testimony of a scholar named Meyer Joseph, who states that he visited him there repeatedly before his death,⁴⁶ and published his will in

⁴⁶ See *Literaturblatt d. Orients*, 1844, p. 714 and H. Adler, *loc. cit.*, p. 284. A letter by Meir Joseph is printed in *Kerem Chemed*, IV, p. 239. See also I. Abrahams in *JQR.*, vol. III, p. 471. Meyer Joseph was also known as Michael Josephs, and was generally called Meyer Königsberg. He was a native of Königsberg (Oct. 8, 1761), came to London 1781, and was one of the founders of the Free School. (Information of Mr. Israel Davis. See also *Jew. Enc.*, vol. VII, p. 274.) B. Goldberg in *Kerem Chemed*, vol. IV, p. 239, mentions that Meir Joseph had one son in China and another in New York. Joseph translated into Hebrew the Statutes of Dukes Place Synagogue (London, 1827) and was author of an English and Hebrew Lexicon, entitled *מדרש מלים* (London, 1834). Steinschneider in *Hebr. Bibliogr.*, vol. V, p. 39

Orient. Literaturblatt, 1844. Moreover, apart from the will, Meyer Joseph published an elegy on the death of R. Saul, "קול דמעה על מות שאול בחיר ה", in three verses of six lines each. Joseph adds hereafter: 'It was in the year 1794 when this exceptional man died here, and I think I have a right to publish this article as I was the only friend he had here. He was on a long journey, the object of which I do not remember any more, and intended also to stay in London for some time. I visited him daily, we remained often together for hours at a time, and, although I am now (in 1844) 83 years old,⁴⁷ the impression he made upon me, his eloquence and his whole personality remain unforgettable to me. A few months after his arrival he fell ill with cramp (*Krämpfe*) and it was I who closed his dying eyes. On his death the London community paid him respect. He was buried with great honours on the 25th of Heshvan, 1794. On arranging the things he left behind him I found this will, which I then copied for myself'. The will stipulates that R. Saul wished to be buried in his clothes, just as he would be found, in some forest far away from the graves of other men. The will was not found until some time after his burial, as Dr. Abrahams already pointed out in *JQR.*, III, p. 371.

mentions that: 'The London Jews College Library was enriched by several hundred volumes from the library of the late Meir Joseph (died 1849) presented by his son Walter'. Leopold Dukes wrote a memoir about M. J. in *Orient. Litb.*, 1850, pp. 7-10 in which he describes him as a charming personality, who was a protector of every Jewish scholar who visited London. 'His house was a meeting-place of Jewish students in London, where otherwise the study of the Talmud was an unusual thing'. Dukes also wrote his tombstone-inscription which is reproduced at the end of the memoir.

⁴⁷ *Jew. Enc.*, VII, p. 274, gives M. Joseph's date of birth as 1863. It was according to this, his own testimony, 1761.

Saul was the son-in-law of Joseph Jonas Fraenkel, Landrabbiner of Silesia in Breslau (born 1721, died 20th October, 1793), having married his eldest daughter Sarah (born 1744), and having thus become related to the famous R. David Oppenheimer, Chief Rabbi of Prague, whose wife was Rabbi Fränkel's first wife (Kaufmann, *Samson Wertheimer*, p. 96, note 1). R. Saul had a son called Aryeh Judah Loebusch or Lewin, who afterwards succeeded his grandfather and was the last of the Chief Rabbis of the province of Silesia. This Aryeh Loebusch, likewise, had a very sad end. Born in 1765 he spent his childhood with his maternal grandfather at Breslau, later he became a pupil of his grandfather R. Hirschel in Berlin and spent also some time in Frankfort-on-Main at the Yeshibah of Rabbi Phinehas Horowitz,⁴⁸ teacher of the famous Moses Sofer known as the Hatam Sofer.⁴⁹ He became Rabbi of Dubienka in Poland and on the 3rd of July, 1800, Lewi Saul Fraenkel, as he was officially styled, was elected as 'Chief Rabbi of the Province of Silesia with the exception of Breslau and *Locum Tenens* of the Rosh-Bet-din of Breslau' (Brann., *ibid.*, p. 267). Like his father, he had an inclination for the modern Mendelssohn type of Judaism. In the preface to the book *Or Enayim* of Solomon Peniel, a work on mysticism, he mentions nearly all the Greek philosophers, modern classics and scientists in one breath with the Rabbis of olden and recent times in the obvious desire to impress the reader with his profound knowledge in all subjects. A sound Talmudist and good Hebrew writer he read without any system all kinds of secular books, and probably

⁴⁸ Called the 'Haflaah' after a book he published.

⁴⁹ Born in Frankfort a. M. 1762, died as Rabbi of Pressburg, 25th Tishri, 5600 (Oct. 3, 1839).

thereby unbalanced his mind. When in 1807 the Sanhedrin of Paris was summoned by Napoleon to discuss the modernization of Judaism, Lewin received a passport to travel there 'on family matters' for which he had asked, on the ground that a relative of his, a certain Carl Anton von Pavly, had died in Paris and left a considerable fortune, to part of which he was entitled. Before his departure, however, he addressed 'a letter to his coreligionists referring to the latest, most wonderful, events in the Christian world'. He is overjoyed at Napoleon's happy inspiration to summon the Sanhedrin, and says: 'You can profit from such Christians, upon whom rests the Spirit of God! Examine, therefore, carefully the resolutions of the Sanhedrin and listen to their appeal'. In the further course of this letter⁵⁰ he advocates a general reform of *all* religions, in which Jews and Christians, Turks and idol worshippers should all unite into one universal religion. In spite of this plea he later tries to prove that Jesus was a descendant of the house of David. This made his position quite clear to everybody. Although he still uses the title of 'Oberlandesrabbiner von Schlesien' the Jews had long ceased to regard him as one of their own. Already in 1796, before he was appointed in Breslau, his grandfather, R. Hirschel, to whom he had announced his intention of visiting him, writes to him on the 13th of Tammuz to Frankfort-on-the-Oder, that he does not wish him to come, especially after 'the great thing (מעשה רב) which he had lately been guilty of'.⁵¹ We do not know what 'important event' he refers to, but it would appear that his grandfather was ashamed of him, and that he was

⁵⁰ This letter was published in Breslau by Adolf Gehr in 1807 and consisted of sixteen pages.

⁵¹ See *Zvi Laz.*, p. 176.

afraid of what people would say if he were to receive this grandson in his house. In 1809 the *Schlesische Provinzial-Blätter* published the announcement that 'Lewi Saulssohn Fraenkel having, by virtue of his altered religious persuasion, embraced Christianity, resigns his post as Chief Rabbi of Silesia'. What became of him during the next six years is not known. The tale goes that he repented soon after his conversion and spent his life as a beggar wandering from town to town, and everywhere spending his time at the Bet-Hamidrash studying Talmud. He made notes in the books he read and these were always excellent, proving the writer to be a great scholar.

When the Rabbis found these notes and inquired after the writer he usually had already left the town. Like Cain he had no rest on earth, never slept where he had spent the day, always disappearing before night set in. In 1815 he arrived, a complete wreck in body and mind, at the Jewish hospital at Frankfort-on-the-Main, where he died as true Baal-Teshubah (repentant) on the 27th of Heshvan, 5576 (30th November, 1815).

But now to return to R. Hirschel Lewin. The scandals caused by his son, Saul, embittered his life. Although there was no animosity against him personally, the part he took in defending his son's literary falsifications probably caused many of his former friends to turn against him. His position had become still more unpleasant when the Rabbis of Poland and Germany publicly protested against Wessely's *Dibre Shalom*. Among the letters which Rabbi Tevele Schiff, R. Zevi Hirsch's successor as Rabbi in London, wrote to his brother, R. Meir Dayan in Frankfort, is one which is of special interest, and throws a clear light on the whole affair. The

letter is dated the 20th of Elul, 1782 (see Appendix to part II), and R. Tevele writes there with reference to R. Hirschel as follows: 'It is now known here all about the Rabbi's departure from Berlin. I have seen a copy of the letter which he left behind with instructions that the same should not be opened until six days after his departure. He is now said to be in Vienna, and from the letter it appears he intends going to the Holy Land. I have also seen a letter from the Rabbi of Lissa to the Rabbi of Amsterdam, as also a copy of a sermon of the former, in which he blames R. Herz Wessely, and strongly disapproves of his letter. This sermon is very clearly written, full of wise and pious words, and carefully construed so as not to commit an offence against the Emperor (Joseph II). From the letter and sermon of the Rabbi of Lissa it appears that they did the same in Posen (preach against Herz Wessely), and in Vilna they burnt the letter of R. Herz Wessely outside the town by order of the famous Gaon R. Eliah; also that the Rabbi of Prague likewise preached about it at first, but now he is obliged to remain quiet, is only acting secretly, and induces other famous Rabbis to condemn him (i. e. Wessely).—After all this it is easily to understand that the Rabbi of Berlin could not continue in his office, and left. If you can send me a copy of the proclamation issued there (namely, at the Synagogue of Frankfort) I should be glad to receive it.' Rabbi Hirschel's letter, which is printed in Landshut's work, sets forth the reasons for his leaving in a slightly different form. He says that he saw he could not improve the religious status of the congregation. Especially difficult had become his task since reform had raised up its head and estranged the young

people from their faith. He had decided to migrate to Palestine, and asked the leaders of the community to forgive him for not leaving with a solemn farewell. The answer of the Parnasim is not extant; they, however, succeeded in inducing him to return to Berlin and remain in office until his death on Monday the 4th of Elul, 5560 = 1800. He had spent his life as Rabbi of the most important congregations then existing. His fame as a Rabbi and leader was known far and wide throughout Jewry and, still, all his life he had hated being a Rabbi. Nevertheless, or on account of this, he devoted all his life to promoting the welfare of his people, bearing high the standard of the Torah, which he loved from the depth of his heart. He was the last of the Chief Rabbis of Berlin. A brilliant preacher and great scholar, he commanded respect wherever he appeared. Although in later years he always writes in unhappy strain, there are many little bonmots of his in circulation showing that he possessed a deep sense of humour. In many sermons he offers witty interpretations of biblical and talmudic sayings: "בדרך הלצי". In a discourse given in Berlin (*Zevi Laz.*, p. 142) he admonished his congregants to restraint. They should not follow what their hearts desire, and not always desire what their eyes see. The Jezer Hara, the evil spirit, is alive in everybody and must be kept in check by strict adhesion to the Torah and religious precepts. 'Once I met a man, he says, who seemed familiar to me, but I did not remember where I had previously seen him. He was then very downhearted and low-spirited. Some time later I beheld the same man and saw him running busily about the streets. He only nodded to me and ran away. I met him again a short while ago here in Berlin. He was sitting in a restaurant, treating himself

well. I asked him who he was, and why he had avoided me when I met him before. He answered: "I am the evil spirit, the Jezer Hara. The first time I saw you was in Halberstadt, which is a very religious community and business was not at all prosperous with me, as I hardly had any customers and felt so downhearted that I would not speak to anybody. When you next saw me it was in Mannheim. There I had plenty to do, for the people were inclined to listen to my persuasions and I was busy all day long and, therefore, could not stop to speak to you. Here, in Berlin, I have, at last, found satisfaction, the whole Kehillah readily follows me and I can now enjoy myself". So far as we are concerned it seems a pity that R. Hirschel does not state what opinion the Jezer Hara had of London Jews.

Literary Activity.

His literary activity was many-sided. Halakic responsa of his are to be found in many of the contemporary collections, a list of which is given in the book *Zevi Lazzaddik*, by Michelssohn (pp. 151-2). He used to make extensive notes in all the books he studied from, and many of these are preserved in the Bet-Hamidrash library in London. So far the book *Zevi Lazzaddik* is the only complete work of his which was separately published, and this is also more of the nature of a collection. It contains talmudic notes, some responsa and sermons, copied from various manuscripts in the Bet-Hamidrash library. The appendix contains biographical notes by the editor Michelssohn, who claims to be one of the Rabbi's descendants, under the title 'Bet Zaddik'. Besides these the book contains many occasional verses, some of them humorous. Interesting is a poem on Purim

entitled בַּת הַיַּיִן וְמוֹסַר לְפִּוּרִים 'The daughter of wine (or a barrel of wine) and a moral for Purim'. This is a warning against the custom of getting drunk and disorderly on Purim under the pretext of fulfilling a Mizwah, based on the talmudical saying: Everybody must drink wine on Purim until he does not know the difference between אֲרוּרָה הָמָן וּבְרוּךְ מֹרְדֵכַי 'Cursed be Haman and blessed be Mordecai' (Talmud b. Megillah 7b). He points out that the sages never intended this saying to be taken literally. The festivities of Purim bore a holy character in olden times and not like at present, when people only keep that part of Purim which refers to eating and drinking (and to do what they like to do).⁵²

A short elegy on 'Zion in Ruins' is given in the book *Bet Meshullam*, edited by the same Rabbi Michelsohn in Pietrkow, 1905 (p. 57), where the editor also prints a list of homeopathic remedies and charms, some of them Kabbalistic, similar to the recipes contained in MS. Adler 2286 (pp. 133 ff.).⁵³ The Bet-Hamidrash library which consists mainly of the late Solomon Herschel's books and manuscripts has several MS. written by R. Hirschel. The MSS. of this library were catalogued by the late Dr. Neubauer and the Catalogue was published under the misleading title *Catalogue of the Hebrew MSS. in the Jews' College, London* (Oxford, 1886). Under 'Jews' College' is meant the Bet-Hamidrash in Mulberry

⁵² Of the further contents of the book are to be noted: Pages 1-13 haggadic notes to the Pentateuch, pp. 32-91 Talmudic collectanea and responsa, among which the editor interweaves some of his own. On pp. 92-140 are haggadic discourses, among them one for Sabbath before Passover, 5544, held in Berlin (p. 108), another held in Mannheim, 5530 (p. 117), one to the Penitential Sabbath, 5531, likewise given in Mannheim, while pp. 154-6 contain small verses, some of them already previously published.

⁵³ About this manuscript see Appendix II.

Street and not the Institute known as Jews' College.⁵⁴ MS. No 22 contains notes on the Turim copied from the margins of the books belonging to the R. Zevi Hirsch of Berlin. On folio 140 of this MS. is to be found the will of R. Leb Norden, Jacob Emden's friend. This will was published by Dr. Israel Abrahams in *JQR.*, IV, p. 341. Michelson mentions another MS. written by R. Hirschel which is in the possession of M. Isaac Beharier of Lodz, and contains discourses held in London in the year 1756 on the occasion of his installation, and on the following Sabbath Haggadol and Sabbath Teshubah and thus seems to complement MS. Adler 1248. The British Museum possesses a copy of Sabbatai Bass's *Sifte Yeshenim* with manuscript notes by R. Zevi b. Aryeh. The Order of Service at the consecration of the New Synagogue, on the 13th of September, 1838, contains the 'Consecration Anthem composed in Hebrew by the late Rev. Dr. (!) H. Hirschel'. This Anthem is reprinted in the Order of Service of the reopenings of the New Synagogue on the 2nd of September 1847 (ה' כ"א אלול תר"ז), and of the 6th of September 1855 (ה' כ"ג אלול תרט"ו), also in the Order of Service at the Opening of the Branch of the Great Synagogue Portland Street, London, on March 29, 1855, and frequently since. Mr. Israel Solomons possesses a poem by R. Hirschel to be used at the consecration of a Sefer Torah. It was

⁵⁴ No. 24 of Neubauer, *Cat.*, contains responsa to R. Herz Pintschow, and on folio 41 has the date Venice, 1744; folio 42 is dated Rovigo. Page 18, No. 43, 4 is a manuscript which was presented to R. Hirschel by Moses Mendelssohn. At the sale of the property of the late R. Solomon Hersche in March, 1843, was sold a small Kiddush-cup 'containing the medal of the Emperor Vespasian commemorating the conquest of Judea, presented by the great Mendelssohn to the father of the late Rabbi'. It fetched five guineas. Some of R. Hirschel's poems are published in Kobak's *Jeschurun*, others in *Hamagid*, XIV, under the title: נחלת צבי.

used פ' נשא, 1819, by his son R. Solomon Herschel, and was printed under the title שיר מזמור, by H. Barnett, St. James's Place, Aldgate.⁵⁵ Two letters by R. Hirschel referring to the quick burial of the dead, dated November 9th, 1794, are printed in *Zeitschr. f. Gesch. d. Judenthums in Deutschland*, vol. III, pp. 216 ff.

Approbations R. Hirschel gave to the following works:

דרכי דוד by R. David b. Raphael Meldola, Amsterdam, 1793 (appr. dated Amsterdam, 17 Elul, 1757).

Pentateuch, Amsterdam (Proops), 1764 (dated Halberst., 27 Tammuz, 1764).

Responsa Maimonides, פאר הדור, Amsterdam, 1765 (dated Halberst., 22 Shebat, 1765).

of Isaac b. Moses Satanow, Berlin, 1773 (dated Berlin, 10 Elul, 1773).

Job with Commentary (זה ספר פשר דבר), Berlin, 1777 (dated 4 Adar, 1777).

עמודי שמים, by Baruk b. Jacob, Berlin, 1777 (dated 27 Tebat, 1777).

חי' ר' ניסים על מס' נטין, Berlin, 1778 (dated 3 Kislev, 1777).

Pentateuch: נתיבות השלום ed. Mendelssohn with translation in German, Berlin, 1783 (dated 12 Elul, 1778).

Psalms: זמירות ישראל, Berlin, 1785-90 (dated 15 Heshvan, 1783).

Pentateuch with Commentaries, ed. Frankfort-on-Oder, 1784 (dated 22 Tammuz, 1784).

ס' נאווה קודש, by Simon b. Nata Walisch (Wolcz), Berlin, 1786 (21 Elul, 1786).

⁵⁵ The *Sefer Torah* was presented by ז"ל = Seml Josephs. The booklet consists of 16 pages 12°. There are seven poems, one for each הקפה, each consisting of six verses, dealing with the objects of the Revelation and the value of Torah for Israel and the world in general.

אמרי בינה of Isaac Satanow, Berlin, 1784 (17 Shebat, 1784; contains also an approbation by Rabbi Saul, Rabbi of Frankfort-on-Oder).

Responsa: מים עמוקים of R. Eliah Mizrahi, &c, Berlin, 1777 (19 Sivan, 1777).

מחברת תופת וערן, Berlin, 1778 (dated 13 Heshvan, 1778).

ס' מסלול, Hebrew Grammar by Hajjim b. Naphtali Coeslin, Berlin, 1788 (dated 1788, no month and day given).

Responsa: בשמים ראש, Berlin, 1793 (see above), (dated 1793).

כליל החשבון of David b. Meir Friesenhausen (about whom cp. now C. Duschinsky: תולדות יעקב, London, 1918, p. 27), Berlin, 1795 (dated 18 Ab, 1796).

חוקי חיים by R. Jacob Hajjim b. Josua Cohen, Berlin, 1796 (dated 28 Adar II, 1777).

ס' השרשים ed. Isaac Satanow, Berlin, 1787 (dated 25 Elul, 1783).

ס' שונה הלכות of R. Simon Kahira, ed. Amstd., 1762 (dated 30 Shevat, 522).

ס' מלין דרבנן ed. Frankfort-on-the-Oder, 1781 (dated 28 Adar II, 1780).

(This list does not pretend to be complete.)

To the list of notes made by R. Zevi to various works, enumerated by Landshut, p. 112, is to be added the Aruk, ed. Basel, which was used by Kohut; cp. *Aruk Completum*, Introd., p. liii.

His Family.

Rabbi Hirschel's first wife was, as already mentioned, Golde, daughter of David Tevele Cohen of Glogau. She died in Berlin on Thursday, 1st of April, 1794 (1st of Iyyar, 5554), and had borne him three sons and three daughters. R. Saul was the eldest son, the second was Abraham David Tevele, called Berliner, and the third was R. Solomon Herschel, afterwards Rabbi in London. His three daughters were (1) Sarah, who married his nephew, Jacob Moses, son of his brother Saul, Chief Rabbi of Amsterdam; ⁵⁶ (2) Reisel,

⁵⁶ Jacob Moses was at first Rabbi in Filehne and afterwards succeeded his father as Chief Rabbi of Amsterdam, where he died on the 15th of

wife of Ber Ginzburg, Rabbi of the province of Russia ;⁵⁷

(3) Beilah, second wife of Mordecai, Rabbi of Tiktin. She was well versed in talmudic literature and an excellent Hebrew writer. It is reported that she held a Hespel (necrologue) on the death of Rabbi Asher of Wisin, and left a will written in classical Hebrew at present in the possession of a certain Berl Raschkas (Michelson, *ibid.*, p. 178, note 23). R. Hirschel's second son, David Tevele of Pietrkow, was a saintly and very charitable man. He was a well-to-do merchant with an extensive business, but all his free time was devoted to the study of the Torah. He was offered the post of Rabbi in Pietrkow, an important Jewish centre, but refused it. He died at the age of 85. Before his death he warned his children to keep away from the Law Courts. He never sued anybody, even if large sums were involved. A letter to him by his father is printed in *Zevi Lazzaddik* (p. 178), dated Berlin 1790, and the certificate of 'Haber' given by R. Hirschel to David Tevele's son Aryeh Loeb is likewise to be found in the same work (p. 180) and bears the date 8th of Tammuz, 1791. Another son of David Tevele, Isaac Nathan, was for nearly fifty years Rabbi in Bielagora, and died there on the 9th of Iyyar, 1864. Many of R. Hirschel's descendants still occupy positions as Rabbis in Russian communities.⁵⁸

Adar II, 5575 = 1815. His wife Sarah died on Wednesday, the 8th of Elul, 1797, three years before her father's death.

⁵⁷ The Province of Russia was one of the four represented in the Four-Lands-Synods held in Poland and Russia. See Zunz: *עיר הוצק*, p. 59, c. 20. It is the part called 'White Russia on the borders of Poland'.

⁵⁸ R. Hirschel's second wife, whom he married in 1797, three years after his first wife's death, when he was 76 years old, was Sprinza, daughter of Abraham of Hildesheim, a descendant of Haham Zevi. After the Rabbi's death she married Zabel Eger, Rabbi of Braunschweig (Landshut, p. 114).

APPENDIX I

RABBI ZEVI HIRSCHEL LEWIN'S ANCESTRY.

HIS father was, as already stated, Rabbi Aryeh Loeb Loewenstamm. He was born in 1690, the son of Rabbi Saul then Rabbi in Lakatch, who later became Rabbi in Brisk, and in 1701 became successor of his father the great Rabbi Heschele Cracow. He was not very popular there for some unknown reason, and left Cracow three years later in 1704. For some years he lived in Breslau, and in 1707 he was elected as Rabbi of the Ashkenazim in Amsterdam. It was not his fate to officiate there. On his journey to Amsterdam he passed away in Glogau on the 17th of Iyyar, 1707. (See Landshut, p. 71; Dembitzer, II, p. 82; and Carmoly, . . העוררים, p. 34). His son Aryeh Loeb eventually held the office to which his father had been called. Aryeh Loeb's grandfather, Rabbi Heschele Cracow, was one of the greatest talmudical authorities of his time. Even the foremost scholars of his day—like R. Mendel Krochmal, Chief Rabbi of Moravia—living far away from his sphere of activity, accepted his decision in ritual matters. (See Resp., *Zemah Zedek*, No. 107, and Dembitzer, *loc. cit.*, II, 46 a.) Many people regarded him as a saint, and many are the tales of wonders and miracles woven around his name. His wife was the granddaughter of R. Saul Wahl, the famous 'one-day king' of Poland. R. Heschele at first acted as Rabbi in Lublin and Brisk, then migrated to Vienna in order to plead for help on behalf of his brethren in Poland. He remained in Vienna for some time and in 1665 became Rabbi of Cracow, where his son R. Saul succeeded him afterwards. R. Heschele was the son of Rabbi Jacob of

Lublin and grandson of R. Ephraim Naphtali Hirsch (died 1664) of Brisk.

R. Aryeh Loeb's wife was the daughter of the Ḥaham Zevi who likewise came of a family of great scholars. His father was Rabbi Jacob son of Rabbi Benjamin of Wilna. Rabbi Jacob was son-in-law of Rabbi Ephraim Cohen, Rabbi of Buda (Budapest), who afterwards settled in Jerusalem, author of the Responsa collection *Sha'ar Ephraim*. (See preface of this work, ed. Sulzbach, 1688). Jacob Emden in his Autobiography, *Megillat Sefer* (p. 3), states that R. Ephraim possessed a pedigree right up to Aaron the High Priest.

R. Aryeh Loeb and his wife Miryam had two sons and three daughters. The sons were R. Saul and Rabbi Hirschel; the daughters were: (1) Dinah, wife of Saul Halevy, Chief Rabbi of the Hague; (2) Sarah, wife of R. Isaac Halevy of Lemberg, Chief Rabbi of Prague; and (3) Naitsche, wife of Moses Zolkiew, Parnas in Lemberg (see *Bet Meschullam*, p. 66). The eldest daughter Dinah was a very good Hebrew scholar. She wrote a letter in excellent Hebrew to her brother R. Hirschel, then Rabbi in Mannheim, on the 3rd of Tammuz, 1770 (printed in Michelsohn's *Zevi Laz.*, p. 158). Rabbi Aryeh Loeb gave approbations to various works. As Rabbi of Reisha he signs one for the work *תולדות יעקב* by Jacob Eulenburg, the approbation bears the date 484 = 1724: to the Pentateuch, printed in Dyhrenfurt, 1727, and finally to Moses Jekutiel Kaufmann's *חקי דרך* (Dyhrenfurt, 1747), which approbation is dated in Reisha, 1728. (See Landshut, *loc. cit.*, p. 71, Dembitzer, I, p. 132 a, and I. Zunz, *עיר הצדק*, p. 158.) In Glogau he signs an approbation on the 17th of Sivan, 1734, to the Talmud-edition Frankfort-Berlin.

APPENDIX II

MS. ADLER 2286.

THIS MS. contains 138 quarto pages, many of which are only half filled and a good many are blank. The contents are mostly short notes written down after a talmudical lesson at the Yeshibah. R. Hirschel used this book for several years. On p. 61 b we find, after his signature, the date לפק"ב חק"ב קטן פורים יום א' לפני יום ד' = 14th of Adar I, 5502 = 1742. On p. 67 b is the date given ב"ב חק"ב חק"ב = 17th of Tammuz of the same year. But we find many notes of much later origin. On p. 91 b he writes: 'It is now twenty years since I wrote the foregoing; in the meantime I found a reference to what I said here in the book of Responsa: בחש"ו מהר"א ששן'. Most interesting are the first and last leaves. Fol. 1 has an elaborate title in verses, the contents of which we have already mentioned. Fol. 2 a is a continuation of the same as a secondary title. Fol. 2 b has a 'Nice song for Hanukkah' = (זמר נאה לחנוכה), a rather primitive, but considering the youth of the author, remarkably well written verse. Then follows: חדר נאה על: חדר נאה על: 'A nice conundrum on chess' what he calls 'the game of Chesstable'. This verse is, in spite of a few linguistic errors and platitudes, quite a remarkable piece of work. Here I will only mention that R. Hirschel compares chess to a battlefield. The King is guarded by his statesmen, the knights and bishops, and has a dutiful wife at his side. The Queen manages all his affairs for him, while the King in his high dignity only moves one step at a time wherever he goes. His soldiers fight for him regardless of their lives. Fearlessly they go forward in one straight line. There is no withdrawal, no avoiding

danger, they fight and die on the battlefield, and only when all his soldiers are dead must the King fight for himself.

The verse is obviously written under the influence of Ibn Ezra's poem, which likewise begins with the words: *אשורר שיר במלחמה* (cp. ed. Kahana, p. 156, and Steinschneider's *Schach bei den Juden*, p. 195 ff., also *Heb. Bibl.*, XII, p. 60).

We have further (p. 3 b) a short verse on Passover, an acrostic on the Alphabet and his name 'Zevi', and also a poem dealing with Israel's covenant with his Heavenly Father (p. 4 a). On p. 5 a is the address only of a letter to Moses Chagis, Haham in Amsterdam. It was probably the beginning of a letter by his father R. Aryeh Loeb, but the letter itself is not copied. P. 5 b has a few riddles, while on p. 7 a we find the beginning of a letter to Naphtali Herz, Rabbi of Pintschow.

Equally interesting is the concluding part of the volume. P. 129 b contains a kabbalistic remedy for a sick woman, and on pp. 130 b and 131 a we have ten more prescriptions for various maladies, all of either homoeopathic or kabbalistic nature. Pp. 135-7 form the index of the book prepared by R. Hirschel, in itself an indication of the writer's scholarly nature.

APPENDIX III

Title page of MS. Adler 2286 and some selections from the same.

Title page: (Folio 1 a).

שמע ישראל
הספר הזה יש בו סך קל"ט דפים לפרט הנה אשר אציג לפניך
קדוש למרני את חוקיך
וסדרתי את התפילה
לנורא עלילה
וה"ה אלהי אבותינו חננו ה"ה חננו ה"ה מלכינו הוא יושענו

את חיקיך הביננו, ובתורתך האר עינינו, כי אתה ה' אלהינו
פנה אל תפלת יעקב ידיך: ותן חכמה כגודל חסדיך לצבי בנו

ארי" עבדיך

ולמדיהו כל רב סודיך

בתורתך אשר נתת

מידך למשה

איש חסדיך

אערוך לפניך

ולקמן אציגה

וכסדר הזה אשר אכתוב היא מיושרת

מור ולבונה מקוטרת כל אבקת רובל סותרת

יה ה' אלהינו הוא מלכינו	לו דומיה תהלה
אהללנו בתוך קהל ועדה, אשר נתן לנו נגמה חמורה,	מכל יופי כלולה
שוכן בערבים יזכני להבין ולכתוב מילי דאבות	וגם לי נתן מעט נחלה
והוא יחנני בבינה כפלים מן השמים	ברב טוב וחמלה
יחונן מיומים ויביאינו בארץ החיים	וכבוד ה' נגלה

יה תן בלבנו להבין ללמוד את כל דבריך

לפ"ק

Folio 2 a.

מה נעמו לחיכי חיד אוכל יטעם לו טעם

לשבת סוד שיח אמרי נועם חכמים מרפא לנפש

חידושי גמרא תוספת ופוסקים ראשונים ואחרונים ז"ל אשר חדש הנאון
מופת הדור נ"י ע"ה כ"ה לו נאווה תהלה ולו יאתה הגדולה המאה"ג המופלא
ומופלג כבוד מ"ו ארי" ל"ב נ"ו אב"ד דק"ק גלונא יצ"ו אשר הי" לפנים
אב"ד בק"ק לבוב הבירה הוא ניהו מורי ורבי אבי אב בחכמה אשר ברוב
חכמתו ודקות חריפתו ובסברא ישרה בפלפול הנמרה. חדש הרבה דברים
נחמדים ויקרים. ויהי כי עצמו מלספר כי אין מספר ואדוני אבי הנאון
נר"י משא העם כבד עליו הלכו הלוח ופחות וכל תלמיד ותלמיד הולך ופוחת
וכותב לו לו לעצמו. והי" עמו כל הימים. לפלפל בשיבת החכמים.
ואני הנני קטן בשבטי ודל באלפי אמרתי אף אנוכי לקיים מילי דאבות
ולכתבם על הספר. בעט סופר. למען לא יבוא אחר וישתמש בכלי שאינו

שלו למען רוממות שמו ולגדלו. ואבי הנאון נר"י כי ראה זאת אמר יישר בני כתוב לך את השירה הזאת לך לטובתך למען תדע הדרך אשר תלך בה דרך החיים ואין חיים אלא תורה שנאמר עין חיים היא למחזיקים בה ואשר לא תדע בני שאלני כמ"ש שאל אביך ויגדך ואנוכי כשמעי זאת נתחזקתי ונתאמצתי בלבי לעשות כאשר אמרתי וכה עשיתי. כאשר עיניך יראו משרים.

וחלקתיהו לחמשה חלקים האחד חלק השירים וחלק החדה וחלק הפשט, והפשט יפרד לשני חלקים חלק האב וחלק הבן וחלק המכתב (?) ה"ק צבי הירש בהנאון מ" ארי" ליב.

Fol. 2 b.

חדה נאה על הצחוק שקורין שאך טאביל

הק" צבי הירש בהנאון

אשורר שיר ומלחמה: מיוסד ע"פ בינה וחכמה. שני מחנות. זה לנגד זה נצבים להרוג באויבים. וכל מחנה ומחנה נתחלק לשני מחנות פן האחד יבוא אל המחנה האחת והכהו ותהיינה מטה מטה. והי" המחנה הנשאר לפליטה. והן הנה קבועים עלי טורים שמונה. מכל צד ופנה. ובין שני המלכים עם המחנות הגדולות קבוע לוח ובו ל"ב שבילים. אשר בהם ירצון אופניהם. ויעריכו מלחמותיהם. הלא המה המחנות ידמו ככבשים ומבצרים. בחורים אדירים. כולם גבורים. שני גברים. רוכבי אתונות צחורים. ושני זקנים. קרובים למלכם ונבונים. ומצדי השורה הראשונה. שני שרים עומדים להנה והמלך אף הוא עם אשתו יגשו מלחמה אל גבעת הרמה. ולפני המלך ושריו הנבדרים. שמונה עבדים. מול המלחמה החזקה עומדים. והמלכה העומדת לצד המלך. בעבורו משוטטת בכל פלך. וחאשה המהוללה. עטרת בעלה. היא תלך ע"פ כל השרה. לשמור ידידה. והזקנים ילכו עומתה לשמור הדרכים השונות. והרוכב ילך עמהם עקלקלות. ושלושה לו גבולות. שנים בישר נתמים. ואחד עקום כמשפט הזקנים וחכמים והוא במרוצה. יצא חוצה ואיש לא יעכבנו. כי בחזקה יהרפנו, ועל ראשי עם יפסיע, עד אל מחוז חפצו יגיע, והשרים שרי הצבא, הולכים בזוג השוה, ברב חבה ואהבה ופעמים יכניסו מלכיהם אל צדיהם, והמה יבואו אל מקומו למען לא יבואו שונאיו עלימו ופותחים לו פתח חרוצה, וחומה פרוצה, למען יצא חוצה.

Folio 3 a.

ובאם שהמלך כבר הלך, בערכו אשר למהלכו, לא ישנה ממנהגו לילך
 ע"פ ארבע טורים, כשאר הנברים, כי המלך אף במלחמה, כל כבודו בית
 המלך פנימה, והוא לכל צד במעלה אחת, ילך בשובה ונחת, וכל אלו המלך
 והשרים פניהם לארבעתן יפנו, וע"פ המצחק יסעו ויחנו, וכפי הילוכם
 ונתיבתם כמו כן הכאתם, מלבד הרונגלים העומדים בתחלת, לנוכח המסילה,
 המה הולכים דרך סלולה וע"פ שדה אחת מהלכם, וגם אל הרוכב ידמו
 בעקומתם יכו ולא ירחמו ובלכתם לא יסבו פניהם, ולא יחזרו לאחוריהם,
 ולא יפנו אל צריהם, כי אם איש אל עבר פניו, לשמור את אדוניו, והרונגלים
 אשר לפני חצר מלכם, שלשה להם הליכות והרונגלים העומדים בצד המחנה
 גם המה בתחלת המלחמה, יפסיעו כנבירים, ע"פ שלשה טורים וכולם אשר
 ע"פ שלשה טורים ירחקו מנבולם וינידו, בשורה השלישית יעמודו ואם איש
 יבוא על המלך להפילו ימותו. בעדו כל חילו, ובמות האחת תמות גם
 השנית ובלי הצלה ופדייה, וע"פ בני האדם יחד יצמדו ועמדו על מעמדם,
 ועתה אבאר גודל פאר, מצבם ומעמדם, אחד אחד לפי כבודם, המלך עלי
 טור רביעי מקומו. באמצע עמו, ולא יעמוד מן הצד, פן ברשת נלכד
 ונוצר, ואצלו שגל נצבת, מכובדת על בעלה וחשובה, ואצל כל אחד עומד
 זקן להורותם הדרך לפי הערך, לכל אחד כחוקו אם נבה ואם מך בערכו,
 ומצד כל זקן עומד, רוכב מלומד מלחמות, להכין (להכות?) במחנה, ושר
 הצבא עומד בצדו, את המעשה אשר יעשה ללמדו, והי" בהכותו אויבו, יריב
 ריבו, כי אהבו ושמונה שלוחים לפניהם ערוכים, אותם ישלחון תחלה, לחפור
 את המחנה כולה, וכל אחד לפי שכלו, ישלח שלוחו וישיב לו, והם מלומדים
 את המעשה אשר יעשו, בפגעים בדרך אסון והיה אך יצוא יצא, מן הקצה אל
 הקצה, בלי דופי ושמצת, נעשה אדון לעצמו, ושר בקרב עמו כמות אשר עמד
 לפניו במקומו, ואם זה הוכה והלך יגיע אל בית מושב המלך, יהפך אל
 האשה תחת אישה, כי לא יתכן להיות שני מלכים בכתר אחד משתמשים,
 אבל יתכן למלך אחד שתי נשים או בלוקחה אשתו, את זאת לאשה לו
 ימירנה, תחת אשתו הראשונה, ונתן כתר מלכות בראשה, כדת האשה שהיא
 עמרת בעלה לשם ולתהלה.

זמר נאה לפסח.

תני שבחים והילולים אל אל אלים, פרעה וחילו טבע בים מצולים ועמו
 הדרוך ביבשה על פרעה אויבי עשר מכות הביא ע"י איש מבית לוי, הוא
 רועה נאמן משה.

D.

F

Folio 3 b.

הוא הוציאנו ממצרים. והדריכנו בתוך המים והוריד לנו תורה מן השמים,
והילקו לחלקים חמשה מפי הנבורה לקח התורה. ערוכה בכול ושמורה,
תורה היא וגם פירושה: פסח הוא יום גאולה בו יבוא צמח לעם סגולה,
ויוציאנו מן הגולה ואז נשיר שיר חדשה.

TRANSLATION.

Title-page (1 a).

Hear, O Israel!

'This book contains 139 leaves on which I will arrange before you, what Thou, O Holy One, wilt teach me of Thy statutes. I have offered my prayer to the Most High God, the God of our Fathers; be gracious unto us, God our King He will help us. Make us understand Thy statutes and enlighten our eyes in Thy Law. O Almighty God, turn to the prayers of Thy beloved Jacob, Thy only one, and give wisdom in Thy great mercy to Zevi son of Aryeh Thy servant and teach him all Thy numberless secrets in the Torah which Thou gavest with Thy hand to Moses Thy saintly (servant). In the following I will arrange before you, and as I shall write it will be made plain, that 'which is perfumed with myrrh and incense and all the powders of the merchant' (Cant. 3. 6). God is our King, to Him is due praise, I will praise Him in assemblies and congregations, for He gave us, as cherished treasure, the perfection of beauty (the Torah). The Dweller of the Clouds may grant me to understand and to be able to write down the words of the Fathers (of my Father). He gave me also a small portion, and He may grant me understanding with a double measure as a gift from Heaven, in His great Goodness and Mercy may He bring us into the land of Life, and may God's Glory be revealed. 5537 a.M.

Folio 2 a (1 b is blank).

Behold how pleasant are to my palate the words of the wise, which are a cure for the soul.

These are novellae to the Talmud, Tosaphot and commentators Rishonim and Aḥaronim (of olden and late times) by the Gaon the great Rabbi, &c., R. Aryeh Loeb, Head of the Congregation of Glogau, who formerly was Rabbi in Lwow the Imperial Residence (Capital), he is my Master and teacher, my father, who in his great wisdom and learning has produced many new interpretations and explanations of the Talmud. When these novellae became more and more numerous, while the quality of the scholars and pupils of my father became more and more inferior, and every one of them wrote down the products of my father's mind, to use them in later life in talmudical disputes as his own achievements, so I, the smallest and humblest of my father's pupils, have made up my mind to write down what I heard from him, so as to preserve my father's words, who is too busy with communal affairs. When my father saw this (book) he spoke to me: You do right, my son, write down everything so that you may learn the way of life, which is the way of the Torah, of which it is said: 'She is a tree of life for those who grasp it', and what you do not know, ask me, as it is said: 'Ask thy father and he will show thee, thine elders and they will tell thee' (Deut. 32. 7). These words I have taken to heart and have done accordingly, as your eyes will see.

I have divided this book into five parts, the one is the part of songs, then the part of the riddles, the part of the Peshat, while the part of the Peshat is again divided into the part of the father and of the son and of the writing.

Zevi Hirsch b. Aryeh Loeb.

Folio 2 b contains first : A nice song for Hanukkah. Then follows :

A nice conundrum on the game called Chess (Shachtable).

I will sing a song of war, founded on wisdom and understanding. Two armies are arranged one opposite the other, to kill their enemies. Each army is again divided into two parts, in order that if the one army comes and beats the first part, bringing it right down, the other part can still escape. They are arranged in eight rows each on one side. Between the two Kings with their great armies is a field with thirty-two different ways in which paths run, and there they arrange their battles. The camps are like trenches and forts. Young fierce men, all heroes. Two warriors riding on white asses, and two elders (bishops) dear to their King and wise, and at the sides of the first row two princes are standing, and the King himself with his Queen take part in the battle on the high hilltop. In front of the King and his honoured princes are eight servants (pawns); they face the first strong onslaught, and the Queen who stands at the side of the King, moves about for him everywhere. This praiseworthy wife, the ornament of her husband, walks about the whole battlefield to guard her beloved; the elders proceed first to guard the various paths and the knight goes with them on roundabout ways. He has three paces, two straight in front of him and one sideways like the elders, the wise men. He (the knight) hurriedly goes forth, nobody can stop him as he would push him away in his strength. He moves in front of the people until he reaches the desired position, and the princes, the generals of the army, proceed in an even step in unity and friendship (with

one another) ; sometimes they take the King to their side and take his former place to hinder the enemy from reaching him. They open up for him a way of escape, but when the King has once stepped out, he does not change any more from his usual manner to move to either of the four sides, like the ordinary soldiers, as the King, even in war-time, keeps his dignity, and he takes only one step to whatever side he proceeds, slowly and evenly. All these, the King and his officers, can turn to every side of the four, according to the player's wish they move and rest, and like their coming and going so are their attacks, except for the infantry, who stand in front facing the battlefield, for they go only in one straight line and only move one field. They are, however, like the knight in their attack, for they hit out sideways and give no quarter. When they move, however, they do not turn and cannot go backwards, they cannot turn to their enemies but have to meet them face to face to guard their master. This infantry who stand before the entourage of the King have accordingly three ways of moving forward, and also those of them who stand at the side, can, at the beginning of the battle, step out like giants (heroes) three rows forward, and all those who have stepped forward these three rows have to stop there. If any one attacks the King his whole army has to die for him, and so also in the opposing party, and all have according to the will of mankind (the player) to stand on their assigned places.

Now I will explain to you their order of position, each one according to his status. The King has his place in the fourth row in the middle of his people. He must not stand at the side, so that he may not be caught. Next to him his helpmate stands, the honoured one by her

consort's side, and next either of them stands an Elder to show them the way as is meet, to every one according to the rules whether high or low is his position. At the side of each Elder stands a proved rider to keep order in the camp, and a General stands next to him to instruct him what to do. When he fights the enemy he stands by him, in true affection (for the brother-in-arms). The eight messengers are marched up in front of all these, they are sent first of all to get information about the enemy's position, and each one (of the officers) sends his messenger or keeps him back and they are all instructed what to do, if misfortune befalls them on their way. But if he is able to get from one end of the battlefield to the other without coming to harm, he becomes his own master, and a prince of his people like the one before whom he stood in his old place. If that one (the officer) is slain and is no more, he takes his place or even comes back to the court of his King and becomes a woman (Queen), but not a King as it is impossible for two Kings to have one and the same crown, but one King may have two wives. If his first wife is gone and taken, he takes this one in her place, puts the royal crown on her head as is the right of the wife, the crown of her husband, she is his ornament and honour.

A SONG FOR PASSOVER.

Give praise and thanks to God the Mighty, Pharaoh He threw into the deep sea, but His people he led through as if on dry land. He sent ten plagues against Pharaoh my enemy, by the hand of the man from the tribe of Levi. It is Moses who led us out of Egypt,

Folio 3 b.

He let us walk on dry land in the midst of the sea, brought us down the Torah from Heaven, which he received from the lips of God, divided it into five parts; all well arranged and observed is the Torah and her explanation.

Pesaḥ is the day of relief, on that day will come help to the chosen people, He will lead us out of our exile, then we shall sing a new song.

(Here follows a verse of which each line begins with a letter of the Alphabet.)

APPENDIX IV

WILL OF R. SAUL B. ZEVI HIRSCH.⁵⁹

COPY of the will of Rabbi Saul son of Rabbi Zevi Hirsch, Chief Rabbi of Berlin, which I copied word for word from his own handwriting, found on him after his death, which occurred on Sunday, 23rd of Heshwan, 5555.

'The lot of man is unknown to himself, as to where and when (he would die), it is therefore the duty of everybody who goes on a journey to make a will as long as he is alive (and decide) what he wishes should be done to him and to all that is his when God shall have gathered him from under Him. The more so it is the duty of a man travelling from land to land, from town to town, especially if he is a sickly man. I am now on my journey here in Halle, and intend to travel to distant lands, and perchance I shall not be able to speak to any one about myself; then any one who will find me dead, he will find my will in the pocket of my coat, and it shall be to him as if it were the

⁵⁹ From the Hebrew in *Orient. Litbl.*, 1844, pp. 712-13.

words of my lips, and if he be a righteous man, who is willing to do a true kindness (חסד של אמת), may he fulfil my words, as follows :

‘ Everything that is found upon me, be it little or much, may be sent to my father, the Rabbi of Berlin, after he has taken from it the purchase-money for a burial place for me. All the writings, however, which shall be found in my trunk or in any other receptacle, it shall be forbidden to anybody to take even one leaf and to read it. Everything shall be left in paper, be sealed up and sent to my above-named father or to my children or to trustworthy men in Berlin, and they shall give them to those who are worthy of them (to whom they concern).

‘ The following I ask for myself: No garment which I have upon me shall be taken away, just as they find me, they shall bury me in some forest, or in any place they find, only it shall be far away from the graves of other people. And I ask everybody whose heart has been touched by the fear of God, not to talk behind my coffin on account of my having asked for this, for he cannot know the reason for this stipulation ; however, even those who speak blamingly about me, shall be forgiven—only if they do as I ask.

‘ Any one who will act, in any of the points written here, against my will, it will be counted as a great sin to him (רם יחשב) and God will not forgive him ; as anybody who has knowledge of the Talmud knows that only one who says, “do not bury me at all” should not be obeyed but a stipulation like this one (which I have made) may be made in one’s Will.

‘ And God, to whom are known all the desires of human beings, He knows my intentions, and will yet help me to

good days and a life in which I may serve Him in pleasure (when I shall be able to serve him amidst joy), when I shall be able to devote myself to Torah and wisdom, which give joy to the embittered heart and soul, and be able to live in quietness and safety without being tied to a seat of vanity (M. Joseph's note: "referring to the office of Rabbi, which he hated, as is well known to everybody"). These are the words of one with an embittered soul whom God has given to drink of the cup of misery enough and more and still has not given up in his heart to pray to God and to hope.

SAUL.

(אני הקטן שאול)

The following is the inscription of R. Saul's tombstone to which Mr. Israel Solomons called my attention. The stone is standing near the wall facing the entrance at the Alderney Road Cemetery in Mile End, London.

פ נ

הרב הגדול המפורסם (הנפלא) . . .
 (עוקר הרים?) וקנה בושם תנאי
 כי טוב אשר יאמר עד היום
 הוא פ"ה מזה בן מזה מהו"ר
 שאול זצ"ל בן מורינו ורבינו
 נשיא אלקים בתוכנו (פ"ה?)
 מהו"ר צבי הירש נר"ו . . .
 אב"ד ור"מ דק"ק ברלין יע"א
 אור (אבי)
 מהו"ר שלמה אב"ד דקהלתינו
 את אשרי
 צדיק יבטח בה" ערבה . . .
 נאבד (נזיר?) היהודים ביום (כנ')
 חשון תקנ"ה לפ"ק
 תנצבה

II.

RABBI DAVID TEVELE SCHIFF.

R. ZEVI HIRSCHEL LEWIN left London for Halberstadt in the spring of 1764, and the London community was not long in finding a successor, for in 1765 we see R. Tevele Schiff already installed as Rabbi of the Great Synagogue in Duke's Place. Chiefly instrumental in bringing off his election was Aaron Goldsmith (Goldschmidt), the founder of the well-known Anglo-Jewish family, to whom his uncle, a certain R. Johanan, had recommended the Rabbi. He is styled by Rabbi Tevele as cousin in a letter which he wrote to his brother R. Meir on Adar 21, 1776 (App. V, Letter I). A certain Rabbi Meir Hanover was likewise one of those who helped his cause by writing to friends in London.⁶⁰ We only know of one competitor, who tried hard to succeed R. Hirschel, and that was his cousin R. Meshullam Zalman, son of Rabbi Jacob Emden of Altona, who ultimately was chosen as Rabbi of the Hambro Synagogue, and came to London likewise in the year 1765. R. Jacob Emden in his Autobiography gives us some interesting details with reference to this election.⁶¹ He says: 'In the month of Nisan of the same year (1765) my son Rabbi Meshullam Zalman

⁶⁰ See letter I in Appendix V.

⁶¹ מגילת ספר, ed. Kahana (Warsaw, 1896), p. 203 ff.

was elected as Rabbi (אב בית דין) of the Hamburger congregation in London, likewise a result of my activity and endeavours for some time past, and after I nearly gave up every hope for it. For he had many opponents on the part of the Synagogue in Duke's Place, which separated from the community (!) and elected another Rabbi, R. Tevele Schiff from Frankfort-on-the-Main. It was, however, from God, and so all the plotting and obstacles, the opposition placed in my son's way, could not frustrate his election. Even after he had duly been elected they conspired against him, and people wrote me letters threatening that, if he came to London, they would attack and abuse him. All this was done at the instigation of that man "Laze" (ל'זע), a pupil of "that man" who made special efforts and wrote me letters, full of perversions and untruths, with the intention of frightening me so that I should prevent my son from accepting the position. The congregation of the Hamburg Shool (Synagogue), however, was anxious to have him, and they had warned me beforehand to take no notice of that shameful letter. He visited us here, and remained during the past Shabuot festival, and all the most notable men of the three Kehillahs (Hamburg, Altona, and Wandsbeck) gave evidence of the respect they felt for him. He left us and entered upon his duties in London at the middle of Tammuz, and was welcomed with great honours and with joy. I have since heard that even his former enemies have now become his friends. May God grant that he rise higher and higher and be blessed with children.⁶²

It appears from this note that the London community had originally intended to appoint one Rabbi only for both

⁶² Apparently Meshullam Zalman had no children.

Synagogues, in the same way as Rabbi Zevi Hirschel had filled both offices simultaneously. Jacob Emden had endeavoured to secure this position for his son, but the more important part of the community was opposed to him, and they elected R. Tevele Schiff for Duke's Place. Emden's party afterwards succeeded in appointing him as Rabbi of the Hambro-Shool. The man Laze, or Lazar, mentioned in Emden's note, was an adherent of the Baal-Shem Samuel Falk, a cabbalist and mystic, who lived in London for about forty years until his death in the year 1782, and Emden may refer to Falk when he says that Laze was a pupil of 'that man'.⁶³ We cannot tell whether Falk had a great following in the community, but at the end of his days we know that he was well disposed towards R. Tevele; as he bequeathed him an annuity of £10.⁶⁴ Also another member of the Beth Din, R. Abraham of Nancy, is benefited by the same Will to the extent of fifty guineas.⁶⁵ The man Laze is often mentioned in MS. Adler, No. 2241, which comprises the most interesting diary of Falk's factotum, 'Zevi Hirsch son of R. Isaac (Isik) the Levite Shtadlan of Kalisch', written in the years 1747-51. This Zevi b. Isaac styles the man 'Laze Levi of Hamburg' or הרומ לאזע (the windy Lazar), and it appears that this Laze was sent by Falk on secret missions to Germany and Holland, but was nevertheless very often in dire poverty,

⁶³ The reference may, however, also mean Eybeschütz, whom Emden often calls אמתו איש.

⁶⁴ The Will says: 'To the High Priest of the Great Synagogue for the time being, whoever he may be, Ten Pounds Ten Shillings annually . . .'; see *J. Hist. Soc. Engl. Transact.*, VIII, Misc., p. xlviii.

⁶⁵ 'To Mr. Abraham the son of Solomon, usually called Abraham Nancy.' He signs, however: 'Abraham Hamburger of Nancy' in the document of testimony dated 5 Elul 1783 and 26 Elul same year. See Appendix V.

although he had a well-to-do relative in London called Selig of Hamburg. Whole pages of the MS. are devoted to the debts which Laze made by borrowing from Falk's servant various smaller sums. It is not unlikely that Laze opposed the election of the son of R. Jacob Emden, who was known to be a bitter opponent of every cabbalist and mystic. Lazar Hamburger's daughter, Sarah, married Benjamin Wolf Franklin of Breslau, the ancestor of the Franklin family, in London on August 28, 1765. Mr. Arthur Franklin in his 'Records of the Franklin family' (London, 1915), p. 11, reproduces the tombstone inscription of Lazar Hamburger's father. According to Mr. Franklin (*ibid.*, p. 10) this 'Eleazar Leiza' was known as Lazarus Joseph. Although the Ḥalizah-letter to which he refers does not call him Leiza, but אליעזר לזר, i.e. 'Lezer', there seems little doubt that he was identical with the Laze mentioned in Emden's autobiography, who was the follower of the cabbalist Falk. The letter of Ḥalizah to which Mr. Franklin refers, and which he has shown me, is dated Breslau, 28th of Kislev, 5526 (1765), and is an undertaking by Asher Antshel and David Franklin, brothers of Benjamin Wolf Franklin, to give Ḥalizah to the latter's wife should he die without leaving issue. Neither of these brothers, however, signed the document, the signatories of which are Samuel ben Eliezer, scribe of the Breslau community, and Asher Lemel ben Isaac, the beadle of that congregation. They address the document to 'The great Rabbi, who was formerly in Podhaice and is now Rabbi in London', namely, Rabbi Meshullam Zalman Emden. As time went on, the opponents of Emden's son seemed to have increased in number, contrary to what Emden writes in his diary, and Meshullam Zalman was ultimately compelled to leave

London. We learn this from a letter of R. Tevele to his brother, dated 1st Ijjar, 1780,⁶⁶ in which he writes that R. Meshullam had implored his congregation to let him remain in London, but they insisted upon his leaving the country, and agreed to give him an annuity of £50, and so 'he is leaving during this week'. He appears to have gone to Stary-Constantinow in Russia.⁶⁷

Rabbi Tevele, on the other hand, was apparently well-liked in his community. He was descended from a family

⁶⁶ See Appendix V, Letter 4.

⁶⁷ Opinion of Prof. G. Deutsch. Cf. also my *Jacob Kimchi and Shalom Buzaglo*, p. 20 (London, 1914). There is an 'Order of Service' extant, in the possession of Mr. E. N. Adler, for 'The Fast-Day held by Command of the King on the 13th of December 1776', in which R. Meshullam Zalman is mentioned as author of the Hebrew Prayer said on that occasion. The title pages read as follows:

Page 1 a

סדר תפלה ליום תענית שצוה אדונינו המלך ירום הודו ביום ששי
בשבת נ" ימים לחדש טבת שנת התקל"ז ליצירה בבית הכנסת של ק"ק
אשכנזים יע"א בלונדון, בבית וברפוס אלכסנדר בר יהודה ליב זצ"ל.

Page 2 a

'A Form of Prayer composed by the Reverend and Most learned Rabby Israel Meshulam Solomon D.D. Rabby of the Jews Synagogue in Magpy-Alley Fen-Church Street and of the New Synagogue in Leadenhall Street. To be used on Friday the 13th day of December 1776. For success of His Majesty's Arms according to His Majesty's Proclamation. Faithfully translated by Alex. Alexander, Printer, and sold by the Translator No. 78 White Chapel High Street.'

The booklet consists of sixteen pages in 8vo. The sermon preached on that occasion was likewise printed by A. Alexander and consists of twelve paragraphs which fill twenty-seven octavo pages. The title reads: A | Sermon | Preached | On Friday the 13th of December 1776 | by the Reverend Israel Meshulam Solomon | Rabby of the Jews Synagogues in Church Row | Fen-Church Street and Leadenhall Street | Being | a Moral Discourse | Suited to the Solemn Occasion of the Day | Appointed by Royal Proclamation | For | a General Fast | To pray for the Success of His Majesty's Arms. | A Free translation from the Hebrew | . Printed by A. Alexander &c. (as on the Order of Service). E. N. Adler possesses a copy of this sermon (cp. Wolf-Jacobs: *Bibl. Angl. Jud.*, p. 190).

of Rabbinical scholars. The famous Rabbi Meir Schiff of Fulda, author of *חידושי מהר"ם שיף*, who died in 1641 at the age of thirty-six, was also a member of this family.⁶⁸ According to Dietz there were two branches of this family in Frankfort, the one descended from the head of the Frankfort Yeshibah, Jacob b. Beifus Cohn zum Wedel (died 1655). This branch became extinct in 1714. R. Tevele was a descendant of Jacob Cohn's brother Isaac, who lived in the house called 'zum Schiff' (thence the family name Schiff), and died in the year 1656.⁶⁹ His grandson, Moses Meyer Schiff, was a wealthy man, and lived in the house called 'zum grünen Schild', which remained the property of the family until the death of his grandson, Solomon Schiff, R. Tevele Schiff's father, in 1777 (22 Adar II).⁷⁰ The well-known philanthropist, Jacob H. Schiff of New York, is a descendant of another son of this Moses Meyer, namely of Joseph Moses, called Josbel Mayer Schiff, likewise of the house 'zum grünen Schild'. After the death of Solomon Schiff, his sons R. Tevele, then already Rabbi in London, and R. Meir Dayyan in Frankfort, sold their interest to Meir Rothschild, the ancestor of the Rothschild family. The minute-book of the Frankfort Beth-Din records a dispute between the vendor R. Meir Schiff and the purchaser, the former insisting upon payment of the balance of the purchase money in gold coin, while Meir Rothschild insisted that he need only pay in 'minz'

⁶⁸ See Loewenstein, *Gesch. d. Jud. i. d. Kurpfalz*, p. 153; Dietz, *Stammbuch d. Frankf. Juden* (1907), p. 258; Horowitz, *Frankf. Rabb.* (= *FR.*), vol. III, pp. 38-40, and *Frankfurter Grabinschriften* (= *FG.*).

⁶⁹ His son Bendit died 4th Tammuz 1660. Hor., *FG.*, No. 864.

⁷⁰ Hor., *ibid.*, No. 3572, where he is styled *הישיש* = the venerable. Dietz states as his birth date 1730, which cannot be correct, as in 1777 his son R. Tevele was already more than forty-seven years old (see later).

money, which was less than the gold currency. There was also a dispute between the parties with reference to the ground rent (called 'Grundzins'), which R. Meir Schiff contended was not to be allowed to the purchaser until it actually became due, while the purchaser required allowance for it at once. The minutes mention that half of the house had been the property of the London Rabbi Tevele Schiff. The house 'Grünes Schild' was already in existence in the year 1608, as mentioned by Schudt (*Jüd. Merkwürdigkeiten*, III, p. 147), and it is also in his list of houses of the Frankfort Judengasse of the year 1611 (*ibid.*, pp. 153 and 154).⁷¹

R. Tevele's mother was Roesche, daughter of Abele London. R. Meir Schiff, in the preface to his work *דבר אמת*, referring to this grandfather, says that his brother had come back to the place of origin of their mother. R. Tevele was a devoted son, and even in his old age he mentions his parents with reverence and gratitude. In a letter to his brother written in the year 1776, when his father was apparently already old and feeble and unable to read, he expresses his doubt whether his brother should communicate the contents of the letter to the father, lest he should be disappointed, in case the election of his brother Meir to the Rabbinate of Copenhagen, referred to in the letter, would not be realized. Writing about the anniversary of his mother's death (called *Jahrzeit*) in 1787, he says: 'He could not answer his brother's letter of Sivan 1st earlier than the 26th (date of the letter) as their mother's *Jahrzeit* intervened, which he spent studying all night and fasting

⁷¹ 'Hiertz zum Gruenen Schild als der Zeit Baumeister' (p. 154); see also Appendix VII.

all day for the benefit of her soul, as it was to her that he has to be thankful for the tender care, and "the wine and oil she bathed him in during his childhood"⁷² which enabled him to fast in his old age.' In another letter of the 21st Adar, 1782, he writes that he post-dates the letter to the 22nd, because that day was the *Jahrzeit* of his father, and he could not write then on account of the fast he observed on that day. His father was, in keeping with the tradition of the family, a learned man who trained his children in the traditional way, his chief object being to make his sons בני תורה, religious Jews learned in the Law. We know little of R. Tevele's early days, except that, as a young man, he was a pupil of Jacob Poper, Rabbi in Frankfort, the celebrated author of the *Responsa* שב יעקב,⁷³ and of his successor, R. Jacob Joshua Falk,⁷⁴ of Lemberg, author of the work פני יהושע—one of the classical works in Talmudic exposition—who was also famous as a great adversary of R. Jonathan Eybeschütz.

R. Tevele married Breinle, daughter of Isaac Sinzheim of Frankfort a. M., and thus became connected with another famous and respected Jewish family. His father-in-law was a brother of Abraham Sinzheim, the famous Shtadlan of Vienna, and of Judah Ephraim Leb Sinzheim, founder of the Beth-Hamidrash in Worms; while another brother, Solomon Sinzheim, played likewise an important rôle in the life of the Jewish community of Vienna.⁷⁵ Solomon

⁷² Referring to the saying of R. Hanina, 'the warm water (baths) and the oil with which my mother treated me in my youth they gave me strength in my old age', see *Hullin* 24 b, where it is stated that R. Hanina when eighty years old could stand on one leg while he slipped off his shoe and put it on again. A Röschén Schiff died 29 Kislev 5503. Cp. *FG.*, 2479.

⁷³ Frankfurt a. M. 1702.

⁷⁴ Died 1756. See about Poppers and Falk, Hor., *FR.*, vols. II and III.

⁷⁵ About Solomon S. see Baumgarten-Kaufmann, מנחת סודרים, Intro-D.

Sinzheim's daughters were (1) Mate, wife of R. Tevele's brother, R. Meir Schiff, and (2) Mindel, wife of his son Moses, who in this way was a brother-in-law of his uncle R. Meir. The letters printed in the appendix furnish convincing proofs as to the correctness of these data, and dispose of the statement made by Dr. H. Adler in his essay, 'The Chief Rabbis of England' (*Jew. Hist. Exhib. Papers*, p. 285), and accepted by Mr. Israel Solomon (*Transactions J. Hist. Soc. Engl.*, VII, p. 241), that R. Tevele married Ber Adler's sister (true is only that R. Ber Adler's wife was R. Tevele's sister). The Hazkarah-Book of Worms⁷⁶ contains in praising terms a lengthy record of the death of Breinle, wife of R. Tevele Schiff.

Soon after his marriage R. Tevele became head of the Beth-ha-Midrash in Worms, of which his wife's uncle, Leb Sinzheim, was the founder. Horowitz (*FR.*, vol. III, p. 18) was not aware of the fact that R. Tevele lived for some time also in Vienna. This is evident from MS. Adler, No. 1160. This MS. contains on 147 quarto leaves notes of Halaka and Haggadic lectures by R. Tevele Schiff, duction, p. 5. The genealogy of the family is given by Loewenstein, *Kurpfals*, p. 215, and *ibid.*, Anhang, 13a. Loewenstein does not mention Solomon Sinzheim except the grandfather of the same name, while Baumgarten did not know of Sol. S.'s two daughters. Mate Schiff died 21st Kislev 1817. See *FG.*, No. 4899. Cp. also L. A. Frankel, *Inschriften*, Nos. 429 and 689.

⁷⁶ See קובץ על יד, vol. III, 1887, p. 49: האשה חשובה הצנועה הרבנית: מרת בריינלה בת כ"ה אייזק זינצהיים ז"ל בעבור שהיתה אשה כשירה צנוע[ה] והגונה, וברצון בעלה כפה פרשה לעניי' בכל עת ועונת, ותפלתה הי' בכוונה, פרקה נאה ויראת ה' מנעורי' והני נשי דאיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה, זכרה לה אלקי' ותאיר נרה ולהיות נפשה בצרור החיים צרורה ונתן בעלה לצדקה בעבודה, עשרה זהו" [נפטר בק"ק לונדן מש"ק ונקברת למחרתו יו"א ער"ח שבט תקל"ב ל" ונקראת בפי כל אדם בריינלה אשת הרב מהו"רר מעבלי שיף הנא"ב בדק"ק לונדן].

In Frankfort he acted as Dayyan under the celebrated Rabbi Abraham Lissa, the successor of his teacher, Joshua Falk, as Chief Rabbi of Frankfort (1759-69), who a few years later (1766) was one of the chief actors in the much discussed 'Get of Cleve' affair. The senior Dayyan was R. Tevele's life-long friend, the Rosh-Yeshibah R. Nathan Maas.⁷⁸ He acted as Dayyan in his native town for approximately three years, and during this time had also a Yeshibah of his own, instructing young men in the knowledge of Talmud and Rabbinic law. One of his

⁷⁷ The following is a list of data contained in the manuscript. *Worms:* חשון תקי"ב, p. 141; פ' צו תקי"ט, p. 142b; פ' שלח תקי"ח, pp. 47a and 48a; ז' תמוז and כ"ג אלול תקי"ח, 59b; חשון תקי"ד, p. 52a; אדר תקי"ד, p. 177b; כ"ח מנחם תקי"ט, p. 114a; ט"ו באב תקי"ט, p. 178a; תקי"ט, p. 194a; ז' אלול תקי"ט, p. 196a; י"ב אלול תקי"ט, p. 199a. *Vienna:* תקי"ח, p. 59b and the following other dates of the same year: אב, p. 184a; כ"ח תמוז, p. 185a; ו' תמוז, p. 181b; אדר, p. 199a; י"א מנחם, p. 183a; ט"ז מנחם, p. 176a. *Frankfort:* זמן תחילת זמן, p. 200b; תקכ"ג, p. 188a; קיץ תקכ"ב, p. 166a; ש"ה תקל"ט, p. 82a; ש"ה תקל"ה, p. 192b; חשון תקל"ל, p. 173b; ח"י שבט תשנ"ג, p. 786; תקמ"א, p. 180b.

⁷⁸ See Horowitz, *FR.*, II, p. 18.

pupils, the most famous one, was the great cabbalist Rabbi Nathan Adler (a near relative of the late Chief Rabbi of London, Dr. Nathan Marcus Adler), who for a short time, in 1782, was Rabbi of Boskowitz in Moravia, and is known as the author of a commentary on the Mishnah, entitled *משנת ר' נתן* (ed. Dr. B. H. Auerbach, Frankfurt, Kaufmann). Horowitz has proved that many of the notes in this work are identical with the explanations on the Mishnah which R. Tevele Schiff gave in his work *לשון זהב*, and he suggests that the real author of these explanations was R. Tevele.⁷⁹

In February, 1765, Rabbi David Tevele Schiff was elected Rabbi of Duke's Place Synagogue, in the same year as Haham Mose Hacohen D'Azevedo became Rabbi of the Sephardi congregation and R. Meshullam Zalman Emden of the Hambro Synagogue, each one using the title *Ab-beth-Din*. We have heard that R. Meshullam Zalman had been desirous to obtain the post of Rabbi for both congregations, and probably to emphasize his independence he styled himself 'Chief Rabbi of London and the Provinces' in the approbation of Buzaglo's *כנסת מלך*,⁸⁰ in the same way as R. Tevele always signs, even in the letters which he sent to his brother (see Appendix), 'Rabbi of London and the Provinces'. R. Tevele soon won friends in London, and he enjoyed general respect from his own congregants as well as from people outside his congregation. He seemed to have lived in peace with his colleagues, no quarrels or disputes are recorded, not even between Emden and him. His reputation was so great, that when Buzaglo attacked

⁷⁹ See Horowitz, *FR.*, IV, p. 39 ff.

⁸⁰ My conjecture in 'Jacob Kimchi and Shalom Buzaglo' (*J. Hist. S. Tr.*, VII, p. 272, also London, Luzac & Co., 1914) has to be modified accordingly.

Emden in a most aggressive and offensive manner,⁸¹ the latter applies to R. Tevele for a testimonial, while Buzaglo gave him the title הכהן הגדול = 'the High Priest'.

R. Tevele's name soon became well known in the Jewish world. The London Jews had business connexions on the Continent and overseas, and frequently questions and inquiries reached him from relations of London Jews in those parts, especially religious questions relating to marriages and divorce cases. He in turn had occasion to address letters of a similar kind to Rabbis residing on the Continent. Thus we have a letter he wrote to R. Joseph Steinhart of Fürth, inquiring whether the letter of divorce produced by the woman Frumet, daughter of Leb, wife of Lebele Roedelsheim, dated five years previously, was a valid document, and he asks him for confirmation of the same. This letter (App. V, Letter XIII) also contains a request to the same Rabbi to intervene in the case of a certain Gedaliah b. Leb of Maineck, near Burgkundstadt in Bavaria, now living in London. His wife refuses to follow him to this country, and R. Tevele asks the Rabbi of Fürth to persuade her to accept a letter of divorce which the man intends sending to her through a messenger (שליח). Interesting is the story of another woman, the wife of Nathan Harris of London, recorded in a document of testimony (גביית עדות, App. V, XXI), taken up by the Beth Din of London under the presidency of R. Tevele in the year 1783. The husband had left England on board a warship for Jamaica, and died some time afterwards on board another ship, anchored at Port Antonio, on his return journey to England, and was buried in the latter place. As witness figures a certain Solomon

⁸¹ Cp. my edition of Buzaglo's "מענין ה", &c., in *Hazofeh*, vol. IV, 1914.

b. Isaac the Levite, who lived in Detroit opposite the house of Admiral Route (or Rowthe?),⁸² whose steward brought him the news of Harris's death. There being also other evidence in the form of a letter written by Abraham Simson of Jamaica to his mother living in London, in which the circumstances of Harris's death were related in agreement with the witness's statement, the Beth Din accepted the evidence, and permitted the woman to re-marry. Another letter relating to a divorce case sent to Rabbi Saul of Amsterdam is likewise printed in the Appendix (No. V, Letter XIV), though not only questions of practical religious nature formed the subjects of our Rabbi's correspondence. Among the nineteen letters preserved in MS. Adler, No. 4095, are several dealing with theoretical expositions of Talmudic dicta. Most noteworthy of these are two letters by Rabbi Isaiah Pick, generally known as R. Isaiah Berlin, one of the first critics of the Talmud in the eighteenth century. He wrote fourteen important works, among which the most noteworthy are: Notes on the Aruch הפלאה שבערכין⁸³; Novellae to the Talmud חידושי הש"ס, now to be found in nearly every later edition of the Babylonian Talmud, and his commentary on the Sheeltoth entitled שאילת שלום.⁸⁴ Prof. A. Berliner, in his biographical sketch (*Rabbi Jesajah Berlin*, Berlin, 1879), compares him to the Gaon Elijah of Wilna, and says that while the latter excelled by his erudition and genial spirit, R. Isaiah was a storehouse in which all the treasures of Jewish tradition were to be found to an astonishing degree. His knowledge of nearly every word of the Talmud was amazing, and

⁸² He writes: רויטע, cp. App. V. No. 21.

⁸³ Vol. I, Breslau, 1830; vol. II, Wien, 1859.

⁸⁴ Dyhrenfurt, 1786.

Berliner regrets that most of R. Isaiah's responsa are lost. We are now in the happy position to give in the Appendix (V, Nos. 17 and 18) two responsa which R. Isaiah wrote to R. Tevele Schiff in the years 1785 and 1787, containing important notes to various passages of the Talmud. He addresses R. Tevele as ש"ב 'relative', on account of R. Isaiah's father, R. Loeb Moḥiah Eisenstadt, having been a descendant of the famous R. Meir Schiff of Fulda, known as the 'Maharam Schiff'.⁸⁵ In one of the letters R. Isaiah refers to his recently edited commentary on the Sheeltoth, and says that he had sent two copies of this work through the good offices of R. Bendit b. Leb Ḥalfan of Amsterdam, one for R. Tevele and the other for R. Leb Pressburg, Aaron Goldschmidt's son-in-law. Responsa to R. Isaiah are to be found in the work *Leshon Zahab* of R. Tevele Schiff, vol. II, pp. 10a and 30a. Other famous Rabbis with whom our Rabbi had correspondence were R. Ezekiel Landau of Prague and his friend R. Nathan Mass Rosh beth-Din in Frankfort, to whom he sends a detailed description of the consecration of the Great Synagogue in 1766,⁸⁶ and with whom he corresponded in the

⁸⁵ See Horowitz, *FR.*, vol. II, pp. 35-40; Berliner, *ibid.*, p. 7; cp. also Weiss, *אבני בית היוצר*, p. 32, and Loewenstein, *Kurpfalz*, p. 241. R. Isaiah was born in Eisenstadt, Hungary, in the year 1719, and died as Rabbi of Breslau on the 13th of May 1799. Cp. *Jew. Enc.*, III, p. 79, where the year of his birth is given as 1725; see also Brann in *Graetz-Jubelschrift*, p. 263, and I. Zunz *עיר הצדק*, p. 163.

⁸⁶ The Order of Service to this Consecration is not in the British Museum, but Mr. E. N. Adler is the fortunate owner of the one copy of which I know. The title pages read:

Page 1 a

שיר חנוכת הבית דבית הכנסת הגדולה שנבנה מחדש פה קהלתנו
קהל קדוש אשכנזים השם ישמרם ונתחנך ונתקדש ביום הששי כ"ד אלול
שנת יתרועעו אף ישירן לפ"ק.

most friendly manner for many years.^{86a} Letters from and to R. Saul, Chief Rabbi of Amsterdam, brother of R. Zevi Hirschel Lewin, and others from R. Nunis Vais of Livorno have also been saved, the latter being published in R. Tevele's work *Leshon Zahab* (p. 29 b). The Rabbi of Livorno had asked for his advice in the case of a marriage and subsequent divorce of a Cohanite and a black woman from India.

Most of R. Tevele's letters which I found in MS. Adler 4095 are, however, of a private character and addressed to his brother R. Meir. They are of special interest owing to the vivid and homely style, the unrestrained manner in which the brother answers the requests or questions of the other, rebukes are intermixed with expressions of sincere attachment, and we see the true brotherly love which united the Rabbi of London with the Dayyan of Frankfort, who was also bound to him by other ties, to which circumstance we have already referred. When reading these letters we can well imagine the complacent life our Rabbi led in London, but we are also enabled to see some phases of Jewish life in general, how the Jew lived, his small and great troubles as member of his Kehillah or as

נרפוס (!) פה ק"ק לונדון לכבוד הבורא ולכבוד המלכות בהסכמת אדוננו מורנו ורבינו הגאון הנדול נ"י פ"ה ע"ה כבוד מו"ה דוד טעבלי נר"ו אב"ד דק"ק הנ"ל והמדינה ובפקודת האלופים קצינים פרנסים גבאי צדקה דקהלתנו יצ"ו והובא על מזבח הרפוס (!) ע"י כמר נחום ריישר.

Page 1 b

This Prayer used at the Opening of the Great Synagogue in Duke's Place 29th August 1766 composed in Hebrew by Rabbi Nahum Joseph Polak and made English by J. N. Inscribed to the Most worthy Presidents Naphtali Franks Esq., Mr Naphtali Hart Myers Gent. and Mr. Joel Levi Gent. Stewart. Performed by Mr. Isaac Elias Polak Principal Reader and his Assistants. (Eight pages in 8vo.)

^{86a} See Horowitz, *FR.*, IV, p. 19, and *לשון זהב*, vol. I, pp. 6 and 26; see also Appendix V.

merchant, and as Shtadlan who has to use his influence for כלל ישראל, the general Jewish community. Private letters of this kind are very rarely accessible to the public, although, as a rule, they are just the most important and most true sources of history.

R. Tevele shows himself in especially favourable light in a letter referring to the sentence of death of a young Jew who had gone wrong by getting into bad company. The boy's associates were waylayers, who, having been caught redhanded, were condemned to death in accordance with the law of those days. R. Tevele having persuaded himself that the Jewish youth had not committed any capital sin for which he would have deserved the death penalty, moved heaven and earth to obtain pardon for him, and, although the letter in which this affair is described does not report the final result of the Rabbi's endeavours, it permits the conclusion that the Jew was pardoned on condition that he should leave the country and return to relatives in Germany who would take proper care of him—for such was the undertaking the petitioners gave. The letter is addressed to his relative Isaac Michael Speyer, banker in Langenschwalbach near Frankfort (see address to Letter XI). Speyer's permanent residence was in Frankfort, where he occupied a respected position in the Jewish community. When on the occasion of the Emperor Leopold's coronation a deputation of representative Jews waited on him, Speyer was the leader who spoke the address of homage on Oct. 1, 1790,⁸⁷ and two years later,

⁸⁷ See Horowitz, *FR.*, IV, p. 68. Isaac Speyer's death is recorded in *Memorbook Offenbach*, MS. Adler, No. 950 (formerly in possession of the late Mr. S. Schloss of London, who acquired it from Dr. Carmoly's library), p. 92 a. Speyer died in Offenbach, where he spent the last years of his life,

when Franz II was crowned as Emperor of Germany, Speyer was again chosen as speaker of the Jewish deputa-

on Friday, 3 Kislev 5568 (1807); his wife Fradle, daughter of Gedalyah Rofe, died on Sabbath 13 Ab. 1811. The following is the text of the memorials of Isaac Speyer and of his wife (the latter on p. 93 of the manuscript):

יזכור אלהים

את נשמת הקצין המפורסם התורני כ"ה יצחק איצק בן הקצין המפורסם התורני כ"ה מיכל שפייאר זצ"ל מק"ק פראנקפורט דמיין יצ"ו. עבדך שהלך כל ימיו בדרך ישרה, נו"נ באמונה ועשה תפלתו בכוונה לאל השוכן מעונה. שמעו הולך בכל מדינה. שהי' מפרנס עניי' בכל עת ועונה. ואשר הגדיל לעשות בהיותו פ"ומ וג"ץ בק"ק פפ"ד מי יכול לרננה. ראש לכל הקרואים היה לכל דבר מצוה ולצדקה ולג"ח. זאת ועוד אחרת שהוסיף נופח משלו לחזק ולקיים הדברים הטובים שהניח אביו זצ"ל להפיק רצון העניים בע"ץ ובקמח היו ידיו אמונה. טובו וחסדו הופיע ג"כ על יושבי קהלתנו פה ק"ק אופיבך יצ"ו שהיה מקום דירתו סוף ימי חייו. אשר הוקם והתקין בתוך ביתו מקום נאה לב"ה"כ ולבה"מ ללומדי תורה. חבר הי' ליראי ה" להחזיק יושבי ב"ה"מ דקלויז דפה: דבר טוב גדול וחזק מאד עשה ג"כ לבני חבורתינו קדישא דת"ת ללאד וללמד לקטנים. ולהלביש שלושה ילדי' מתלמידי ת"ת בכל שנה ושנה. בזכות זה ובזכות שנתנו יורשיו מתנה לצדקה לכבוד נשמתו הטהורה. מלבד שארי תקונים וצדקות שעשה^b בעבורו תנצ"ב'ה ע"נ אי"ו שררו וע"נ שאר צו"צ שבנן ערן העליון אמן:

ויצא יצחק לש"ח בשדה לפנות ערב שבת קודש ג" כסליו תקמ"ח לפ"ק פה ק"ק אופיבאך יצ"ו:
ונקרא בפי כל אדם כ"ה איצק שפייאר מפ"פ דמיין.

דף 93 ע"א.

יזכור אלהים

את נשמת האשה חשובה הנבירה המפורסמת מרת פראדלה בת הקצין המנוח כה"ר ר' גדליה רופא זצ"ל אלמנת הקצין הנביר המפורסם כה"ר איצק שפייאר זצ"ל. עבדך שהיתה אשה יראת ה" היא תתהלל כל ימיה היתה תמימה בדרכיה וצדקת במעשיה כבודה בת מלך פנימה

צ"ל: הקים^a

צ"ל: שעשו^b

tion. He had great influence in official circles, and exercised it with great success on various occasions in the interest of his fellow Jews in and outside Germany. The principal Shtadlan in London was R. Leb Pressburg, son-in-law of

עקרת הבית והי' תמיד עיניה פקוחות על כל עסקי וצרכי ביתה שנעשה הכל בכשרות וביראת ה' ולא נתנה עיני' בשום תענוגי העו"הו רק תמיד צופיה הליכות ביתה להשגיח ביהר עוון על כל ענייני ביתה כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביוני' ובפרט ללומדי תורה. עבדה את ה' בירא' בעבודה שבלב זו תפלה ואף שהיתה אשה גדולה ועשירה. בכל זאת היה לה לב נשבר ונדכה להתפלל בתחנונים להשוכן את דכא. גם נתייסרה כמה שנים בחלאי' רעים וביסורי' קשים ומרים וקבלה אותן מאהבה ולמנחה כפרה ומסרה נפשה לקונה. גם הלכה בדרך טובים של אביה ושל בעלה הצדיקים המנוחים זצ"ל וצוותה לחלק מממונה סך מסוים בין עניי' דפה ובין עניי' דק"ק פ"פ"ד ועוד יתר דברים טובים ומצודקים לתועלת נשמתה. בשכר זה ובשכר שנתנו יורשיה עבודה סך מסוים לג"ץ תעלה נשמתה מעלה מעלה וצדק לפניה יהלך וכבוד ה' יאספה ותנצבה ע"נ א"י שררו ו"ענ שארי צו"ץ שב"ג"ע אמן.

נפטרת בשם טוב ביום שבת קודש פ' ואתחנן בין מנחה למעריב ונקברת למחרת ביו"א הוא י"ג מנחם פה ק"ק אופיבך תקעא לפ"ק. נקראת בפי כל פראדלה אשת כ"הר"ר איצק שפי"אר זצ"ל.

They had three sons and one daughter who was the wife of Isaac Speyer's brother Lazar Michael Speyer. (See letters of R. Tevele and his son Moses, who send greetings *ל אחיו וחתנו* 'to your brother and son in law'.) Dietz relates that Speyer left a fortune of fl. 480,000 (about £40,000), while at that time the fortune of Meir Rothschild was only fl. 60,000 (*Stammbuch*, p. 290). Michael Speyer offered hospitality to Rabbi Hayim Joseph David Azulai, the famous cabbalist and bibliographer, when he was, in 1755, on his mission in Frankfurt (cp. Azulai's itinerary: *מעגל טוב*; in one of the latest volumes of the Mekize Nirdamim Society, of which, so far, I have only seen the proof-sheets. The reference is under date Ab 27).

Eliezer, son of Michael Speyer, and Isaac Michael Speyer's, his brother's son-in-law, died as a young man on the 7th of Ijjar 5549 (1789); his death was attributed by Leb Wetzlar in his book *מעשה תענועים* (Frankfurt a. M., 1789), a work directed against Rabbi Nathan Adler, the cabbalist, and his adherents, to the threats of Moses Hoellesschau, one of Adler's followers, who had harassed Speyer with the description of terrible dreams which he purported to have had about him (cp. *Hebr. Bibliographie*, vol. IV, 1862, p. 78). The Memorbook of the Offenbach Community (MS. Adler, No. 950, p. 48 a,

Aaron Goldschmidt,⁸⁸ a learned man, one of the leaders of the Jewish community. Leb Pressburg was known as Lyon de Simons, and was a son of R. Samuel Pressburg, banker in Vienna.^{88a} It was this R. Leb who, in the interest of the accused Jewish boy, travelled after the judge, then on a circuit in the country, and obtained from him permission to appeal to the king for mercy. It was in all probability he who came into touch with foreign ambassadors and noblemen, and obtained their signatures to the petition. Graf Kognek (or Konnek) and a certain Baron ר"צ(?), as well as the Russian ambassador, were among those who took interest in the matter, and signed the petition. Isaac Speyer gave the Rabbi permission to spend forty guineas on his account, but this, R. Tevele writes, will not be quite sufficient, and he asks for permission to draw more on Speyer's account. The Rabbi reveals in this letter (dated 15 Ab., 1785) a truly noble mind. He is in great anxiety lest he should not act

No. 480) mentions Rabbi Kalonymus Kalman, son of Rabbi Kalman Posen, 'who brought up the late Eliezer Speyer'. The entry reads as follows:

זכור אלקים את נשמת הר"ר קלונימוס קלמן בן מהור"ר קלמן פונא
 זצ"ל אשר גדל החסיד מהור"ר אלעזר בן כ"ה מיכל שפייאר זצ"ל
 מפפ"ר ולמד עמו עד יום מותו נפטר ונקבר בשיבה טובה יום
 ד' (cp. also Horowitz, *FG.*, No. 3993). We can thus understand why R. Nathan Maas, Rosh.-Beth-Din of Frankfurt, was a bitter opponent of R. Nathan Adler the Cabbalist (A. Geiger in *Hebr. Bibl.*, V, p. 77). Maas was a son-in-law of Michael Speyer, and thus brother-in-law of Eliezer Speyer, whose untimely death was attributed to a follower of Adler as mentioned above. His wife Jutle, daughter of Michael Speyer, died on the 6th of Tebet, 1754 (Horowitz, *FG.*, No. 2813, and *FR.*, vol. IV, p. 21). Sir Edgar Speyer is a descendant of this family.

⁸⁸ R. Tevele mentions his engagement to Goldschmidt's daughter in a letter to his brother R. Meir in 1781 (Letter V).

^{88a} Samuel Pressburg or, as he was called, Samuel Simon was an uncle of Simon de Geldern, great-uncle of Heinrich Heine. Cp. D. Kaufmann: *Ahnensaal*, pp. 36 ff. and H. Adler in *JHSE. Trans.*, vol. V. p. 168.

promptly enough, and by hesitation become the cause of a man's death; sends word to the condemned man urging him to spend his time in fervent prayers to God that He may spare his life. His anxiety is so great that he has no rest in daytime and no sleep at night, and he writes to his brother, R. Meir, in a postscript which is added to the letter, 'would it have been a question of a Shidduch (marriage) where I could have earned a great sum in negotiating it, I would not have done it, even if it would only have meant writing so many and long letters as I had to do in this matter.'⁸⁹

Another letter written in the public interest is the one addressed to R. Herz of Edelsheim, whom R. Tevele gives the honouring title of שתרלן הרור, and refers to the legacy of the Baal-Shem Samuel Falk, which formed the basis of a law-suit, dealt with at length in *JHSE. Transactions* vol. VIII, Misc., by Mr. H. S. Q. Henriques. Cosman Lehman, an admirer of Falk, claims that the whole of the estate belongs to him, and as most of the money was invested in French government bonds Lehman sued for an injunction in Paris that the money should not be paid out to the legatees.⁹⁰ R. Tevele and the trustees of the legacy, one of whom was Aaron Goldsmith, wrote, on the advice of a certain R. Simon Boas of the Hague to Herz of Edelsheim requesting him to use his influence and obtain permission for the money to be paid over according to the

⁸⁹ Negotiations for marriages or, as it is termed, 'Shadkanut' was not an uncommon secondary occupation of the Rabbis in those days. R. Jacob Emden is proud of the fact that while Rabbi of Emden he never tried to make money in this way. See *מגילת ספר*, p. 112.

⁹⁰ Cosman Lehmann was son of Herz Lehmann of Vienna and nephew of the famous Hoffactor Behrend Lehmann of Hanover. Cp. Grunwald: *Sam. Oppenheimer*, p. 293, *Mitt. z. jüd. Volksk.* 1903, p. 157.

will. He was sure Herz would not refuse to do all he could, especially as many scholars and poor people were waiting for the money. If more convenient, R. Isaac Speyer could act as intermediary between them.

The Jews of London had not altered much since the days of his predecessor R. Hirschel, and the Rabbi's duties likewise had remained the same, consisting chiefly in giving decisions in Rabbinic law. The study of Torah had not been advanced, for R. Tevele complains in nearly the same words as R. Hirschel of having no pupils to teach and no friends with whom he could study Torah: 'I have no pupil and not even any one to whom I could speak on Talmudic subjects;' ^{90a} and in another letter he says, 'the Shulhan Aruch Oraḥ Ḥayyim is forgotten here, and nearly also the Yoreh Deah.' ⁹¹

Communal organization progressed in so far as a proper Beth-Din seems to have been established, one of the Dayyanim being Eleazar Lieberman, who lived in London already in R. Hirschel's time. His full name was Eliezer Lieberman Speyer of Halberstadt, for thus he signs in the document II of Tishri 28, 1772. It is the same R. Eliezer who wrote to R. Hirschel after his departure from London. ⁹² Other Dayyanim were Simon b. Meshullam of Prague, Abraham Hamburger of Nancy, called Abraham Nancy, and Jacob b. Rabbi Eliezer. It is, however, quite possible that they were not paid Dayyanim, but private scholars only, whom the Rabbi invited to join him when he wanted to form a Beth-Din for the purpose of arranging a Get or Ḥalizah ceremony.

^{90a} Cp. what R. Hirschel says above, part I, p. 22, and Letter IV of App. V.

⁹¹ Letter V of App. V.

⁹² Zevi, *Laz.*, p. 71; cp. above, p. 31.

The Rabbi's salary was £200 yearly, which very nearly was reduced during the American War. In a letter written to his brother on 1st Ijjar, 1780 (Letter III) he complains that since the Rabbi of the Hambro Synagogue, Meshullam Zalman Emden, had left, he had to do all the work without getting any remuneration for it. Although, in all probability, the Duke's Place people will claim some contribution from the Hambro Synagogue for his services, and as they had no intention of electing another Rabbi, may succeed in getting £50 yearly from them, that would not benefit *him*. Neither had he had any income from weddings at that Synagogue, as the Parnassim gave their members the choice to let either one of their own *Hazamin* officiate on such occasions, or to ask R. Tevele to perform the ceremony. It was on account of this permission that he had only one wedding at the Hambro Synagogue during a whole year, and that was when the daughter of an intimate friend of his, R. Leb Tosca, married. His brother, R. Meir, had asked him for pecuniary assistance, and R. Tevele answers that his income was scarcely sufficient for his own needs, especially in war-time, and had he not in better times invested a little money in Government bonds which brought him a little extra income, he could not make both ends meet. In spite of that, he says, there are at every Synagogue meeting proposals to reduce his salary! And 'then you imagine London is a Kehillah', he writes, 'far from it! I cannot explain it all in a letter, it could only be understood if told personally.' Similar remarks are found in Letter IV, written two years later on 22 Adar, 1782, at the time of the peace negotiations with America. The proposals for a reduction of the Rabbi's and other official's salaries continued to be put forward, but 'do not think', he says,

'that this is done on account of my not being in the favour of my congregants, far from it, I have very many intimate friends here. It is simply the way of the land, which nobody can fully understand who has not lived here, just as little as they can realize in other countries the full meaning of the war with America, and even what the papers now print with regards to peace prospects.' The powers of Parliament, the rights of the king and other political affairs are different in England from every other land, and in the same way is the Kehillah different from others, as well as the proportion of his income and expenditure, which no one else can judge but he himself, and he regrets having to refuse his brother's request.

Two documents in MS. 4095 throw a light on the private life of London Jewry at the end of the eighteenth century. Mr. Zangwill, in his *Children of the Ghetto*, when he describes the story of a girl who in jest had a ring put on her finger and found herself married without her wish or even knowledge, seems to have taken the story from real life.⁹³ According to Jewish law,⁹⁴ if a man gives to a woman anything that is worth a 'perutah' (small coin) in presence of two Jewish witnesses, and says, 'I herewith wed thee as my wife according to the Law of Moses and Israel', that is sufficient to make it a valid marriage. This was used sometimes by wicked people as a means of extorting money from a rich man by marrying his daughter in this way, and then to make payment of a large sum the condition of giving her a 'Get' (divorce). In Zangwill's novel the story is different, as the whole thing was meant

⁹³ See Zangwill, *Children of the Ghetto* (London, Heineman, 1893), p. 51, and the same author's *King of Schnorrers*, p. 1.

⁹⁴ Talm. B. Kid. 5 b. Shulh. Ar. Eb. Haezer, c. 27. 1.

as a joke only on the part of the young man, and it is interesting to find that in the time of Tevele Schiff^{94a} such things really happened, for two such cases are recorded in the documents which we print as Nos. 19 and 20 of Appendix V. In one instance Judah b. Joseph testifies that he performed the marriage ceremony on the girl Serche, daughter of Moses, with her consent, although she now denies that the ceremony ever took place. The other case was that of Simon b. Hayyim Levi and the girl's name was Mindel d. of Samuel. The fact that the bridegroom himself came forward as the chief witness in both cases, and that the girl denied having given her consent, seems to indicate that we have to deal with intentions of blackmail, against which could be argued that the parties appear to have belonged to the same class, and that, in case I, the young people had been on intimate terms with one another, but it would be unwise to draw any conclusion as to the state of morality among the London Jews from these incidents, which may have been to the Rabbi some of the most exciting ones in his quiet and smooth career.

Official functions, when he would have been expected to give an English address, very seldom occurred, and Rabbi Schiff knew probably very little English, although his Yiddish was often intermixed with English phrases.⁹⁵ When the need arose he had the assistance of English teachers to help him out of difficulties. Although it is stated that at the consecration of the Great Synagogue

^{94a} 'When Tevele Schiff was Rabbi in Israel and Dr. Falk the Master of the Tetragrammaton, a saint and cabbalistic conjurer flourished in Wellclose Square' (Zangwill, *ibid.*).

⁹⁵ He says, e.g., אבליגירן = *obligiren* for 'to oblige'; פאוועראבלי = favourable; פארטיקלאר = particular.

in Duke's Place, in August, 1767, two years after his appointment, the 'High Priest pronounced the prayer for their Majesties and the Royal Family in English instead of in Hebrew as was usual',^{95a} he never acquired sufficient knowledge of the English language, so as to be able to speak it fluently. At the consecration of the re-built Great Synagogue in 1790 David Levi, author of 'Lingua Sacra',⁹⁶ had to translate into English the Hebrew Dedication composed by R. Tevele. The daughter of Moses Hart,⁹⁷ founder of Duke's Place Synagogue, defrayed the expenses of rebuilding, by offering £4,000 for this purpose. Her name was Mrs. Judith Levy, widow of Elias Levy, son of Benjamin Levy, who had been her father's partner in business. The order of service for the consecration ceremony was composed by David Levi, who says on p. 7,⁹⁸ 'With munificent hands hath the right noble and virtuous

^{95a} See Picciotto, *Sketches of Anglo-Jewish History*, p. 141.

⁹⁶ The most extensive contemporary Hebrew-English dictionary published in three vols., London, 1777.

⁹⁷ Brother of Rabbi Uri Phoebush Hart, first Rabbi of Duke's Place (1690-1752).

⁹⁸ The full title of the booklet is: 'A song and praise to be performed at the Dedication of the Great Jews Synagogue, St. Jame's Duke's Place London, on Friday March 26th 1790 composed in Hebrew by the Rev. David Solomon Schiff, High Priest of the said Synagogue and translated into English by the order of the President and Treasurer thereof, by David Levi, Author of Lingua Sacra, etc. London: Printed by W. Justus No. 35 Shoemaker Row, Blackfriars, anno mundi 5558.' About Benjamin Levy and his children see the article of Mathias Levy in *Jewish Chronicle*, July 31, 1903. Judith Levy's biography is to be found in Granger's 'Museum'. She and her husband Elias Levy are buried at Alderney Road cemetery a few rows behind R. Tevele Schiff's grave. Elias Levy's tombstone seems to be a substitution for the original stone; it only bears the short inscription: (top) 'פ"נ פ"מ כ' אל"י', (middle) 'Elias Levy Esq.'. He died, according to the testimony of Falk's servant, on the 18th Shebat, 1750 (*MS. Adler* 2441, p. 26 B).

Judith Levy's tombstone inscription is still readable as far as the Hebrew text is concerned. It reads:

lady (David Levi in a footnote: "Mrs. Levi of Albermarle St., relict of the late Elias Levi, Esq.") bestowed a princely sum to exalt and beautify the house of God. In the gate will we rehearse her praise, in whose mind her father's noble deeds are imprinted (footnote by D. Levi: "The late Moses Hart, Esq., who, at his sole expense erected the first Synagogue on this site").' The verses and anthems by R. Tevele do not show special skill in Hebrew poetry; he writes a Rabbinical Hebrew, introduces acrostics on his own name (on pp. 4 and 6) *דוד ברבי שלמה הכהן*, but neither these nor the blessing *מי שנרך* for the donor, Judith, daughter of Moses = *משה' בת ר'* come up to the standard of his predecessor's writings. His sphere was the Talmud, and in that branch he was a master recognized by all. He laid the foundation to the office of Chief Rabbi by the general respect he enjoyed and by his learning which made his authority indisputable. Thus we find that the community of Portsmouth stipulated in their minute-book that matters of dispute between the members 'should be brought before R. Tevele, Chief Rabbi of the Great Synagogue, London'.⁹⁹ Haham Moses Hachohen d'Azevedo refers to him in friendly and respectful

פ"נ

הנבירה מרת יטה בת המנוח
פ"ומ כ" משה ברעסלוי ז"ל
אלמנת המנוח פו"מ כ' אלי' ז"ל
שהלכה לעולמה ביום ד"ך"ה טבת
ונקברת עש"ק ק"ז טבת
תקנ"ו (?) לפ"ק

The English inscription is no more decipherable. The grave next to hers on the left is that of her son, but his name is not readable any more, except for the words 'son of Elias and Judith Levy'.

⁹⁹ See *J. Hist. Soc. Engl. Trans.*, vol. VI, pp. 114-51.

terms.¹⁰⁰ We are not surprised that he was generally liked when we read the letters he wrote to his brother R. Meir. There he shows us his lovable nature, his modesty, and unassuming simplicity, his upright and straight character. 'Please look well into this account', he says to his brother, 'and answer me as to each point separately, for, you know, I am a lover of orderliness'. The letter refers to a list of charitable donations which he sent to his brother for distribution (Letter VII of 22 Adar, 1782, Appendix No. V). On another occasion, in the matter of the Jewish boy's reprieve, he says, 'You know my nature, I like to be peaceful and keep my head clear' (Letter XI, 15 Ab, 1785). His modesty is revealed in an answer to his brother, who urges him to have some work of his printed. 'You ask me whether I do not think of printing something of my *Hidushim* (notes) on the Talmud. I do not approve of anything that is lengthy to be published, even if it refers to Maimonides or any other early commentator. . . . You say that some one who is unworthy might come and use the result of my studies, my words, as his own. I do not mind that at all—God will know. As for the purpose of leaving a name behind after 120 years (after my death) should I print a book—who will read long deliberations? To my mind the right thing to do before publishing a book would be, to give the MS. to two or three real scholars and let them examine it, but not in the author's presence, and only what they think good enough should be printed. I am sure in this way hardly any one would gain great fame, as probably only one page would be found worth printing out of a whole volume. As a matter of fact, he who studies for the sake of study (לשמים) and not for his

¹⁰⁰ See Buzaglo's pamphlet in *הצופה מארץ חגרי*, IV, p. 12.

own imaginary honour, to be mentioned among the great men, he does not mind whether much or little is said in his name. . . . If a rich man in whom Torāh and greatness (riches) are combined would direct in his will that his notes should be dealt with in this manner when he has come to the end of his days, that would indeed be the only proper way, the right thing in the eyes of God and man; for then even the suspicion of hunting for imaginary honours would fall away. Only he who is quite sure of himself to be free from such vanity may do it in his lifetime' (Letter XII, 26 Sivan, 1787).

If Prof. D. Kaufman emphasizes the importance of preserving and editing minute-books of congregations, Hazkarah, and Memor-books, &c. (אוצר הספרות, vol. II, pp. 91 and 92), the more so applies this to private letters which contain particulars concerning the Jews generally, as in many instances they give references which are not to be found in any other written document, and would therefore otherwise remain unknown. In some cases they furnish confirmation of doubtful reports, or supplement missing links to the chain of events. The reader will find this in the letters written by and addressed to R. Tevele, which we print in the Appendix. Though of later origin than the collection of private letters edited by Drs. Alfred Landau and Bernhard Wachstein under the title *Jüdische Privatbriefe aus dem Jahre 1619* (Wien: Braumüller, 1911), the same qualities may be attributed to the letters printed in Appendix V, as the editors apply to their publication. They say in the Preface: 'Rightly has general attention been given in our times to these human documents out of which we can construe not only a picture of external circumstances, but also a reflexion of the feelings

and sentiments of the people of past ages': (Einleitung, p. xv.) As far as Anglo-Jewish historical records go, I believe this is the first publication of Yiddish and Hebrew private letters. There are nineteen letters in all, and from the point of view of Anglo-Jewish history those written by R. Tevele himself and his son Moses to R. Meir Schiff are the most important. We hear the story of the Hazan Isaac Polak who had gone bankrupt and was put into prison. The community resigned itself to its fate to have to do without its reader, but when Atonement day was approaching 'many speak well of him and wish to get him returned to office', writes R. Tevele's son, Moses Schiff, on 14 Elul, 1781 (postscript to Letter VI). 'They say that whatever wrong he has done was not of his own free will, but he did it being misled by that man Hayyim (?). As is usual in Jewish communities, they follow the way of their forefathers; what the one loves, the other hates, and some are quite indifferent, do not care one way or the other, are neither friend nor foe. R. Isaac is still imprisoned, and, being a bankrupt, cannot regain his liberty unless the majority of his creditors agree to his liberation—such is the law of the country—and it will be difficult to get them all under one hat (to agree to it). It is a dishonour to the community, such outcasts as exist here are not to be found in any other town. It seemed all in vain, the judge had passed sentence and the matter appeared settled, but God helps those in trouble, and the community advised R. Isaac to present a memorial to the judge stating that the congregation had reserved him his post, and that he was really punished on account of some one else's fault. So far no answer has been received.' This R. Isaac Polak was reader of the Great Synagogue;

an engraving of him is in the possession of Mr. Israel Solomons in London.

In 1776 Parliament brought in a new law regarding passports, which made travelling more difficult. R. Tevele advises a certain Süsskind b. Jacob Schloss, of Frankfort, who had the intention of coming to London, to bring a proper passport and health certificate with him, or should even postpone his journey in case he had not left on arrival of the letter (Letter I).

We hear also something of the business connexions of London Jews. They dealt with Jews in Frankfort, Holland, and Italy. But R. Tevele knows nobody who had correspondents in Copenhagen which, he says, is like a suburb of Hamburg. Brisk business was done in East Indian wares. R. Meir made some suggestions to his brother that his son Moses (who, a year or two afterwards, became his brother-in-law by marrying R. Meir's wife's sister, Mindel Zinzheim) should try to do some business as commission agent. R. Tevele answers him on 1 Ijjar, 1780, that only East Indian goods are worth while dealing in, but to deal in woollen merchandise is not profitable because most of the German merchants order these goods from England direct from the manufacturer. To be an agent for export to Germany would necessitate having great credit here (securities) as the goods are sold on six-monthly bills. Besides, there would hardly be any profit attached to it. Moses Schiff later became agent for Isaac Speyer of Frankfort, whom we have already mentioned. On 20 Elul, 1782 (Letter V) Moses Schiff thanks Speyer for what he has done for him, and asks for further opportunities to act for him. R. Tevele's adviser in this matter was R. Jacob Rotterdam in London,

who acted as agent for R. Leb Haas¹⁰¹ and J. Schuster¹⁰² of Frankfort. This Jacob Rotterdam had also business connexions with Jacob Homel & Co.¹⁰³ (Letter IV).

It was R. Tevele's custom to send charitable gifts to relatives and poor people in his native town, to which he remained attached all his life. Through his brother he acted as intermediary between people in London and their relatives in Frankfort, and even accepted lottery stakes from his friend Moses Munk in Frankfort, and adds, 'Falk shall insure it'; obviously referring to the Baal-Shem Samuel Falk (Letter III). Among the regular recipients of gifts from the Rabbi was his brother R. Meir himself, another brother Moses, his sister-in-law (mother-in-law of his brother Meir and of his son Moses), a certain Abraham Giessen, and the widows of Moses Trumm and Moses Platz. A certain Moses b. Leb Zunz, who lived in London, asks the Rabbi to let his stepmother know he was astonished to hear she was not satisfied with the allowance he and his brother, living in America, sent her. If, however, his other brother, who is studying at the Yeshiba in Pressburg, has any particular wish, he should write to his brothers and send the letter to R. Meir Schiff (Letter II). Reference is made to Abraham Emmerich's bankruptcy, which greatly astonished the Rabbi, who uses the phrase 'it is like fire in a cedar-tree', אֵשׁ בְּאֶרְצֵי נֹפֶלֶת שְׁלֵהֶבֶת.¹⁰⁴ Abraham Emmerich is mentioned in M.S. Adler 935, p. 91 (Minute-

¹⁰¹ Died Adar 11, 1789. See Hor., *FG.*, 3989; Dietz, p. 156.

¹⁰² *Ibid.*, p. 273.

¹⁰³ Son of Joseph, son of Isaac Hammeln, who was a son of Glückel von Hameln. See Kaufm., *Glückel v. Ham.*, p. xxxix.

¹⁰⁴ In Letter VII, to Isaac Speyer, R. Tevele refers to the bankruptcy of a London firm of bankers named Brown & Collinson, which involved a great many people, Jews and non-Jews. (See App. V.)

book of the Frankfort Beth-Din). He buys a seat in the Synagogue from Solomon Sinzheim in 1780 (*ibid.*, p. 114 b). His brother Meir had some dispute with the גבאים, the treasurers of the Frankfort congregation, and collected signatures in support of his plea. R. Tevele mentions several members of the Frankfort community who, he thinks, will sign the memorandum. Their names are: the children of M. Scheyer;¹⁰⁵ J. Kulpa;¹⁰⁶ Lima b. Zalman Haas;¹⁰⁷ David Cassel, son-in-law of Z. Cassel;¹⁰⁸ Hirsch Haas¹⁰⁹ and his nephew M. b. S. the Levi; Madl (?) and R. Jacob Kann.¹¹⁰ In connexion with this dispute R. Meir Schiff had complained to his brother that things had come to such a pass in Frankfort that many members gave up (חזקת הקהל) their membership in the community to join small kehillas in the neighbourhood, and R. Tevele says: 'I am sorry for the place and the graves of my ancestors that such a state of affairs should have arisen.' It is not unlikely that this refers to the persecution of R. Nathan Adler who, a year or two previously (1779), had been excommunicated, and in the year when this letter was written (1782) left Frankfort to take up the Rabbinate in Boskowitz. R. Tevele remarks at the end of these references, 'However, all bad things (גזירות) must pass some time or other', and he considers it his duty to see to it

¹⁰⁵ Moses Scheyer, who died 1 Ijjar 1775; Hor., FG., 3530.

¹⁰⁶ Juda (?), died 1785. Cp. Dietz, p. 176; Hor., FG., 3887.

¹⁰⁷ Died 1789. Dietz, p. 136.

¹⁰⁸ Died 1812 (?). Hor., FG., 4682.

¹⁰⁹ Died 5 Shebat 1796. FG., 4203.

¹¹⁰ Jacob b. Beer Kann, died 15 Tam. 1784. FG., 3835; Dietz, p. 164. His cousins were called Löw Beer, and had business relations with the brothers Abr. and Simeon Boas in Haag; see above letter of R. Tevele, No. VII. Cp. Dietz, *ibid.*

that his family's connexion with the community should be kept up for future generations, and for this reason he did not allow his membership of the community to lapse (Letter V).

On one occasion R. Meir Schiff asked his brother's help to obtain the post as Rabbi in Copenhagen (1776, Letter I). It is then that we hear who were R. Tevele's patrons at his election in London, as he approaches them to do similar service to his brother in this matter, and Aaron Goldschmidt writes to his nephew Jacob b. Mendele Kik¹¹¹ in Hamburg, who has reason to be thankful to his uncle, he having assisted him greatly in his business connexions, to recommend his cousin R. Meir Schiff to his friends and correspondents in Copenhagen. R. Tevele himself composes the letter for Goldschmidt, and sends a copy of it to his brother. He remarks among other things that the fact of his not having been Rabbi, but only Dayyan, should not be regarded as a fault. For R. Tevele himself was only Dayyan in Frankfort when elected as Rabbi to London, 'and thank God we are satisfied with our bargain'. R. Tevele also addresses a letter to R. Meir Hanover for the same purpose, in which he mentions that he helped him to obtain his present position, and was by this a means of his brother succeeding him as Dayyan in Frankfort. In London there was only one merchant who had direct correspondence with Copenhagen, writes R. Tevele, and that was a friend of the Rabbi of the Hamburger (Hambro) Synagogue, Meshullam Zalman Emden. To approach this man would be harmful to his cause, as the family of the Haham Zevi would certainly try to obtain the post for one of their own family. He had, however, approached

¹¹¹ Probably Kik; cp. Grunwald, *Hamburg's deutsche Juden*, p. 270.

a certain R. Moses Wallich of London to write to his wife's stepmother, the widow of R. David Hanover, who was a native of Copenhagen, to write to her friends there. The letter bore no result, as R. Meir Schiff remained Dayyan in Frankfort till the end of his days. Before he obtained this post he was Dayyan in Vienna, where he signs the Statutes of the Hebrah-Kaddishah in 1763 (cp. *Mitt. z. jüd. Volkskunde*, 1910, Heft 33, p. 13).

R. Tevele himself tried at least twice, as far as we can ascertain, to change his position. In 1781 (Letter III) he aspired for the Rabbinate of Rotterdam, and reproaches his brother for not doing anything for him in this matter. The Rabbi of Amsterdam had apparently put some obstacles in his way, and 'who can stand up against this people?' he says, pointing again to the Emden family, the Rabbi of Amsterdam being then R. Saul, brother of R. Hirschel Lewin. The Rabbi of Halberstadt was elected but seems to have refused to go, the postal service being very irregular in those days on account of the war between Holland and England, he only received the news of this together with a letter informing him that the Rabbi of Emden had been elected. This haste must have been intentional, says R. Tevele.

Half a year later (Adar, 1782) he was anxious to become Rabbi of Würzburg, but the letter he wrote was lost on a boat which was sunk by enemy action, and he did not write again, but would have no objection if R. Meir could arrange it, although 'it rests with God what is good for me and my son, for our body and soul'. R. Levi Fanto (cp. *נל ער*, p. 62), Dayyan in Prague, had been elected to Würzburg, but did not go there. News did not travel fast in those days, and R. Tevele did not know of

the refusal until by accident he saw the signature of this R. Levi on a letter addressed to him by the Rabbinate of Prague. He writes thereupon to a friend of his, R. Moses Rofe (in Würzburg?), inquiring for the reason of R. Levi's not going, whether it was that the income from that Rabbinate had diminished of late or for some other reason, as he can point out to him some one who would be open to entertain an offer if made to him, clearly referring to himself (Letter IV). R. Levi Fanto died on 23 Feb., 1782, of that, however, R. Tevele was not aware of at the time (*ibid.*).

Of interest is also a reference in the same letter to a Jew who had lived in England somewhere in the country among non-Jews, and gave up all his property to the man he lived with, for an annuity. When the Rabbi Gershon Pulitz of Nikolsburg¹¹² was still alive he wrote to him asking for assistance for the man's sister-in-law (his late brother's R. Jekl's wife) and children, and R. Tevele was successful in obtaining aid from the man whose name was David Fridland. Some time later, when his nephew Isaac, son of the said brother Jekl, came to England, the transfer of his property had already taken place, and he could not assist this nephew. Only after his death this Isaac succeeded in getting some money from the man who had the property by a compromise, but now there was no more hope of getting anything out of him. This R. Tevele writes to R. Meir Schiff in answer to an inquiry and request for help for some one of Fridland's family.

We get a glimpse of the Rabbi's homely character in the orders he gives to his brother in Letter II. He did not consider it beneath his dignity to order half a dozen 'white cotton caps not striped but plain white (ניט גישטרייפט)

¹¹² Chief Rabbi of Moravia from 1753-72.

(מיט אייניגה קולעהר רק פשוט ווייס neither should they be sable caps', he adds, which was probably meant as a jest. We even find an order for half a dozen handkerchiefs, but these should not be white 'on account of the snuff-tobacco'. His wife Breinle having been dead for years (she died in 1772, see above), he had to trouble himself with these domestic trifles. The same letter (No. III) contains a postscript by his wife's niece Mindel, daughter of Solomon Sinzheim, who writes a very good Hebrew hand. This lady acted to all appearances as a kind of housekeeper, as R. Tevele describes her in Letter VIII, which is dated a year later (1782), as (בריהמין): servant. In Letter XI R. Tevele mentions her already as his daughter-in-law, which letter bears the date 15 Ab, 1785, so that the marriage of Moses Schiff must have taken place between the years 1782-5. Mindel was quite a good Hebrew scholar, as will be seen from her postscript to Letter IV. The marriage was childless, and I have not been able to ascertain when Moses and Mindel Schiff died. Moses was apparently well to do; the Great Synagogue possesses a silver basin used by the Cohanim before reciting the priestly blessing, which was presented by Moses b. R. Tevele.

Before his death R. Tevele asked his son to have some of his manuscripts published, and Moses sent the manuscript of the book לשון זהב to his uncle, R. Meir, to prepare it for publication. We print in the appendix the title-page of this work written by R. Tevele himself, which proves that he intended this name for his book. Another manuscript containing answers to questions raised by the Tosafot against the explanations of Rashi in Tractate B. Batra, mentioned by R. Tevele in Letter IV, seems to have been lost.

R. Meir Schiff, who was Dayyan in Frankfort from 1768,¹¹³ and author of the work *דרך אניה בלב ים* (Fürth, 1798), was already an old man when his brother Tevele died, and not able to copy and correct the manuscript, so as to make it ready for the printer,¹¹⁴ and he died on Aug. 2, 1808¹¹⁵ without having edited the work. Moses Schiff then sent the manuscript to his cousin R. Mordecai Adler, Chief Rabbi of Hanover, who was a nephew of R. Tevele (his mother, R. Beer Adler's wife, was R. Tevele's sister), but Moses himself died before the book appeared in print. After his death his widow and executors again approached Mordecai Adler to fulfil the wish of his late uncle R. Tevele, and on his advice the publication was entrusted to his sons Gabriel Adler, Chief Rabbi of Meiringen and the province of Schwarzwald, and Ber Adler of Frankfort, brothers of the late Dr. N. M. Adler, Chief Rabbi of London, and at last, in 1822, the work was printed in Offenbach under the title 'Leshon Zahab', which means the 'Golden tongue'. It consists of two folio volumes,¹¹⁶ and contains expositions on the Pentateuch and Talmud, Responsa, and various haggadic lectures. MS. Adler 2296 has apparently been utilized for this edition, although it contains other matter, not embodied in the book. The greater part of the manuscript is taken up by a commentary on Mishna Tractate Horayot, which is identical with Leshon Zahab, pp. 14 a to 19 b, but there are also several pages relating to Mishnah Zebahim and Menahot, and several Responsa.

Beloved by all who knew him, R. Tevele Schiff passed

¹¹³ See Hor., *FR.*, IV, p. 37.

¹¹⁴ See preface to *לשון זהב*.

¹¹⁵ Zunz, *Monatstage*, erroneously gives the date July 22, 1798; Hor., *FR.*, IV, p. 37, and Dietz, give the year 1807. See, however, *MGWJ.*, vol. 50, p. 607.

¹¹⁶ Vol. I contains 32 leaves; vol. II, 44 leaves.

away on the 23rd day of Kislev, 5552 (Dec. 17, 1791), and was buried in the ground at Mile End, which is also the resting-place of his son Moses. His funeral was a testimony of the general esteem in which he was held by Ashkenazim and Sephardim alike. The Bevis Marks Synagogue was represented by the Haham, three Dayyanim and five wardens, while all the Ashkenazi synagogues sent representatives.¹¹⁷ His death is recorded in the Hazkarah Book of Worms, where he is praised as having been 'versed in the secrets of the Torah, which he studied all his days'.¹¹⁸

¹¹⁷ See Picciotto, *Sketches*, p. 223.

¹¹⁸ Hazkarah-Book of Worms has the following record of his death:
 "אנ"ה הג"ה זקן מוהרר דוד טעבלי בהמנוח כה"ר זלמן שיף כ"ץ ז"ל
 מפ"ר בעבור שכל ימיו היה מתמיד בלימודו והי' תורתו אומנותו והי'
 בקי בחדרי תורה והי' בו כמה מידות ומעלות טובות, והי' אב"ד ור"מ
 בק"ק לונדון יותר משלשים שנה וגם בקהלתנו הי' משכנו שורה בקלויס
 יותר מעשר שנים וגם הי' דיין בק"ק פפ"ד ויורשיו נתנו עשרה זה"ר
 לצדקה בעבורו [נפטר ונקבר בש"ט בק"ק לונדון ביו]. The date
 is missing, and it should be added: כ"ג כסליו תקנ"ב. See *Kobes-al-Jad*,
 vol. III, p. 53.

TOMBSTONE INSCRIPTION OF RABBI TEVELE SCHIFF.

His grave is next to that of his son Moses in the burial-ground at Mile End.

פ"נ

חמדה ננוה מזה בן מזה אדוננו
 מ(ורינו) הגאון הגדול
 המפורסם מהורר דוד טעבלי הכהן זצו"קלה
 בן המנוח הרבני מו"ה זלמן שיף כ"ץ זצ"ל
 מילידי ודיינא דק"ק פפ"דמ ושם האמת
 הוציא משפט ועשה בתורה ועל (ברכיו?)
 נתגדלו תלמידיו (הרבה?) אל השערה הגיע
 תחלה נבחר פה קהלתנו לרב ומורה ורביץ תחת משא
 הרבנות עשרים ושבע שנים בחנינה יתירה
 צופה היה להוליך במישור לעמי הארץ מ . . .
 בפצע . . . לקרובים ורחוקים היה (ליועץ?)
 (והנה תמיד?) בתורת ה' כאשר פעלו יגיד
 א . . צדיק לשון זהב ותורת אמת הית' בשפתיו? (בפיהו?)

Mr. Sigmund Seeligmann of Amsterdam, the well-known scholar and collector, was good enough to send me a copy of a leaflet in his possession, containing two elegies on the death of R. Tevele, composed by Isaac^{118a} and Solomon, sons of Eleazar Keyzer of London, the one thirteen, the other ten years of age. The leaflet, measuring 26 x 24 cm., was printed by their uncle, Abraham Keyzer in Amsterdam, and bears the date, Tuesday, 24th of Kislev, 1791, while Abraham Keyzer's note, giving the ages of the boys, is dated 22 Shebat of the same year. The versatility in Hebrew of these young boys was indeed quite remarkable, and the verses well worth printing. 'David, King of Israel, has fallen', exclaims Isaac, who appears to have been the elder, 'his flock will not be guarded any more by his love and piety, their shepherd is dead who has loved them as a father loves his son. Woe to thee, O London! where is to be found a man, a scholar like the one thou hast lost? What was thy sin, that thy punishment is so great?' Such words from the pen of a boy of thirteen show at least that the Rabbi was held in high esteem, and was beloved by his community.

(ורדש) ד"ת בביה"ט וידע
 ששה סדרי משנה בע"פ ואלה הם יעידו
 על מעשיו הנעימי (הנאים?) . . . שבק (לן
 חיים) . . . אדוננו (נו) הרב (ביום ב' כ"ג כסליו
 ונקבר בכ"ד בו שנת) תקנ"ב לפ"ק
 ת"נ'צ'ב'ה'

^{118a} The leaflets are reprinted and translated in App. VIII. Isaac Keyzer had a son called Eleazar, who in later years married a daughter of the Parnass Jacob Norden. Rabbi Solomon Hirschel sends him as wedding present a copy of the book *בנין אריאל* by his uncle R. Saul of Amsterdam. The inscription on the cover of the book is printed in golden lettering, and reads: 'דורן דרשה להחתן הקצין כ"ה ליור שי' בן המנוח פו"מ כ"ה איצק קיור ז"ל ותתן פו"מ כה"ר יעקב נורדין יצ"ו'. The book is in the Beth-Hamidrash library in London.

III

RABBI SOLOMON HIRSCHEL.

BORN in London on the 19th of Shebat, 5522 (1761) as the youngest son of R. Zevi Hirschel Lewin and his wife Golde, he was not quite three years old when his father left London for Halberstadt, in the spring of 1764. He was only eleven years old when his father entered into office in Berlin in 1772, and there it was that the most important years of his early training were spent. The Berlin community was then on a not much higher standard of culture and modern education than most of the Polish congregations of our days. Mendelssohn and his circle met with opposition even in Berlin, and although R. Zevi Hirsch had recommended Mendelssohn's German Bible translation, he did not give his son Solomon a very extensive schooling in other matters than Rabbinics. It is quite certain that R. Solomon never possessed the title of Doctor from any University, although he was generally styled as such in the later period of his life, and often uses the title himself in his letters (see later). He became a recognized Rabbinical scholar and, like his father and his brother Saul, a master of Hebrew style. He married at the age of seventeen Rebecca Koenigsberg, and later became Rabbi of Prenzlau in Prussia. The Rabbinate of the Great Synagogue was vacant after the death of Rabbi Tevele Schiff for a number of years. There is no reliable record of the exact date of R. Solomon Hirschel's election. While Mr. Picciotto mentions 1803,¹¹⁹

¹¹⁹ *Sketches*, p. 307.

Solomon Bennett¹²⁰ gives 1802 as the year of his election. In 1805 was published a sermon held 'on the day appointed for a general Thanksgiving for the success of the Fleet off Trafalgar', arranged and rendered into English by Joshua Van Oven,¹²¹ and this was, as is stated there, 'soon after R. Solomon's accession to office'.¹²² All these dates seem, however, incorrect according to the tombstone inscription of R. Saül, brother of R. Solomon. He is described as 'son of Rabbi Zevi Hirsch ז"ר, Rabbi of Berlin, formerly Rabbi of our congregation, and brother of our Rabbi Solomon'. As R. Zevi Hirsch died in 1800, and was still alive when the tombstone was set, as indicated by the letters ז"ר (= may his light continue to shine), R. Solomon Hirschel must have come to London prior to 1800 (cp. *JQR.*, N. S., vol. IX, p. 408). One of his qualifications which made him particularly recommendable for the post was the fact of his having been born in London.

The Rabbinical duties at the Great Synagogue were in the interval discharged by the Rabbi of the New Synagogue, Moses Myers (died 1804); nevertheless, there seem to have been continual differences between the three Ashkenazi Synagogues, and not the least reason for these frictions was the practice of enticing members of one Synagogue to another. In 1804 an amalgamation of the three Synagogues, as far as finances were concerned, was contemplated by L. de Symons, but without success. The only result, achieved through the influence of the new

¹²⁰ See *The Present reign of the Synagogue of Duke's Place Displayed, &c.*, by Solomon Bennett. London, printed for and published by the author, No. 475 Strand. 1818, p. 66.

¹²¹ See *Voice of Jacob*, II, p. 68.

¹²² In 1805 R. Solomon gives an approbation to the first edition of Wolf Heidenheim's *Mahzor*. See vol. IX (Shabuot), Rödelheim 1805.

Rabbi, was an arrangement as to the contributions of the Synagogues towards the relief and burials of the poor. These treaties were renewed every five years, until in 1838 a somewhat closer union of the three Ashkenazi congregations was brought about through the endeavours of Mr. N. M. Rothschild. The convention then signed did not constitute them into a United Synagogue, as each congregation retained its independence. The agreement chiefly referred to a concert of action in charitable matters, and was, in a way, the forerunner of the Board of Guardians.

Under Rabbi Solomon's guidance the community grew from day to day, and the Duke's Place Synagogue was rightly called the Great Synagogue, its development being the most marked. He is reported to have been very tolerant towards the failings of others during the early days of his activity in London. He did not repulse those who transgressed the Law, but tried to influence them by kind words and often by a little pleasantry. The story is told of a prizefighter who became a religious man through one kindly act of the Rabbi. On Sabbath R. Solomon wore a long white silk robe, and was once, clad like this, on his way to Synagogue attacked by a few hooligans. The Jewish prizefighter saw this and dispersed the crowd. Thereupon the Rabbi took his rescuer's arm and walked with him to Synagogue. On being approached for having in this way shown appreciation of one who publicly transgressed the Law, he answered: 'The path of repentance is open to all'. It is reported that from that day the prizefighter became an observant Jew. Yet another tale of a different tendency has remained in circulation, showing that, where the observance of the Law and orthodox customs were concerned, Rabbi Solomon knew no com-

promise. Asher Goldschmid, one of the principal members of Duke's Place, once wore his boots instead of slippers, as is customary, when called up to the Law on Atonement Day. The Rabbi ordered him to descend from the reading desk. It was Goldschmid's custom to send the Rabbi a present of fish for every Succot. On the eve of that festival following this Yom-Kippur the Rabbi told his wife to buy fish, as he did not think Goldschmid would send any. The fish, however, arrived, and with it an ornamental box containing a doctor's certificate which stated that it would have been injurious to Goldschmid's health had he worn slippers on Yom-Kippur.¹²³

Especially strict was R. Solomon as regards the religious conduct of the Shoḥetim. MS. Adler 2261 gives the names of those authorized by the Rabbi during the years 1822-42, and contains even some who were authorized by his successor, Dr. N. M. Adler, the latest date being Ab, 1845. Every Shoḥet had to give the following undertaking: 'I herewith undertake by giving my hand to the Rabbi, that I shall not slaughter (any animal) where there is another Shoḥet authorized by the Rev. Rabbi of London; even for my own use I shall not do so. At any time, should the Rabbi forbid me, if only by word of mouth even, to slaughter, I shall obey him at any place I may be. I further promise not to shave my beard and not to drink wine that is not specially prepared for the use of Jews.' Some of the names mentioned in the manuscript are of interest. Jonas Levy from Exeter receives authority to act as Shoḥet for Philipp Symonds in Cincinnati, Ohio, United States of America (No. 5). In 1788 Mr. Abrahams of Van Demons (Diemen's) Land shakes hands on his appointment

¹²³ צבי לצדיק, p. 177, note 21.

(No. 49), while on Jan. 5, 5589 (1829) Arjeh b. Jacob Hazan in Jamaica (he writes 'Jamicar') signs the pledge. The list of places in England where a Shoḥet was employed is especially interesting, and we give therefore in the Appendix the whole list of the 152 Shoḥetim mentioned in the MS., together with the date of their authorization and the place of activity. Some of them could not write Hebrew, and the undertaking is written in English; others could not even sign their name otherwise than in English. The place of origin of these Shoḥetim was in most cases Poland and Russia, but also Germany is fairly often represented, e.g. Moses b. Leb Deutz of Frankfurt called himself Moses Levy, and was Shoḥet in Dover (No. 25); Michael Zalman b. S. Pollak of Schoenlanke was in Plymouth (No. 10), and Moses b. Hirsch Lissenheim (No. 109) signs 'from Schoenlanke'. Michael Elijah b. R. A. hails from Rawitsch (Nos. 15 and 72), while Simon b. Jacob came from Wreschen in Posen (No. 75), as well as Shelomo Zalman b. Rabbi Eleazar Schottlaender, whose father had been Dayyan there (No. 97). Breslau (No. 100), Nürnberg (Nos. 105 and 137), Posen (No. 128) are all represented, but we find names even from Hungary (No. 50), Galicia and Holland (Neumegen, No. 12). In one case R. Solomon adds to the usual undertaking that the Shoḥet in question (Isaac Jacob b. A. Cohen) promises not to officiate in Oxford, which points to the probability that there was already some one else authorized for that place, and we must at least infer from it that several Jews were domiciled then in the famous University town, while to-day only two or three Jewish families are permanent residents there, and they do not require the services of a Shoḥet.^{123a}

^{123a} MS. Adler, 2257, p. 25, mentions: Mr. Wolf Harris, resident in Oxford in 1839.

Bidefield could also boast of such an official, and I was unable to ascertain whether any Jews are to be found there at the present time. Cheltenham, Norwich, Bedford, Chichester, Canterbury, Scarborough, Greenwich, are likewise worth mentioning. In 1845 Sir Isaac Lyon Goldschmid engages Edward Himes (Hyams?) as special Shoḥet for himself (No. 144); that, however, occurred after the election of Dr. N. M. Adler. During the vacancy the pledge was given to the Beth Din.

The Beth Din in R. Solomon Hirschell's time consisted of two Dayyanim and a Sofer (scribe). MS. Adler 2257 contains the short minutes of the Beth Din from the years 1833 (5 Tishri, 5594) until 1855.¹²⁴ The first case recorded is a divorce, given in the county of Guilford [במטרת גילספורט] ¹²⁵ by Isaac b. David to his wife Hannah daughter of Alexander, and the officiating Rabbis were R. Solomon Hirschell, R. Zeev Wolf (who soon afterwards died, as he is styled *והח"ר' שלמה ז"ל*), and one R. Solomon (*והח"ר' שלמה*). In the second case the Dayyanim were R. Zeev Wolf, who is now called Gallin [*ז"ל נאללין*] (*or נאללין*) and R. Hanoḥ Zundel of Jerusalem, while in the cases Nos. 3 and 4 (Tebet, 1838) the Dayyanim were R. Azriel b. David Levi and the said R. Hanoḥ Zundel¹²⁶ (p. 1 a).

¹²⁴ The manuscript is a quarto volume of sixty-five leaves—fol. 9 is missing—and represents apparently the notes of the Sofer (and afterwards Dayyan) R. Aaron Lissa. The signatures of neither R. Solomon Hirschell nor Dr. N. M. Adler are to be found there, but generally the Dayyanim signed the book.

¹²⁵ Page 5 b is mentioned a divorce, given at 'King's Bench near London' . . . למתא לונדון, במטרת קינם בענש הסמוך למתא לונדון, and a note added: וכן כתב בנוסחא מגט אחר שהי"ג בקינם בענש בשנת תקע"ו במטרת קינגם בענש הסמוך למתא לונדון דיתבין.

¹²⁶ R. Hanoḥ's signature on p. 3 a is: נאום חנוך זונדל בהרב מ"וה. צבי הירש זעלל"ה.

In case 5¹²⁷ Judah Leb b. Aaron Moses figures as one of the assessors, but his name does not occur again, and instead of him R. Arjeh Leb b. Rabbi Issachar Ber of Krotoschin officiated as Dayyan.¹²⁸ He occupied the position from 1833 and his signature as well as that of R. Azriel b. David Levi (who always signs first and appears therefore to have been the senior Dayyan), and of R. Aaron Lissner appear throughout the whole MS. R. Aaron acted generally as secretary except in the years 1841 (p. 31 a) to 1845 (p. 39 a), when R. Eliezer b. Uri Lissner was Sofer.

The minutes in MS. Adler 2257 refer mostly to divorce cases, of which about 13 to 15 took place every year. There are many instances of conversions to Judaism, mostly of women who were about to marry Jews, and others who lived with Jews and had children from them, in which cases the children were likewise converted. The English law did not permit conversion to Judaism. The 'Act for the more effectual suppressing of Blasphemy and Profaneness' of 1698 provides: that if any person 'having made profession of the Christian religion within this realm shall by writing printing teaching or advised speaking, deny any of the Persons of the Holy Trinity to be God shall from henceforth be disabled to sue in any court of law or equity or to be guardian of any child, or executor or

¹²⁷ Son of Mr. Samuel Alia St. דוד י"ב' יא נטבל לפנינו ח"מ דוד ב"ר שמואל דוב הנולד לו מנכרית והוא בן חמשה עשר שנים ומעתה הוא ראוי לבוא בקהל ישראל ובעודו במים עד צוארו קבל לפנינו ח"מ כל דין ודת תורתנו הקדושה, נאום עוריאל בהמנוח מ"ה דוד הלוי ז"ל. נאום יהודא ליב בכ"ה אהרן משה זצ"ל נא' ה"ק אהרן ב"ר מליסא

נא' ארי' יהודא ליב בהרב מ"ה יששכר בער. ¹²⁸ His signature is: מקראטאשין. His father, R. Issachar Beer, it seems, died about 1838; his son puts זצ"ל for the first time on 4 Heslvan 5599 after his name (p. 24 b).

administrator of any person, or capable of any legacy or deed or gift and shall also suffer imprisonment for the space of three years without bail or mainprize from the time of such conviction' (H. S. Q. Henriquez: *Jews and the English Law*, London, 1908, pp. 13-14). This Act enabling criminal prosecution against Jews who obtain proselytes from Christianity, though never acted upon, still remains in the Statute-Book as part of the Law of England (*ib.* p. 18). During the Rabbi's tenure of office a non-Jew who desired to convert to Judaism had to go to Holland or other places on the Continent to undergo the ceremony, the London Beth Din only confirmed¹²⁹ the act by the repetition of Tebila (טבילה) or in cases where the authority of the continental Beth Din was not sufficiently proved (New York, p. 57 b).¹³⁰ The majority of these people went to Rotterdam, some to the Hague and Amsterdam, others to Elburg, but a case from Paris is also recorded. This refers to a lady called Sarah, who was engaged 'to one of the Rothschilds' in 1840, and the minute book states 'she was obliged to come to London from Dublin to undergo again the ceremony of the ritual bath (p. 29 a).¹³¹ Conversions which took place in Holland are recorded even on the last page of the MS. of the year 1855; a Dr. Samuel, who is often mentioned, acted as Mohel in cases of conversion of men.

The MS. is full of other important information relating

¹²⁹ Page 3 b (19 Tebet 1833): ... הסכים לילך לק"ק אמשטרדם להיות: נימול שם מחמת שאין רשות במדינה הזאת לנייר שום אדם.

¹³⁰ כי מעולם לא הכשרנו גמין הבאים מאמעריקא.

¹³¹ סיון: יום ה' כ"ד גטבלה בפנינו בר"צ הניורת שרה אשר נתגיירה ב"ק פאריו והיא מיועדת לאחד מן האחים הנקראים Rothschilds ומחמת טעם הכמסם הוצרכה לבוא הנה מק" דאבלין לטבול פעם שנית ומעתה היא ... מותרת להנשא לישראל חוץ מכהן. . . . (follow the signatures of R. Azriel b. David, R. Aaron Lissner, R. Arjeh Jehuda Leb Krotoschin).

¹³² Notable is the following entry, p. 11b, תקצו כסלו יר' ב' בו בא, לפני בר"צ האשה ניסל בת יוסף ו"ל אשר ה' נקרא בפי כל 'Jew boy'.

¹³² Notable is the following entry, p. 11b, תקצו כסלו יר' ב' בו בא, לפני בר"צ האשה ניסל בת יוסף ו"ל אשר ה' נקרא בפי כל 'Jew boy'.

R. Solomon was asked to make an Erub (עירובי חצרות) for the inhabitants of that courtyard to enable them to carry from one house to the other on Sabbath days, for which purpose the Rabbi appeared and addressed the new residents with words 'entering the hearts', impressing upon them the importance and the holiness of the Sabbath day, and made them promise not to carry *outside* that court (p. 23). The ceremony took place on the 6th. of Tammuz, 1838.

At other times cases of less pleasant character called for the attention of the Beth Din. Mention is made of people who are transported to Sidney for a number of years, and the wife commits adultery in the meantime. Cases of the marriage trick (see above, p. 467) are recorded several times. Civil cases, which as a rule form the greatest part of a continental Beth Din's activity, were hardly brought before the London Rabbinate, unless it be that they were recorded in another book, against which speaks the fact that one or two are recorded. On p. 29 b we find the claim of Zeev Wolf Raphael (רעפאל) of Cologne (סק"ק קעלין) against Meir, the Reader of the New Synagogue, for the return of a bag of money containing £475. Raphael had given him a sack in which were two bags, but only one was found on reopening the sack. The Beth Din decides that although there is not a shadow of doubt upon the honesty of the Hāzan Meir, he was, as guardian of the money handed to him, responsible for the loss, and would have to pay the whole money claimed if Raphael confirms by oath that the sack contained the amount. In order to free Raphael from the oath the parties agree that R. Meir should pay him £315 by monthly instalments of £5 each (27 Tammuz, 1840, p. 29 b).

Of the further contents of the MS. are to be mentioned a copy of a Responsum of R. Akiba Eger, Rabbi of Posen, in matters of a Get. The letter was received by R. Solomon on Friday, 3 Kislev, 1835, and he is addressed as לַכּוֹד חֲבִיבִי הַנָּאֵן הָאֲמִיתִי הַמְּפֹרָס מו"ה שְׁלֵמָה נ"י א"ב לונדון (p. 7 b):

A Responsum by R. Solomon in answer to a question addressed to him by Jacob (of?) Sunderland, referring to a mistake found in a scroll of Law is found on p. 22 b, while on p. 35 a is a document of testimony from Manchester signed on 17 Heshvan, 1843, by Simon b. Reuben, Parnas of the congregation, Abraham b. Jacob Benjamin Zeev Franklin, warden of the Hēbra Kadisha; Eliezer b. Abraham Judah, and Israel Joseph, son of the Rabbi Aaron Mirels, Shoḥet and Reader of the Manchester community. The testimonial referred to the conversion in Rotterdam of a lady, who, accompanied by Isaac, son of the warden Abraham Franklin, i.e. Dr. I. Franklin, went to Rotterdam and brought the document of the Beth Din from there to Manchester.

R. Solomon was, as is apparent from the foregoing, conscientiously and strictly religious, and was recognized as an authority in Rabbinic Law. The community appreciated their Rabbi, and held him in high esteem to the end of his days. We hear in 1841 that 'at a banquet held at Birmingham the health of the Chief Rabbi was drunk, everybody rising in respect'. This was no more than he deserved. His whole life was devoted to the care of his congregants. Even their private interests were furthered by him where and whenever he could be of help to them. We have, fortunately, in MS. Adler 4160 a number of letters preserved which give us an account of the last

fourteen years of his life and activity. This MS. contains copies of letters of R. Solomon in Hebrew and English, dealing with family affairs and official correspondence. The MS. consists of 269 folios in large 4to, of which fols. 39-95, 98 a, 100 a, 160 b, 165 b, 187 a, 189 a, are entirely blank, while others are only half filled. The English letters cover most of the written pages. The dates extend from 5586 (1826) till 5600 (1840). He signs mostly 'S. *Hirschell*', not *Herschell*, and the address of his residence is given as '5 Bury Court'. The MS. represents a wealth of material not only for Anglo-Jewish history, but also for the History of the Jews in America, always closely related to the same, and to the Jews of Poland and Russia. His correspondence with Poland was so large that he had to petition the Government in respect of letters sent to him without the postage having been paid by the sender. This document is written on Nov. 18, 5588 (1727), and is addressed to 'Francis Freely, Esq.' (MS. Adler 4160, p. 163 b), and a few passages of the same may be quoted: '... In the first place I beg leave to acquaint the Honourable Board that having passed the early part of my life in study of several of the Jewish Colleges in Poland, as well as having officiated for a time as Chief Rabbi in that country, I became generally known throughout the several congregations therein, and having since been called to that office in (p. 163 a) this great and important metropolis, it is a natural consequence that all those who have no commercial or natural connexions in London fly to apply to me as a resort to assist their various wants or inquiries, besides, as the principle organ of Religious or Statistical regulations, a considerable correspondence is necessarily imposed on me with respect to marriages, divorces, &c., &c.,

those combined causes join to overwhelm me with letters which in no way concern me, and induce an expense far beyond my means to supply, and from my unwillingness to return letters which appear to have the most distant probability of being important to poor persons although unknown, I am in possession of a considerable number for which I have paid the postage, but which I neither know whom to deliver or expect to be repaid.

Great as this evil may be, I should (be) content to sacrifice all that I can for the benefit of the many wretchedly poor persons who are concerned, but the additional expense of the register renders this impossible, and on this point I request more minutely to enter into explanation in order to account for the number that arrive under this increased expense. It is greatly to be lamented that the Post Office regulations, and certainly a great number of delivery of letters sent by that conveyance are in great number of foreign states far inferior to that of this country's great commercial emporium, but most particularly is it to be deplored throughout Poland and perhaps Russia and nowhere so much in respect the communications for the smaller towns and villages therein, seldom does a letter from a private individual, unless a regular commercial established house, arrive at its destination whether the money received for postage is unaccounted for and the letter destroyed I will not venture to assert, but certain it is that if any person wishes to insure its transit it has uniformly been found expedient to register the same as then the office receipt is brought back to the sender, this part will account for the number of letters arriving with such a guarantee in this Country even from poor people to whom such letter is of vital importance, so strong indeed

is this truth that I have very frequently lost many important letters sent from my own family whom I have forbidden to register (such warnings are found in many of the Hebrew and Yiddish letters of this MS., e.g. pp. 10 b and 23 b), and very often receive letters from the circumatious (?) sorrow on that account. The forbidding the parties to register is impossible as few come from the same source, the number arriving are in great part from new and strange correspondents.

The evil of which I complain and hope for some arrangement to be made by the Honourable Board for my relief comprehending the levity to be wished for in behalf of the poor distressed correspondence is: the charge made by the London Office for Registry, which infinitely surpasses the postage. I am quite alive to the possible opening this may form for fraud; but the cases that come under my observation are in no way connected with mercantile or commercial concerns. The subjects generally consist of enquiries from wives after husbands, children after parents, subjects alas lately becoming too frequent in consequence of some severe Russian Decrees against our devoted nation, or professional letters respecting divorces, &c., &c. I am aware that in many instances where I have sent the parties themselves to claim their letters that the Registry fee has generally been remitted, but I wish it to be understood that I have never purposely sent them with an expectation that such would be necessary consequence. The Office must be best judge of its own actions. Where a particular request from me should be presented, stating the inability of the party to pay . . .

What better proof is required for the saintly nature, kind heart, and at the same time for the honest, business-like manner of our Rabbi than this his own letter, which,

I believe, was written by his own hand, although most of the English letters were written by others according to his instructions, as he himself says in one of these letters. That the Post Office authorities handed out letters from abroad to poor people without making them pay the postage, was obviously done out of regard for R. Solomon Hirschel; and proves that he had influence even in non-Jewish quarters. Of this we have also other indications in this MS.

The Duke of Sussex was a great friend of the Jews; reports were current that he knew Hebrew which he had studied under the Rev. Solomon Lyon of Cambridge, and that 'he read daily portions of the Bible in the grand old language in which it was originally written', says Mr. Picciotto (*Sketches*, p. 286). Rabbi Solomon seems to have been well acquainted with him, as we see from a letter which he sent to the Duke in 1840 after a dinner at the house of one of the Goldsmids. The letter reads (MS. Adler 4160, p. 106 a, middle):

'May it please Your Royal Highness:

I respectfully crave Your Royal Highness permission to offer my humblest apologies for having withdrawn from Mr. Goldsmids without offering my humble duty to Your Royal Highness: but as I felt very unwell and did not wish to derange the party, I left the house without bidding farewell to any one.

That it may please the great and merciful Lord of all long to preserve and prosper Your Royal Highness, the friend of Israel, the zealous patron of justice humanity and liberality is the sincere wish of Your Royal Highness faithfully and obedient . . .

5 Bury Court City

24 June 5600 am.

To His Royal Highness the Duke of Sussex.'

We have also other correspondence with non-Jews. At the time of the blood-libel in Damascus (1840), when Sir Moses Montefiore and M. Crémieux played such a splendid rôle in vindicating their brethren in the East and the Jews in general, R. Solomon Hirschel apparently declared publicly on oath that Jews never use nor have ever used human blood in connexion with any of their ceremonies. The MS. contains a 'copy of a letter addressed to Dr. Hirschel' by a Mr. John Joseph Stockdale of Gloster Gate, Regents Park, dated July 4, 1840, wherein the writer reminds the Rabbi that his oath, 'pure in its intention and spirit as I am satisfied it is, may not go farther than you contemplate. According to our Chronologists in the year of the world 2106—or when the L—d G—d Omnipotent constituted Abram and his seed by Isaac, G—d's peculiar people, he appointed *circumcision* as the seal of such covenant. Should no blood be shed in your rite of *circumcision* your oath is, I admit literally correct; but if *circumcision* induce blood, I submit it to your consideration.' Although the writer adds: 'Permit me to add, I could not for an instant implicate the sacred purity and propriety of what you meant to swear, "no use of human blood in any human rite", I believe your object to be truth, charity, and humanity, pursued with zeal, which I wish were universal. Pardon me, who I am an unworthy Christian, but not less an admirer of G—d's peculiar people, of whom your ancestors and Self for more than ten generations have been chief spiritual guides . . . pardon me I repeat the bold, but not unholy intrusion' (pp. 104-5).

We find no answer of the Rabbi recorded. The writer's bad faith was apparent, for, if he knew anything about Judaism and Jewish rites, he must have known that even

at the ceremony of circumcision, the blood itself is not used, but is washed off and dried up in the ordinary surgical way. The Rabbi therefore probably thought it best not to answer, for he did not believe in polemics with people of other faiths. Such polemics could only bring about conflicts between the adherents of different religions. The Rabbi says so plainly in a letter to Rev. T. Smith (p. 135 b), which reads: 'Dr. Hirschell's compts to the Rev. Mr. T. Smith, assures him that his occupations have been too multifarious to allow him to peruse the sermon sent, and having long made up his mind not to enter into Polemical Correspondence on religious subjects seeing that each Party remain of the same opinion still, and that they only produce and augment a bitterness of spirit, he must decline replying to the questions proposed on the verses of Daniel, which have so long been subjects of dispute and of acknowledged mystery. Neither can he consider the tone of the second note enticing, nor the threat of publication imperious enough to induce him to alter his resolution of avoiding all conflict between religionists.'

5 Bury Court

Nov. 25th 5591 (1831).'

The Rev. T. Smith was probably in league with the 'London Society' for Promoting Christianity among Jews, founded in 1808, which at the time this letter was written, unfolded a feverish activity among the Jews, and not always without success. The Rabbi, although he did not enter into public discussions, did his best through activity among his own congregants, to frustrate the missionaries' efforts. Among the leaves of the MS. (between pp. 105-6) I found a loose letter addressed to a Mrs. Magnes, asking her to help her son-in-law in bringing up his children in

D.

K

the faith of their Fathers. 'I feel extremely sorry to state to you this most unpleasant affair of your Daughter, which I suppose you are already acquainted with, who after receiving so frequently your kind assistance in perhaps more than is in your power, has thrown herself away with her 2 children. But what is past can not be recalled. Yet as the children have been so fortunate that their Father arrived from America and in the midst of great sorrow and calamity has tried to rescue the innocent children and has taken them out of the hands of everlasting ruin, I feel it my duty knowing you for so many years always acting up to our religion in the strictest manner, and never withheld your assistance to the poor, where is there greater and important Charity than to save innocent children from the hands of גוים much more your own dear grandchildren which are considered as your own children, that you will do what lies in your power to assist their Father to keep them.' Equally important is another letter addressed to a member of his congregation warning him not to attend meetings of supporters of the London Society (p. 146 b). The letter was written on Feb. 22, 1827, but no name is mentioned. 'Sir, Allow me from the nature of my Office as well as from my conscientious feeling to call your attention to the necessity of not only duly practising the duties of our holy religion but also of avoiding in places where contrary doctrines are held forth as it appears you have done by attending at a Meeting held by the supporters of the London Society, where much was spoken by one who has abrogated the Jewish religion for reason best known to himself. The presence of any Jew at such a meeting is not only improper in itself, but gives an apparent sanction or approbation to it and, however un-

founded, encourages a false hope in the practice that their preaching has effect. Let me therefore caution you not to appear at any of such meetings lest it should appear as if you encouraged the system when you merely went from curiosity: (Prov. c. i. v. 15) *בני אל תלך בדרך אהם מנע רגלך מנחיתם* and let me direct your attention to the fifth chapter of Proverbs which alludes particularly to the doctrines of such a society.

Nor let any personal figure (feeling?) against any member of your congregation induce you to act so unwisely merely in opposition to them *ישמע חכם ויוסף לקח* (*ibid.* c. i. v. 5). I hope you will take this in good part and believe it is transmitted to you in good faith and with the best wishes of your welfare by your

sincere friend.

Other letters referring to missionaries are on pp. 201, 203, 235 a, 256, 259 b, 260. On one occasion he requests a provincial congregation to give every facility of returning to the Jewish fold to a man who seems to have repented his conversion to Christianity. If he publicly atones and in the Synagogue declares that he again wishes to adhere to the Jewish faith and to the tenets of Jewish Religion he should be received in a friendly manner and supported in his efforts to again become a true and faithful member of the Jewish community.

A 'Society for the prevention of Juvenile corruption' called itself likewise the 'London Society', and R. Hirschel writes with reference to this (p. 201): 'I need not add that your Society has my best wishes and that any assistance in my power will be readily afforded. I would recommend that your circular be sent to each of the Synagogues in the Metropolis, a list of which I add. I must however beg

leave to observe that the designation "London Society" which you have adopted is rather felicitious (unfortunate?) as you expose your laudable association to be compounded with, and mistaken for another "London Society" for promoting Christianity among the Jews, for the confusion of ideas resulting from this similarity of designation may tempt many to identify you with the other London Society which certainly does not number many friends among us.'

A missionary Mr. Wolff, by all appearances an apostate Jew, receives the following letter in answer to a request for an interview :

(p. 144 a) 'Copy of an answer to Joseph Wolff, a missionary for Palestine.

'Dr. Hirschel acknowledges the receipt of Mr. Wolff's letter, but feels it is inconsistent with his official situation as it is incongruous (*sic* !) with his personal feelings that he should admit Mr. Wolff to be capable of reporting any conversation between them on his return to Palestine.

'Dr. H. has however no objection to receive any observation Mr. W. may think for to communicate to him in writing.'

The position of the Jews in the East, and especially in Palestine, was a very precarious one at the beginning of last century. Cries for help from their starving brethren in the Holy Land reached the ears and hearts of the Jews all over the world. A society called Pekidim and Amar-kulim of the Jewish Congregations of the Holy Land was formed in Amsterdam under the presidency of R. Zevi Hirsch Lehren (1784-1853), and his brother Akiba Lehren (1795-1876), and a similar society was formed in London in 1827 (cp. *J. E.*, vol. VII, pp. 668-9). The appeal was made by the Rabbi at a meeting of the Shehita Committee quite spontaneously, and the Parnassim of the Synagogue

at St. Albans Place were offended that they had not been approached to become members of the committee set up for the purpose. R. Solomon Hirschel sends them a letter of explanation on June 12, 5597, and asks them for help 'in behalf of those unfortunate sufferers'.

The Committee consisted of J. Guedalla, Sir Moses Montefiore, and H. Bensusan. Similar societies under the name 'Hebrat Terumat Hakodesh' were formed also in America. In New York 'Geo. A. Fürst, Esq.' was Secretary to that Society, and the London Committee informs him in June, 1836, that they had resigned their offices, asking him to instruct the 'Rev. Dr. Hirschell as to the way in which it is your pleasure he should dispose of the moneys you have remitted to him' (p. 187 b; also p. 204 b). In Charleston, S. C., Mr. H. M. Hertz was chairman of the Society (p. 191, dated 5596; p. 204 a, Elul, 5597; p. 204 b, Jan. 4, 5597, when the money collected at Charleston is sent by Mr. S. C. Levy of that city to Messrs. Rothschild). A Mr. D. Davis of New York dedicates his lectures to the London Rabbi, who, on Aug. 27, 5597, sends him 'best thanks for the honour you confer on me. Permit me to assure you that I deeply sympathize with our brethren in the Western Hemisphere and am happy to find they are not inattentive to their best interests, moral and mental improvements, and consequently obedient to the Laws and observances enjoined by our G—d and bequeathed unto us by our fathers.

'That the Giver of all Good may vouchsafe to render your efforts to instruct his people as useful as they are will . . . and reward your zeal with all happiness here and hereafter is the sincere wish of,

Dear Sir,

Yours very truly.'

The congregation of Kingston in Jamaica addresses several questions to the Rabbi. On one occasion he sends with his reply: Regulations for the Kadeshim (קדישים) on the eve of the 9th of Ab, 1841 (pp. 97 a-96 a), while in 1830 he had addressed a letter to 'Messrs. P. Lucas, H. Levy, D. Jacobs, of the British and German Congregations of the Jews in Kingston in Jamaica, dated Feb. 2, 5590.' He writes: 'Gentlemen, yours of the 9th Nov. ult. I have received and feel obliged by the polite mode in which my official actions are acknowledged and in return must express myself as ever ready and willing to promote the welfare of the English and German Congregation at Kingston.' The letter deals with a case of Halizah of a Mr. Benjamin Phillips. Another letter (p. 235 a) is addressed to Messrs. Lawrence, Jacobs, and Lyons, Committee of the Vestry, &c., Kingston.

R. Solomon was not always reluctant to enter into correspondence with non-Jews. A most cordial letter to Colonel Powell, who was a friend of a Mrs. Emanuel, is found on p. 113 b. The colonel had asked him for the meaning of the word קדוש (he spells it in English as 'Keedush'), which question is answered fully on three pages (113 a, b, and 112 b). The letter concludes, 'Dr. Hirschell regrets to learn that colonel Powell is indisposed. He had (as he thought) understood from Mrs. Emanuel that colonel Powell was desirous of personally to communicate with him, which was the reason why Dr. Hirschell appointed a time for the interview, as his advanced age and infirmities do not permit him at all times to receive visitors' (March 20, 5600).

A 'friend of Israel' receives the following answer (p. 124 b): 'Sir, the letter you addressed to me, and the call you and your friend Mr. Simpson have favored me

with afford me the agreeable satisfaction of knowing that among your people, the friends of truth and universal happiness are anxious for the restoration of Israel and address their supplications to the most High beseeching him to hasten the day "when the whole earth shall be filled with the knowledge of the Lord". To us the scattered Remnant of Israel the certainty of our hope, the conviction "that God is not a man that he should lie, neither a son of men that he should repent", the perfect reliance which consequently it behoves us to place in his sacred promise—has during centuries of suffering such as no other nation ever experienced—afforded constancy unyielding and submission unrepining, without a murmur we receive the chastisement his paternal hand inflicts and tho' our fervent prayers implore his pardon and supplicate his mercy, submission to his will is our first duty.' The letter goes on to prove from scripture that Israel must wait patiently for redemption, which can only come from God alone (pp. 121-2 where the first page is re-written). Unfortunately the name of Mr. Simpson's friend, to whom the letter is addressed, is not disclosed.

Mr. Peppercorn, another non-Jew, author of the 'Laws of the Hebrews relating to the Poor', receives a letter of thanks from the Rabbi for a copy of this work. '... The Rev. Dr. will take the earliest opportunity which his advanced age and pressing avocations permits, Mr. P's work by comparing it with the original of Maimonides and will not fail to acquaint Mr. P. with his opinion on that, till then he can say he is much pleased to see the truly philanthropic love of his Nation, enlisted as the Auxiliary of Charity and Benevolence.

'5 Bury Court

'2 May, 5598.'

Among letters to individuals we find such addressed to Sir Moses Montefiore (p. 218), to Amshel Mayer Rothschild (pp. 146 a, 183), Solomon Heine in Hamburg, Dr. Raphael, Leopold Dukes (pp. 208-9), and others of less note. Letters to provincial congregations fill by far the greatest part of the volume, and deal mostly with ritual questions such as the appointment or dismissal of a Shoḥet, marriages, and divorce cases, but also on occasions when internal strife, quarrels among the individual members disturbed the peace in a congregation, the counsel and advice of the Rabbi was invoked. Portsmouth gave him most trouble in this respect (pp. 99 a-107 b, 116 b, 119, 130 a, 135, 143 a, 148 b, 169 a, 221 a, 223 a, 229 a, 244 b, 261 a). One passage in a letter to this congregation (p. 106 b) could well be applied in our days. 'Do not let selfish considerations stand in the way of unanimity and Concord. Those who hold offices should recollect that they are not appointed for the qualification (gratification?) of their vanity and self importance but for the good of the congregation. And those who do not hold office should remember that officers duly elected by the majority are entitled to respect and obedience. Do this and good feeling and propriety of conduct will soon be restored among you for G—^d will bless his people with Peace.' Among other congregations are to be mentioned: Bath (p. 166 a); Brighton (pp. 109, 145 a); Bristol (pp. 167 a, 173 b, 176 a, 222 b, 227 b, 228 a); Birmingham (pp. 196 b, 212 a, 220, 225 b, 238 a, 239 b, 251 b); Canterbury (pp. 141 b, 181 a); Chatham (pp. 208 a, 252 a); Edinburgh (pp. 126 a, 179 b); Glasgow (p. 179 a); Ipswich (pp. 142 a, 232 a, 248 b, 254 a); Liverpool (pp. 115 a, 156 a: to Mr. Moses Samuel, St. James' Street, 194 a, 245 a); Manchester

(pp. 108 a, 111 b, 195 b, 251 b); Newcastle (pp. 142 a, 256 b); Jersey (p. 198 b); Plymouth (pp. 168 a, 215 a, 259 a); Portsea (pp. 118 a, 206 a, 249 b, 250 a); Swansea (pp. 225 a, 244 b); Southampton (p. 178 a). Letters in which the personal motive is predominant are perhaps more illustrating to show a full life-picture of our Rabbi. In this connexion one letter, of which my friend Mr. E. N. Adler said it was 'quite classical', is worth quoting in full. The letter (p. 268 a) is addressed to 'Master Elias', who, I venture to suggest, was the son of Hazan D. Elias of the Great Synagogue, who had to resign his position on account of ill-health in 1829 (Picciotto, *Sketches*, p. 333). The Rabbi writes:

'That you are obstinate and unruly I have long known: but that you would carry these faults to the extent you do, I did not expect. Recollect yourself and reflect on your situation. Your only hope of ever becoming a useful member of society rests on your behaving properly during your apprenticeship and learning your trade as you ought. Do this and I will still be your friend as I have been: but if you will be disobedient and persist in your ill conduct, I must decline assisting you or doing any more for you. You know what trouble and anxiety I have had on your account: and now I devote money and time for your welfare I have a right to expect that you should prove yourself worthy of my kindness, which you can only do by proper behaviour to your Master. If you quit him the money paid for you is lost, and I shall certainly not do any thing whatever for you. I therefore again repeat, reflect on your situation; your welfare or ruin depends upon your own conduct. Be wise and show those who have befriended you for your father's sake that their kind-

ness has not been wasted on you. If you do not bestow on my advice you will repent it when it is too late. I am your well-wisher as you behave.'

It is like the words of a father to his son that we hear spoken when we read these lines. Amongst all his activities, his infirmity, and in the midst of his continuous study and arduous communal duties, the Rabbi finds time to write a letter like this to a young boy whom he befriends. And this was not the only boy whom he took under his care. On p. 206 a of the MS. we find the copy of a letter to Messrs. B. and W. Levy at Portsea, dated Feb. 9, A. M. 5597, written on behalf of a young boy named Elkin Gollin, who was to be placed under the care of Messrs. Levy. The Rabbi would have liked the youngest brother of the boy to go to Portsea instead, but 'Mrs. Gollin not being willing to send her youngest son . . . in answer to yours of the 24th ult. concerning Elkin Gollin I beg to say that Mrs. Gollin is agreeable to send him to your care and I trust that under your protection he will do as well. You are no doubt aware of his being much younger than his brother Elias, and I hope therefore that your fostering kindness may be extended watchfully over him, were it possible I should be desirous of having a little conversation with you, whereby you might explain many points to me. . . .' The rest of the letter deals with the question whether a Jew having a non-Jew as partner may allow the business to be open on the Sabbath day, and the Rabbi replies in the affirmative with the reservation that the contract between the partners must clearly state that the profits made on the Sabbath day belong solely and exclusively to the non-Jewish partner.

Another document (p. 184 b) dated June 6, 5596 (1836).

reveals the Rabbi as peacemaker between father and son. 'I should have replied to your letter earlier but waited in hopes being enabled to affect a reconciliation between yourself and your family. . . . I have and am yet willing to do all in my power to make Peace, in the mean time you must not forget that it is your duty to open the road and to strive (strain?) every nerve to bring about the required object you are anxious to obtain.' The letter is addressed to the son, and I do not think it is a coincidence that the names of persons are omitted in the copies of private letters. He was so anxious to guard the secrets of others that he would not even entrust to his private copy-book the names of the people concerned. The letter of the Rabbi had the result hoped for, if, as we may assume, the letter following on the next page (185 a), dated June 15, 5596, refers to the same people. This letter is addressed to a brother of some one who had had a dispute with his parents. 'I am happy to find that my letter has produced the desired effect, indeed nothing affords me more pleasure than to promote peace and goodwill among my flock and much more between Father and Son and I hope that this will, at all events have the happy effect of teaching people to be more cautious before they take an oath, which I am inclined to think too frequently occurs from their acting from the impulse and passion, and not attaching that importance to the sacred name which as human beings they ought to do and next to this in the words of the divine Psalmist: "How beautiful and pleasant for Brethren to dwell together in harmony". I can assure you that my pleasure will not be a little increased by you and your Brother entering the compact and hence forward feeling towards each other as Brothers and men ought to do.'

A similar letter follows, very likely relating to the same people, bearing no date and no names; of this I shall only note the postscript: 'N.B. This letter will be handed you by Mr. Cohen to whom I have instructed to tell you that Immediately after the Post is in you will call on your Parents and ask their forgiveness and also write to your Brother and thank him for his interference. I have written to them on that head and trust that after all unfriendly feelings betwixt the families will be done away with. Should your parents not be at Portsmouth you will immediately on receiving this write to them and also to your Brother thanking him for his interference.' The beginning of the letter reveals the cause of the father's anger. 'I this day received a letter from your Brother of Southampton by which I was more than happy to find that your respected father is likely to be reconciled to the Marriage which you are about to celebrate, I hope to your happiness and prosperity, having done all my efforts to produce this desired end, I feel it now my duty to call on you religiously to perform your part, and as we hope to be forgiven our sins on our יום כיפור day, so we must do our part to merit it...' I have reproduced the last sentence for the purpose of preserving this old and beautiful Jewish tradition which I think is almost forgotten. To enable the young couple to enter the sacred state of matrimonial life in perfect purity of heart and purpose God forgives them all their sins on the wedding day. That is the reason why both bride and bridegroom fast on the wedding day till after the ceremony, an introductory part of which is that both say the afternoon prayer for the eve of Atonement day, with the full confessional prayers.

Among the professional Rabbinical letters we find

several addressed to R. Akiba Eger of Posen, to whom he sent money for distribution to relatives of London Jews living in Poland, to R. Efraim Zalman Margolies of Brod, to the Rabbi of Lemberg whom he calls 'cousin' and to the Rabbi of Paris (p. 250). Many of these letters refer to the divorce of his daughter Fegele, of which we shall hear later. He had correspondence with the Rabbi of Bordeaux, David Marks about the supply of Kasher wine and brandy (pp. 119-20) asking him to supervise the expedition of such wine by a wine merchant called Mr. Isaacson of Bordeaux. Page 269 has a note: הרב דק"ק מארזעליא מיכאל : אליעזר הכהן ממעין.

Events in the commercial world were also taken note of. On p. 228a we read: 'Copy of the Cornwall Royal Gazette: The Queen has been graciously pleased, by warrant from the Lord Chamberlain to appoint Mr. H. Harris, No. 8 Leman St. to be her Majesty's Jeweller in ordinary at Truro.' Copy of a notice by the 'Wherry Mining Company, Mounts Bay, Penzance, Cornwall', informing shareholders that 'the third call of 30s. per share is now made', dated Nov. 27, 1837, discloses that the Rabbi must have had some interest in these shares.

A great deal of trouble must have caused him the letters received from Poland and the money sent through him for distribution in Poland. Apart from Rabbi Akiba Eger, his son-in-law R. Samuel Zelliker, husband of his daughter Golde, and his father Nahum Zelliker received remittances from our Rabbi for distribution in Poland. On one occasion the Rabbi nearly lost £104 in these transactions for the benefit of others (p. 11 b).

While their Rabbi was thus engaged working constantly in order to strengthen and preserve Jewish life and Jewish

tradition his congregation developed on what we call nowadays 'modern lines'. Already as early as 1821 a petition for the shortening of the Misheberach, signed by several members of the Synagogue, was submitted to the managing committee. The petitioners were anxious to improve the decorum of the Synagogue. They call the institution of Misheberach 'a system of finance for which the most solemn prayers are hurried over and which is inconsistent with decorum and public order'. This was a sign of the times, a beginning of the modernization of Anglo-Jewry which ultimately ended in the establishment—in 1841—of the Reform Synagogue. Although most of the founders of the West London Synagogue were members of the Sephardi congregation (three-fourths), the secession was more keenly felt by the Ashkenazi community. R. Solomon Hirschel issued a 'caution' on Sept. 9, 1841, stating that 'persons calling themselves British Jews publicly and in their published book of prayers reject the Oral Law', and further that 'any person or persons declaring that he, or they, reject and do not believe in the authority of the Oral Law cannot be permitted to have any communion with us Israelites in any religious rite or sacred act.' Picciotto tells us on 'unimpeachable authority that the Rev. S. Hirschel, as well as the Rev. D. Meldola, signed the above paper with the greatest reluctance, knowing that it would cause much exasperation', &c., and 'even after the Rev. S. Hirschel had been induced to affix his signature to the document, he wished to recall it. The caution was not promulgated for some time'. On Saturday, Jan. 22, 1842, it was read publicly in the principal Synagogues (*Sketches*, p. 380). Picciotto apparently knew only of the first caution, dated 24 Elul, 5602 (1841), and

issued soon after that date. The caution read on Jan. 22 was a second one, dated 9 Heshvan, 5602 (Oct. 24, 1841).¹³³ The Herem was read in all the Synagogues, except—which is worth noting—in the Western Synagogue, Haymarket, where the wardens refused to have it read. The Reform Synagogue was nevertheless established, and the Herem was afterwards confirmed again by the late Dr. N. M. Adler in 1846.

The stand taken by R. Solomon in connexion with this secession from the orthodox Synagogue was about the only part he took in the public life of the London community. His whole life was devoted to the study of the Torah and the exercise of the holy Law. From early morning till late at night, often till long after midnight, he was bending over the large folios of the Talmud. Of a keen intellect, he was more a receptive than a productive scholar, and too much absorbed in his studies to find time for writing works. No complete work of his remained after him, the products of his studies were only notes on the margins of the books he read, of which so far, nothing has been published. He was rather tall and of commanding appearance in his long robe and broad hat, but was rarely seen except on his way to and from Synagogue. He lived an ascetic life, and it is said that for years he did not eat meat from Sabbath to Sabbath, and fasted every Monday and Thursday throughout the year.¹³⁴

In 1825 Salom J. Cohen published the book *Elements of Faith* in Hebrew, with an English translation, by Joshua Van Oven. The publication was approved of by

¹³³ See W. Ayerst, *The Jews of the Nineteenth Century*, London, 1848, pp. 311 ff.

¹³⁴ *Voice of Jacob*, II, p. 59.

Rabbi Solomon Hirschel and Haham Raphael Meldola. 'It is necessary', writes R. Sol. Hirschel in his Hebrew approbation (dated 1 Kislev, 5575 = 1814), 'to make the Jewish youth acquainted with the elements of our faith, especially in this country. I have examined the book carefully and much approve of it'. This book and Rabbi Solomon Hirschel for recommending it were attacked by a man named Yomtof Bennet in a pamphlet entitled *טנא ביקורים* = A basket of Criticism (London, 1827).¹³⁵ Yomtof Baneth, or as he called himself in English, Salomon Bennett, was a native of Polotzk in White Russia, and after having been to Riga, Copenhagen, Berlin, and Paris, came to London in 1799. He claimed to possess a patent as Royal Academician of the Berlin Academy in his profession as engraver. He had acquired some Hebrew knowledge in his youth, but was not an observant Jew. 'As orthodoxy was not a favourite theme of mine', he says of himself, 'particularly as a foreigner and a single man, who cannot abide by all the strictness of ceremonial laws, I was then declared a heretic'.¹³⁶ He found friends among the 'English Gentlemen' who were divested of religious and national prejudices, but still he took a lively interest in Jewish communal affairs, apparently to a greater degree than was agreeable to the community itself. He says that Rabbi Solomon Hirschel carried hatred against him in his bosom

¹³⁵ Another controversial pamphlet appeared in 1808 under the title 'The Axe laid to the Root', or 'Ignorance and superstition evident in the character of the Rev. S. Hirschell, High Priest of the Jews in England, in several letters to him on occasion of his having ordered the trees to be felled in the old burial-ground at Mile End Road.' The author was Levi Alexander (*Bibl. Angl. Iudaica*, p. 112).

¹³⁶ See *Present Reign, &c.*, p. 4. I am indebted to Rev. M. Rosenbaum for calling my attention to this rather rare pamphlet.

since his stay in Berlin on account of some dissension between Bennett and his father, Rabbi of that metropolis. R. Hirschel, he complains, caused him 'losses of money of above one hundred pounds and imprisonments on account of his portrait'. I have not been able to discover what portrait this refers to. In the pamphlet 'Tene Bikkurim', the English title of which is 'A Collection of Rabbinical Discussions and Criticisms', Bennett accuses the Rabbi of having given his approbation to a book which did not contain the 'elements of faith', but in many instances 'elements of unbelief' (p. 16). In answer to this pamphlet Mayer Cohen Rintel published a booklet called *מנחת קנאות* (London, 1817, printed by Jechiel Hanau, Bassist of the Great Synagogue), in which he vindicates the writer of the 'Elements of Faith' and the Rabbi. It is quite possible that the whole defence was prepared by Rabbi Solomon, Rintel being a Shoḥet and under his jurisdiction. At least Bennett says so in the reply which he published under the title 'The Present Reign of the Synagogue of Dukes Place displayed'. Rintel, in his *Minḥat Kenaot*, speaks of the Rabbi in very respectful terms: 'I know the mind of our revered Rabbi well', he says, 'he is a Zaddik who follows in the footsteps of his famous forefathers. He is a man (נִשְׂא הַסֵּבֶל) without pride, not being pleased with praises, but he also does not grieve when he is blamed, and does not mind being criticized. I cannot, however, stand by and see our revered and esteemed leader's honour attacked.'

Bennett's account of R. Solomon is naturally quite different, but his charges are, after all, not so very serious, the principal one being that he cannot speak English, and that he had not yet published any literary work. His

D.

L

picture of London Jewry, however, may be of some interest.

When he arrived there, he tells us, he found the doors of Jewish houses barred against him in spite of recommendations from friends on the Continent. 'It is a theme in their religious sentiments, if a Jew be not orthodox in the extreme they proclaim him to be an infidel, on the other hand, a man may commit all depredations and immoralities, if he contributed to and attended the Synagogue, he is then, they say, "a good Idde Kiend". Would I have been qualified to be a good companion, to associate in their convivialities, to give an Italian, a French or German song, would I possess *gallant politeness*, undoubtedly I might obtain their friendship, but alas! I was never educated to such fineries'. The causes of these views he explains by a further statement, that his brethren 'entertained an inherent hatred against him', and on which score he had never met with any cordiality from them. That 'proud Pontiff, R. Solomon Hirschell, even formed prosecutions and plans with those who cringe under his government to obstruct all intercourse among my nation', and all this on account of the small work entitled 'Tene Bik-kurim'. He (Solomon Hirschel) became enraged like a tiger, and having been unsuccessful among the Chief Rabbis with respect to an anathema, he had that poultry-slayer Mayer Cohen, a member of the Petticoat Lane gentry, to compose the book *מנחת קנאות* = 'Avenge Offer'. The anathema was refused by the Rabbis, the Haham Raphaël Meldola, and by R. Zalman Bahur and Wolf Lissa of the German Jewish Synagogue. 'One wretched hireling *Mr. Muday* of the Portuguese Synagogue was employed to ruminate the library of the Medrash', and from this and 'the extensive closets

of a Rabbinical library, which is only in the possession of R. Solomon Hirschel (if not in his head) was compiled the vindication entitled "Avenge Offer".¹³⁷ For the last 15 years of Rabbi Solomon's reign he never made any display of learning, but rather an exhibition of rabbinical books, constitutes his Rabbiship.¹³⁸ He presented an inventory of his Rabbinical library with no other views than to dazzle the sight of his illiterate adherents, as if possessing an extensive stock of learning exclusively of his council to consult on every trivial law, namely, R. Zalman Bahur, R. Wolf Lissa, Z. Mousse Croutchick, Muday, &c. It is Mr. Witherby (cp. Picciotto, p. 284 ff.; Wolf-Jacobs: *Bibl. Anglo-Jud.* nos. 407, 411, 415, pp. 71, 72), Doc. Van Oven, Mr. Joseph, the poet of Dukes' Place, Mayer Cohen the poultryman, who are Solomon Hirschel's Hebrew and English writers and the active part of his government.' He asks the Rabbi: Why is he so scrutinous of the supposed conduct of one individual, and yet so indifferent to the bulk of his Synagogue, the followers of his standard? seeing that the Royal Exchange, the Stock Exchange, and the Coffee-houses adjoining are all filled with Jew-merchants transacting business on the *Sabbaths* and *holy days quite public*. The Rabbi is also aware that the most part of the Jew-merchants transact business in their *counting and ware-houses* on the Sabbath days without exception; that Jewish shop-keepers many of them, keep their shops open on the Sabbath day. 'I have very often seen myself', he says, 'Jewish picture dealers of pretended piety, furniture and cloth-sellers, attend public sales on the Sabbath day, all without blushing before the Christian community . . . and yet our pious grand Rabbi never rebukes the generality or any individuals

¹³⁷ See Bennet's *Present Reign*, pp. 12-14.

¹³⁸ *Ibid.*, p. 19.

for doing so. And why? We have sufficient reason to conjecture, because it would not answer so well his purpose, or because his followers would look upon him with a frown.¹³⁹ Better still than these outbursts are his statements in the Appendix from which I cannot refrain from quoting a few sentences. 'People at large run away with a notion, *a man of high station in life*, when speaking of a modern Jewish Rabbi, whom they vulgarly call "the High Priest"... In my country, viz. White Russia, and Poland in general, this title of "grand Rabbi" is quite a legend with the Israelitish public, and I do not hesitate to assert that taking on an average, *one out of two* are men of letters sufficiently qualified to direct themselves and their brethren so as to live according to the ritual laws of Israel. All the towns of the mentioned countries have chosen their Rabbis and teachers out of their own Israelitish inhabitants. . . . But different is the case in this country, scarce *one out of a hundred* of the native Jews who, though they understand a smattering of the Hebrew language, yet understand not the Hebrew rites, and their liturgy in general is quite out of the question. The Rabbies, &c., functions all must be *far fetched*, viz. from foreign countries. Nor is it necessary for a Rabbi in this country to be overstocked with difficult learning, as every dispute, even between brother and brother, comes before the Magistrate and Law courts. With vehemence I exclaim Alas! That the whole Hebrew literature is at stake with my people

¹³⁹ *Ibid.*, p. 56. Sol. Bennet published also the following works: *Constancy of Israel*, 1812; *A Discourse on Sacrifices*, 1815; דרוש תורני, *A Theological and Critical Treatise on the Primogeniture and Integrity of the Holy Language*, 1835; *The Temple of Ezekiel* with engravings by S. B. 1824. About him cp. Mathias Levy in *Jewish Chronicle*, July 31, 1903.

in this kingdom (p. 64). A Rabbi in this country is introduced rather by favour than by merit, and good recommendations of merchants is quite enough for his importation. Adding to this, they who instal the Rabbi, are, unfortunately, not the judges of learning and merit, and those who are the connoisseurs of that article have not any authority or vote to speak for or against that, which was decreed by the rich people.' All this is applied to R. Solomon Hirschel. 'Now for the happy year 1802! London stood in want of the article Rabbi; accordingly some of the Jewish merchants, the friends of the Rabbi at Berlin, recommended his son, the Rabbi of Prentzlow, to the Jewish merchants in London. Among the eminent literati were such as Abraham, Benjamin, and Asher Goldschmids; Amshell and Lizer Kysers; Samuel Joseph, &c. Having been proclaimed by these authorities Pontiff of Duke's Place, a stop must have been put to any inquiry whatsoever and whosoever.'

Solomon Bennet's attacks did the Rabbi very little harm. His charges were all clearly inspired by personal motives, and it mattered little whether Bennet considered him a great scholar or not. I have quoted the foregoing statements of Bennet in order to preserve the names mentioned therein, some of them well-sounding to this day in Anglo-Jewry, and in order to depict the state of affairs in the community as they appeared to him; part, at least, of what he says, must have been in accordance with the facts.

R. Solomon Hirschel's mode of life was very simple and modest, and he was able to save £14,000, which is the amount of his estate left on his death. About two years before he died, he accidentally fell and broke his thigh,

and never quite recovered from the shock. Two months before his death he fell again while walking in his room and broke his collar-bone. The effect of this fall caused his end on Monday the 27th of Heshvan, 5603 = Oct. 31, 1842, in his eighty-first year.

His wife Rebecca Koenigsberg had predeceased him by ten years. She died Wednesday, 6th of Tammuz, 1832, just while his son Saul, who had settled in Sandomishel province of Posen, was in London on a visit to his parents. Saul fell ill during the week of mourning, and died shortly afterwards in London at the age of thirty-three. He was one of the Rabbi's youngest children. Of his wife the Rabbi always speaks with great respect and affection, and his married life seems to have been a very happy one. On one occasion he writes to his son David Tevele, who was his eldest and most troublesome son, that he would not have answered his letter had not his mother said a good word in his favour (MS. A. 4160, p. 256). He had four sons and four daughters. The sons were David Tevele, Saul, Ephraim, and Zevi Hirsch. The daughters were Golde, Shendel, Fegele, and another who apparently remained unmarried and died some twenty years ago at Ramsgate. David Tevele married the daughter of Isaac, son of Jonah Reich of Gumbinnen. A daughter of his marries in 1827, and his father sends him 500 florins towards her dowry and 100 florins for wedding expenses. David does not seem to have been reliable in business, and his father sends the money to his son-in-law, Samuel Zeliker, in Warsaw with the order not to hand it over until the wedding-day (MS. A. 4160, pp. 25b-26a). The son belittled this contribution from his father, and he writes himself a letter and, in addition induces his sister Shendel, of Rava, to plead on his behalf.

The father's answer has some reference to his own position in London: . . . וכבר כתבתי שלא תטו אחזן לדברי הבל הבלים של העולם בכלל אשר פיהם שוא ידברו, והנה המעט הרכוש בכלי כסף וספרים, לא אמנע מי יתן והיתה. ביכולתי לשבת על מי מנוחות ויהי די סיפוקי מהרכוש אשר לי, ולהשליך מעלי עול הרבנות אשר כמעט נלאתי נשוא עוד מרוב העבודה והטרדות מלבד חולשת מזגי ל"ע בעתים הללו [הללו] נוסף על מורת רות, מהפריצות והעזות אשר עלתה בימינו בע"ו. . . I have already written you not to listen to the general talk of the world, they speak falsity. See the little possessions I have in silver and books, I do not deny having them, but I wish I could afford to sit quietly [live a retired life] and should have enough to live on from my income, to throw off the yoke of the Rabbinate from my shoulders, which I can hardly bear any longer on account of the heavy work and amount of trouble, apart from my weak state of health and the aggravation I have on account of the religious laxity and shamelessness which has become frequent in our days on account of our sins.' Is it not as if we heard the Rabbi's father speak seventy years previously? (MS. 4160, p. 26 a; cp. *FQR.*, N. S., vol. IX, pp. 124 ff.). On another occasion the Rabbi writes with reference to his fame as a rich man (p. 13 b). 'I am not a Rothschild perhaps not a tenth part of the tenth of his money do I possess, not in Pounds but not even in Thaler.' David Tevele afterwards settled in Jerusalem. When he left for the Holy Land the father gave him recommendations to Messrs. Hilbe Heugh & Co. of Beirut, and sent him letters through the British Consul in Alexandria and Jerusalem. The addresses were noted in MS. A. 4160, p. 269 a, as follows: 'Mr. D. Hirschell care Wm Young Esqr H. M. Vice Consul Jerusalem care of H. B. M^s Consul Alexandria

via Marseilles.' The same address is repeated without the words referring to Alexandria.

Saul, the second son, had lived in Sandomishel, province of Posen, and died in London in 1827.

The third son called himself Ephraim London, and lived in Tysmeniça in Galicia.

The youngest son was Zevi Hirsch. For some time he was a wine-merchant in Cracow, and supplied wine to his father in London (MS. A. 4160, p. 13a); afterwards he settled, like his eldest brother, in Jerusalem (Zevi Laz., p. 177).

The eldest daughter, Golde, was married to Samuel, son of Nahum Zelliker in Warsaw, and seems to have been in good circumstances. They were, as mentioned, the agents of their father for distributing money from London Jews to relatives in Poland. On one occasion the Rabbi received a complaint from the senders that too much commission was deducted in Warsaw for a transmittance, and instead of 108 thaler 12 gr. only 102 thaler 20 gr. were received. The Rabbi warns his children not to do it in future, and appends some very sound morals as regards behaviour in business. They should not try to make too much out of one transaction, and in the case of transmittance of money from him, which mostly is done in the interest of poor people, they should not charge anything except the actual commission charged to them. 'Who knows how many have sinned in such matters, it is better to be economical and to lead a simple life, always to spend less than one's earnings so as to be able to save little by little. If our sages say that even the most liberal man should not give more than a fifth of his possessions for charity, how much less justified is anybody to spend more than

that for outward appearances. I was myself also a young man once and had money, but I would never do a thing like this. It is true I lost money, (otherwise) I never had the idea to become a Rav, indeed I intended to become a wine-merchant at a time when I had offers of several Rabbinate, but I wanted to live on my own earnings, although I could at the time already stand up and hold my own among Hebrew scholars, and also among people of ייחוס (ancient families) we need not be ashamed, but God said it should be (and so I had to become a Rabbi). My opinion has not changed even now, and I still hope he will enable me to live a retired life, so that I can serve Him for the rest of my days with all my soul and all I have.' This letter was written on the 27th of Tebet, 5587 (1827). There are several other letters written to this son-in-law and daughter dealing with remittances of moneys to Poland (pp. 5 b, 14 b, 18 b, 21 b, 22 a, 27 b-31 a).

The second daughter was Shendel, married to R. Michael Rawer (of Rawa). This son-in-law stood not in great favour with our Rabbi. On one occasion he writes he would send her some money to go to a watering-place for the benefit of her health, fl. 100, and if that is not enough her husband and his father should also give her something towards the expenses.

The third daughter Fegele, or Feige, caused him anxiety and trouble for many years. In 1827 she married in Poland, at the same time as her niece, the daughter of her brother David Tevele (p. 13 b). The name of her husband is not mentioned, but we know that he was a grandson of Rabbi Akiba Eger of Posen, being the son of R. Solomon Eger in Warsaw,^{139a} with whom R. Solomon Hirschel stood in frequent correspondence (MS. A. 4160,

^{139a} Cp. L. Lewin, *Gesch. d. Jud. in Lissa*, p. 246.

pp. 4 b, 10 a, 11 b, 12 a). In 1828 (23 Shevat) her father sends her an answer to a letter which she had written to him on the back of a business letter to some one in the provinces. He mentions in the letter the towns of Hamburg and Herzburg (Hirschberg in Posen), but we cannot gather from the same where she lived. The father would like to know whether she could send him from her place Hungarian wine, as he thinks that his son Hirsch of Cracow takes advantage of him (*ibid.*, p. 34 a). In 1836 we hear that her husband had become insane. The Beth Din of Brod (Brody in Galicia) was ready to arrange her divorce, as it is stated he was sometimes quite sane, but they required to be well paid for it, as they held the Rabbi of London to be a very rich man. Rabbi Solomon Hirschel writes to the Rabbi of Lemberg (no name is mentioned) on the 22nd of Elul, 5596, thanking him for the hospitality he granted to his daughter, and asks him to further the matter, but in a reasonable way, as he was not a rich man, and did not feel justified to sacrifice all he had for one child, while his other children were also in need of help from him (*ibid.*, p. 123). The divorce was not granted easily; a year later, on 1st of Ijjar, 5597, the father has still to plead the cause of his daughter with the Rabbi of Posen (p. 212 b), and the Rabbi of Amsterdam, R. Saul (p. 212 a). One Mr. Eiger married a granddaughter of R. Solomon, and was the chief mourner at the funeral.¹⁴⁰ It is said that the Rabbi, having been afraid that his children would not remain religious in England, sent them abroad when quite young so as to have them brought up in a religious atmosphere. This explains why none of his descendants settled in this country.

¹⁴⁰ *Voice of Jacob*, II, p. 58.

The funeral took place on Wednesday, Nov. 2, 1842 (28 Tebeth, 5563) with great solemnity. All the shops, even most of the non-Jewish ones, were closed on the route of the funeral, and his remains were interred in the burial-ground at Mile End. In his will he had forbidden all funeral pomp, and had expressed the wish that no funeral oration should be delivered. The Service was read by the Hazan, Mr. Asher. The 'Order of Service for the Funeral of the lamented Chief Rabbi Rev. Solomon Herschel, Wednesday, 29th of Cheshvan A.M. 5633', consists of fifteen pages 8°, and has the following Hebrew title: פסוקים ומזמורים שיאמרו ביום קבורת אדונינו מור"ה הג"ה שלמה נ"ע כ"ט ומזמורים שיאמרו ביום קבורת אדונינו מור"ה הג"ה שלמה נ"ע כ"ט (cf. Zedner, p. 477. A copy of this Order of Service is also in the possession of E. N. Adler). The Rev. Henry Hawkes, B.A., F.L.S., however, a Christian clergyman, held a funeral sermon at Portsmouth on the occasion of the Rabbi's death, which was afterwards published under the title 'Position of the Jews' (Green, Newgate St., 1s.). His text was, 'Know ye not that a great man has fallen this day in Israel?' (2 Sam. 3. 38). 'Who shall say how often his heart bled for the sufferings of his people? And will you not comfort those that mourn him?' are the words of this worthy divine. His sermon was a plea for the admission of the Jews to all rights of English citizenship.

The estate of R. Solomon Herschel was valued, as mentioned, at about £14,000. The effects were sold in February, 1843, by an auctioneer named Robin, and comprised many an interesting article, such as the already mentioned silver cup with the medal of Vespasianus, presented to R. Solomon's father by Mendelssohn. For the benefit of those to whom the 'Voice of Jacob' is not

easily accessible, I mention the following. Two curious spice-boxes, used at the close of the Sabbath, fetched £20. Two Hannuccah lamps fetched 10s. 6d. and 12s. per ounce. The trowel, used for laying the foundation-stone of the New Synagogue, was bought for that congregation. Some of the curious walking canes 'elegantly mounted with gold fetched high prices, one as much as £7 10s.' The total proceeds reached the sum of £1,400. The library was not included in the sale, but was afterwards purchased with money bequeathed by Mr. Solomon Arnold for the Beth-Hamidrash and the 148 MSS. were later catalogued by Dr. Neubauer in 1866.¹⁴¹

In memory of the defunct Rabbi a medal was struck during the following year (1843). One side of this medal bears the facsimile of the head and bust of R. Solomon, while the reverse gives the record of his age, date of death, and term of office. It was published by H. Hyams, medallist of Cornhill, who also produced a bronze bust a few inches high.

With R. Solomon Herschel passed away the last of the old Rabbinical school. After his death the community was of opinion that it required as Chief Rabbi 'a man who not only possessed deep Jewish learning and was versed in the depths of Talmud and Halakah, but who was, at the same time, a man of classical and general attainments, of ability to understand and discretion to use the times', and will be able to organize the elements under him.¹⁴² The choice of the community fell, after nearly two years of deliberations, on the late Dr. N. M. Adler, Chief Rabbi of Hanover.

¹⁴¹ Cf. above, p. 54. See preface to the Catalogue.

¹⁴² See *Voice of Jacob*, *ibid.*

APPENDIX V

HEBREW LETTERS AND DOCUMENTS.

1. R. Tevele to R. Meir Schiff. 21 Adar 1776.
2. R. Tevele to R. Meir Hanover. 21 Adar 1776.
3. Aaron Goldschmid to J. Kik in Hamburg. 21 Adar 1776.
4. R. Tevele to R. Meir Schiff. 1 Iyyar 1780.
5. The same to the same. 14 Elul 1781.
6. Moses Schiff to R. Meir Schiff. 14 Elul 1781.
7. R. Tevele to R. Meir Schiff. 22 Adar 1782.
8. The same to the same. 20 Elul 1782.
9. R. Tevele to Isaac Speyer. 20 Elul 1782.
10. The same to the same. 15 Ab 1785.
11. R. Tevele to R. Meir Schiff. 15 Ab 1785.
12. The same to the same. 26 Sivan 1787.
13. R. Tevele to Rabbi Joseph Steinhart of Fürth. 19 Adar 1771.
14. R. Tevele to Rabbi Saul of Amsterdam. 19 Adar 1771.
15. The same to the same. 10 Adar 1779.
16. Title page of the book לשון זרב.
17. R. Isaiah Berlin to R. Tevele Schiff. 26 Tammuz 1785.
18. The same to the same. 3 Adar 1787.
19. Document by the Beth Din of London. 27 Nisan 1769.
20. Ditto. 28 Tishri 1772.
21. Ditto. 5 Elul 1783.

Letter I.

Fol. 1 a.

ב"ה לונדון ס"א אדר תקליו ל'

שלו' לאהו' אחי ידידי הדיין המופל' מהו' מאיר כ"ץ עזר' היקר'

חי' ובתם חי' וכאש' א'ן

לקיים מה שנאמר בכתבי מהו' ח' יום להשיב לך באריכות ע"ד הרבנות הידוע והו' אע"פ שמאוד סתומין דברין באמרו פון וויכטיגה לייטין רעקומראציאן (בריוק?) לשמה הושט, ולא פרטת מי המה מ"מ אוקי אחזקתי שלא תרעיש את הרעש הזה אם לא ע"פ יסוד מוסד. כי באמת גם בקק המבורג מסתמ' ימצא (ו) לומדי' שגם המה ראוי' לאותו איצטלא, ותמיד ק"ק ק"ה נברהי' אחר ק"ק ה"ב, אעפ"כ האמת אתך אל תהי בו לכל דבר כמאמר חז"ל, ובפרט אם יש לך על מה להשען לבנות הבנין על היסוד ההוא, ולואת נכנס באוני לחקור ולדרוש באיזה אופן שאוכל להי' לך לעזר בעה"י והנה ראה מצאתי רק אחד דער רעקמו מכאן לק"ה קרשפאנדירט והוא קצין אחד פרנס דביהכ המבורגר פה, וכי הוא זה שהביא לבאן באותן הימים הרב דבה"כ המבורגר פה, ועודנו הוא אותה דבק מאח להרב הנ"ל, וא"כ הוא אסור לגלות להאיש ההוא אפי' כמלא נימא כי משפחת ח"ץ בוודאי ימצאו אחד מקרוביהם דאזין צו רעקומנדיין. בכך מוז איך דאש גאנצי עסק פה מסתיר זיין. וכאן הוא ארץ הנגב¹⁴³ ווייש עד היום קיינר אויסר לאותן שהוצרכתי לגלות מפני הצורך בהסתור ובסוד נעלם דש הרבנות דק"ק ק"ה פיקאנד, אמנם לפוטרך בלא כלום א"א לואת מה שביכולתי עשיתי. וביום ויו העבר כתבתי על הפושט להק' ר' מאיר הנובר כמו העתק בדף הדבוק וכה"ג פינרט זיך כאן הק' ר' משה וואליך שכתב לחמותו חורנתו א"ר ר' דוד הנובר ז"ל והיא מילדי ק"ה. . וגם הק' ר' זלמן הנובר חתן ש"ב הק' ר"ג קליף אשתו הראשונה היתה אחותה מילדי ק"ה ומסתמא הק' ר' זלמן הנ' יעמוד על צדך וואן מניסך הק' ר"מ קליף ערוכט ווירט. . המבורגר קצינים קענין לדעתי ג"כ נאר פיל טהון איזט כמו פארשטאט לק"ה. ומסתמא משם יבוא לך ע'י קורשפאנדענטן משמה להב' עיקר היסוד, איך

בראשית כ' ס"ב; יהושע ט"ו י"ט; תמורה ט"ו ע"א¹⁴³

אבר האבי מצד עצמי אין אחד וואו מרין אנרותי אליו זיין קען. זונשטין
דיא איזה קצינים כאן דיא לה"ב קורשפאנדירן שקבלתי בשכלי יש מהם
קרוב להפסד וואן איהנין מגלה בין. . . ויש מהם ווערדן עש ניט טוהן
ווייל מיך ניט זעלבשטן בטרעפט. לזאת המתקתי עצה עם ש"ב הק" פ'ו
כ"ה אהרן גאלד שמיד, והסכים עמי. גם למעני שרייבט ער מיט היימיגר
פאשט לבן אחותו הק' כ"ה יעקב ב"ה מענדלי קיק בהמבורג, דיזור זאנט
מיר דש ב"א הנ"ל איהם מחויב איין טובה צו טוהן. ווייל זיין
קורשפאנדענט איזט עד היום ובימי העברו ניט צו קורן אן איהם
קומין. הק' ר"א הנ"ל מיר גזאנט איך זאל אויפזעצן וואש ער שרייבן זאל
וככה יעתיק מלה במלה. ועשיתי כדבריו לויט העתק בדף הדבוק. וויא
מיר הק' ר"א זאנט איזט ב"א הנ"ל סוחר אדיר ובוודאי קורשפאנדענין
לק"ה האבן ווירט, ואל יעלה על לבך שדברי ר"א הנ"ל לא יהי נשמעי
כחכמת המסכן¹⁴⁴ וואלטי ווינשן גם אני גם אתה זא פיל העטין כמזהו.
זולטין מיר בידי קיין רבנות ניטיג האבן. ובאמת זיצט אין זיין כבוד
כמקדם, דאש איזט נון אליש וואש איך האבי קענין ממציא זיין | לעשות
עשיי' לשמך ולה' הישועה, עכ"פ יפה עשית שכתבת אלי, ובעניני' הללו
ראיתי בעיני באותן הימי' דש איך אומש הרבנות פה גשטרעבט, מתלא¹⁴⁵
דאמרי אינשי קליינר שטיין ברויכט מאן אויך צו איין מואיר. קומט אבר
העיקר אן על היסוד שנבנית החומה, דער אנשלאג איך זעלבשט לקהל
ק"ה צו שרייבן הוט

Fol. 1 b.

ב"ה

אחי שי' בעצמו ניט מחליט גוועזן. וגם לא יכנס באוני, זה שנים
רבות איזט כאן גוועזן פנוי אחד מק"ה מעשירי העיר שמה והי' איזה
פעמי' בבית, וחשבתי בדעתי איך וויל אלטי בקנדשאפט זוכן ועכשיו
בוודאי הוא נשוי. ואלין שרייבן אויב מיר ניט הירין איין טובה טוהן קען.
ובתוך הכתב העטי איך וואהל שרייבן קענין שלא אורח ארעא לייחד
הדבור לכל הקהל. אעפ"כ הוא יכול להראות כתבי לכל הקהל י"ץ עכ"פ

קהלת ט' ט"ז¹⁴⁴

בבא מציע' פנ: מתלא מחלין במערבא ובכ"מ ביש"ס מצינו, היינו¹⁴⁵
דאמרי אינשי.

העמי גלעננהייט נהאבט להפליג ולהגזים שבחך לעיני כל הקהל י"ץ אמנם
אחר החקירה והדרישה אצל הב"ב כאן וואו האיש ההוא באותו פעם
לאשירט נתוודע אלי כי מתו כל האנשים שירדו מנכסיהן כל בית אביו
ולא נשאר מהם זכר. זא איזט דער אנשלאג ג'כ אוועג נפאללען. לאמש'
בין פרעמד מצד עצמות בהרצת אנרת כמו לה"ב ולק"ה וע"י אמצעי
כבר כתבתי כנ"ל שקרוב להפסד ורחוק משכר, בכך אין להוסיף על מה
שעשיתי. וה' הטוב יגמור בעדינו כל טוב ובטוב אסיים ושל' וחיי' מאת
ה' וממני אחיך ד"ש.

הק" טעבלי כ"ץ שיף

בני הבח' כ"ה משה כ"ץ ד"ש האט אויך עטוואש גטוהן דא בייא
להעתיק הכתבי' הדבוקים גיסתך הב' מ' מינדלה תי' גריסט ג'כ מעכט
אויך גערן עטוואש דא בייא טוהן לטובה. לא"א הישיש גר'ז הברירה
בירך דש אויז צו ריכטן ווען אחי שי' איהם מגלה איזט מכתבי הלזה.

Letter II.

Fol. 2 a.

ב"ה קאפיע להק" ר"מ הנובר יצ"ו טוב אדר תקלו.

מיום בואי למדינה זו הייתי חושב מחשבות למח' היקר ערווידרן צו
קענין הטוב הנעשה לי על ידו הגדולה מיט זיינה רעקומדאציאן לפה בעת
ההיא דש אום הרבנות אן גווכט, אבר איך וואהר תמיד אויסרשטאנד
גלעננהייט זיא צו פינדן. ומי יתן באיזה אופן זיין קענטי אחריות תלתא
פרסי בלולא איך האבי אבר גלעננהייט מיט דיוזם למח' הק' אברמאהלין
אומב איינה טובה צו ערוזכן מעין הטובה הראשונה. נעמליך ששמעתי דש
הרבנות בק"ק ק"ה פיקאנט ואחי הדיין הרבני המופלא כמהורר מאיר שיף
כ"ץ נרי' מפ"פ דוריק איינינה אינטערצעסיאנש דאפיר זוכט להיות
לאב"ד בק"ק הנ"ל, דש ער נון ראוי לכך איזט אויבוואהל כאיש אל
אחיו פסול עדות בין. אמנם הוא מלתא דעבידא לגלוי' וכל עוברי
אורח יעידון ויגידון שזכה לשם ויש לו יד בפוסקי' ובחריפות וידעתי גם
ידעתי שיש למח' הק' שי' יד ושם גדול בקק הנ"ל ודבריו נשמעי' אצל
נכבדי העיר ע"כ אם מצאתי חן בעיניו וכשר הדבר לפניו אונד לאחי נרי'
במכ"פ¹⁴⁶ דאהין רעקומגידרן וואלטי, מלכד ששכר הרבה יטול מן

אולי צריך להיות: במכ"ה, ר"ת במחילת כבודו הרם¹⁴⁶

המקום ב'ה ומן הבריות, זולטי מיד אויך אויף דש אלליר העכשטי אובליגירן
 אויך ווייס צוואהר ניכט גנינגד מיד צו עקסקוסירן שעלה על דעתי להטריח
 אותו בזה, אמנם סימנא מלתא, והואיל דאסתייע מן השמים, מיר בענין
 הרבנות כאן מחו' הק' פילש בייא גמראנן. ואחי שי' עי'ב במקומי בק"ק
 פ"פ נבחר לדיין הקהלה ווארדן אולי בעזה'י ובשה'ג מחו' הק' שי' ג'ב
 דער שליח מצוה זיין זאל, להביאו אל מקום מנוחה הרבנו' דק"ק הנ'ל, מיט
 מעהרר אומשטענדן וויל ניט אינקומאדירן. דק וויל שליסליך ביטן שאל
 ישבני ריקס, וידו הגדולה והחזקה. . . . (היריבר ?) אן צו ווענדן במכ'ה
 והנשאה, זול איך מיד אופעריין לעומת זה באם שיבוא לידי להיו' מוכן
 לטובתו. כבר הקדמתי דאש בר מן דין מחויב בין מצד עצמותי עי' מעשה
 שהי' כל מגמותי דאהין צו ציהלן לשרתו לטובתו.

Letter III.

קאפיע מהכתב של הק' פ"ז כ'ה אהרן גאלדשמיט לבן אחותו הק' כ'ה
 יעקב קיק בה'ב ד'א אדר תקל"ו בלונדן.

איברינגיש וויל לב'א ש'י אום איין טובה ער זוכן נעמליך כאשר שמעתי
 וויל מאן בק"ה איין רב אן נעמן נון בפינד זיך בעיר פ"פדמ איינר בשמו
 ש"ב הדיין הרבני המופלג כמה' מאיר שיף כ"ץ אחיו של אב"ד דקהלתינו
 ש"ב הנאון מוה' טעבלי כ"ץ. דיוור זוכט

Fol. 2 b.

זולכ' רבנות אונ' הוט אויך פילי רעקומדאציו' לק"ק הנ'ל פון וויכטיגה
 לייטן. ובאמת איזט ער ראוי לכך, איזט גרוישר למדן בחריפו' ובקיאות
 גם מושלם בכל המעלות ומדות. ווען ער אויך עד הנה קיין רב גוועזן.
 איזט ער דיין בק"ק פ"פדמ וכמה קהלות גדולות נעמין זיך רבני' מן דייני'
 דק"ק פפ"דמ, וויא מיר כאן ג'ב גטוהן הבן אונזר רב ש"ב הנאון מחו'
 טעבלי הנ'ל איזט אויך נור דיין בק"ק פפ"ג גוועזן. אונ' מיר הבן דאך ת'ל
 ב'ה וויא מפורס' איזט איין גוטי משה ומתן גטוהן ה' יאריך ימיו אין
 אמת צו זאגן באותו פעם איזט הכל על ידי גשעהן = ווייל מן דורנו המנוח
 כה'רר יוחנן ז"ל רעקומדאציו' גהאבט ובעזה'י האבי איך מצליח גוועזן
 כאשר מפורס' בכל הקהלה כאן דש איך לבד ממש איהם אויפ' ננומן. נון
 מעכטי איך גערן לאחיו ש"ב הדיין כמה'רר מאיר כ"ץ אויך איין זולכה

D.

M

טובה טוהן ולהרבנו דק"ק הנ"ל צו העלפן. אליינר אין האבי קיין קורשפונטענט לע"ע (לעיר?) הנ"ל וב"א ש' בווראי פילי גוטי פ" בק"ה הוט בכן ער זוכע צו טוהן וויא איך גטוהן הבי אויך זולכש לחוץ אן גלענן זיין. מיט רעקומדאציע לשמה איך פרויכרע וואן בעזח' לגמר טוב קומט דש ב"א ש' כבוד גדול דאפון הבן ווירט. אונ' איך אבארט ווערי לב"א ש' דאפיר איבלגירט זיין ופשיט' ש"ב הנאון אב"ד דקהלתנו וווידרום מוכן לטובתו זיין בכן אהו' ב"א ש' וואש מעגליך איזט דאש ב"א זעלבטין לק"ה רעקומדירן ער אודר. דוריק אנדרי גוטי פריינד גשעהן אונד זיך ניט צו שפאהרן גשיכט מיר גרויש פלעסיהר דאמיט אונ' בין ווידרו' כהנה וכנהנה מוכן לטובתו.

Letter IV.

ב"ה לונדן עש"ק ר"ח אייר תק"ם לפ"ק.

שלום לאהו' אחי ידידי הרבני המופל' הדיין מהו' מאיר כ"ץ עם זוגתו ניסתי היקרה תי' ובתם תי' ולכאלש"י א"ן.
כתבך מן ה' ניסן קבלתי. ובדף הדבוק השבתי לך על דבר הלכה. ולא באתי לקפחך אלא להראות שהשתשעתי בדבריך ועמדתי על כל דבריך מרישא ועד גמירא והי' לי לנחת ועונג י"ט העבר לראות זך שכלך ועומק עיונך. והאמת אומר בדברים קצרים כאלה בס"ד נוכל לכתוב זה לזה. אבל בדברים ארוכי' ועמוקי' בארץ הנגב אנכי, ¹⁴⁷ ואין לי דיבוק חברי' ותלמידי', אפילו להוציא מן השפה לחוץ א"א לי לקבל ממך ולשום עיוני עליו כדבעי. וכהנה להיפך אם לפעמים לצורך הלכה למעשה אלך בארוכה או לטייל בדרוש נאה או שום דבר חידוד בהלכה. קשה עלי להעתיק ועל הצ"א אפי' להעתיק כמעט לא מצאתי אחד הישר בעיני בכן אם לפעמים יעלה בידך בעזחי או בידי שום דבר קצר תמוה לא נמנע בעזחי להעיר זה לזה, ואף גם זאת, לפי שעה לא נפסיק בין הפרקי' בענין הנובי' י"ץ אונ' נון בעה"י דיזוש מיט פלייסיגה קורעשפאנדענט גומר זיין וחלילה לומר לכשאפנה אשנה. רק כשזה מצינו ג"כ באמוראי' שאמרו בממותא מנייכו. דלא תחזו קמאי וכו' ¹⁴⁸ אע"פי שיש לחלק קצת זכר לדבר יש.

ומעתה אשיב על כתבך כסדר נון זיין מיר סלדירט. תמהני ששנית

עיי' לעיל בס' (143) ¹⁴⁷

ברכות ל"ה ¹⁴⁸

מליתן הח' פ"ץ לגיסי חיים, ולנכותן מהאלמנה. הלא אפי' מותר עני לאותו עני מכ'ש הסך שנתנדב ממש לאותו עני, בכך מהראוי הי' שתפסיד אותו מכיסך, אבל חסתי עליך ובזה אורדניהרי ליתן ח' פ"ץ להאלמנה. ומלבד הח' פ"ץ שנתת כבר עבורי לגיסי הנ'ל תתן לו עוד עבורי חמשה זהו' ותעמוד לחשבוני (fl. 6, 12) האסענ' מווינא ווירט נון מסתמא פאר קומין זיין.

הרב דק"ק המבורגר כלו כל הקיצין משעה לשעה רשות מקהל צו בעטלין דאש כאן בלייבן דערף ואע"פכ יעמדו במה שפסקו לו חמשי' ליטרות לשנה כל ימי חיו, ועכשיו בשבוע הבע"ל ילך לדרכו, ותמיהתך תמיה קיימת דאש איך אלש בחנם טוהן מוז זולת מתנות על ר'ה ופיר' מאותן שהי' רנילי' בלא"ה ליתן לי לאותו זמן. התרת קידושין עכשיו הנהוג ביניה' ע"פ אורדר מקהל שלהם שלהמחותני' הברירה ליקח אותי או חזן שלהם. ולפי שהחזני' שלא כדון בכ"מ מחניפן לציבור כל השנה שעברה לא סדרתי קידושין אלא לאחת בת ר' ליב טושקא. . שהוא כריע כאח לי איש תורני ונכבד ועושר גדול שאל נא על אודותיו לכ'ה משה מונק. . ובאמת ר' ליב הלזה וכמה נכבדי' עמו שאני מקורב אליהם דענקן מיט דער צייט ווירט התרת קידושין מיר אהיים פאללען. וכעת עדיין רחוק מזה. אפשר ברבות הימים ווערדן איזה פני' חדשות ג"כ קומין במתנות לזמני' הנ'ל אבר שכירות קצוב מקהל הנ'ל לשנה איזט קיין ה"א, קיין אנדרין רב בקהל ה'ב לא יעלה ולא עלה על דעת אדם מעולם, יכול להיות קהל שלי ווערדן אנפוערדן מקהל ה'ב סיוע לשכירות שנותני' לי היינו המאתי' ליטרות לשנה, ולדעתי ווערדן זיא 50 ליטרות ארויז רייסן וואו מיר ניט פרוטה אחת לכיסי קומין ווירט בין דאמיט אויך צו פרידן כי כבר כתבתי לך שהמאתים ליטרות שיש לי מהקהל שלי הי' עומדי' ברפיון וכל אסיפה ואסיפה מקהל דיברו מזה מ' גודל הוצאת ומיעוט הכנסה יהי' מוכרחים לנרוע שכר הרב ושאר משועבדי הקהלה בקצרה איך קען שרייבן כמה ביגן ווירשט אלש ניט פאר שטיהן אופי' של העיר הזאת. בילדשטו דיר איין לונדן איזט איין קהלה. ניין ווייט דאפון. וכה'ג שרייבשטו שקשה לך כמה קשיות דלית נגר¹⁴⁹ וכו' הבנתי קריעותך ורמיותך. את הכל אוכל לתרץ בדרך פשוט מאוד לכל היודע אופי' של העיר ואודתי. וא"א לכוין בכתב. איך שוועהרי דיר כה אזכה לראות שובע שמחות שתשוקתי כמון לראותך בשמחה ובטוב באהלי לדבר

עבודה זרה דף ג' ע"ב¹⁴⁹

בנשיקת פא"פ ולהוציא דממות לבי ולא לחנם כתבתי לך לשאול למשה מונק על ר' ליב הנ"ל ואודותיו. הוי יודע שנשאתי ונתתי עמי בדבר הזה ב"ט העבר כשהי' הנ"ל בביתי במעמד בני הבח' כ"ה משה כ"ץ שגם עליו עוצם תשוקה לזה כמוני. ולא רצה להסכי' כלל וכלל, וסתירת זקני' שקנו חכמה וגדולה כאיש הלזה בנין ^{149a} ובפ"א א"ה אפרש חלקי הבונה והסותר שהי' בינינו ור"ב לפ"ש ¹⁵⁰.

עם הק"ה הבח' כ"ה משה ב"ה ליב צונץ דברתי ואמר לי קן זיך ניט איין בילדן. דאש אמו חורגתו ובני' אחיו ניט צו פרידן כלל עם הקצוב ששולח לשם בסיועת אחיו שבאמערקא. כאשר קבלו בוודאי ג"כ בפסח העבר. עכ"פ וואן הבח' אחיו הלומד בק"ק פ"ב ¹⁵¹ עטוואש פארטיקלאר בקשה לאחיו האט קן ער אליהם באריכות שרייבן ואצלך ביא שליסן הבח' כ"ה משה הנ"ל ווירט מיר הפ"ט כאן א"ה צאהלין במסירת הכתב לידו אויך קען איך זולכש וואן הבקשה ווייט אצלו רקומאנדירן א"ה.

וואש דוא שרייבשט בעסק מ"ומ בני כ"ה משה כ"ץ שי' קומיסיאנט זיין זול להקציני' המפורסמי' האחי' בני המנוח רמ"ש ז"ל ומשותפם. ווייל רגילתך צו שרייבן איך בין אללי אן שלעג דוחה בקל. האבי מיר לחוץ אן גלעגן זיין לזוכה בענין זה עם הק"ה ר" יאקב ראטרדם הרגיל מאוד בקומיסיאנטי לשמה והקציני' המשותפי' הידועי' ר" ליב הו"ר שוסטר ועלה בידנו קומיסיענער אין אושטינשע סחורת שטיט פאר הטרחת, אבר אין סחורת של צמר ער טהוט צוואהר ג"כ בסחורת של צמר עבור בני' של הקציני' המשותפי' ר"ל הענא וניסן, אבר שטיט ניט פאר הטרחת, רוב הסחורת שקונים הסוחר'י שמה שרייבן זיא זעלבשטן משמה לפאפריקאנטן שבמדינה זו וואש הקומיסיענער לפעמי' לשמה גשיקט ווירט מוז הקאמיסיענער כאן במדינה זו קרעדיט האבן ווייל הסחורת אללי אויף קרעדיט ששה חדשים ויותר פאר קויפט ווערדן, וטרחת יתירה מיט שפעדירן מהמדינה לכאן שיקט ומכאן לשמה או רעקטו להמדינה צו אורדניהרן לשלוח לשמה, אונ' ניקש דא ביא צו פאר דיהנין זולת קומיסיאן וואש בקומט משמה, וואש דוא שרייבשט מן מבינות איזט שטות, וויא מאן מושטרן להמדינה שיקט וסחורת אורדניהרט זולכש שיקן זיא, האט איינר שמה שטות גזאנט מאן כאן מן שווינדלרש קויפן זאלכש איזט

ר"ת: ודי בזה לפי שעה ¹⁵⁰ עיי' נדרים דף מ' ע"א ^{149a}.

¹⁵¹ פרעסבורג.

אחת לשבעי שנה, ואז איזט זולכה סחורת ושט (?) שמה להסוחר ניט דיהנליך מן שווינדלרש מוז כאן איינר קויפן דער הסחורה חכף לאמש' שיקט גוטי אונ' לומפי סחורה ביחד ובאמש' זיין שוינד לייטן דיא זולכה חכף צו געלד מאכין. משא'ב לסוחר קבוע שמה צו שיקן איזט קיין דרך. בכך קומיסיענער מן סחורת צמר דיא בענגלאנד פאפריצירט ווערן מוז איינר זיין הרגיל עכ"פ בשילוח סחורת הן אושטינישע או סחורת של צמר אונ' דער זעלביגה מוז כאן פאר קומיסיאנט מפורסם זיין כמו הק"ר ר"י הנ"ל או שארי אנשי הרגילי בזה.

עמוד ב".

וואן הבח' כה' ויסקינד בן יעקב שלאם שוינד אבגרייזט משמה אל תתן מורך בלבב בני משפחתו שמה. אמנם אם עדיין הוא שמה איהמע צו זאגן שהק"ר כ"ה ליב בינגא דורש בשלומי, ומסיף על כתבו שקיבל ממנו הנכתב כאן עי"ט שני של פסח העבר דאש זייט איזה ימי' ווידר שטארק גריד ווירט דאש אצל פארלימענד יר"ה ווידרום מחורש ווירט מיט דעם בעסין כמו בשנה העבר גוועזן איזט. בכך הכרירה בידו אויב דאך לכאן קומין וויל או לאו. עכ"פ וואן זיך רעזולפירט לכאן צו גיהן אי"ה זאל זעהן דאש אין זיין פאס דעם ער משמה משררה יר"ה מיט נעמט עטוואש מעהר היניין גשטעלט ווירט אלש זונשט נור איין גונד פאס רק להוסיף בתוכו אם אפשר שהוא שיטין יוד משמה והולך לכאן לקנות סחורה והוא סוחר, עכ"פ כל תאחר להודיע הדברי' בהווייתן אליו אם עדיין שמה ואם כבר הלך לדרכו שתיקותך יפה מדיבורך וכו' וה' יצליח דרכו.

וואן לכאן אי"ה גיהט או נאנגן איזט צפיתי אי"ה לקבל על ידו דען מאנטיל. ואם לאו בלי איחור ע"י אורדר שלי בכתבי העבר. איך בין גווארטיג בשביל מאן דהוא כאן לקבל מאב"ד דמדינת ווירצבורג בשביל ירושה סך שני מאות זהובי' או דבר מה וויניקר. וכבר שלחתי לאב"ד הנ"ל קוויטונג ופטורים מקוימי' ממני. אונ' דא ביא אורדנירט לשלוח סך הנ"ל לידך עבורי ושיהא קבלתך כקבלתי אם תתן קוויטונג מידך על הסך שיומסר לידך אי"ה בכך באתי להודיעך באם דיר זולכה קבלה אופערירט ווירט לקבל עבורי וליתן קוויטונג בשבילי ולאחר שתקבלנו לידי צו שיקן ע"י אסענג" מציאן דהיא שמה הסך במלואה. ולא תנכה החשבון שבינינו. בלי איחור רגע אפי' וואן מיר קיין תשובה

שולדיג ביזט, עקספרעסי בשביל כך לייחד כתב אלי הפ"מ¹⁵² בקומי איך כאן בעאהלט.

ומלבד זה הנני חוזר על הראשונות בעו"הי עסק הנובי" י"ן ושכירות הבית שבינינו גומר צו זיין בלי התרשלות כרי פ"א ריווש אויו דעם קאפ' בקומי, אונ' דוא בטוח זיין זולשט וואן פאר שער טרחתך בקומשט ותו לא מידי רק חיי' ושלום מאד"ה וממני אחיך ד"ש ומבקש טובתך הק"טעבלי כ"ן שיף.

בני הבח' כ"ה משה כ"ן שי" ד"ש ונהנה מאוד מאיזה שורת בתוך כתבך המיוחד' לו לשמו כה"ג גיסתך הבתולה מ' מינדל תי' ד"ש. לאחינו משה שי" ואחיותינו וי"ח שי" ותי" ד"ש.

לפי כתבך בתך ריזכה תי' שותא דינוקא וכו" ^{152a} ממני, וואן ערשט ע"י לכ"ה זיסקינד הנ"ל בחזירתו לשלו' עטוואש שיקן זאלט, זא וועלט זיא פשיטא טעם לדברי' האבן. קען אבר לפי שעה ניט מציא זיין וואש זולבש זיין זולט.

הכתב מן כ"ה משה מונק מפורי' העבר קבלתי לרצון והנני ד"ש.

Letter V.

ב"ה לונדון י"ד אלול תקמא ל'.

המחיי" חיים יכתוב ויחתום לאלתר לחיים לאהו" אחי הדיין המופלא כמהורר מאיך כ"ן נר"י עם זוגתו גיסתו היקרה מרת מאטה ת"י ובתם ריזכה ה"י, ולכא"לש א"ן.

כתבך מכ"א העבר קבלתי ובדברי תורה אפתח שהאמת אתך להיות שאיני רגיל בדיני ממונות פה הטו"חמ טפל, וגם כמעט הטו"יד והטא"חי זרובם קשות (קושיות) בדיני טאה"ע כאשר כתבתי לך זה כמה, בהשקפה ראשונה הי' נראה בעיני להודות לדברך בכל. אמנם לאחר העיון מצאתי להעתיק אליך ברף הדבוק מה שהעליתי בעו"הי בדינין האלף, זיל קרי בהו.

ואחר עמוד התורה הוא ג"ח וצדקה באתי להודיע בזה שתשלח

¹⁵² הפאסטמארקע =

עיי' סוכה נ"ו ע"ב ^{152a}

II	עבורי בלי איחור אי"ה לדודינו רז"ס לפיורדא י"א זהו"	
	יו"ד הנ"ל לחמותך ת"י אסענגא עליך איבר שיקט אן ברענגר	
25	האסענג" סך כ"ה זהו"	
18	לאחינו משה שי" תתן עבורי סך ח"י זהובים	
	לא" משה טרום ז"ל וא" משה פלאטין ששניהם כתבו אלי ע"י	
2:30	הבח" ר"ז אופנהיי" להראשונה א" ר"ט ולשני" א" זהב יחד	
	לניסא ¹⁵³ לאורדר כ"ה אברהם ב" כהי" עליך אסיגיהרט סך	
II	י"א זהו"	
25	לך לשמך ולשם הקצין כה"רר ליב ס"גל סך כ"ה זהו"	
5	לניסי ב' חיים סג"ל תשלח עבורי ה" זהו"	
97:30	ס"ה	
	משנה העברה החשבון שבינינו מ' שט"ח של משה בלאך, וכ"ג	
	מן ר"מ או"ה	
	לפי כתבך מי"ט תמוז	43:36
2:6	למב"י גיט אב	
	מיחיאל כהן אחר ניט' י"א חרש	
95:24	ר'ט לטרחתך	35:35 רעשטירי לאחי שי" סך
		79:II
	מזה שלמת עבורי אסענג' 28:45	77:5
	לר"י אלטרט' ז"ל	
	לפי כתבך מו"ך אייר	רעשט: 2:6 ותקבל אסענג" הכרוכה פה
	לאחותינו אסתר ת"י. . . = II	ותודיעני וויא פיל דאפיר
	י"ט סיון לאורדר ב"ה	בקומין כרי זה לעומת זה צו
	אברהם מניסא	נאטירן
	II: =	
	לאלופי' גובי' י"ץ	26:20
		77:5
	ואחר הנ"ח והצדקת, עבודה זו תפלה לדו"ד בשמי לש"ב הק"ה	
	המפורס' כה"רר איצק שפיאאר יצ"ו שהשיא בתו תי" למז"ט דעם זעלבן	
	עם אחיו וחתנו הקצין שי" בשבילי אב צו שטאטין, וכו"חט אן צו ווינשן.	
	יותר הדברים אין לי להוסיף על כתבי מב" אב. אסענג" שלו מסך י"א	
	שילינג עדיין ניט גמעלדט אצלי.	

¹⁵³ לניסא = to Giessen.

מה שהוכיח אותי מ" ראטרדם. כבר כתבתי לך, קיין ערנשט אצלך גזעהק, וראי" לדבר משמה קיין פעולות גמון הושט. שנית לולי הסבה שאירע להרב ד"קק אמ"ש ג"כ כתבתי מי יוכל לעמוד נגדם. שלישי. מ" המלחמה שבין הגלאנד ומדינה זו הפושטין אינם הולכים כתקנם, וכמעט שנתידע אלי שהרב ר"ל מה"ש לא יבא. תכף בפאשט שלאחריו שמעתי שקיבלו הרב מעמון. ובוודאי הי' אצלם. . . (איוה?) כוונת על המהירות ודי בהתנצלות הלזה.

פאלגט. אסענג" מסך ח". ליטרות י"ב שילינג על אחד בשמו הקצין כהר"ר יום טוב ב"ה נתן מליוורג, דיזור איזט קורשפאדענט מה"ק כ"ה ליב סג"ל מכאן, וכתב אליו לכאן דאש שמה ביריד זיין ווירט, בכך ווירשט חוקר זיין, ווירט פשוט צו גפינדן זיין אונ' ווירט אי"ה בלי איחור צלין. גם זאלשטו איהם בשם הק" ר"ל סג"ל זאגן דאש ער אן איהמע לשמה גשריבן אונטער זיין אדרעס. זול אצל פאשט אמט או יהודי פאשט טרעגער נאך פראגן ויבאו הכתבי" לידו. ווייל נון דיזור קורשפאדענט מוזק" ר"ל סג"ל קנשט איהם מכנים לביתך זיין פ"א מפני הכבוד, ולדבר טוב מהק" ר"ל סג"ל, אחד מבניו של הק" כה" י"ט ה"י ווירט ג"כ שמה זיין ביריד ואחר היריד לכאן רייון אי"ה, בכך תמחול לשלוח לי חצי טוטצינד וויישי בוימוואהל קאפין. ניט גשטרייפט מיט אייניגה קולעהר רק פשוט ווייש. וגם קיין צאביל קאפין. וגם חצי טוטצינד שנופ" טיכר דיא גוטי פארב האלטן אין וועשין, מוזן שמה גוועשן אונ' גזאמט זיין, ניט אחר הוול צו ניהן, רק סחורה יפה כנ". אונ' ניט פיל ווייש מחמת שנובטובאק, וגם תשלח לי על ידו הספר הקטן שהספיד הג"אבד דק"ק פראג את הקיסרטה, ווירט ניט מסרב זיין מלהביאם לידי.

זולת זה אין אתי כהיום ומעין הפתיחה יהי" הכתיבה והחתימה לאלתר לחיי" לך ולזונתך ובתכם ה"י ולאחיות" המהוללת יחיו ולאחינו משה ב"ן ובני אחיותינו ה"י בכלל ולגסייד שי" כ"ד אחיך הד"ש הק" מעבלי כ"ן. (ממני ומבני הר"מ שי"): "להרר משה מונק ד"ש וכוח"ט, כתבו קבלתי לאטרע מתחלת ט"ו נאוועמבר, פאלק זאל עבורו אינשוהרן ואני אהי" אי"ה המשניה אם ישלח מעות לידי לזמנך, ועל העסק עם גומפיל מאיי הי"ד ערווארטי מסך מה נעשה בדינו של אשתו מהרב או מב"ד. וגם אם נעשה משפט מהשררה יר"ה על המעשה הלזה.

איך גריסע א"פ אונד ווינשה עבנפלס דיא ליבה פאמיליע כו"חט כאוות נפשם הטובה ממני הק" ניסתו ואחותם הק" מינדל בת המנוח כ"ה ולמן זינעהיי"סג"ל זצ"ל.

עמוד 2

עש"ק: דיא וויישי קאפין מחן זא וואהל אלש דיא שנופי טיכר גוועשין זיין מחמת המכס כאן. גם אל תשכח בתשובתך החזקת טובה וחינות להק" כהר"ר ר"ל סג"ל עם אשתו ובניו להבטיחו על התורה ועבודה זו תפלה לשמם.

הבח" הקצין כהר"ר ליב בר"ש פ"ב מווינא איזט חתן ווארדן עם בת הקצין המפורס" ש"ב כהר"ר אהרן ג"ש פה. ווען דוא בתשובתך אלי, אליו ד"ש ומו"ט שרייבן ווילשט הרשות בידך.

Letter VI.

ב"ה לונדן י"ד אלול תקמ"א ל".

החי לעד ולנצח קים, יכתוב ויחתם לאלתר לחיי, לאהו" א"ד התו" והרבני המופל" מהו" מאיר כ"ץ נ"ו עז"ק היקרה ת"י ובתו תי" א"ן ולכאל"ש.

באו ימי הפקדה באו ימי השילום לשלם פרים שפתינו, להרים אל ה" קולינו. שבעת רצון יענינו וביום ישועה יעזרינו. גם אנוכי זבחי שלמים עלי לשלם נדרי להעתיר אל ה" בעדו ובעד ביתו להחיות על מצחם תיו חיים משפטם ונורלם יצא כזהרים, וינהלם על מבועי מים, על כן ביופיו תחזינה עינינו חזה ציון קרית מועדינו מקום רחבי ידים, זאב וטלה ירעו כאחד לא ירעו ולא ישחיתו. מוכיח בשער ודובר תמים יתאבן. תוכחת בער ישנאו ויתעבו, רועה אחד ירעה אותם, לב כשר (בשר) ורוח חדשה יתן ה" בכל המורדים ופושעי יי" ועושה, לבילתי סר ימין או שמאל רק יחזקנו ויאמצנו, כן יאמר אלקי אמן.

איך קאן ניט אומהין למעלתו הרמה נר"י טהיילתאפט צו מאכין מהכבוד דען וויר באלו הימים פה גהאבט המאורע מר" איצק חזן כבר הודעתין את כל ונוכחת שלקחו ממנו גזרו ולא יעלה ולא יקום במקום קדשו, אמנם כעת יום הכסא יבוא לטובה רבי" קמי" לדבר טובות עליו להחזירו עטרו ליושנה, באמרם מה שלא טוב עשה בעמו¹⁵⁴ הי" ע"י איש חיי" פתה אותו וגו' וכהנה רבות (רבים?) מהפכים בזכותו. וכדרך הקהלות בדבר הזה לקחו מעשה אבותיה' בידיהם, מה שזה אוהב זה שונא, וזה אומר בכה וזה בכה,

צ"ל בעצמו¹⁵⁴.

אויך זאנען וועלכע ווערן אויב נאך שונא. להיות ר" איצק עדין עצור ולוא יוכל לבוא כשאר בן חורין, ווייל ער באנקראטיהרט. האט וכפי נימוסי המדינה, מוז ער האבן רוב בנין ורוב מנין מבע"ח שלו וועלכע ער שוועהרליך אונטער איין הוט ברינגן ווירט. . . עש וועהר קיין כבוד הקהלה. אלליין דיזער אויז זאץ פינד קיין שטאט, אונד איזט פרעגבליך. רק השאור שבעיסה מעכב ^{154a} הוא אותו איש אשר בכל עת מרני" ישלח ולא ישן אם לא ירע ¹⁵⁵ וגו' ואלוקי" יבקש את הנדרף ¹⁵⁶ היתה עצה היעוצה מקהל י"ץ שר"א הנ"ל יקה גליון גדול ויכתוב בחרט אנוש מה שנקרא מעמאריאל למהר להביא הכתב לפני השופט ונכתב בתוכו שקהל י"ץ שמרה פקודתו ובעבור ה"ח נענש. אמנם כעת הזמן גרמא שלא יוכל לעמוד בו, ומבלעדו לא ירים איש את ידו ורגלו ועל פיו יצאו ויבואו לכן שיחר פניו שהפה שאסור וכו' ותשובתו עדיין נשאר ממנו (?) ועל תשובתו וכינתו הקהל נשען. ונראה אי"ה מה ששיב לטובה.

ואסתום (ואסיים) במה שפתחתי, ה" יצפון לישרים תושי" ומנן להולכים תמים קרנינו ידים כקרני ראמי" והי" זה חי" ושלום מאל חי עולמי". כה יעתיר ב"א וכו' כל הימי". 'הק' משה בלא"א הרב הנאון מהו" טעבלי שוף כ"ץ י"צ לכל בני משפחתינו ה"י בכלל דש"ה וכוח"ט ובפרט לדודתיי יחיו עם בניה" ישמרם ה" ודודי הבח" משה שי" פבש" ניסיך ר"ל ור"י סג"ל גם המה יעמדו על הברכה, ומה" ישאו ככה אלף פעמי" אמן.

Letter VII.

ב"ה לונדן כ"ב אדר תקמ"ב ל"

לאהו' אחי הדיין המופל' מהורר מאיר כ"ץ נר"ו עוג" היקרה תי' ובתם הי" שלו עד עולם.

כתבך מן ווי אדר קבלתי והנני חוזר על הראשונת כלך מדרך זו, אין בי להיות לך לעזר די לי להפקיע את עצמי, נון איזט מיין הכנסה זא ווייט גמינדרט, דאש בדוחק שוה בשוה אויז קומין טוהי, וכל יום מתמעט והולך ולולי דבר מה מרווחי מקרן אצל חוב המדינה לא יכולתי עמוד, מ' ההוצאות שמתגבר' מ' המלחמה במסי' גדולי' וכבד' וכדומה, עיי' סליחות לשחרית של יום הכיפורים: יי' אלקי צבאות וכו' ונמי ^{154a} מעכב שאור שבעיסים.

משלי ד" ט"ז ¹⁵⁵

קהלת ג' ט"ו ¹⁵⁶

מיין אורדנטליך סיפוק £200 לשנה בקום ג'כ ניט לזמן, וכל רגע ורגע האבי צו נווארטיגן לפחות ממני. אבר ניט כמו דסלקא אדעתך, שאין דעתי נוחה ומעורבת עמהם, אדרבה, יש לי מוקירים וננהיג' רבי' החפצי' בטובתי קצרה של דבר תמהני עליך, וויא בילדשטו דיר איין צו פאר שטיהן מקום אשר לא ידעת אתה ואבותיך, זא וויניג איינר במדינה אחרת פאר שטיט, דיא מלחמה פה והנהגת הפארלימענד יר"ה וכה המלך יר"ה. . . עבן וואש עכשיו שמה בעייטונג שטיהן ווירט מחמת שלו' עם אמעריקא. . . כמו כן פאר שטיט קיינר הנהגת הקהלה והחכמה וההוצאה, הרוצה להאמין יאמין והחדל יחדול, ואם כאשר לא אקוה ישאר טינא בלבך, אני אומר חלילה לך מחטא ור"ב, ובאותו ענין הנוגע לעצמי מוז דיר דבר פלא שרייבן. זה חודש ימי' קבלתי מכתב מפראג מהרב ובית דינו בעסק מה ובתוך הדייני' מצאתי ח"י מהו' לוי פנטו והבנתי שלא הלך למדינת ווירצבורג, וע"ז כתבתי עש"ק ט"ז שבט לפ"ו הק"ר משה רופא שהוא מכירי וקרוב ונתרחק ותוכן כתבי הי' לפי ששמעתי שעדיין לא בא שום א" משלשה רבני' שקבלו במדינתו לשמה להודיע לי הטעם, אם נתקלקל מעמד הרבנות שאינו מספיק עוד לרב כבשני' קדמוני' וכתבתי לו באם שירבר אלי דבריו אזי אבא בארוכה להראות לו מקום מאחד שרוצה לקבל הרבנות ויהי' לכבוד ולתפארת המדינה. והראתי לו באצבע שא"לי כתיב, ותוכן הכתב ותמצית הדברי' הי' ביפוי לשון ומליצה. וקווייתי לתשובה נכונה, וביום א"ך"ו שבט באה השמועה לכאן דאש הפאקעט שהלך מכאן עם בריבן מט"ז שבט, משונאי' אן גריפן אונ' גנומין ווארדן. והכתבי' הושלכו לי, ואמרתי בלבי מבלי לדחוק את השעה אולי סימנא מלתא שהכתב הלך לאיבוד ולא חזרתי לכתוב שנית, ועתה בבוא כתבך אלי וכתבת בתוך החידושי' ווירצבורג רבנות עדיין פיקאנט, אמרתי לאידך גיסא אולי סימנא מלתא, בכן ערווארטי ממך תשובה נכונה ודעתך ועצתך על זה ומבלי להפליג הדבר, ולה" נחכנו עלילות מה שטוב לי ולבני שי' לגוף ולנשמה. ואידך פירושא זיל גמור, ואם דעתך נוטה לזה הנני נותן לך רשות לפעול בעזה"י פעולת אדם כפי כחך ולהודיעני.

החקירה על כ' דוד פירדלאנד ז"ל קן איך גאר וואהל דארויף משיב זיין זה שני' רבות בעורנו בחיים הגאון מוהרר"ג זצ"ל אב"ד דמדינת מעהריץ¹⁶⁷ הי' לי כתב המלצה ממנו הברלו חיי' וגו' לדבר עם דוד ז"ל

הוא הגאון ר' נרשון פולין אב"ד דמדינת מורביה משנת תקי"ג עד ¹⁶⁷הוא תקלכ"ב. עיי' ס' תהלה לדוד לזכרון הח' ר"ד קויפאן דף 379 ; וס' קורות העתים סי' כ"ה.

הנ"ל אודת א" אחיו כ"ה יעקל ז"ל ובני' וכתבתי באותו פעם למדינה מקום תחנותו של דוד ועשה פעולה ששלח על ידי סך מה לנ"ש, ומאז ידעתי את האיש ואת שיחו ואח"כ בא לכאן בן אחיו כ"ה יעקל ז"ל ושמו כ"ה יצחק ושלחתיו להמדינה עם כתב המלצה לדודו הנ"ל, ולא הטיב עמו לפי דבריו כראוי והבטיח לו בכל פעם שלאחר מותו יניח לו סך מה כדין יורש דאוריית' וכאשר דוד זקן בא בימי' קרוב לשמוני' ונעשה סני נהור ונכסי' הי' מתמוטטין גם הנשאר לו הי' כנכסי רטושין¹⁵⁸ מבלי משגיח שהי' כאן בארץ נכרי' מבלי קרובי' ומעולם לא הי' נשוי לאשה (נכתב בצד היריעה: "וירא פן יצטרך לבריות") עלה על דעתו ליתן כל אשר לו לאיש אחד במדינה שהוא אמיד¹⁵⁹ וקשר התקשרות בדא"ה עם האיש הלזה שהוא מחויב ליתן לו די מחסורו כל ימי חייו, וגם לאחר מותו מחויב ליתן לב"א הבח"כ"ה יצחק הנ"ל סך מה. נגד זה החליט מאותו יום כל אשר לו לאיש הנ"ל ואחר זה הי' חי עוד איזה שנים ובמותו הי' להבח"כ"ה יצחק הנ"ל סכסוכי' עם האיש הנ"ל שלא רצה ליתן לו האיש הנ"ל מה דפסק אנפשי' בהתקשרות, ולפי שכ"ה יצחק הנ"ל הי' רוצה לעשות שידוך כמו שבאמת תכף לאחר הקבלה נשא אשה התפטר עמו. ע"כ המאורע. ומעתה נפל פותא בבירא לבקש שום קרוב או רחוק סיוע מעובד הנ"ל.

(בכתב מאוחר):

עודני חייב להשיב לש"ב הקצין המפורסם ידידינו כה"רר איצק שפיאד יצ"ו על כתבו הממולא בכל מיני מעליותא שקבלתי זה חודש ימי' והנני דורש שלומו עם כל הנלוים אליו. מה שכתבתי בכתבי הראשון דאש בלי פראפיסיהן טוהן ווירט, איזט ניכט אנדרשט צו נעהמן רק מרוב חביבותי זה לזה. כי ידעתי שכל חפצו לא ישוו נגד אחד מאתנו דעם אנדרן איין גפעליגקייט צו ערצייגן וכמי' פני' אל פני' ¹⁶⁰ ונו' ומדי דברי בו חשבתי שימחול על כ"ה ולא יהי' לו למשא ולטורח דעמו כהיו" הזה לאחי ידידנו הרבני כמוהרר מאיר כ"ץ נר"י אסענג" שיקע על מאן דהוא מסך 7. יכול להיות דער זעלביגה ניט לשמה קומט ביריד הסמוך. ובאם כן הוא ערוזכי העפליך לש"ב הק"ש"י לאחי שי' בשבילי fl. 75. צו געבן על חשבונג, אונ' דא מיך ש"ב הק"ש"י לענגשט מיט fl. 66 קרעדיטירט, ביטע נעגשטענס סך הלזה עלי צו אסיגניהרן. ובאם דיא fl. 75 ג"כ לאחי

¹⁵⁸ עיי "ערכין כ"ה, ב"מ ל"ח.

¹⁵⁹ ב"ב דף ח"י, כתובות מ"ט ע"ב.

משלי כ"ו י"ט ¹⁶⁰

ש'. צאהלין מוזטי שניהם ביחד שהוא fl. 141 צו אסיגניהרן וטרחתו צו עקשקוירן. וכפי הבטחתי אייניגש חידוש צו איבר שרייבן אַ גאווערנא, מעלדי דאש אחמול גרוישי באנקיערש ושטם: Brown & Collinson לפליטה, דער עולם נמולי' וא"נ האבן גאר פיל פון זיא גהאלטין ורבבות אין האנדן גהאבט, וויילין כמנהג כאן דער עולם אצלם קאסא גהאלטין. אונד מאכט דעם עולם מורא גדולה אויף אנדרי גרושי קאסיררש הנקרא' כאן באנקיערש ויש לחוש חברא חברא אית ליה ולפ"ש קצת שטיל צו זעצין ראטרדאם.

ומעתה נחזור לדברי' שבינינו פולגט היר בויא אסענג' מהק" כ"ה ליב סג"ל על כ' אשר ב"ה י"ט מליוורנו מסך ג' דיזור איזט זה חודש ימי' מכאן אב גרייזט. והבטיח ליריד הסמוך שמה זיין ווירט. ואע"פכ ליתר שאת עיניך יביטו מה שכתבתי לש"ב הקצין הג"ל.

ע"ב.

גם פולגט אסענג' מהק" כ"ה יאקב ר"ד על הקציני' כ"ה יעקב האמל ומשותפי' מסך ג' וואש דאפור נצאהלט בקומט בתשובתך א'ה אן צו צייגן גם ווען כ"ה אשר הג"ל דיא ג' צלין זולט בבואו שמה כמה דאפיר בקומן צו מעלדן א'ה בתשובתך א'ה ווירשט ג"כ עד פרוטה אחרונה מכון מעלדן ההוצאות מהס"ת להסופר ומגי' כדי לה"ק כ"ה ליב סג"ל מכון זאגן קן ולחשוב עמו וקוויטונג מהסופר זבעל מניה לידי צו שיקן.

החשבון שבינינו איזט פולגנד לויט כתבי מכ' כסליו העבר נשאר בידך מומני לאחר ששלמת להסופר שלשים זהו" fl. 4:40

קומט עכשיו דערצו מה שתקבל בשביל שני אסענג' הג"ל או fl. 75 בשביל אסענג' של כ"ה אשר.

וע"ז מוז איך דיר צאהלין עוד ארבעים זהו" לשכר הסופר

מלבד שכר בעל המגי' שלא נודע אלי כעת . fl. 40 . דיט' שלמת כבר לחמותך גיסתי תי' אסענג' מסך י"א זהו".

ו'ט אדר ווירט איהר אסעגניהרט עליך סך ד"ה זהו": 36 דיט' כנהוג בשביל חצי שנה לך לשמך ולשם הק" כ"ה ליב

סג"ל ד"ה זהו" 25

דיט' לכ"ה אברהם גיסא עליך אסיגניהרט י"א זהו' כהיום הזה 11 דיט' לרודנו ר" זעקל סג"ל בשבילי י"א זהו" צו שיקן ולאחינו

משה שי' בשבילי צו געבן ט"ו זהו' יחד . 26

הרי מלבד שכר המגיה ס"ה fl. 138

ובבקשה ממך לעיין היטב בחשבון הלזה ותשובה נכונה בחשבון מכון
איין צו שיקן ווייל איך גרויסיר נהנה בין פון אורדנטליכקייט.

מחמת דיא שפעדירונג מהס"ת לכאן בשביל שהק" כ"ה ליב סנ'ל
טרוד בעסקיו איזט, . . . יעמצי (?) זאגט ווייל כ"ה אשר בוודאי ביריד
הסמוך שמה זיין ווירט, וויל דעם זעלבן הרגיל בכך דיא שפעדירונג
אורדניהרן, ניהט אונש ווייטער ניקש אן דוא קענשט הס"ת בירד האלטין
ביו פערנרי אורדר ממני בקומשט א"ה או מהק" כ"ה ליב סנ'ל לכ"ה
אשר הנ'ל.

דאש אברהם עמריך לפלטה, כמדומה לי הוא בארזים נפלה שלהבת,¹⁶¹
אמנם אני מבחין ממעמד הסוחר' שמה ובחדא מלתא צריכנא לידע שותא
דאינשי על האנשי' הגדולי' וואו הירבייא אסענג' עליהם פולגט, דהיינו
אבותיהם.

פולגט הירבייא כתב לא" כ"ה ליב צונגן ז"ל מבן חורגה הק" כ"ה משה
צונגן לידה ממש צו בשטעלין, וויילין ח"כ בתוך הכתב איזט.
כ' זנוויל בן יהודא מלייניך האט נון בריב מהק" כ"ה ליב סנ'ל
אצלך צו מעלדן בשביל י"א זהו'. ווען זיך מעלדן ווירט נגד קוויטונג צו
בצאחלין דיזי י"א זהו' זיינן שוינד בינינו ברעכנד לויט כתבי מכ'
כסליו העבר.

ובאמת אחר כתב הל' איזט דאמירט ק"ב אדר. אמנם קדמתי יום
אחד לפני זה לכתוב באשר ק"ב הוא יום מיתת אבינו זל"ה ויהי' לי
חולשא מחמת התענית ונערת הלילה, ומדי זכרי אבינו זל"ה להיות לו
לזכות לנשמתו באתי להשיבך על ד"ת ברף הדבוק, וכמו שנאמר שמה
לפרפרת בעלמא כתבתי חירון על קושייתך ועשיתיו תפלי ולעיקר עשיתי
קשיתי מאחר שראיתי שאתה עוסק במס' ב"ב ות"ל יש לי בפרק ראשון
דמס' זו מכמה עידנין בלמדי עם תלמידי' בק"ק ווירמש דברי' טובי'
ונחמדי' לפע"ד דהיינו ישובי' על כל מה שמקשי' חוס' על פירש' ומענין
לענין. ורצינ' להעתיק לך איזה חידוש. והדברי' רובם ארוכי'. והוצאתי
מתוכו חידוש אחד והעתקתיו.

ובזה אצא באמירת של' מאד"ה וממני אחיך הר"ש הק" טעבלי כ"ץ
שיף בני הבח' כ"ה משה כ"ץ זניסתך היקרה מ' מינדלה תי' דב"ש ובפרט
לזונתך ניסתי תי' אפשר ווירט ניסתך מינדלה תי' זעלבשטן איזה שורת
שרייבן. לאחינו משה שי' ואחיותינו והנלווי' אליהם יחיו ד"ש.

עיי' שופטים ט"ו ט"ו¹⁶¹

(כתיבת מ' מינדלה): ליבה שוועסטער לעב שמחתי מאור ומאור דש
דיך בעזה' ווידרום בקו הבראה בפידשט ה' יתן ברוב רחמיו וחסדו
זאלכש צו קונטינואירן לא'ט בשובע שמחות זו תפלת אחותיך.
מינדל בת המנוח כה"ר זלמן זינצהיי' סג"ל זצ"ל

לגיס יידי הת' נר"ו ג"כ אינשפעציא ב"א ריזכה תי' וכח'נ לאחי ר'
שמעון שי' וכמובן לאחי יוסף שי' פר זיכרה יחד דש קייר מעהר ממני דש
וואהל ערניהן דער פריינדשאפט בזורגט איזט אלליין איך קן ניכט מעהר
אלש מיין מיינונג אניעצא אפערירן ה' יתן איך בקרב זיא דאריט (דאש ?)
ערציין זאל קענין דש איזט איין תשובה לאחותי מאטה תי' וואש זיא
קירצליך אונטער דיא פערד נבראכט האט.

Letter VIII.

ב'ה לונדן ק"ק כ' אלול תקמ"ב ל'.

i (ע"א).

המהפך כחומר חותם לחיים טובים יכתוב ויחתום לה' אהו' אחי היין
הרבני המפ' כמח"ר מאיר כ"ץ נר"ו עם זוגתו גיסתי היקרה המהוללה
מרת מטה תי' ובתם ריזכה תי' גם יתברכו בברכת כהני' וברכת השני'
יכתבון לטובה אחיותינו המהוללות תי' וצאצאיהן ה' ואחינו משה שי' כלם
יעמדו על הברכה.

י' ג' העבר הגיעני תשובתך. מחוסר זמן הכתיבה . . . על כתבי מ'ב
מנחם מה שהארכת למעניתך בנדון הידוע וש"ב יירדנו הק" המפורסם
הנדיב דחיל ורחים ומוקיר רבנן כה"ר איצק שפיאיר יצ' מלא את
דברך, בדף הרבוק אייחד הקריאה של חבה ותשובה אליו רק בקצרה
בנתינת חן על כל הטורח שטרח בשבילי, ודעתי בנוף הדבר אנלה בזה
כמבואר וגם אליו נאמרו הרברי' הללו מה שכתבת שנשתנה אופי' של
הקהלה בתורה ויראה וכו' צר לי על המקום וקברות אבותי, ולנדון דדן
מה שכתבת שכמה ב'ב ממאסי' לפי שעה בדירת הקהלה וקובעי' דירתם

במקומת הסמוכי יכול להיות שגם אנוכי הייתי כאחד מהם אם הי' כעת מושבי שם, אמנם גזירה עביר' דבטלה ובשביל כך מוטל עלי להשניח שלא יהי' הפסק לדורת חזקת הקהלה, ואעבור לפני דברך כבני מרון. מ"ש יורשי ר"מ שיאר הכל כבר באו על החתום. צריך חקירה על היורשי' שדרי' בקהלות אחרי' ויש להם חזקת הקהלה שמה, ר"י קולפ' כתבת שכבר חתם טבא הוא וכה' לימא בן זלמן הו' כתבת שהוא דבר פשוט שיחתום, וגם בעיני הוא כך, עכ"פ איזט ניט לאחר מעשה, ר"ד קאסיל חתן א" רז"ק כתבת וויל אונ' דערף ניט חתמן. איזט אבר ברבות הימי' ניט מסופק צו זיין שיחתום וויל מיר ניט גפאלין מי יודע מה יולד יום. מ' האכזר הידוע דער אן שלאג שאחיו יחתמו שטר מוקדם אין דיא פירמא משותפת, שקרא לא קאי' ובפרט שהחשק עדיף דרכו נודע פאנגט גלייך משפטים אן, ומכ"ש ווען מאן איהם מצנח וויל זיין בדברי רמאות ווירט ער נור נאך מעהר פאר היצט מאכט זאלכש תכף אן הענגט במשפט מן הענלי קולפ' לא עשית שום פעם מזכרת במדומה לי הי' ג'כ בע"ח אויב בשעה שקהל י"ץ דיר ע"ד חזקת הקהלה ערלויבט, פעליג החוב אצל קהל י"ץ מניסי ר"ז ז"ל גטיליגט ווארדן. או נאר לך לבר לא ידעת, ואחר כל הדברי' האלה אם אמנם שדברייך מלאי' חכמה ויראה המצוה רבה לשבת יצרה וגם שלא תהי' עני' זאת לשוא שמרה (?) ברבות הימי', מה אעשה אבינו שבשמים גור עלי שלא נתן בדעתי להסכי' עמך ומתלא אמרי אינשי איין מורא איזט איינום ניט אויז צו רידן. אעפ"כ זיינין מיר באלו הימים בעזה' ווייטר קומין במעשה ובמחשבה אלש אין כמה שנים. וזה יהי' לחוק בינינו בעזה' להבא פלייסיגה קורשפאנדענין בחלקי הסותר והבונה בעסק זה צו אונטר האלטין והבא לטהר מסייעין לו מן השמים שיגמור ה' בעדינו לטובה אוכ'ר. עכ"פ מובטחני בכך שאל תדיח דבר זה מדעתך לעשות כל האפשרות כי מאוד מעי המו על הדבר הזה לגמור אותו לטובה.

פולנט היר בייא אסענג' מהק" רל"ק על כ"ה אשר ב'ה י"ט מליוורנו מסך תשעה ליטרות שטערלנג דיא אסענג' איזט דאטירט כבר בחדש יולי, יען הקצין הנ"ל הלך באותו זמן חוץ לעיר הזאת ולא יחזור לבאן עד סמוך ל"ט אי"ה, האט מיר האסענג' צו ריק גלחט, זולכה איין צו קאסיהרן אונ' מיר צו מעלדן אי"ה כמה דפיר בקומין הושט.

ועל זה האבי אסיגניהרט יו"ד אלול לחמותך תי' בשם ברענגר
האסענג' כ"ה זהו' fl. 25
דיט' טוב אלול עליך אסיגניהרט לאורד' ה' אברהם גיסא
י"א זהו' II
לאחינו משה תתן עבורי ט"ז זהו' 16
לדורנו רז"ס בפיוורד' לשלוח עבורי י"א זהו' II
לך לעצמך ולשם הק" כ"ה ליב סנ"ל שלשי' זהו' דהיינו
הוספה על הנהוג חמשה זהו' בשביל טרחתך מהס"ת 30
לא" משה פלאטין ולא" משה טרום ולבת משה טרום ז"ל
יחד שני זהו' חלק כחלק לכא" וא ב" בש 2
יחד צ"ה זהו' 95

זה איזה שבועת קבלתי כתב מהק' ר"מ ב"ש סנ"ל ותחתיו השיבני דודו
כ' הירש הו' בהבטחה נאמנה שיעמוד לימינך, וחק" ר"מ ואחיו אינו מן
הצורך להזכיר שיעמוד לימינך, ור" מאדל כתב אלי שגם הוא גם דודו הנ"ל
ידברו עם הק" כ"ה יעקב קן ואעפ"כ כתב אלי שאני אכתוב בעצמי להק"
רי"ק פן יודע לר"י שכתבתי לגיסו כ"ה הירש ולא אליו וירע לו ולאחר
שאכתוב לר"יק הוא רוצה למלאות דברי אצלו. וכן עשיתי כהיו' הזה
וכתבתי באריכות ובבקשה יתירה להק' כ"ה יעקב קן ועשיתיו מסגרת בתוך
כתבי שכתבתי לר"מ כהיום הזה. ועוררתי לר"מ לקיים הבטחתו למלאות
דברי אצלו, דינט לנאכריכט.

הס"ת כבר קבלתי כתב מאושטענד' מראמבורג שמסר הס"ת להספן
זה שלשה שבועות ועדיין לא בא וכל יום זו זמני' לבא.

מ' עסקי ברלין כבר נודע הכל כאן מנסיעת הרב משמה. ואנכי
ראימי העתק מכתב שהניח הרב שמה טרם נסיעתו לפתוח אותו ששה
ימים אחר צאתו מן העיר וכפי הנשמע הלך לווינא, ומשמעות הכתב
שפניו(?) מועדת לילך לעה"ק, גם ראיתי העתק מה שכתב הרב מליסא
להרב דק"ק אמ"ש וגם העתק מדרשה אחת שדרש הרב דק"ק ליסא בנדרון זה
לארר ולקלל את ר'ה וויזל ולבוזות אגרתו שהרפס, והדרשה הוא לשון צח
מאוד וממולא בדברי יראה וחכמה שלא לפנוע ח'ו בכבוד הקיסר יר'ה
ולפי משמעות הכתב והדרשה מהרב דק"ק ליסא כן עשו בפוזנא, ובווילנא
ע"פ ציוות החסיד המפורס' מהו' אלי' שרפו ברחוב העיר אגרת של ר"ה
וויזל וגם נאמר שם שהרב דק"ק פראג בתחלה דרש ע"ז בפראג. אמנם
כעת הוא מוכרח לשתוק בפומבי, ועושה מעשיו בחשאי להרעיש שארי

רבני הקהלות המפורסמות, ואחר הדברים האלה הוא מוכן מעצמו שהרב דק"ק ברלין לא הי' יכול לעמוד במקומו והוכרח לצאת משמה, באם אפשר לשלוח העתק מכרוז שמה יהי' נוח לי לקבלו. ובמה דפתחתי אסיים, שהשוכן בשמי שמים, יכתוב אתכם בספר הצדיקים לאלתר לחיים, וחי' ושל' וברכה מאד'ה וממני אחיכם המתפלל בערכם.

הק" טעבלי כ"ץ שיף.

הטעם אשר כתבת דאש קיינים תחת כתבך לאזין שרייבן, לזוי איד לגיסתך היקר' הבתולה מ' מינדלה תי' בדיהנרן ג'כ ניט בעצמה צו שרייבן זיא. ווינשט מקירות לבת, לכולכם כתיבה ותחימה טובה.

ב"ה ע"ב

לקיים החוק בישראל מימי' ימימה, לעת תשובת השנה כל אשר בשם ישראל יכונה ישא תפלה ורנה, שלחי' טובים יעלה גורלו בזה ראש השנה, גם אנכי מרחוק אקרא לשל' לו ולכל היקום אשר ברגל, תהי שנה הזאת הבאה עלינו לטובה לזכות ולא לחובה, במנוחת שאנני' ובמשכנות מבטחי' תהי' מושבו וכחול ימים ירבת, זו משלי ברכת כהני' וה' יוסיף הברכה אלק פעמי' ככת, כחפצו וחפץ נפש ב'א וש"ב המוכן תמיד לטובתו לילה כיום כחשכה כאורה,

הק" משה בלא"א הרב הגאון מהר' טעבלי שיף כ"ץ
ילי' מפ"פ דמיין.

לזוגתו היקרה תי' ובתם תי' ודודתי יחיו והנלווי' אליהם ודודי כ' משה שי' שלום וישע רב וכוח"ט.

וע"ד הירוע האט א"א הרב נר"ו דעתו הרמה איבר שריבן. אויף וועלכם מיך בציהע ואינני מסופק שיעשה כל תחבולת שבעולם להביא מחשבתינו הטובה מכח אל הפועל ושכרו אתו ופעולתו לפני ה'.

Letter IX.

ע"ג

ב"ה לונדן עש"ק כ' אלול תקמ"ב ל'.

שתא חדתא בכל מיני מעליותא וצנא מלא ברכתא, וסני תדוותא. לגברא רבא דנפיש בזכותא, תמך לדעסקין באורייתא, ה"ה אהו' ש"ב איש כלבבי אשר אהבתו בוערת בקרבי האלוף הראש והקצין המפורס' הנדיב

והנגיד רחים רבנן ורחיל חטאין כש"ת כה"רר איצק יצ"ו והאשה אשר נתן ה' עמרו, ובניו כשתילי זתים אשר על ברכו יולדו גם המה יתברכו מהאל המבורך המסכים לברכת כהנים.

במה אכף ואקדם לשלם תורה וגמול על כל הטוב שנמל אתי בשנה הזאת בנ"ח שבנופן, והכל הולך אחר החתום שראיתי כל הטורח שטרח בשבילי ובשביל בני שי' ונתנלגל זכות ע"י זכאי בהתחלה לטובה בעסק הירוע ומובטחני בהש"י ב"ה ובש"הנ. שזכותא דמר יהא גרמא שיוגמר הדבר בעזה"י, אין כחי אלא בפי ולהרים קולי אתה ה' תן לאיש טוב ומטיב כל טוב סלה. ויתנהו לשם ולתהלה, לכתוב ולחתום אותו לחיים טובים וחדוה וגילה, ויראה בשמחת צאצאיו לאורך ימי' טובים בתורה ויראה ועושר וגדולה אמן כן יאמר האל הטוב בשמי מעלה.

ובנוף הדבר שרא לי מארי שלפי שעה השלכתי אחרי עצתו הרמה אשר היא איננה כבאה מצעיר לימים רק כעצת זקנים, והארכתי בדבר הזה כחיו' לאחי ידידנו הרבני הדיין כמוהרר מאיר כ"ץ נר"ו דבר דבר על אופנו וזכרון א" עלה לבאן ולכאן. אך לאו אורח ארעא להיות סרבן לגדול כמוהו, ולזאת כתבתי הדברי' לאחי הקטן ממני בשנים והוא יפרש שיחתי לאהו" ש"ב ידידי הק" המפורסם שי' וימתיק הדברים בפיו לבל ילאה על כל הטורח שטרח בשבילנו ועדיין אני מסרב, ובענותנותו ואהבתו הרבה בטחתי שלא יהי' רצונו להעביר אותי על דעתי על שעה חדא, ובשביל זאת ח"ו לא ישליך אחר הדלת והמזוזה האהבה העזה, והמתחיל במצוה יגמור אותה כמבוקשי, אם יהי' הדבר באפשרי וה' יגמור בעדנו לטובה. וע"ד ירושת בני' של ליב קליף ז"ל כאן. עדיין תלוי ברפיון אם יזכו בדין ירושת אבי אביהם, ואף גם שיזכו, לא מצאתי מקום להציל מזה לבע"ח של אביהם, באשר לדעתי בערכאותיהם הדין כמו בדינו להבדיל באלף הברלות שאומרי' מכח אבזה דאבא קאחינא, ועוד חזון למועד וימי' ידברו לכתוב יותר מזה אי"ה אחר החקירה לפי תומי מהאנשי' היודעי' טיב דיניהם, ואינו מן הצורך להבטיחו אם יהי' ביכולתי להראות לו מקום בזה, שבל אמצע לעבוד אותו בכל כחי.

וזהו זה אין בפי מענה אלקי' את שלומי יענה, ובה ראש השנה ישקיף ה' עליו לטובה ברב חסדא וחנינה כה מעתיר בנפש נענה אהו' ש"ב המוכן לעבודתו בכל לב ה'ק טעבלי בלא"א מהו' זלמן שיף כ"ץ זל"הה מפ"פ חו' פה ק"ק לונדן והמדינה יע"א.

לאחיו וחתנו הקצין האכרך המפורס' לשבח כהרר א"צ שי' עם כל

המסתופפי' בצלו הנני נותן אות אהבה וברית שלום, גם הוא יפקד לזכות ולא לחובה וימיו ושנותיו והודו והדרו יתרבה אוכ'ר.

(בכתיבת ר' משה שיף) ראיתי נערים ויחבאו ובפרט לעמוד במקום גדולים חקרי לב, אולם באשר אדוני החל להראות את עבדו את גדלו וידו החזקה לחזק ידים רפות וברכים כושלות, ותפלתי עשה מחצה ויעשה פרי, אשר אני לא אוכל לחקוק בעמי עט סופר ולרשום בכתב החזקת טובתי לאדוני, לכן אני אחזור ואחנפל תחינתי ובקשתי לפני הוד רום הק' המפורס' ש' לכשיקרה לפניו מקרה טהור ויהי' שעת הכושר, בארך אפים יפותה¹⁶² לעשייה ולמעני יעשה זאת, וכדאי זכות זה להכריע כף מאזנים שיכתבהו ה' עם שארי צדיקי' לאלתר לחיי' טובי' כה מעתיר עבדו המוכן לשרתו כל הימי' משה בלא"א הרב הגאון מהורר מעבלי שיף כ"ץ שלי"טא מפ"פ דמיין.

לחתן תמים דעים אחיו וחתנו הק' המפורס' התו' כ'הרר א"צ יצ"ו שלו' וברכה במדה מרובה גדולה ורחבה וימיב ה' לו הכתיבה עם כל הנלוים אליהם.

(הכתיבה בעמוד החיצון היא:)

Herrn Maÿer Sallomon
Schiff Jude gegenw. in
Frankfurth am Maÿn

Letter X.

ב'ה לונדון חמ"ע באב תקמ"הל.

שלום לאהר' מכירי ה'ה האלוף הראש והקצין המפורסם הנדיב והנגיד ושתדלין הגדול ח"ו וי"א כש'ת כה'רר ליב יצ"ו וכאל"ש יא"ן.

ז"ך תמוז כתבתי למ'ת שקרוב לוודאי שבשבועה הסמוכה יהי' זמן המשפט וכן הוי שביום ג' ה' אב בא לפני המשפט ונגמר דינו להריגה בעו'ת, ומאז לא נחנו ולא שקטנו ותדר שינה מעינינו, דהיינו אנוכי בורח להמתעסקים דהיינו העיקר הקצין הנכבד כ'ה ליב פרעשבוריג יצ"ו לרפוק על פתחי השרים שיש להם רעקודאציאהנין לזרום שיעשו מה שביכולתם להשתדל חסד המלך יר'ת, ועד יום אתמול לריק יגענו, אכן אתמול ראינו שקצת הישועה קרובה לבוא בעוה'י, דהיינו שצפינו שיקום מאמר ח"ול בת דינא בטל דינא, ואימא לי' כל מה שנתהוה בעסק הלזה עד היום

עיי' משלי כ"ה מ"ו¹⁶²

הזה, ה' אב הנ'ל נגמר דינו כנ'ל עם עוד חמשה אנ'י ויקבע הזמן להעשות בהם משפט ההרינה ביום ה' כ'א אב הסמוך, זא האט זיך הק' ר' ליב הנ'ל תיכף אדרעסיהרט להשרי' הנ'ל להשתדל חסד, והי' מוכני' בכל כחם דהיינו האדון גראף קאנגיק ובאראן צ"ז (צ"ד?) ורוסישי שררה, אכן האדון גראף אלווענסלעבן עומד בריבורו ער דערפטי זיך ניקש מעלירען, ע"י הפצרת הק' ר"ל הנ'ל איזט גראף קאנגיק זעלבשטן עם הק' ר"ל הנ'ל לגראף אלווענסלעבן נאנגין לפתות אותו לחזור מדיבורו האט אבר דאך ניט חוזר מדעתו גוועזין השררות האחרים הנ'ל זיינן אבר זעהר ערינשט בכל מאמצי כחם ובפרט גראף קאנגעק, נון מוזי שרייבן וואז גמוהן ווארדין עד היום, הנימוס כאן ווען מאן חסד בנעהרט מן המלך יר'ה מוז מאן איין מעמריאל מאכין עם חתומים נכבדים אונד דיווש מעמריאל געבן לאחד מהשרים היושבים ראשונה במלכות למסור אותו למלך יר'ה, אונד דאבייא להשר הנ'ל ערווכין לדבר גם הוא טוב אל המלך יר'ה, ואצל השר הנ'ל האט מאן זיך גמעלד דהיינו ע"י רעקומדאציאהן משררות הנ'ל ובפרט מן גראף קאנגעק, וימאן השר לקבל מעמריאל האט תשובה געבין מאחר הגולנים וליסטים ובפרט על פרשת דרכים זיך מתרבה זיין כל יום ובפרט העסק הלז נאך זיין אינפורמאציאן נאר שווארץ במשפט זיך גיציגט האט איזט קיין חסד מהמלך יר'ה צו האפין אדר צו ברעזענטיהרן, דאך איין עצה האט ער געבין, מאן זאל שאפין מן הדיין השופט דער איהם זיין משפט גנעבין האט, דש ער קצת מלמד זכות עליו איזט, אח"כ קאן מאן מיט איין מעמריאל זעהן וואש צו מוהן איזט אצל המלך יר'ה, האבין ק"ק גנאדען גראף קאנגעק המוכן לכל מה שישאל הק' ר"ל ממנו בעסק הלזה, האט תיכף איין בריף גשריבן להדיין השופט הנ'ל אונד זאלכש ממנו ער זוכט צו מאהן, דהיינו הדיין השופט הנ'ל פאהרט ארום במדינה ממקום למקום לדון ולשפוט דיני נפשות, אונד חמשי' פרסאות מכאן גוועזין וע"י א"נ בש"ק העבר מיט איין פאסט קוטש כתב הנ'ל להדיין הנ'ל גשריבן, ביום א' ט"ב איזט הא"נ ווידרום לכאן קומין עם תשובה בכתב מהדיין להגראף הנ'ל, דיא ניט פאוועראבל גוועזין, והזמן הי' קצר למאוד דען ווען עד היום קיין מעמריאל אן המלך יר'ה קומין ווערי, זא וועהרי מן המלך יר'ה הסמכה על מה שעשה שופט קומין, ואח"כ אין דרכו להשיב, בכך האבין מיר ט"ב העבר מוכפל בצרה נהאבט יום ב' י'א מנחם צפינו לנחמה, הק' ר"ל הנ'ל ווידר לאזין גראף הנ'ל גאנגען לבקש עוד על נפשו של הנער, וה' נתן חסד ורחמים ואדון גראף הנ'ל

זיך בווייליגט לכתוב ע"פ למדינה להדיין השופט הנ"ל, בבקשה יתירה ולהזכיר בתוך הכתב שהק"ר ל"פ ב"ב ימסור לו הכתב בעצמו וגם ידבר עמו פא"פ, ובאשר שזמן הי' קצר כנ"ל היינו בדאגה גדולה, ואעפ"כ הק"ר ל"ה הנ"ל תיכף עם עוד א"נ מיט דער פאשט גפאהרין למדינה למקום השופט שנתרחק בנתיים יותר, ומסר לו הכתב השנית וגם דבר עמו פא"פ, וה"נ נתן אותו לחן ולחסד בעיני הדיין השופט הנ"ל ואמר לו שאין לו זמן להשיב בעצמו תיכף לגראף הנ"ל, רק שהוא ישיב בשבילו הכטחה שרוצה לדבר טוב אל המלך יר"ה וללמד זכות עליו, וזה האמת יום הדין הי' כנ"ל יום ה" כ"א אב, ונתן הדיין תיכף כתוב וחתום להק"ר ל"ה הנ"ל להרחיב יום הדין על ד"י יום, דהיינו יום הדין של חמשה א"נ הנ"ל כדקאי קאי, רק יום הדין של הנער הרחיב על ד"י יום,

וזה

ע"ב

ב"ה יום ה"

וזה יש כח ביד הדיין לעשות, אמנם חסד קן ער ניט נעבן, רק כנ"ל יוכל ללמד קצת זכות ואח"כ מון המעמריאל פעולה טוהן, הק"ר ל"ה הנ"ל איזט תיכף ממקום הדיין למקום שהנער תפוס גפאהרין ומסר הכתב מהדיין הנ"ל לשומר בית האסורים, וע"י השתדלות עם הנער התפוס עצמו נשפראכין והזהיר אותו שיתפלל אל ד" שיתן להבא חנו בעיני השרי' והמלך יר"ה להוציאו ממסגר אסיר לפדותו ממות לחיים אוכ"ר, והוא הדבר אשר דברתי שצפינו שיקיים מאמר חז"ל בת דינא וכו' אתמול חזר הק"ר ל"ה הנ"ל לבאן ולשלום, ועכשיו אנו עסוקי' ע"י מליץ גדול ונכבד מעמריאל מאכין צו לאזין, ועליו יהי' חתומים אדון גראף קאנגעק, ובאראן צ"ז, ורוסישה שררה, ועוד איזה סוחרים נכבדים מכאן, ובכיון קיין בר ישראל חתמין צו לאזין, והשר המיוחד לכך ווירט זולכש אי"ה להמלך יר"ה מוסר זיין, ולב מלכים ביד ה" להטותם לטובה ולרחמים ע"כ המאמר, נון האבין מיר עכ"פ פועל גוועזין חיי שעה, וואו ג"כ מותר איזט לחלל שבת בשביל חיי שעה וחיי שעה ג"כ בכלל פיקוח נפש שרוחה כל המצות וקוה קוינו לד" שינמור בעדינו לטובה להצילו ממות לחיים אוכ"ר, וזאת לדעת דאש מעמריאל ווירט איין גרייכט בבקשת חן וחסד מהמלך יר"ה מבלתי להמיתו, רק זייני בקאנדי כאן זוללין איהם שיקן חוץ למדינה זו למקום שחפציו (שיחפצו?) ולא יחזור עולמית למדינה זו, ואם יהי' רצון א" ב"ה ובש"הג להטות לב המלך לבקשה זאת, קן ער אי"ה חוזר

למדינת אשכנז זיין מעהר קענין מיר כאן ניט טוהן וגם השררות הנ"ל בכללם ובפרט גראף קאנעק ג"כ יותר ניט טוהן, לדבר בעצמו אל המלך יר"ה או אל שארי שרי' היושבים ראשונה במלכות איזט קיין נימוסי מדינה פה, רק מוז ע"י מעמריאל כנ"ל גשעהן והעיקר איזט דאש מאן החתומים הנכבדים השררות הנ"ל האט, זיא האבן בתחילה גווייגרט לחתום, רק ע"י צו רידן מהק"ר ל"פ פ"ב זיך דאצו מרצה גוועזן, איך העטי דאש גאנצי מעשה לפי שעה נאך ניט גשריבן, רק ווייל איך בכתבי מוז"ך תמוז גשריבן האב, בשבוע הסמוך קרוב לוודאי זמן המשפט זיין ווירט, זא האבי מכ"ת ניט בתוחלת ממושכה לאזן וואלין, ובדאנה דאש ח"ו הכל עבר איזט, לכך הוכרחתי לכתוב אליו על מה הדבר עומד וצפייתנו לישועה מאת ה' ב"ה ובש"הג ומעתה אם אמרתי אספרה הטרחות והיגיעות שהי' לי וביטול תורה ותפילה מ" דאנות ובהלות דאש איך זה איזה חדשים מעסק זה גהאבט ממורא שעלה על ראשי ח"ו איין התרשלות גשעהט מרגע אחת, ובפרט שבוע זו שהי' הזמן קצר וחוששני דאש התרשלות ח"ו גשעהן ווערי, וחלילה העון חלוי בראשי, כה אזכה לנחמות ציון, כמשמעו נדרה שינה מעיני וכל אוכל תתעב נפשי, ובפרט ווייל איך דמים תרתי משמע ברעת האבי לחוס ג"כ על ממון של מעכ"ת אונד לפעמי' בכח ההוצאות מענאשירן וויל, ולאידך גיסא מורא האבי מהתרשלות ח"ו ע"י מענאשירונג הוצאות¹⁶³ נון אבר ת"ל ב"ה בין גרוהט ברעתי בין בעזה"י בטוח כמלא נימא קיין התרשלות גשעהן, וואהל אבר ההוצאות עלו עד למעלה ראש, איך האבי בכתבי מוז"ך תמוז גשריבן לפי הנראה לפ"ש ארבעים גינא¹⁶⁴ הוצאות הוא די והותר, וכשבאתי לחשבון זיינין זיא ארבעים וחמשה גינות ניכט מספיק, ועלו הרבה יותר, אפשר עד זמן המשפט וועהרי ארבעים גינא די גוועזן רק דיא הוצאות שנתרבה מיט קוטשין פאהרין מיט דער פאשט להמדינה, אונד זונשטין הוצאות לשר בית הסוהר ולעבדים ומשרתים וד"ל אחר גמר הדין וגם מעתה כנ"ל צו מאכין ממלי"ן נכבד, אודר זונשטין סעיפים שנסתעפו, וואו מאן האט מוזין לכבוד השררות ומליצים ופרקליטי' שוני' נעמין, ולהכפיל שכרם לא יאומן כי יסופר וויא המעות אויז דיא האנד גיהט, הן קודם גמר דין והן עוד היר נטויה להוציא ביותר, ועלי הי' כולנה איך האבי לכא"וא מבטיח גוועזין להוציא מעות וליתן לי חשבון ועלי לשלם, מכיסי ווירט מעכ"ת ניט ברעזענטיהרן זולכש

¹⁶³ מענאשירונג הוצאות = management of expenses.

¹⁶⁴ גינא = guinea.

צו צאהלין, וגם נגד כבודי דעם עולים נמולים ואינם נמולים, דוחה צו זיין בלך ושוב, בכך ערווארטי בלי איחור תשובה, דאש מכ"ת מיר אורדר געבין זאל עליו צו אסיגניהרן מה שעלו.

דף 2 ע"א.

ההוצאות יותר על הארבעים גינא, כדי שאוכל לשלם לכל או"א כפי הבטחתו, ולא אחי' ח"ו זרין במצוה ונפסד מכיסו או להיות ח"ו מחוסר אמנה להבטיח ולא לשלם איך ווערדין מיר אי'ה מכל או"א אחר הגמר לטובה חשבון וקוויטונגש געבין לאוין ולשלוח ביד מכ"ת אי'ה עכ"פ כנ"ל לא סני" בלא"ה וכ"ת בלי איחור משיב אלי איזט כנ"ל עליו סך הכל של ההוצאות צו טראסיהרן אם כאשר נקוה לטובה מ"ה בשה"ג מהמלך יר"ה כנ"ל חסד בקומט, בתנאי איהמע ע"י מיודעיו חוץ למדינה צו שיקן, קאשט ג"כ הוצאות הדרך אליו וכדומה, השב"ה זאל להבא כל ישראל מכל פגע רע מציל זיין ואותי ג"כ ניט לידי נסיון צו ברענגן, זיך בעסק כזה מוזין מטפל זיין, אמת הרבר השכר מן השמים איזט צו גווערדיגן, ואין הקב"ה מקפח שכר שיחה נאה,¹⁶⁵ ובפרט כנ"ל שכבר יש לנו השכר מחיי שעה אמנם הטרחת והיגיעה והטיפול מרובה, וקוויתי לה" לפום צערא אנרא, אין דער ערווארטונג תשובתו כנ"ל עי"מ, אסיים בברכת כהנים, שיברך ה' אותו בגופו וממונו, ויתן לו שכר בעוה"ז ובבא על המצוה נדולה שעשה בגופו בהשתדלות ובממונו בנדיבת לבבו וימלא חסרונו בעושר וכבוד, ולהאריך ימיו ושנותיו בטוב כל תפלת דוד הק" טעבלי בל"אא מהו' זלמן שיף כ"ץ זל"ה מ"פ חפ"ק לונדון והמדינה יע"א.

Letter XI.

ב"ה לונדון. חמ"ע באב תקמ"ה ל".

שלו' לאהו' אחי הרבני המופלא הדיין מוהרר"ם כ"ץ נר"ו עם זוגתו גיסתי היקרה תי' ובתם ריזכה ה"י וכאש"לי א"ן.

כתבך מכ"ח תמוז עם האסענג' מהק" ר"ז וו"ה על הק" ר"ד מסך £20 קבלתי בזמנו בכוונה שלחתי בדף הרבוק כתבי לה"ק ר"י בר"ש אליך שלוח אותו בלי איחור לר"ש במ"ב, ראשון כדי שגם אתה בעיניך תראה את כל

בבא קמא ל"ח ע"ב¹⁶⁶.

הקורות בעסק הלזה, שנית כדי שתמלא בקצרה דברי הארוכים ולזרז להק"ר"י הנ"ל ששיבני במוקדם וליתן לי אורדר עליו צו אסיגניהן כדי שלא אה' זרין ונפסד, ובעיקר הדבר האבי קיין גרוישה דאנה דש ר"ל הנ"ל מיך שטעקן לאזט, כי לפי הנראה הוא איש אמיד ונכבד וכי כך עושין לבני לוויית חן, אעפ"כ למיחש מיהו בעי שאר ניקש הזירו למלאות דברי בדברים המתישבים ותנחומין על הוצאותיו המרובי' השב"ה זאל להבא מיך מציל זיין מנסיונות כאלה, כי באמת מי שבא לידו כזה אינו בן חורין לפטור איזט הצלת נפש מישראל, אבר עש זיינין קיין עסקי' פר איין רב, ובפרט כמו שכתבתי גם כן להק"ר"ל שמורך לבני לישא משא כזה עלי משני צדדים לחוס על ממון ונפשות שני הפנים בנושא אחד, ואתה ידעת טבעי איך בין גערין גרוהים אונד דער קאפף קלאהך האבן וויל, ווען איך העמי זולין איין שידוך רידן וואו סך רב דאבייא צו פארדיהנין ווערין, אונד נור העמי מוזין זולכה מנלות ארוכת שרייבן מלכר שארי טרחות ויגיעות ידוע לך קיין ה"א פון פאר דינסט מיך דאצו גברויכט העמי, ובעסק זה כולחו איתנא בי' והעולה על כולם דאנת הנפש מהתרשלות ח"ג, אך כאשר כתבתי לה"ק ר"י הנ"ל לפום צערא אנרא, עד היום עכ"פ השכר מחיי שעה ריווח, ואם יהי' רצון ה"ב"ה ובשה"ג שיגמר הדבר לטובה בהטיותו לב המלך והשרים לטובה, האפי למפרע נחת ורצון ושכר משלם צו האבן ובנתיים נקוה לה"ב"ה ובש"הג שיגמור כל טוב בעד התפוס ובעד כל ישראל ובמהרה נוכה לנחמת ציון ובנין אריאל כה מבקש (וכה) שואל, אחיך הד"ש ומוכן לטובתך הק"ט טעבלי בלא"א מוה"ז זלמן שיף כ"ץ זלה"ה מפ"פ חונה פק"ק לונדון והמדינה יע"א.

אורדינארי¹⁶⁶ גרוס לכל בני משפחותינו ה' וכן מבני גיסך ר"מ ש"י וכלתי גיסתך היקרה תי' גשיקט.

The address outside is as follows:

A Monsieur

Monsieur Isaac Michel Spayer

très Rénommé Banqr !

à L. Schvalbach.

¹⁶⁶ The customary greetings.

Letter XII.

ב"ה לונדון כ"ז סיון תקמ"ז ל'.

שלו' לאהו' אחי ידידי וחביבי הרבני המופל' הדיין מהורר מאיר כ"ץ נר"י עם זוגתו גיסתי היקרה ובתם יחיו ולכ"אלש = אמן.
כתבך מן ר"ח הנ"ל קבלתי ואם שתל"י שנתן חילי לאוריית' להיות ניעור כל הליל שעברה כמנהגי ללמוד לזכות נשמת אמנו זל"ה, ונוסף לזה חולשת התענית לפום צערא אנרא ג"ז עשיתי לזכות נשמתה בפרט שהיא גרמה ומאכלי' בריאי' וקלי' שהאכלתני אמי בילדותי עמדה לי בעזה' בזקנותי,^{166a} ודחקתי את עצמי להשיב על ד"ת שבכתבך הנ"ל וברף הרבוק תמצאנו.

חולת זה מילי דעלמא לא מצאתי בכתבך שום דבר להשיב עליו, ומה ששאלתני אם לדרוש ואם לפרוש להעלות בדפוס בעזה' חידושי' שהעליתי בעזה' וזאת תשובתי מה שהוא באריכות דרך לפלפול אפי' אם שיך לדברי רמב"ם או זולתו ראשוני', אם אינו בקיצור אין דעתי נוחה להעלות בדפוס ואפי' מה שהוא דרך פשט בנפ"ת אם אינו נ"מ לדינא גם זה אינו נוח לי, כי השם נתן לכא"ו חלקו להבין, ומה שכתבת שיבוא מי שאינו הגון ויתלבש בזה, מה בכך קמי שמי' גלי', ואם לשום שם ושארית לאחר מאה שני' מי יעיין בדברי' ארוכי', וגם אין אדם רואה חובה לעצמו, ולדעתי ראוי ונכון מי שירצה שמעו'תיו קודם שנתנו לדפוס יבחר שני' או שלשה לומדים מופלגי' והוא בעצמו יסלק עצמו מזה רק שהמה יעינו בחידושי' וע"פ שני' או שלשה הנ"ל יקום מה שיראה בעיניהם לדפוס, והשאר לא יוכר בדפוס, וע"פ אופן זה רחוק שזכה לשם ע"כ כי בוודאי לא ישאר רק עלה א" בבר אחר, אמנם מי שכוונתו לשמים ולא לכבוד המדומה להיות לו שם בגדולי' לא איכפת לי' אם יאמרו הרבה או מעט שמועת מפיו. טוב מעט בכונה, בוודאי אני נוהר אפי' דבר קטן אני כותב על הספר. הן מה שנוגע לדינא בקיצור לאמתה של תורה בעזה', הן פלפול קצר או ארוך בנפ"ת אפי' דרך דרוש כי מזהיר ע"ז בספר חרדי' ולאחר שנכתב בספר אני יוצא לפני ה' ומה שירצה יעשה ה' ב"ה ובש"הג שיהא לי זכות מזה, אמנם להדפיס צריך לדעתי עכ"פ כנ"ל שאחרי' לומדי' חשובי' יבחרו מקודם, ובוודאי זהו הוצאה מרובה שרוב פעמי' לא ימצאו לומדי' שיעשו זה כ"א בשכר, אף גם כנ"ל אינו מגיע זה לכבוד

עיי' חולין כ"ה ע"ב ^{166a}.

המדומה לפי שיבחרו אוכל מועט כנ"ל, ומי שחננו ה' בתורה וגדולה ויצוה אחריו לעשות כזה מהירושו כשיגיע (ל)ימי' שקטן וגדול שם הוא, הוא טוב בעיני אלקי' ואדם כי אז כל הכבוד המדומה בטל. או מי שאינו חושש לכבוד המדומה יכול לעשותו אף בחייו. ואם מעט יהי' לאמתה של תורה או פשט בקיצור א" המרבה וכו' זהו דעתי בקצרה ואידך פרושא ויל גמור.

ואגב באתי ג'כ במילי דעלמא להיות שראיתי שחשקה נפשך לראות העתקה מכתבו של הק' המפור' כה'רר הירץ מעדלסהיים אלי, מסתמא ג'כ יהא ניהא לך לראות העתקה מה שכתבתי להק' הנ'ל שבוע עבר תחת כתב האפטרופסי' של הבעל שם שם כאן. על אודת דצריך השתדלות נמדין בחצר המלכות צרפת יר'ה לקבל כל סך העזבון הנ'ל שהוא חובת מדינה הנ'ל, וכמה קולמסי' נשתכרו בזה ללא תועלת והק' ר' שמעון בעז מהאגן יעץ להק' האפטרופסי' לכתוב למחותנו הק' הנ'ל ועשו כדבריה' ואני כתבתי לטטה כאשר תמצא בזה הכתב העתק.

ח"ו אין אתי כהיו' רק חיי' ושל' מאד'ה וממני אחיך הד"ש ומבקש טובתך. הק' טעבלי בלא'א מחו' ולמן שיף כ'ץ זל'הה מפ'פ חו' פק"ק לונדן והמדינה יע"א ולאחיותינו היקרות יחיו וי'ח שי' ובפרט ב'א הבחור ב' אברלי ואחינו משה ד"ש.

העתק.

גם אני יוצא לשלו' לקראת מחו' הק' המפורס' הנביר ושתדלן הדור כהר'ר הירץ יצ'ו ולא על עצמי יצאתי אלא על הכלל קהל קודש פה ה'י ופרט היוצא מהכלל המה כמה לומדי תורה ועניי' אומללי' אשר עיניהם תולי' ומיחלות לה' ב"ה ובש"הג שיגלגל זכות ע"י זכאי כמותו ירבה בישראל לעשות לטובה אות כפי בקשת הקציני' האפטרופסי' כנ"ל, ואם שהעסק הלא גדול כהר גבוה בעינינו ידענו שבעינו עין העדה הוא קטן עפ'י יד ושם שיש לו בעזה'י אצל היושבי' ראשונה במלכות יר'ה כזה וכזה הערני לעורר לבבו לב נבון וחכם איש קונה עולמו בשעה אחת ושני עולמות ינחל ע'י שכר טוב שיטול מן השמי' ומן הבריות אם יהי' גמר מצוה הזאת על ידו הגדולה בעזה'י וכבר עלה על רעיוני לכתוב ל מחו' וש"ב הק' המפורס' פו'ה כה'רר איצק שפיאד יצ"ו שדעתי קריבה עמו למאוד ולעשותו אמצעי משובח בין כבוד מעלתו הק' שי' וביני שהוא יביא בשמי מליצתי זאת אליו וימלא דברי אלה בשני' ושלש דלתות מפי כתיב' אמנם הדרנא בי כי בדברי' כאלה ומצוה רבה

כזו ידוע ומפורסם שכבוד מעלתו הק"ש א"צ אלא פתח כמחמט סדקית הפותח כפתחו של אולם לבו המהור המשתוקק להטיב לטובים. וגם אנוכי אקצר באמרים שלא יהי' דומי' אליו כמרובי' ושלומי' ישנה כטל וכרביבי' מאדון העולם יושב הכרובי' אלה דברי דוד המדבר לצורך רבי' מחו' המוכן לטובתו לכל אשר אליו יפונה לעמוד על משמרתו משמרת כהונה הק"ש . . .

ג"א ד"ש א"ה ודודי הרבני המופל' חרוץ ושנון אדיר שבלבנון מהו' מאיר כ"ץ נר"ו ואשר העיר ממעון קדשו ויביט אחרי משה מדוע ידיו פקידים ומונע פרי עט, וסובב וחולך הליכות עולם לנסות לבבנו אהבת השלום. גם אנוכי אחוז בזה ואלך בעקביו לשאול לשלום לך. שוב אלי ואשיב לך אמנם במכ"ה כאשר עיני מטייפין לא ישלים מעלתו נר"ו בהחלט כי למדתי מאותו שבט סופר. שלא ישא פני כופר לבקשתו, ואינו מסיה דעתו ושעיפי' ישיבוהו הכי אחיו א"א מ"ו הרב הנאון נר"ו מהראוי להיות בתומכי אותו, ואנכי לא כן אדמה ולא כן אחשוב. כי עיני משה רא"ה והוכיח במישור שמעלתו נר"ו אינו בעוה' במדריגה זו. ועד כה ברכו ה' להיות מהנותני', ובוודאי כתורה יעשה להיות עכ"פ משגיח בעין החמלה על עצמו ובשרו ולא כבשר שנתעלם מן העין, ואחרי שהודעתיו את כל זאת מבלי לדבר בלב ולב, אין נכון וחכם כמון שהדין עמי בחושבי כנ"ל שלא ישלים מעלתו הרמה נר"ו בתמים, וישאיר חינוך בלבו כנ"ל וז"ו מה שנוגע לעצמי הם כי לא להזכיר עוד מהן הן הדברי' אשר נאמרו ולא נשנים. ועוד כל ימי עולם אני לא אזוז ולא אשנה לשמור פקודיו ומצותיו לעשותן בלב שלם, ואשא עיני על ההרים יפיק לו ברכה עד בלי די לישב השקט על שמריו עד יבנה היכל ואולם כן יאמר אל מכל נעלם כ"ד ניסו וב"א הק"ש משה בל"א מ"ו הרב הנאון מהו' מעבלי שיף כ"ץ שלי"טא. לזונתו גיסתי הרבנית תי' שלי' וגם לבתם תחי' וכה"ג לגיסי וש"ב המושלם כהח' סג"ל זוגתי הנעימה תי' אף היא תשיב אמריה לשלום לו ולאשתו אחותה תי' ולבתם תי' ולאחיו הנ"ל לאחיותי' דודתיי יחיו ואחיק דודי כ' משה שי' וכל אשר להם שלו' ובפרט ש"ב החתן כ' אברלי שי'.

אין ליגנרן בריב לא" כהר"ר ליב צונץ ז"ל ערוזכי במוקדם לידה ממש במ"כ בשטעלין צו לאזין, באשר שמונה בתוכו ח"כ וגם שטר חליצה להחתן הבח" כ"הרר מעבלי בנה, חצי פ"מ ואף שם קאשט ווערט צאהלין פ"מ כאן כבר קבלתי כאן.

Herrn Meyer Sallomon Schiff Jud. geg. in Frankfurth am Maÿn.

Letter XIII.

אגרת הג' ר' מעבלי שיף להג' ר' יוסף שטיינהארט

אבר דק"ק פיורדא.

ב"ה.

נבור החיל בתורת חכם לב ומי כמוהו מורה כלילה כיום כחשיכה
כאורה בתורת אמת הונה והורה. להוציא תעלומות לאורה בחקירה
אמיתית וסברה ישרה להסדיר לתלמידיו הלכה ברורה ערוכה בכל
ושמורה. ה'ה הרב המאוהג לו העוז והמשרה להעמיד הדת על תילה
ומצות ה' ברה ולהדריך עמו ביראת ה' מהורה אשרי עם שככה לו מטה
עני מקל תפארה נ' ע'ה הגאון המפור' תהלתו בקהל רב נאמרה כבוד
הרב הגדול אב'ד ור'מ דק"ק פיורד' המעמירה מו'ה יוסף נ'יו לעד יאיר
עד כי מציון תצא תורה א"ן.

אחר דרישת שלום למר ולתורתו, באתי עם הלז לבקש ממעלתו
הגאון נ' על אורת אשה אחת השוקרת על דלתותי יום ויום ושמה ורומט
בת ליב שהית' אשת ליבלי רעדלסהיי' שנתגרשה זה לערך חמשה שנים
בבית דינו הרמה ועתה רצתה להנשא לאיש אחר במדינה הלזה. אך אני
עכבתי על ידה להיותה פה בחזקת אשת איש, ואין לה עדים שיעירו
שבפניה' נתגרשה. ואמנם יש בידה כתיבת יד מעלתו הגאון שמעיד
שבפניו נתגרשה. אך לבי בל עמי להתירה להנשא על זה להיות מעלתו
הגאון נר'ו אך עד אחד שמעיד על הנרושין, עם כי יחיד מומחה דינו
כשלשה אין זה כי אם . . . קיום שטרות שהוא מדרבנן לא כן בעדות
דאורייתא ואין דבר שבערוה פחות משנים. ואם הקלו חז"ל בעדי
. . . נה והכשירו עד אחד הטעם מבואר בפ' האשה שלו' אם משום
דהוא מלתא דעבידא לגלוי אם משום דהיא גופ'. . . דיקא ומינסבא,
אמנם לענין גירושין אין אומר ואין דברים בלתי היות לה שני עדים
המעיד' שבפניה'. נתגרשה כמבואר בא"ע סי' קנ"ב. ובהיות כן אף גם
שיה' לה שני עדים שיתנו עדותם בכתב על הגירושין איככה אוכל (להתיר)
הנישואין עפ' כתבם והעיקר אצלנו מפיהם ולא מפ' כתבם. אם לא
בעידי מיתה מצאנו ראינו היתר בא"ע סי' יז, וגם זה מסבה הנאמרה
שהקלו בעידי מיתה, משא"כ בעידי גירושין ובוודאי דינם כשאר עדות דלא
מהני מפ' כתבם, ואנו אין לנו להתיר נישואי אשה שהית' בחזקת א"א
וחזרת ואומרת שנתגרשה אם לא שיש בידה גוף הגט, או שיש לה עדים.

שמעידו' שבפניהם נתגרשה או שיש בידה מעשה ב'ד וחתימת ידי הב'ד
 ניכר' כמבואר בא"ע סוף סי' קנ"ב בשם הרשב"ץ, ועיין בשו"ת מהרי"ן
 לב ח"ב סי' א' ולפי דבריו צ"ע דהוא משהו דין מעשה ב'ד לגט גופא,
 ובש"ע סי' קנ"ב כ' הב'ד בפשיטות סעיף יו"ד בגט דאין צריך קיום, ובמעשה
 ב'ד כ' סעיף י"ב קיום וצ"ע, והנה באשה הנאמרה שאין לה עדים
 המעידים שבפניהם נתגרשה, לא אוכל להתיר הנישואין לא בא"
 משני דרכים. אם שימחול מעלתו הנאון נר"ו לשלוח גוף הגט לכאן או
 מעשה ב"ד, ולהיות שבוודאי בכאן (אנשים) המכירים חתימת
 ידי ב"ד דשם ותעמוד האשה הנאמרה באיסורה ימים רבים עד (שימצאו)
 . . . אנשים שיכירו חתימת ידי הב"ד והאשה הנאמרה רצתה למהר
 נישואי' ולגודל הפריצות . . . לגשת . . . הישראלי במדינה הלזה יש
 לחוש אם לא נתיר הנישואין תנשא באיסור. ע"כ עצתי הנכונה שימחול
 מעלתו (. הנאון נר"ו) לשלוח לכאן גוף הגט ע"י מוקדם ואם יש דרך
 אחר יותר קרוב להתיר נישואין הנ"ל יורני ויאמר לי.

עוד מצאתי עצמי מחויב להטריח כ' הנאון נר"ו בדבר מצוה. להיות
 פה נמצא איש א" עני ורש בשמו גדלי' בר" ליב ממיינעק סמוך
 לבערקונשטט אשר נשא שם אשה ומדי היות עמה איזה שני' הוכרח
 לעזוב את ביתו לסבות חובת או זולת' מההכרח. והניח לה כל אשר לו
 וברח למדינה הלזה והאיש הנאמר כבר (הסכי') לשלוח כתבי' מכתבי'
 שונים ודבר על לב אשתו קשות ורכות למען תחזור אחריו למדינה הלזה
 והיא ממאנת ואוטמת אזני' משמוע. האשה בשמה רעכלה כעת היא בבית
 הק" פו"ה כמו"ה מאיר ברלין. וכאשר לא נוכל לכופ אותה שתחזור אחר
 בעלה למדינת הים אולי נוכל לפתותה לקבל גט מיד בעלה, ובפרט לפי
 דברי בעלה נפשה חפצה יותר לקבל הגט מלחזור אחריו לכאן. בכן
 ראוי לפתותה בקבלת הגט כי מלבד שהיא זקנה והוא איש נער בשני' מה
 לה לשבת שם ענוגה וגלמודה, ובעלה שרוי בלא אשה במדינה הלזה אשר
 המכשלות בה רבו כמו רבו והמכשלה הזאת תחת ידינו ע"כ בקשתי
 שלוחה למעלתו הנאון נר"ו לקרא לה ולדבר על לבה לקבל הגט. וכבר
 התרצה עצמו בעלה הנ"ל לשלם כל הוצאות שיעלו מכיסו הן לעשות שליח
 להולכה והן לשלם זולתי מההוצאות שיעלו במקומו ומקומה ועל שניהם
 אומר שאצפה תשובתו מ' הנאון נ"י ע"מ, ואני על משמרתי אעמודה
 ואתיצבה בבוא אלי דבריו אענדם עטרות לי לעשות ככל אשר יצוה עלי
 חסדו א"ד הנאמן בבריתו והשלם בחבתו דגלו עלי אהבה וכל הימי' ירבה.
 הטרוד על התורה ועבודה אפי' ארץ אשתחזה ואנוי קידה הק

אחר כלות האגרת מצאתי תשובה לרדב"ז ח"א סי' קס"ח הדומה לנדון דדן ורוצה להתיר עדותן מפי הכתב. עם כל זה לבי רחוק ממני להתירה ע"פ עדות מפי הכתב כי בעל שו"ת לא פסקו למעלה כי יש לו סניף אחרי שם להתיר. ובפרט בנדון דדן אין לנו כי אם עד א" מפי הכתב מה שאין דעת בעולם להתיר עליו. להרב אבד דק"ק פיורדא מהו' יוסף נ"י י"ט אדר תקלא.

Letter XIV.

ב"ה לונדן כ"ג שבט תקל"ט לפ"ק.

כשאל בשתי . . . בתורה וגדולה, יחזקוהו ד" מעלה מעלה, וירבה גבולו בתלמידים לשם ולתהלה ה'ה אהו' י'נ הרב הגאון הנדול המפורסם בגולה נ"י עה"י פה"ח כבוד מהו' שאול נ"י אב"ד ור"מ דק"ק המהוללה אמ"ש יע"א.

הנה ימים אחדים מהעדר סבה, נפסק בינינו דבור של חבה, כעת נתעוררתי לרצות לפני כת"ר הגאון נר"ו מה שעלה על רעיוני ע"י מעשה שבא לידי בסידור גט ע"י שליח ונא (יטיב?) לפנות קצת מטרדותיו ולהשיבני מעלו' דעתו דעת תורה ודעת נוטה. להלכה ולמעשה והוא, בנחלת שבעה בנוסח ההרשאה לשליח הבעל ע"ש אות ט' וצל"ע דברי הנ"ש דבנוסח הש"ע סי' קמ"א סעיף למ"ד מסיים: ותיכף שיגיע גט זה ביד אשתי הנזכרת או ביד שלוחה מידך וכו' תהא מגורשת ממני ומותרת לכל אדם. נמצא ע"כ פי' שלוחה הוא שליח קבלה דאל"כ אלא פירושו שליח הבאה שעושה האשה להוליך לה גט מבעל א"כ איך כתב שתיכף שיגיע הגט ליד שלוחה תהא מגורשת ממני וכו' אע"כ פירושו ש"ק. ומ"ש הנ"ש שגם הב"י סובר שאין אנו מגרשי' בשליח קבלה לא מצאתי בש"ע של ב"י סי' קמ"א רק הרמ"א הגי' כך סכ"ט = ואם הוכחת הנ"ש מדלא הביא בב"י נוסח שליח קבלה שהביא הטור שם הוא דקדוק קלוש. בכך לדעתי הדבר ברור דלא כנ"ש והפי' בנוסח הש"ע הוא שליח קבלה ולכן השמיטוהו האחרונים בסדר הניטין כיון דאין אנו נוהגים לגרש ע"י שליח קבלה ומ"מ נ"ל דאם רוצה לכתוב בנוסח הנ"ש ולשופרי דשטרא רשאי כיון דאין איסור לגרש ע"י ש"ק אם יש עדות ברורה המקיימים חתימת הדיוני' וכמ"ש הב"ח והט"ז בס"י קמ"א ס"ק כ"ב ע"ש ובאחרונים שהביאם, אמנם עלה על דעתי אם רוצה לכתוב נוסח הרשאה של נ"ש ביד שלוחה וכו' צריך הבעל ג"כ לאמרו לשליח כשממנה אותו בפני עדי' וכשמוסר לו

הגט. אבל לרכוב אתרי רכשי לנהוג המסדר כמו שכתוב לפניו בסדר גיטין בקצרה שאין הבעל אומר אותן הדברים ביד שלוחה וכו' בשעת מנוי השליח ומסירת הגט לידו ואח"כ לכתוב ההרשאה ביד שלוחה וכו' כנוסח הג"ש אינו נכון לכאורה דעדי ההרשאה כותבין וחותמין מה שלא שמעו מבעל אך אפשר לומר דאין קפידא בזה כיון דהפוסקי' ראשוני' ואחרוני' גם הג"ש גופי' באות יוד וי' לא הזכירו בדבריהם רק האין וכיצד ההרשאה נכתבת, ולא הזכירו בדבריהם האין וכיצד יאמר הבעל, גם הזכירו הפוסקים שכ"א כותב כפי צחות לשונו ולא הזכירו שהסופר עכ"פ צריך לכתוב דברי' שאומר הבעל כהווייתן בשעת מנוי ומסירה, אלא דאין קפידא בזה שהסופר לא ישנה ויוסיף על דברי הבעל, וגדולה מזה מצאתי בטורי זהב סי' קמ"א ס"ק י' לחלוק על מהר"ם מינץ ע"ש באורך וסיים ותו ודאי ט"ס בהרשאה הק' חסרון דפרך כפי כמו שמצינו בשטרי חוב דאמרינן אחריות ט"ס מטעם דלא שדי אינש זחי בכדי. וה"נ כאן בוודאי לא שלחו בענין שלא יהי' גט אלא סמך שיכתבו כל לשון הצריך להרשאה כמו בכל יפוי של שט"ח שאין המלוה מזכיר בפירושו כל הלשונות השייכי' אלא סמך שהסופר יכתוב כל היפויין וכו' עכ"ל ט"ז ע"ש, הרי לדברי הט"ז דין הרשאה כשאר שטרות, ובוודאי לכתחילה יאמר הבעל בשעת מנוי ומסירה כלשון הנהוג לכתוב בהרשאה, אבל אם לא אמר הבעל ממש כלשון שנוהגי' עכשיו בנוסח ההרשאה אפשר לומר דאע"פכ' יכולין לכתוב נוסח ההרשאה כפי הנהוג דהבעל כשעשהו שליח ומוסר הגט לידו אע"פ שאינו מזכיר כל הלשונות סומך שהסופר יכתוב כל היפויין הנהוגי' כמו בש"ח וכמ"ש הט"ז, ועדיין לבי נקפי ובפרט בדבר שעיקור השליחות תלוי בו כמו לעשות שליח אפי"ן לא יחלה ולא יאנס, או לעשות האשה שליח לקבל מיד שלוחו אפשר הבעל צריך לאומרו בפ' בשעת מנוי ומסירה ובאמת בש"ע סי' קמ"א סעיף למד וע"ש בבאר הגולה ובס' קנ"ד נוסח ההרשאה ונוסח דברי הבעל בשעת מנוי ומסירה שווי' בלי תוספת וגרעון וכן בסדר הגיטין בקצרה אמנם לפי שכל מסדרי גיטין הז' מסדרי' כמו שהוא לפנינו בסדר גיטין בקצרה ונוסח הרשאה כותבי' בקצת מקומות בנוסח הג"ש לזאת באתי למדה זו להיות נבון בדבר. ואנכי באתי לעורר ולתמו' שבכל ספרי הדפוס שראיתי סדר הגט בקצרה לא הרגישו בט"ס וחסרון הניכר בסדר הגט שני אות מ"ב קודם ותיכף וכו' חסר ובכל מקום שתמצאנה אתה או שלוחך או שליח שלוחך אפי' עד מאה שלוחי' ואפי' בלא אונס. ושם באות ס"ה הלשון כתקנו. ומזה

הקשתי על השאר שלא להכניס עצמי לדבר שאינו מצוי ומתוקן כל צרכו ליתן גט על תנאי ומקרב פוחז אחד הלך למדינת הים ורצה לגרש אשתו ע"י תנאי אע"פ שהי' קצת חשש עיגון ובסדר גיטין בקצרה כ' שאם אינו רוצה לגרש סתם ויש חשש עיגון יש לגרש ע"י תנאי לא רציתי להזדקק לזה מחמת חומר הנשיא ורביי הדעות בענין התנאי שאינם מבוארים כל צרכן, ובפרט כאן שלא יכולתי לכוף דלימטי' עלי רק שיבוא מכשורא, ולא רציתי עשות כ"א כפשטי' דהג"ה רמ"א סי' קמ"ה ס"ט בנט ש"מ ע"י משכנות וערבנות וכמו שראיתי נוהגין בק"ק פפ"דמ וגם החכם דק"ק ספרדים הסכים עמי, ונפשי אותה לדעת כיצד נוהגין שמה קהלת כ" יע"א ומדי דברי ראיתי לכתוב דבר תמוה בעיני שראיתי בדיני גט על תנאי בסג"ר סי' רל"ג ורל"ד ובס"ג שני סי' מ"ה מ"ו ובס"ג שלישי סי' מ"ח בכולן כתב אחר שאמר הרי זה ניטך וכו' יסיים ויאמר התנאי ע"ש וצל"ע טובי' שסמכו בזה על הרמב"ם והניחו כל האחרונים שהביא הב"ש בסי' ל"ח סק"ב הלא המה הראב"ד והרשב"א והרן והטור והרמ"ך ע"ש ובתי"ט סוף פ"ז דבבא מציעא, וממעם זה וכיוצא בו שאינו מזוקק הסדר וחששות כהנה לביטול ופיוס מנעתי את עצמי כנ"ל ומובטחני שדברי כל יהי' דומי' עליו כמרובי' וכמכ"ת הרמה והנשאה ישיב לי דבר על אופן, ואני כהנה וכהנה, אעמוד על משמרת כהונה, להיות זהיר וזריז בכל אשר אלי יפנה. הכ"ד אוהבו נאמנה בכל עת ועונה הק"

Letter XV.

ע"ב.

ב"ה י"ד אדר תקל"ט ל' להנאב"ד אמ"ש.
 ערבי' עלי דברי דודים מר"ח הג"ל שהגיעו לידי שלשום וצוף דבש מצאתי תחת לשוני ומילולו וכן חן לו ולאורייתא יישר כחו וחילו שאותב לפרוק (לפשר?) דברי הראשונים' כותבי סדר גיטין. ואני שונא לטעון. אעפ"כ האמת אהוב שעדיין לא הונח דעתי. כי מה שעלה על דעתי הגדולה בהשקפה ראשונה לומר כיון שאם אין התנאי בטל ומעשה קיים לא הקפידו כ"כ וכו' מלבד שהוא בעצמו ובכבודו מצא חששא ישנו עוד חששות רבות אם הוא כהן מחזיר גרושתו וכן אם קבלה קידושין מאחר וכהנה רבות. ומה שאחר העיון מיישב ומדמי לי' להא דתיקון שמואל מנט ש"מ

לאו והן ולא. במ"כ תורתו כי רב הוא אין הדמיון עולה יפה בעיני
 בשלמא לענין שצריך הן קודם ללאו דהטעם שאם יסיים בהן בגמר דבריו
 אדם נתפס ונמצא התנאי בטל ומעשה קיים. משה אם אומר לאו והן
 ולא דמסיים בלאו מהני. משא"כ הא דצריך תנאי קודם אפי' לאמירת
 המעשה הטעם דאם אמר המעשה קודם ולא אחר אמירת התנאי שאח"כ
 ומבטל לאמירת המעשה כמון שמצינו בתנאי ב"ג וב"ד שלא אמר משה
 תנו אם יעברו דא"כ לא הי' אמירת אם יעברו מבטל המתנה וכ"כ רש"י
 ותוס' בפ"ה האומר והרין והראב"ד הביאם הבי' סי' ל"ח א"כ כיון שכבר
 אמר המעשה קודם התנאי מה מהני אם יאמר אח"כ התנאי כב"ג וב"ד
 כתבנו בתנאי קודם למעשה סוף סוף אינו יכול לבטל אמירת המעשה
 שבתחילה אע"פ שכל הדברות האמרות קודם לנתינת הנט לידה לא מהני
 לפוסקי' הנ"ל דסברי דאמירת המעשה הוא כעשייתו. ומה שרום כ"ח
 הגאון רצה לתקן בג' תיבות על תנאי זה שבס"ג מהר"י מינץ ועל מנת
 שבס"ג שלפנינו לא ירדתי לסוף דעתו הרחבה כיון שפ"א כבר אמר
 המעשה אין לו תיקון אח"כ באמירת תנאי ב"ג וב"ד בתנאי קודם למעשה
 וכמש"ל ואני לא באתי לקפחו בהלכה אלא להשתעשע באמרוי החביבים
 עלי למאוד וראוי' למי שאמרם וע"ד גט על תנאי הבעל כבר הלך לדרכו
 אפס ודבר אמת בלבו כתיב אני אומר בטח מהטעמי' שבכתבי הקדום
 לכשתבוא עוד כזה לידי לא אטול עטרה לעצמי להודקק לדבר שאינו מצוי
 ולא ראיתי מעשה מרבתי וחבירי. וגם בלבוש כתב בפשיטות דהאידינא
 אין נותנין שום גט על תנאי ומי שלבו שלם בדבר יעשו ותו לא
 מדי ומעין הפתיחה והי' החתימה לתת לו. הן וחסד שנתן על דברי עיונו
 ודעתו הרמה וכמוהו כמוני תמיד לבי לתורתו הומה. והי' יסכי' על
 ידינו לתת חלקינו בתורתו התמימה כד' הקשור בעבותות אהבת דוד
 הק'

באדר הסמוך לניסן. לעולם יהי' חוסן. להמוכתר בנימוסין שלשלת
 היוחסן ה'ה כבוד אהובי ידידי וחביבי הרב הגאון הגדול המפורסם סי'
 ע"ה פה"ח אב"ד ור"מ כ' מהור"ר שאל נר"ו.

אחר הכתיבה והחתימה נתמלא ביתי אורה שמצאתי בספר משנה
 למלך בפ"ו מהלכות אישות כל הפלפול והוויכוח שבינינו דבר אחד ממנו
 לא נעדר, ונתתי הודאה להשב"ה ובש"הג שזכינו לכוין לדעת הגדולים
 ושל' ומצאתי און לי בשו"ת שבות יעקב חלק אה"ע סי' קט"ו בשם
 הגאון מהו" נפתלי כ"ץ זצ"ל שהי' אב"ד בפ"פ לא רצה להכריע למעשה

בא" שהרחיק נדוד לפי שלא ראה מעשה מרבותיו שסדרו גט ע"פ צוואת הבעל שהרחיק נדוד וגם בית חמיו הנאוני' ז"ל לא רצו להכריע ובפרט בגט על תנאי שנם

XVI.

שער הספר" לשון זהב" אשר נמצא בין איזה אנרות בעקר הספ' אדלער. לה' הארץ ומלואה משה בלא"א הדיין מהו' טעבלי שיף כ"ץ שליט"א פ"פ דמיין (למטה מזה): זה הספר שיין לא"א הרב המפו" אב"ד ור"מ נ"י עה"י פה"ח מהו' טעבלי שיף כ"ץ נר"ו. נאם הכותב בנו הק" משה כ"ץ שיף.

¹⁶⁷אנא אורך ה" אלרי מלך מלא רחמים שזכתי להעתיק הספר הזה ולגמרו בכי טוב כ"ח שבט ונתת לי דעת להוסיף עוד נופך משלי מה שחדשתי בתורתך נא זכור לי זכות התורה וזכות המחבר הזה שאזכה לקיים ולמדתם את בניכם לדבר במ רבנין וחתני דרבנין.

זה הספר בא לידי להעתיקו ולהביאו לידי דפוס בע"ה ביום ש"ק ל"ו למ"בי שנת תק"פ לפ"ק ונא ה" אלקי זכור נא לי זכות התורה וזכות אבותי וזכות בעל המחבר ספר הזה שאזכה ללמד הספר הזה ושאר ספרים ולגדל בני לתורה ויקיים בי ואני זאת בריתי וכו' אמן כן יאמר האל.

(ואחר איזה דפים רפים נמצא כזה:)

בעזה"י ב"ה ובשעה"ג: 'לשון זהב'.

חדושים שאעלה איה במצודתי אכתוב על הלוח חרות. למשמרת לדורות. ואתפלל ליוצר המאורת. שלא יהי' בכל הרברים שאחדש בס"ד האמת נעדרת. כלו תפלות.

דוד הק" טעבלי כ"ץ שיף.

Letter XVII.

שתי אנרות מהנ' ר'ישעי' ברלין להנ' ר' טעבלי.

I. ע"א

בע"ד יו' ב" ק"ו תמוז תקמ"ה ל' ברעסלוי.

אל החריף ומקשה כר'ז וכרבה בר" מתנה מסיק ומתון שיין עייל וענותן. אב בית דין נחית לעומקא כר" נתן [בב"ק נ"ג. מתוך דברי

כנראה זה נכתב ע"י ר' גבריאלי אדלער ז"ל הרב דק"ק מיירינגען ¹⁶⁷ מ"ול הספר לשון זהב.

רש"י שהתחיל דבורו ר"נ נתן אב בית דין במס' הוריות בסופה עכ"ל מוכח שהי' גרסתו כך בגמר' ולא כדאי' לפנינו ר"נ דיינא הוא ונחות לעומק' דדינא ולכאור' מסתבר' כנר' רש"י דלני' שלפננו יש לדקדק קצת אמו משום דדיין הוא תלי' בהכרח דנחית לעומק' והלא מצינו יבמות ק"ו. כתובות כ"א. בב"ב קל"ח: דחיישין לבר"ט.^{167a} אבל לגרס' רש"י יתכן למאוד ע"פ דאמרינן נדה י"ז: רבי ריש מתיבת' ושכיחי רבנן קמי' ומחדרי שמעתתה' איברי בב"מ קי"ז: חזינן מתוך דברי רש"י דלאו להכי נתכוון, שהרי שם כתב רש"י בהתחלת דבורו דדיין הוא כדאמרינן בהוריו' בפרק בתרא עכ"ל הרי שהי' גרסתו כדאי' לפנינו אולם לא ידענו מה בעי רש"י בזה שכתב כדאמרי' בהוריו' וכו' לעדות הוא צריך הלא הרבה דייני בישראל שכיחי בשלמא לגרסת אב"ד דלאו כולי עלמי זוכין איצטריך קצת דאי' ממקום אחר, אבל לשיהי' דיינא בעלמא בגלוי מלת' מהכא סגי' נדע שהרי בב"ק ל"ט. דאיתמר עלי' דר"י בר"ח דיינא הוא וכו' (וגם רש"י לא הביא שום אות ומופת ממקו' אחר לראי') [[מרביין לתלמידים תמידים כהלכתן, עוסק בתורה לשמה למען עשותן, ה"ה ש"ב הרב הגאון הגדול מאהבי כדוד ויונתן, החריף ובקי עצה ותושי' ממנו נהני' ויאותן. ר"מ ואב"ד נר"ו יאיר עד עולם קנו בסלע ויהי מושבו איתן, בימיו ובימינו ירושלם וציון על מכונם נזכה לראותן.

מה נכבד היום ביו' אישר השיג' ידי מפעלי ידיו הרמה תעלונה כליותי בשמחת הלב בראותי שלוות צדיקי' דאכלי תרי עלמי' ושמחתי עוד במאמרי פיו באוריית' דילי' דולה ומשקה לרוות צמאון במי' מתוקי' היוצאי' מפי כהן גדול. (א) וזה יצא ראשונה בסוגי' דפסחי'ו: עלצו רעיוני כי כוונתי לדעת גדול ב"ה וכבר רשומה אתי בחיבורי תקוני כלי שרת ונראה דכך צריך להיות' שהרי משה עומד בפסח ראשון וטוהר על פסח שני שנאמר וידבר משה אל בני ישראל לעשות הפסח (בפסוק ד") וכתב ויהי' אנשים אשר היו וכו' ועולה הכל הטיב להמעין בפסוקי' ואשר השיב מעלת ש"ב הגאון החריף נר"י בענינ' דחנוכה בחריפתו ובקיאתו, מי יתן הייתי אוכל (יכול) להעתיק את כל מה שכתבתי באריכות בקונטרס מיוחד לזה. אז ראה ויספרה גם חקר' כי גם במ"ש מהרש"א במה שגזרו על עכו"ם שיהי' כזבי' וכו' הצבתי יד שאינם מוכרחים. והדברים ארוכים ונמשכי' ואינם כעת ענין להם. (ב) ומ"ש מר בענין התורה חסה וכו' דתלי' במחלוקת' שנויי' דלמ"ד צער ב"ח דאוריית' אפשר אין הטעם

ר"ת לבית דין טועין ^{167a}

שהתורה חסה על מִשְׁי אלא משום צער ב"ח וכו' דבר שכלי הוא אף כי דחוק קצת דר' אלעזר שהוא אמוראי, במנחות ע"ו: יחלוק על רבנן ור"ש דאמרו בב"מ ומדבריהם נכרע דצב"ח דאוריית' וס"ל לר' אלעזר דר' יוסי הגלילי יחידאת, ובדבר אשר הער' מעלתו להמציא ילפות' מן התור' דמצינו צב"ח שאסור' והי' מעמו כמעט המ' שכתב המור' נבוכי' בח"ג רמז ממה שאמר המלאך לבלעם על מה הכית את אתונך וגו' (וקצת בעי חקיר' מה'ת יתחייבו ב"ג על זה והיכי רמיז' דבר זה בכלל שבע מצות שלהם הנה הראה מעלתו בקיאתו כי לא ידע מ"נ הוא, לא זה ה"א דצב"ח אתי' מקרא ורחמי' על כל מעשיו וכתבאר ברבי בב"מ ד"פה. וכעובד' דר' בן לוי בברכו' ז'. לאו אורח ארעא למעבד הכי ורחמי' על כל מעשיו כתיב וכתוב גם וכו' [ומצוה ליתן טעם על שנוי גדולה דבע"ז ז': וכן בסנה' ק"ה: לית' הכי אלא רק דכתיב גם וכו'] וסני' דסנה' דאת' לידן דאמר שם ק"ה. ומ"ד בא על אתונו כתיב הכא כרע שכב וכתיב התם וכו' וכתבתי בתיקוני כלי שרת הרוא' בפסוק בפ' בלק ק"ז פ"ט יראה דכרע שכב ג' בברכה לישראל הוא דנאמרה ומה'ט בקשו לקבוע בפ' ק"ש כדאית' ברכות יב". ואין להך כרע שכב ענין לבלעם כלל. גם פרש'י בגמ' על זה צריך מובן. ואין כאן מקום להאריך].

ועל יתר הדברים אשר ערכתי על גבי מזבח קדשו והסכי' מר על ידי ששתי כעל כל הון על שמצאו דברי הן בעיניו עין רואה ואוון שומע' והיא תהילתי.

ועתה זו תורה דילי' אשר האציל מכבודו הרמה עלי' כל חיך שטועמו אומר לי לי בהדין אכסני' טבא דאמר כל מה שטרח בה'ב לא טרח אלא בשבילי. (ג) בדברי קדשו בסוני' דזבחי' ה'. העלה מרגנית' ולבסוף תמה על הר' חיים שהביאו תוס' הן כביר מצאו ידו. ומה כתי' להביא נפשי בסודו בזה לפום חומר הנשוא אמרתי אולי יערב לפניו לקיים את דברי הר' חיים שלא בא הרר'ח לקיי' הגרס' אלא רק להשיג אפרש'י שכתב ד"ה שכן טעוני' נסכי' ולא גרסי' סמיכ' דאשם נמי טעון סמיכה ע"כ על זה בא הרר'ח כמשיג דלא מהאי טעמא דרש'י ההכרח למחוק שהרי שפיר נוכל לומר דזקוק סמיכה משום אשם מצורע. (ד) והדבר אשר יקשה ממנו שם עלה ט". בתוס' ד"ה דלא לבעי נסכי' וכו', יאמנו דברי גם לדידי הוי קשה שני דיבורי תוס' הללו אשר העלה ואשר הביא מעלתו ש'ב הנאון נר', ופלפלנו בחכמה ולא עלתה בידן די השב.

דף י ע"ב.

וכבר כתבתי על גליון הש"ס דפ"פ דמיין אשר לפני במשנה דזבתי
פ"ט. השלמי' קודמין מפני שהן טעונין מתן ארבע וכו' נ"ב וסמיכה כצ"ל
וכן איתא במשנה במשניות ובפי' הר"ב ותו'ים שם, אכן בתמורה דף י"ז:
יראיתי לשלוח יד להניח דצ"ל מתן ארבע' משום דגם במשנה דבמשניות
לא נמצא, עכ"פ שבעה נפשי בשובע שמחות, אחרי ראי עיניו כיוני' על
אפיקי מים על כל פקוחות. (ה) עוד חשף זרוע קדשו לכתוב על קושי'
קול רמ"ז מזבתי ע"ה: דאין כאן קושי' עפמ"ש תו' גיטין עו. וכו' וכן
בתו' דיבמות ק"ד. ד"ה א"ר יוחנן וכו' ומן תו' הללו הביא בס' תחלת
חכמה בזה"ל לפעמי' יכול לתרין תירין אחר יותר מרווח אלא שמה
שתירין עתה צריך לתרין איכ' שעיר נשיא לכך הכא בובחים אע"ג דמצי
לתרין איכי שעירי ר"ה ורגלי' משני נמי איכא שעיר נשיא, כ"ג נכון. והו'
תורף דברי מעלתו ש"ב ההג" גר' ואני אמרתי להציל במקו' שיש מצילין
דמהכרח לומר בתירוצו של הנאון קול רמז ע"פ התו' שכתב שם, דאי לאו
הכי מקשה שפיר, דהנה לא לבר דעפמ"ש תו' ביבמות ק"ד. אין סתירה
אדרבה אפי' ראי' יש ממ"ש בתירוצם השני' אי נמי כיון שיש לחוש וכו'
הרי דלא ניחא להו לומר משו' דהאי שינויא משני בכמה דוכתי וכו' וא"כ
שאלת הקול רמ"ז להך תירוצא שניי' שכתבו תו'. גם מתו' גיטין ע"ז.
אין ראי' דמאחר דאינהו כתבי סוגי' כזו היכא שנם השינוי שתירין הש"ס
הוא מרווח וטוב אז אמרי' הך סוגי' הואיל וצריך לתרין כה"ג במקום אחר
הילכך משני לי' נמי הכא הכי. משא"כ נדון שדן עליה הקול רמז והקדים
לצאת בתחילת דבריו בזה"ל הא קשיא דכתבו שעיר נשיא שהוא תלוי בחטא
ושמא לא יבוא לעולם וכו' ועל היסוד הזה תמה הקול רמז גם אנמר' דמשני
שעיר נשיא והיינו דרך רחוקה ואפשר שלא יבא לעולם, כל מדה נכונה
דעדיפה ה"ל לתרין בדבר החוץ ורגיל מידי חודש בחדשו ושעירי הרגלים.
(ו) ובגליון המחזור בקדושת מוסף לוי' א" של ר"ה בהמפרש שם ד"ה הן
מוספי חדש עשתי עשרה וכו' וז" כבשים הרי י'א ובשביל שהוא ר"ח
בצ"ל כלומר דלעיל דאמר שי מוספי עשרה היינו מוספי ראש השנה
שהי' פר אחד איל אחד ז' כבשים ושעיר אחד ועולה מספרם אחד עשר
ומזה הוכיחו תו' בשם ר"ת נגד רבינו משולם ע" ר"ה ח: ד"ה שהחדש
וכו' וז"ש התו' בשם התוספת' דריש שבועו' שלשו' שעירים מקריבים
ישראל בכל שנה וכו' כתבתי בחיקוני כלי שרת דצ"ל שלשים ושתיים, גם
מ"ש תו' ביצה ט"ו. ד"ה איוהו וכו' בשם התוספת' ל"ו שעירים וכו'

טעות וצ"ל ל"ב שעירים כי כך בצדק יש (בתוספת?) בחשבון י"ב שעירים
 ל"ב חדשי השנה ז' בפסח ושמונה בחג ב' ביום הכפורי' אחד בר"ה
 ושנים בעצרת אחד בגלל לחם הפנים (כתבתי בחיבורי תנא תוספאה דצ"ל
 אחד בגלל שתי הלחם) ואחד בגלל היום] והילכך שפיר מקשה הק"ר ומשני
 היטב ע"פ הת"כ נכון. וגם אם נניח זה ליסוד מוסד דהיכא דהוכרח
 לתרץ כה'ג במקו' משני גם הכא הכי, אכתי יש לחלק בין הנשאי' שהרי
 אפי' בתמור' לא משני אלא בתחלת הסוגי' דאיכ' שעיר נשיא אבל
 למסקנא של אי בעית אימ' ומוכרח הוא מדלא קתני כל הקרבנות אלא יש
 בקרבנות קתני כוונתו דווקא' אשלמים אי בעי נקבה מייתי ואי בעי זכר מייתי,
 שוב אא"צ כלל לתירוץ של הת"כ שעיר נשיא ובהצטרפות כל האמורים
 הניתן למעלה ומתובתי' דמר יצא בדימוס, הנאון בעל קול הרמז, ברם לא
 אכחד מה שהק"ר לפני בתחילת חיבורי יש סדר למשנה אמרתי ליתן עין
 עיוני בכל דיבור ודיבור על מ'ש ויסד בקול רמו. (ו) ומצאתי במשנה א'
 דברכות כתב הק"ר ד"ה ליום אחד כו' וכ"ש הנאכלים לשני ימים ולילה
 אחד דגורו בהו דאריך זמניהו ע"כ חליל' ששגג הנאון בכוונת הנאכלים
 לשני ימים ולילה אחד שאותה לילה הוי אחר שני ימים והי' מכוון דכ"ש
 בהא דאריך זמניהו דגורו שלא לאכול אלא עד חצות, הם כי לא להזכיר
 שהרי אפילו לתינוקו' שב"ד יודעי' כי הלילה בין שני הימי' היא אע"כ
 דכוונת הק"ר דעבדו הרחקה

דף ב' ע"א.

בס"ד.

שלא לאכלו אלא עד חצי היום, מיהו גם אם לזה נתכוון מ"מ במחילה
 מכבוד עצמותיו כתב נגד האמת שהרי כבר כתבו תוס' בזבחי' נ"ז: ד"ה
 להרחיק לנאכלין לשני ימי' ולילה א' לא עשו חכמי' הרחק' עד חצות
 דניכר הוא מתי יהי' שקיעת החמה וכו'. (ח) עוד זרועו נטוי' בשפתי
 צדיק ידעון רצון להשיב על קושי' המ'ל פ"א מהל' שבת דלמאי איצטריך
 תקריב אפי' בשבת וכו' וע"ז כתב מר ש"ב ההג' ליישב דאיצטריך
 בשביל ראשו של תמיד שאינו בכלל הפשט וניתוח וקרב עם עורו כמ'ש
 רש"י בזבחי' פ"ה: יהי' נא לרצון לפניו מ"ש בזה בס"ד ודאי ברור
 שראשו של תמיד אינו בהפשט כמבואר בתמיד פ"ד מ"ב הגיע לחזה חתך
 לפי המבואר בנויר מ"א. וכן בשאר דוכתי וביתר ביאור בנויר נ"ה. ומי
 כתיב קרא הכי והאמר ר"ל כל מקום שאתה מוצא עשה ול"ת אם אתה

יכול לקיי' שניהם מוטב ויע"ש בפיר"ש שי המיב דלא יתיר התורה לעשות מצוה דרך איסור אם אפשר לקיימו העשה בדרכי ההיתר יע"ש והשת' לב"ש (לב"ש?) בראשו של עולה דלא מצינו הראש שוב בכלל ההפשטה. ומעתה ודאי עולת תמיד בשבת יש להפשיט גם את הראש כדי לקיים מצות מליחה בהיתר ובהפשטה זו ליכא שום חילול שבת כמו במילה בשבת קל"ג: דכל זמן שהוא עוסק במילה חוזר בין על ציצ' המעכבין ובין שאינן מעכבין ולא מבעי' לחכמי' שם דאף שכבר פירש חוזר אפי' למה שאינו מעכב מכ"ש שרשאי להפשיט מתמיד אע"ג שכבר הותו. אלא אפי' לר"י בנו של ר"י ב"ב דס"ל פירש אינו חוזר מ"מ כדי למנוע איסור דאוריית' דהיינו עיבוד העור במליחה ברור דעדיף' שלא לחתוך הראש אלא בשעה שהוא מתחיל לפשוט מן הרגלים (כרא' בתמיד פ"ד מ"ב) יהי' מפשיט את כולו וזה שרי שהרי לא פירש ולשיטת רבב"ח אר"י מותר לגמרי כמו במילה כל זמן שהוא עוסק אפי' על ציצ' שאינן מעכבין כלל ומעתה כל מדה נכונה בקרבן תמיד שהפשיטו דוחה שבת שמפשיט את כולו וליכ' תו שום איסור במליחת הראש ולפיכך התהלך המ'ל בדרך רחבה דאיצטריך תקריב לשעלתה ע"ג המזבח ונפסלה בקודש וכו' וא"כ אי אפשר בענין כי אם למלח עם העור דכיון שכל הפשטה של אותו קרבן שנפסל אינו דוחה שבת א"כ כשיפשיט עובר ג"כ מדאוריית'. ולכן אחי' קר' דתקריב להתיר מליחת קרבן שנפסל עם עורה אע"ג שיש בה משום עיבוד, משא"כ בראשו של תמיד שעיקר ההפשט שלו דוח' שבת א"כ גם בראשו ודאי שרי ההפשט וכראמון, הגם ידעתי כי בדרך השני שכתב המ'ל בשם מהר"י בשעירי הרגלי' וכו' אינו סובר כן אבל ידע כי מבלעדי זאת יש לפקפק טוב' בדרך השני שכתב דאיצטריך קרא למשרי מליחה אם רצו לאוכלם בעורם מה"ת לומר דהתור' יתיר מלאכת עיבוד מפני אדם זה שבטלה דעתו ורוצה לאכול את העור מה שאין שארי ב"א אוכלי' (וכבר כתבתי לעיל מסוגי' דנויך נח. דאפי' בעדיף' מזו אין לומר הכי) ותו אם רוצה לאכול את העור א"כ הדרינן לקמיית' דגם עיבוד אין בו, שהרי אין עיבוד באוכלין אע"כ צא"ל אף שהוא אוכל את העור מ"מ בטלה דעתו, גם הראי' שהביא מת"כ דתני' התם רצו להפשיט מפשיטין רצו לאוכלם אוכלי' אותם ואת עורותיהם. אין ראי' החלטית דשפיר אפשר לומר דהתם בחול איירי ואיצטריך למשרי' דלא נימא דאין זה בכלל למשחה לגדולה. ולכן דרך הראשון נח לי, וכ"מ קצת מדברי המ'ל בעצמו בפ"א מה"ת תמידין דין ז' שכתב תי' הראשון שהשיב מהר"י הנ"ל

ומתעסק בה. הן כל אלה כתבתי כי אהבתי את אדוני האמת וסודותיו. אמנם בגוף הקושי איכ' למימר עוד שבשביל ראשו של תמיד לא איצטריך תקריב למולחו בעורו משום דקרבן תמיד צריך להיות דווקא בן שנתו ולעולא דאמר בחולין קנ"ב. דראש של עגל הך עורו כבשרו ממש היינו בן שנתו, כלומר דכל שנה ראשונה ראשו מקרי רך ועורו מראשו כבשרו ולפי אותה משנה דקתני והעור של ראש העגל הך מיקרי אכילה ממש לטומאה ולענין פיגול כדאי' בסוגי' דשם קב"ב: משום ר"ש יע"ש וכ"כ רש"י בפסחים מ"ו. ד"ה כולן וכו' מפני שהוא רך ודרכו לאכלו. וכ"כ תו' בפסחים פ"ד. ד"ה הא וכו' שבעור הראש של עגל הך יש לו טעם בשר

דף ב" ע"ב.

בס"ד.

והדרינן לכללא דאין עיבוד באוכלין דהא עור הראש של עגל בן שנתו סתמא לאכילה קיימ' דלהכי עורו כבשרו לענין טומאה ופיגול (רק כשהפשיט העור ומעבדו בידים או שהילך בו כדי עבודה חנא סיפ' דמתני' דלא מיקרי עור כבשר) לכך הוכרח לתרץ בשאר קרבנות ומשו' העור דעל כל גוף הקרבן איצטריך תקריב אפילו בשבת ולולא יראתי האריכות. (ט) הודעתי בזה מ"ש על אשר נשאלתי מהרב הגדול מהו' איצק פ"ב נרי' חתן בעל אחותי הגאון זכרון יוסף זצ"ל לשיטת ר"ג ור"ה במנחות ק"א. ד"ה אבל לקדירה דמצות מליחת הקרבן הי' כדי מליחה לצלי, וזה גם בעור ליכא משום עיבוד כדמוכח ביצה י"א. וכ"פ בטוש"ע א"ח סי' תצ"ט סעי' ג' ובמנ"א גם הרמב"ם פסק כהגאונים בפ"ה מהל' איסורי מזבח דין י"א דמלחו כדי מליחת צלי א"כ קשי' למאי דאיצטריך תקריב אפי' בשבת, והשבתי אליו בביאור כמה סוגיו' ודרכי הפוסקי' בענין אין עיבוד באוכלין ויהדתי בס"ד קונטרס על אלה דברי' הדברי'. (י) ובתוך הענין עיבוד כתבתי על מ"ש הרב המגיד בפ"ז מהל' מאכלות אסורות דין בזה"ל ומ"ש רבינו ומניחו במלחו כדי הילוך מיל ונראה שיש סמך לשיעור של רבינו ממ"ש גבי עיבוד העור וכמה כדי עיבודה כדי הילוך מיל וכו' ילפינן מהתם דמליחה היינו עיבוד וכו' נראה שהוא שיעור עיבוד כדי הילוך מיל יע"ש גם הלח"מ האריך לברר דברי' הה"מ, והבי' בי"ד סי' ס"ט הביא דברי' הה"מ יע"ש. והנה כל הנביאים הללו מתנבאים בסגנון אחד ממ"ש גבי עיבוד העור וכמה כדי הילוך מיל, ותמוה למאוד

D.

P

שהרי נתברר להדי' בפסחי' מ"ו. ובחולין קכ"ב: וכמה כדו עבודה כדו
הילוך ד' מילין וכ"כ הרמב"מ בפ"א מהל' אבות הטומאה דין ט', ואי
אפשר לומר שהל' להם גרס' אחרת שהרי הש"ס קחשיב ד' דברים לגבל
ולתהלה ולנ"י ולעבודה ובכל הני ד' דקחשיב נתבאר בכל הפוסקי' שהן
ארבעה מילין וכ"כ הרמב"ם בכל דינים הללו מענין לגבל בפ"ח מהל'
ביכורי' דין י"א ענין לתהלה בפ"ד מהל' תפלה דין ב' (רק דין נמילת ידי'
עד כה לא מצאתיו נזכר בהרמב"ם ובמחילה מכבוד בעל עין משפט
בחולין קכ"ב: שציון אבג"מ מ"י פ"ו מהל' ברכות העיר על מה שלא ראה
וידע. וכן בבאר הגולה בש"ע א"ח סי' קס"ג אהא דכתב המחבר בתחילת
סימן אם אין מים מצויי' וכ' ציין באר הגולה רמב"ם פ"ז מהל' ברכות,
גם אליו בקשתי סליחה שהעיר על מה דלית' דאית' ואדרב' המעיין בב'י
סי' קס"ג יראה וימצא דהרמב"ם מחיר בכל ענין, ומעתה צ"ע שלא זכרו
הרמב"ם) ודקדקתי עוד בר"שי נדה נ"ה. ד"ה שעבד וכ' והנה קצת
מתמיהות הללו נשמעו בית הרב הה"נאב"ד מפראנ אשר הגיד לו אורח
אחד משמי וכתב בתשובתו נודע ביהוד' ישוב לפי חומר הענין, אולם אין
מספיק לפמ"ש רש"י בעצמו בפסחי' מ"ו. ועד כדו נתחבטו כמה בעלי
תריסין בתמיה רבה הנ"ל שזכרתי, ואני בחבורי הפלאה שבכרכין שתברתי
בס"ד על הערוך אשר הניחו לי מקום להתנדר בו הארכתי בס"ד בערך
גבל בכמה ענפים המסתעפים מאילן גדול, ואין כאן מקום לקבל ארוך
(אריך). (יא) הראני ידו הגדולה שמשנתו סדורה לו בפיו וכל רז לא
אנים לי' והביא לדוגמ' מה שכתב בגליון דמאי' מ"ג פ"א ע"פ התוספת'
שהעתיקו הר"ש, יפה כותו ואשריו דנחית ודייק ואני אשחרהו יתן נא עין
עיונו על התוספת' ההיא שכולה מוקשה בענין הלזה של תוס' ביכורים
ועימוד ביכורים וצריך' תיקון והג"ה. והנה בתנא תוספאה שיחדתי בס"ד
על התוספתות הנהתי ומצאתי במקצה לכוון ע"פ שליחת יד וכעת אעמדה
ואשמעה קולו קול גדול היכן דעתו הרמה נוטה. (יב) עוד הראה לי
בקיאותו הרב אהא שכתב התוי"ט במעשר שני פ"ה מ"ב ולא נתתיו כו'
לא ידעתי ממאי מפיק וכתב מעלתו לראות בפ' הרמב"ן בחומש י"שר
חילו ארי' (לאורי'?) וכך כתובה לפני בגליון המשני' מאז אשר יסדתי
מיני תרגימא להעמיק עמקי תרגו' אונקלוס ותר"י והי' לי לעזר בהרב'
מקו' חיבור הרמב"ן אשר כנבור לרוץ תמיד לפרש עמוקו' וסודו' של
הת"א וד' הי' בעזרי להעמיד חיבור שלם היוצא לדינ' כשנחבר יחד הגמ'
ות"א. (יג) בדבר הפליאה שהער' מר ע"פ הרמב"ן בפ' תצא דאין עובר

בלא יבכר אלא דווקא בחיי הבכור, ולמה לא זכרהו אחד מהפוסקי' ומסיק מר' אולי הוא בכלל אין למידן מן ההלכו' ולא מן הגדות, הנה מצד שאוהב לפרוק דחיק מר' נפשי' אע"ג שאין זה מספיק אחרי דהרמב"ן נקט בלישני' יראה לי וכו' והיינו להלכה ולמעשה, ולבר מן דין. כבר פלפלתי בחכמה עם הה"ג מהרי"ח אב"ד מפראג וכן עם הה"ג מהר"ש אב"ד דק"ק אמ"ש ועלה בידן. דכל כמה דלא מצינו בש"ס דילן להיפך אז שפיר ומוכרחין ללמוד

דף 3 ע"א.

בס"ד.

וחייבין ללמוד דיני' אף מן האגרות, וכתבתי מ"ש החכם צבי סי' מ"ט על קושיי' מהר"ל מפראג מהאמור דעד ד' שנים לא מענישין בב"ד של מעלה יע"ש וכתב עליו הגאון ח"צ הנ"ל דדברי אנדה הם ואין משיבין מן האגדה, לא לבד שאין זה מדברי אנדה שהרי כתב הרמב"ם בפירושו למשנה בפ"ו דסנהדרין בסוף המשנה בזה"ל מפי השמועה למדו שהקב"ה לא יענש וכו' ואולי אם ראה ח"צ דברי הרמב"ם הללו שהחליט דבר זה כמו בכל פסקי הלכות שכתב עליהן מפי השמועה למדו, לא כתב הכי אלא גם בלא"ה חלילה לנו לדחות אפי' אות אחת גם מן האגרות ומחויבין אנו להעמידה על האמת שלא יהי' מוקשה ובכמה מקומות ילפינן מאגדה הלכת' ואחת מהנה אפרט מ"ש תו' ע"ז ל"ג: ד"ה כסא וכו' והביאו ראי' ממלשינת המן. והארכתי טוב' גם במ"ש בתשוב' שבות יעקב ח"ב סי' קמ"ט וגם במ"ש מאד' דודי זקני התו"ט ז"ל פ"ה דברכות מ"ד ד"ה ואם הבטחתו וכו' ואי אפשר לי לפורטם אפי' קצת ממקצת מכל מה שבארתי בס"ד בענין זה, ולולא דבריו של גדול ה"נ ש"ב ההג"ג אמרתי דלא כתב הרמב"ן אלא לענין עבירת הלאו שאינו עובר בלא יכול לברר רק כשהבכור קיים אכן עשה ודאי איכא וכן משמעות לשון הרמב"ן וכן דעת ר"י אבוהב המפרש ולהכי לא הזכירו הפוסקי' לדינ' משום דבין כך ובין כך עובר בעשה ואולי גם הרמב"ם השמיטו בעבור זה (דאין לוקה על לאו זה דאין בו מעשה כ"נ לפום ריהטא). (יר' בדברות האחרונות שכתב מר' להשיג על המ"ל בענין ישיבה בעזרה שהרי ודאי צא"ל דתני ושייר במשנה כמה דברי' כמו שזכרם מעלתו. ודאי נאמר בו כי טוב, ואין אתי זמן מסכים כעת, היות הבח' השלם ונכון כהר"נ ש' נחוצ' לדרכו ואין עלי' לאמר מה מעשיך, גם אור עיני נלאה זמן מה כאבו עיני, ובכן אחלה פני מעלת ש"ב

הה"נני יערב לפניו כתבי ולשוני המנומגמים קצת כי הלחץ והכאב זה וזה נרמו ואני בחפזי רב, אחלה שיחי לפניו יערב, ש"ב לטובתו השכם והערב בכל לב ונפש וקרב שחר וערב, הק" ישעי' בערלין בהגאון יחיד בדורו מהו'ל זצ"ל.

ושלום לכל שוכני דגלו ומשחרי אחריו וי"ח ש"י ותי' כה'ג מבב". לעורר קצת מהחדשות, בסוגי' דערכין י"א. השיר מעכב את המרבו וכו' מה כפרה ביום אף שירה ביום. הנה למה דקי'ל באין חולק דאין היקש למחצה צריך ביאור דאבתי למה איפליגו רבנן עלה דר"ט שהרי גם במעכב מצאנו למילף מהקישא וכיוצא בזו הקשו תו' בב'מ קי"ד. ד"ה ואידך וכו' ותירוצם דהתם אין לו שייכות הכא, ובהשקפה ראשונה לטוב רציתי לומר עפ"מ ש' תו' ד"ה השיר וכו' דהיינו ניסוך וא"כ למה דקי'ל בתמורה י"ד. מקרא דנסכי' אפי' בלילה והשת' דילפי' דשירה ביו' שוב אין לומר דמעכב אמנם גם זה אינו מספיק לפי מה דקי'ל לקמן בערכין י"ב. דנסכי' הבאי' בפ"ע אינם טעוני' שירה ואפי' כשמנסכי' ביום וא"כ השיר דמעכב הניסוך דקאמר ר"מ היינו בנסכי' הבאי' עם הובת, וא"כ הדרי קושי' לדוכתי' וכתבתי בס"ד אופן הנאמת. ויראתי לטרדו עד עת בא דברו.

עוד זאת אחדש והיא מצער וזכי נפשי להציע לפניו סוגי' זבחי' ק"ו: אתא לקמי' דרבא וכו' מה לנבלה שכן מטמא משרצים טמאין מה לשרצים טמאין שטמאין במשהו טומאתן בכעדרה אבל חלב בכזית וכו' וכמו כן נחשבה שהרי חלב אינו מטמא כלל כמבואר (בתור?) יעשה לכל מלאכה וכדאי' פסחי' ק"ג. ובסוגיין דהכא דטהור הוא לגמרי, ואין מפרשין לחכם כי ב"ו ו' יאריך ימיו ויאר עיניו בתוספת מאה ועשרים בכולהן על טהרת הקודש ושפע הצלחות ורב ברכות מלא אומר בנדיש . . .

Letter XVIII.

לכבוד ש"ב הרב הגאון המפורס' מהר"ט כ"ץ אב"ד בלונדון נר"י.
בס"ד יו' ד' ג" אדר תקמ"ז ל' ברעסלוי.

אל כבוד הרב אב"ד ור"מ מדברנא דאומתי' בוצינא דנהורא [לשון רש"י בכתובו' י"ה ד"ה בוצינא וכו' כדאמר' בב' בתר' שופרי' דה' אבהו מעין שופרי' דר' יוחנן וכו' דברי' הללו נעלמי' מאתי שהרי בבב" נח, ליתא אלא מעין שופרי' דיעקב אבינו והנה לשון רש"י בסנהדר"י דר. ד"ה

בוצינ' וכו' תקנתי דצ'ל מעין שופרי' דיעקב, ותיבת דר' יוחנן איתרמי
 בטעות הדפוס, אמנם ברש'י דהכא בכתוב' דסוי' דנפקי זיהרורי מינ' ^א
 כדמפרש החם, והנה לא לבד בב'ב ליחא אלא דבב"מ פ"ד. נתבאר
 להדי' טעמי' דלא קחשיב שופרי' דר' יוחנן אע"ג דנפקי זיהרורי מינ' ^א
 ולולא דמסתפינא ה"א דתלמיד א" כתב זה על צדו ונעתק אח"כ לפנים
 וכה"ג בקצת מהכרח לומר כזה באותו עמוד ד"ה טורמסין ברש'י שכתב
 לא איתפרש, ואח"כ נדפס עוד ברש'י ד"ה תורמסין כי ההוא דאמר בב"ר
 וכו' ואם כל אלה דברי רש'י הם פלא דמתחילה כתב דלא איתפרש
 (וכמ"ש ג"כ בסנהדר' י"ד. וסוי' בהא דלא איתפרש), ובתוך כדי
 דיבורו הזכיר כי לא פורש, ותו שני דיבורי' בדיבור אחד יאמר ולמה זה
 ההפסקות משמשות, ואם כה נאמר בדוחק דחסר ברש'י תיבות ויש
 מפרש' כי ההיא דאמרינ' בב"ר וכו' אך גם כזה אינו מעלה ארוכה דא"כ
 למה כתב רש'י מתחילה לא איתפרש ולמה לא ניחא לי' בהך דיש
 מפרש' [ש"ב הרב הגאון הגדול המפורס' עוסק בתורה תדירא בקי במקרא
 ובמשנה ובגמרא בנן של קדושי' [בפסחי' ק"ד. לפי מה שכתב הרשב"ם
 ד"ה ר' מנחם בר' סימאי וכו' על כרח' דלא הי' בגרסתו מה דאי'
 לפנינו שם בסוגי', אמאי קרי לי' וכו' אכן מדברי תוס' ד"ה דלא מסתכל
 וכו' מוכח בגרסא שלפנינו ובתוס' שבת קמ"ט. ד"ה ודאקני וכו' אבל
 מטבע מותר כדמשמע מבני של קדושי' וכו' ציין המרש' ע"ז דף נ"ג ומן
 המוקדם עדיפא הי' להרש'י פסחי' ק"ד. ודאתן עלה לכאורה סותר דברי
 תוס' דשבת דהוכיחו דשל מ' (מטבע) מותר (וכ"כ הראש לדינא) ברם לפמ"ש
 תוס' בע"ז נ" ד"ה ה'ג דתירצו דבדבר שהוא רגיל לראות בה תדיר לא
 שייך הפנאה יע"ש, שוב לא מוכח מידי דשל מ' מותר, ויש לעיין בזה
 לדינא בב'י ובש"כ י"ד סוף סי' קמ"ב וצ"ע, גם לפמ"ש תוס' בע"ז נ".
 דגרס' מהלך עליהם לשון יחיד קצת יש לדקדק במלת בנן לא שייך אלא
 ארבי', וברש'י דמ"ק ק"ה: ד"ה דר' מנחם כתב בנן של קדושי', ואולי הי'
 גרס' רש'י בפסחי' ובע"ז בניו של קדושים ויהי' על נכון לשון יחיד ובגמרא
 דמ"ק (שלפני דפוס פפ"דמיי) אי' דר' מנחם בר' יוסי ותקנתי דצ'ל ר'
 מנחם בר' סימאי] באמרי פיו משמח א" ואנשי' בחור גם זקן בשישי'
 בקהל חסיד' תהלתו ויש שכר לפעולתו. צדיק יחי' באמונתו. עוד ישנא
 שלוותו, נצח סלה עד יבא מורה צדק לעזרתו. מפעלי ידיו מעשה אומן
 מפרשת תבא דאשתקד (נווילי כתובי. ? .) משני עבריהם ממולא בתרשיש
 נופך ספיר, הי' לי לשעשועים ובהיו' עד עכשיו לא איתרחש מקום מצוא עד

היו' נזקקין לדבר מצוה רבה, עבור אשה קשת רוח גלמודה מבעלה יושבת אלמנה מבלי לחם כאשר יראה מעלת כבוד ש"ב הרב הנאון נר"ו באגרת הדבוק האם לבנה אליעזר מפה המתנורר שמה לכופ אותו בדברים עד יכמרו רחמיו, ויהי יד חביבנו הק" המעולה ר' אברהם אסטראוויץ במעלה זו לתור ע"י משולחיו אחר האיש הלוח, וימהר תשוב' צדיק מה פעל בזריות למצוה, ועתה באתי על אשר הרא' ידו הגדולה בחריפו' ובקיאיות בכל מידי דאית' בשאלה בס' השל'ה, ומה שתירץ מעלתו על שאלתי בענין חלץ ועשה מאמר, דברי שכלי' הם ודיליד' אמי' כוותי' תלד¹⁶⁸ אע"ג דאית לי' פירכ' שהרזו עכ"פ אי מפרשינן חלץ ועשה מאמר בוי' העיטוף ניח' טפי וא"כ מנ"ל לכל הגדולי' ההם דפירושו של ועשה הוא כמו או. הלא כל מה דפשוט מעלי טפי לפרש פשוטו כמשמעו חלץ ועשה בוי' העיטוף והי' העטוף' ללבן שמעתת' כפשוטו [בדבר אשר חזר וניער ממעון קדשו על ענין חרנגולת ספק טריפת, להחזיר פה מה אדע אשר לא ידע. ומתוקינ' טובת' כאח אשר הטיב, להעתיק דברי בעל תשו' מגיד מראשית, ונתתי הודא' על חלקי שכוונתי לבעל הספר, ולדעת ש"ב הנאון הנותן אמרי שפר וע"ד אשר העיר ממזרח צדק ילן בדברי רש"י בחולין יו. ובתים מלאים כל טוב כתלי דחזרי אשתרו להו] ודבר הלמוד מעניינ' דמגילה י"ג. במ"ש [תוספ'] קרלי דחזרי וגו' היא לא היתה אוכלת, ולכאור' צריך ביאור שהרי שמואל אמר שהאכילה נקט לישנא דאמר ג"כ רב ור' יוחנן שהאכילה ומשמעו שהאכילה ממש וכפרש' וחו' שינוי הגרס' דבחולין איתא כתלי דחזרי והכא גרסי קרלי דחזרי, וכתבתי בהפלאה שבערכין אהא שכתב הערוך בערך קתל בזה"ל בהגדה פ"ק דמגילה וכו' בפ"ק דחולין וכו' ויש ששוני' הא דמגילה קרלי דחזרי ונתתי טעם לשינוי גרסתם דא"א לגרוס כתלי דחזרי כמו דא' בחולין ובפי' רשי דהכא ד"ה כתלי וכו' דח"ו היא לא היתה אוכלת דבר טמא אע"כ דגרס' קרלי דחזרי והיינו עורף של חסא, ודבר בעתו מה טוב גדול וקטן שם הוא [שדעת רש"י עולה לדעת הרמב"ם בפ"ח מה' מלכים חלוצי צבא כשיכנסו בגבולי העכו"ם וכו' דמשמע דאפי' כשאין משבע אומו' מותר ליוצאי צבא לאכול שלל דירחו אפי' קרלי דחזרי כמ"ש הרמב"ן בפ' ואתחנן לי' (?) וש"ב הרב הנאון העמקין תמה עליהם לפי שבגמר' לא מצינו היתר דבר טמא אלא מקרא ובתים מלא' כל טוב דכתיב בשבע אומות כאשר השיג הרמב"ן ע"כ תוכן דברי קדשו, הנה רש"י בסוגי' דחולין י"ז וכו' ד"ה אלא

עיי' מכות י"ז ע"ב ¹⁶⁸

לאחר מכאן. דהיינו בשבע שחלקו דלא שרו להו רחמנא טומאה אלא בשעת שלל כדכתיב ואכלת את שלל אויבך וג' ע"כ הוכרח למאד לזה כי היכי דלא יקשה דמנלן דלאחר ז' שכבשו שאסורין באותן דברים האסורי' שבאו לידי אנשי הצבא תוך ז' דלמא מותר להם גם אחרי כן וכמ"ש הרמב"ן בריש דבריו. בזה"ל והנה ההתר הזה עד שאכלו שלל אויביהם ולא רק בשבע שכבשו, וכן נראה בנמר' פ"א מס' חולין, הרי לולא ההכרח מהנמ' הוי אמרי' דשלל שלהם ששללו בו' שכבשו שרי' לעולם, וכדי לידע מנלי' להנמ' הכי, אסברי' רש"י כדכתיב ואכלת את שלל אויבך דלא שרו אלא בשעת השלל, והנה גם מקראי קודש בפ' שופטים כ' בפסוק ט"ז כתיב רק מערי העמים אלה (כלומר בשבע עממין) אשר ד' אלקיך נותן לך נחלה לא תחיה כל נשמה, משמעו דלא החמיר גם בז' עממין מכל שאר אומות הרחוקות הכתובים למעלה רק בהא דלא תחי' כל נשמה, אבל בכל שאר עינייני' כגון ואכלת את שלל אויבך שהתיר לאנשי הצבא שלל של כותים בשאר אומות הותר גם בז' אומות וא"כ ואכלת את שלל אויבך דכתיב שם פ' י"ד קאי על כל האומות בעולם, גם בילקוט סוף רמז כ' איתא אהא דכתיב בפסוק י"ז כי החרם תחרימם יכול תהא ביותן אצורה לך ת"ל ובתים מלאים כל טוב ע"כ אמור מעתה דלענין דשלל מעתה נכללו ז' אומות לדינא כמו שאר אומות דכתיב בהו ואכלת את שלל אויבך והיינו בשעת שלל דוק. אבל מקר' ובתים מלאים כל טוב ה"א דנשארו בההתר אף לאחר שכבשו כרעת הראשונה שכתב הרמב"ן, ואם הייתי מכוון בזה לרעתו הרחבה והמלאה במה שרמזו מר חביבי ההגנ' בסוף הענין כתב כ"ת בזה"ל וישבתי דברי הרמב"ם ורש"י שדבריהם לקוחים מספרי פ' שופטים הובא בילקוט ואין רצוני להאריך עכ"ל דק יהי' רוחי נוחה שהייתי בהא בר מולי', ואשר תמה כ"ת על המ"ל בפרשת דרכי' דף ק. הנה מכבר תקנתי על צדו בזה"ל ובתי' מלאי' כל טוב כצ"ל שכן אית' ברמב"ן פרשת מטות וכן אית' בחולין י"ז. בהיות כי לכבוד המחבר בלמדי משפט תורתו ציינתי לשים נוראים בציון על צידם כל המראה מקומות גם איזה תיקונים ואפרט דרך גדרה אחת מהנה בדרך הרבי' דרוש י"ג דף ל'. ד"ה ודע שלפי מה דאמרינן בירושלמי דמלך וציבור נידוני' בכל יום והכי אית' נמי בגמ' דידן פ"ב דסנהדרין וכו' כתבתי לפי שעה לא ידעתי מקומו לא בסנה' ולא בשאר מקומו' בש"ס דילן, גם בסוגי' דר"ה ח'. י"א. ובע"ז ב": לא ראיתי משמעות לזה ואדרבה המשמעות קצת להיפך, עוד את זה לא

אכחד מ"ש הנאון המחבר בדרך צדיקי' דרוש דף נ"ד. ד"ה ונראה דיבא הכל וכו' והקשו המפרשי' בסוגי' דקדושין משמע דס'ת עדיף וכו' יע"ש עד סוף הענין, חידוש שלא ראו את כל מה שכתב הר"ן בקידושין (דף רך"א דפוס ז"ב) קושי' זו ותירוצו ומה שתירצו תוס' יע"ש, ונבשל בזה גם הנאון המפ" פני יהושע ז"ל בחיבורו למס' קידושין ל"ג: ד"ה שם אמר ר' חלקי' וכו' ושמעתי מקשין כד הוינא טלי' וכו' ומתריצי' וכו' מיהו לישנא דתלמודא לא משמע הכי וכו', הנה מה ששמע בקטנותו ה"ל להעיד כשנעשה גדול דכל זה נתבאר במקו' אשר עמד בו ובמה שבתוכו תוך חיבורו שכל זה נתבאר בהרן ומשמי' באתי ואני שמעתי עליו לאמר שפתותיו ששונים בע"פ את הרב אלפס עם מפרשיו בכן השמטה זו עליו יותר מתמי' שלא הסתכל בהר"ן וגם במוהרי"ט בחידושיו לקידושין ומדי דברי בכבוד הנאון פ"י ז"ל אוכיר עוד מילתא דתמיה במ"ש בחיבורו ברכות דף י'. בענין חזקי' וישעי' ובתוך הדברי' כתב בזה"ל עד חזקי' לא הוי חולה ואתפח כדאית' פרק הפועלי', כתבתי חידוש גדול על אותו גדול המפ" בבקאות הזכיר פועלים ולא ישב עמהן, היות בפ' הפועלי' פו. (גם בסנה" ק"ו: ליתא הכי אלא עד דאתא אלישע וכו' ולא נזכר שום דבר מחזקי'. וראי' שהביא הש"ס באותן שתי סוגי' מוכח דעד אלישע לא הוי חולה ואתפח אבל אח"כ הוה וא"כ חזקי' שהי' אח"כ ליכ' למימר הכי והנה בלמדי פרקי דר"א ורשמתי בכל מקו' אשר הובא דבריו בתוס' ובראשונים' גם כל המראה מקומו' וגם כמה תיקוני' אשר תקנתי בס"ד בספר הקדוש ההוא שם תני' בפרק חמשי' ושנים מופת' שביעי' מיו' שנברא וכו' עד שבא חזקי' מלך יהוד' וחלה וחיה כתבתי ישוב מתוקן דאלו ואלו דברי אלקי' חיי' ודברי גמר' דילן בשתי סוגי' שזכרתי ודברי פרקי דר"א אינם סותרים זה לזה. גם ישוב הגון בס"ד בסוגי' דברכו' בענין ישעי' וחזקי'. ואין כאן מקו' להאריך וכמעט הלן לגדר והלן מעל הסדר יצאתי חוץ מהענין וד'ת נקני' במשיכ' דמישך שייכי מענין לענין. ואשוב' על הראשונות דברי הרמב"ן בפ' מטות אשר התעורר מר' ה"נ בן הגנ' (י"נ הרב הגנ'?) אשפוך לפניו שיחי את אשר העליתי בחיבורי מיני תרגימי' ועל הרוב שמתי ליסוד מוסד דברי הרמב"ן בפירושו, וכתבתי בסדר מטות בתוך ענין השייך זה שכתב הרמב"ן וכן בדיון שהזהירם עתה ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים ותתחטאו כי מלחמת סיחון ועוג היו כל ישראל וטומאה הותרה בצבור וכו' לכאור' צריך פירוש לפירושו אטי משום שטומאה הותרה בצבור לא יצטרכו שוב לטהר א"ע לאכול קודש

ולכנום למקדש וכה'נ ועד כאן הותרה (צ"ל לא הותר) אלא לעשות קרבנם בטומאה אבל ברור שצריכי' להשתדל על צד הוריות שלא ישאירו¹⁶⁸ בטומאתם ייתבאר בהקדם שאלה יותר נפלאה. דלמה הוצרך להגיד להם כעת כל דיני טומאה וטהרת הזאת, הלא הוגד להם מראשית כזאת בראש חודש ניסן בשנה שנית לצאתם ממצרים ביום שהוקם המשכן באותן שמונה פרשיות כדאי' גיטין ס'. ע"ש ברש"י ותוס' ומלבד זה כמו זר נחשב' שלא היו יודעי' כל דיני' הללו עד היו' הזה לסוף מ' שנה. נהי שלדעת הרשב"ם בבב' ק"ך. דכל אותן מ' שנה במדבר לא היו מתים אלא בט' באב בלבד שהיו נכנסי' בחפירות שחפרו לעצמן. קצת י"ל דלא הוצרך משה להורו' להן דיני טומאת מת וטהרתו אמנם לפמ"ש תוס' תענית ל': ד"ה יום שכלו וכו' דיש מפרשים שהיו מתים בכל יום יע"ש, נשאר הקושי' דודאי הורה להם דינים הללו מקודם, ומעתה יתכן לומר דקושט' הכי הוא ובשביל כך במלחמ' סיחון לא הוצרך להם להגיד דברים שכבר יודעים, רק במלחמת מדין הוכרח להגיד בין לדעת רבינא ביבמו' מ"א. דקברי נכרי' אינם מטמאים באהל אבל במנע ובמשא מטמאי' וקרא דכתיב במלחמ' מדין לא נפקד ממנו איש היינו ממש דלא אקטל אפילו אחד מישראל ובש' דנכרי' אינם מטמאין כלל הוצרך להגיד להם דטמאים דהיינו לדעת ר"ש ב"י משו" דעכ"פ במנע ובמשא מטמאי' ולדעת חכמי' שלא יטעו לומר אחרי שלא איקטל חד מטמאים כר"ש, וכן י"ל לתירוצא קמא דילמא איקטל חד מישראל, אפ"ה ה"א הואיל דסבר' דרוב' ודאי לא נטמאו באותו דאיקטל ובפרט דהוה בספק טומאה ברשות להגיד להם דטמאים וצריכי' טהרה, והנה ברין טומאת מת נכרי באהל אם מותר לכהן לכנס בזמן הזה יחדתי בס"ד תשובה ארוכה והסכי' עמדי גדול אח' לאהל שהמת נכרי שם, ואני מיראי הוראה ולהיושב' על כסא הוראה, להם לדרוש נאה בכח דהתיר', ידין ידין יורה תמימ' (מלהזכיר דבר בעתו לא אחדול כי זה רבות בשנים בעוד שהייתי דר במחיצת הרב הנאון אב"ד דפה נר"י בערב שבת פ' זכור בהיותי דכתב רחמנא היינו פעם אחת ביובל או כל ימי חייו או דילמא

צ"ל ישארו¹⁶⁸.

עמוד ב.

בכל יום, וניחא לי' דמצינו ענין זכרון שהוא לכל שנה כנבי שופר
דכתיב זכרון תרועה, ואני תוך כדי דיבורו השבתי דיש ליתן אמתלא למה
דוק' בפ' זכור חיוב' לפרסם בעשרה לקרותו ובשאר זכירות כמו זכירת
מרים וכה'ג לא עבדינן הכי אלא דבשאר דברים איכא למימר שפיר דלא
נקבע זמנו מיוחד דוקא לכל שנה, אמנם בזכירת עמלק דכתיב גבי' זכור
את אשר עשה לך וגו' והי' בהניח וגו' לא תשכח. ובברכות נח': אמרינן
אין המת משתכח מן הלב עד שנים עשר חדש שנאמר נשכחתי כמת מלב
ויע' פי' רש'י נמצא בכלות השנה יבא לכלל שכחה והתורה אמרה לא
תשכח כלומר שלא יביא הענין לכלל שכחה ולכך מזכירין בכל שנה ושנה,
והוד' לי' קאליר (?) משובח טעם זה) בחוך פתקא קטנה שהובא לי ממעלת
ש'ב נר'י העיר במס' ר'ה דף ט' דמייתי הש'ם פלוג(תא) ר'י ור'ע
בקר(א) בחריש מבריית' ולא הביא משנה ערוכה בפ"ק דשביעית וכו'
ובאמת הרב' פעמי' בש"ס מצאנו דתניא והיא משנה וה' להיפך וכו' וכו'
והאריך כ'ת ש'ב ההג'ני באיזה מקומן של זבחים אמת אנד כי פעם אחת
באו בני המשכל' ש'י על המנין בש"ס שלי ומצאו יותר משלשה מאות
וחמישי' מקומות ששלחתי יד' להניה' במקו' דתנן דצ'ל דתני' וכן להיפך.
ובתיקוני כלי שרת העליתי כל מקומו' אשר עמדו עליה' תוס' להניה וכתבו
כצ"ל דתני' הואיל ולא נשנית במשנה. וכן בגמ' שכתבו לאידך גיס'.
ואולם ז"ש תוס' בקידושין מ'. סד'ה אין מפיקין וכו' צריכין מובן וכתבתי
בס'ד ליתן מובן בדבריהם. ברם כל ענין זו אינו נוגע ולא יועיל להחזיר
הפליאה בר'ה ט. שהיא ודאי ברייתא שהרי במשנה לא הזכיר ר' עקיבא
כלל אלא בריית' היא דנשנית בשם ר"ע וכמ'ש ג'כ הר"ש וא"כ קשה למה
שבק הש"ס לאתויי המשנה ואין זה דרך נכון כמ'ש תוס' שבת ק"ה. ד'ה
והתני' וכ'כ בשאר דוכת' גם הגמ' עצמה דייק בר'ה ק"ח: וכן בנימין
ך'ז: וב'מ' י'ח: מ'ט שבק מתני' ומותיב מבריית' ובישוב הדבר כתבתי
דממשנה לא רצה להקשות (הערת המ"ל: בסימן כזה נכתבו בסוף האגרת
הדברים האלו:) ס' "דגמ' דמ"ק דף ג" מקשה הש"ס והם הלכתא והא קראי
נינהו ע"ש ושם הוצרך להקשות מר"ע דממשנה לא רצה להקשות וכו'
וכנ' לעיל עד והנה בעברי וכו' ומעתה יתכן לומר כיון דבכונ' דמ"ק
הזכיר דוקא לאתויי הבריית' לפיכך גם בר'ה ט' ובמכות ח' מייתי
הבריית' ושביק מתני' וכמ'ש תוס' נדה מ'ב ד'ה בברייתא כיון שסידר
הש"ס הכא הכי וכ'כ עוד כה'ג בשאר דוכתי). "דממשנה לא רצה להקשות

דשפיר י'ל דהילכתא היא ואפ'ה צריכ' קרא דבחר'יש ובקציר לאגמורי אשבת וי'ט ויה'כ כמ'ש תוס' והר"ש (ותירוצם דחוק קצת שהרי כל מלתא דר' עקיבא הכי הוא אם אין ענין לשבת בראשית תנהו ענין לשביעית כמ'ש תו' מ'ק ג': ד"ה שהרי כבר נאמר וכו' וכ'כ שארי מפרשי' והרמ'בם בפירושו וכן בכמה וכמה מקומי' מצינו אם אינו ענין לגופו תנהו ענין וכו') להכי השכיל המקשה לאתווי הבריית' דמתני' ד'ה ר'. עקיבא אומר אין צריך וכו' ולשיטת ר'ע בנויר נ"ו: דס'ל דרנן ק"ו מהלכה יע"ש אין לומר בקושי' תוס' והר"ש א"כ פריך שפיר והני הלכתא וכו' דלר'ג. נוכל למילף שבת ויוה'כ וי'ט מהלכת' דעשר נטיעות (ועכ"פ ה'ל לר'ע להוכיח מהכא דאין דנין, והאיך עלה על דעתו בנויר לומר דרנן) והנה בחיבורי יש סדר למשנה הארכת' טוב' בס'ד וכאן אין מקום לקבל אריך וו"ש. מר דיש להפליא בר"ה יח': דאמר מר והיא משנה ערוכה בתענית, יתן נא כ'ת ש"ב ההג"נ עין עיונו בתוס' כתובות צ"ג סד'ה הכי גרסינן וכו' ולפי' הקונ' קשה וכו' בענין הנהתי בשו"ע א"ח סי' קל"א דצ"ל וט' באב העבודה כי כך הנהתי וכתבתי על צדו זה שני' רבו". ואנב אתן תודה כי גם בס' קל"ט סעי' ז" במ"ש המחבר אחר שענו העם ברכו את ה' המבורך כתבתי על צדו דצ"ל אחר שענו העם ברוך ה' המבורך לעולם ועד. וכן בהר"אש ברכות פ"ז אית' כזה על נכון. ואם אציג כזה וכוה יכלה היריעה גם יראתי להעמים לגבר' העצום בחבילי טרדן מלאכת שמים ועול הציבור ובכן אסיים דברי ש"ב המקושר לטובתו מעתיר בעד שלומו שש בהצלחתו הק' ישעי' בע-לין בהנאון יחיד בזמנו זצ"ל.

כפי מכתב מה"א הרבני הק" מהו' בענדיט בר' ליב חלפן מאמש' כבר קיים מצות שלוח ב' ספרי שאלתות השייך אחד מהן לכבודו הרמה ש"ב הנאון מפו' נר'י ואת הישני השייך לש"ב הק" המפו' המעולה והמשובח כ'ה ליב פ"ב נר'ו אשר גם בזה הנני דורש שלומו ישמור הבטחתו ויקיי' מוצא שפחו לבנו ש"ב המופל' הרבני עם כל הנלווי' שי' ות'י רב שלום וכל טוב לידידנו התו' ירא שמים מרבים המופל' מו"ה זלמן בר" משה שלו' שמחתי בתורתו אשר שם עזרנו חלקו מיושבי בהמ'ד וע"ד שאלתו כהוגן הלא יש לו רב שם ולמה זה ישאל לשמי ואפ'ה לולי רוב טרדותי המרובי' נתתי מקום לדבריו באולי יסב'י הרב על ידי בתשובתי מפני הכבוד. ואולם יבטח לבבו נאמנה כי תמיד תהלתו בפי מיום אשר הכרתיו והי' בזה הכל שלו' לכל שוכני אהלו שב' הה"ג.

למירן משיטה אחרונה להחזיק הנאמרים בראשונה עבור מצוה רבה

בכיבוד הבן משלו אל אמו העוזב' והי' שכרו לטוב'. וכדי לפטור מתוך דבר הלכה, מרגלא בפומאי דרך צחיות שפירושו של מתוך היינו קושי' בלתי תירוץ שמתוך כך זוכרנו שמחשב בדבר מצוה לפרוק (לפרוש?), אצינה לפני כסא כבודו לפמ"ש תוס' עירובין פ"א: ד"ה הכי גרסי' וכו' דגר' במשנתנו דבבריית' מצינו אימתי דר' יהוד' לחלוק ע"ש וע' תוס' ביצה ט': ד"ה ולא היא ותוס' גיטין ז': ד"ה אמר וכו' ותוס' שבועות מ"ה: ד"ה נשבע ותוס' חולין פ"ח. ד"ה רבנן ע"פ דבריהם הללו קשי' מאי פריך הש"ס ריש מגילה ר' יהוד' אליב' דמאן וכו' הלא הך מלת' דאמר ר' יהוד' אימתי בזמן שהשני' כתקנן וכו' אינו במשנה אלא בריית' וא"כ שפיר חולק הוא ובענין זו הארכתי בס'ד מכבר זה עשרים שנים. אשמעה מה יענה ממעון קדשו.

לואת יסלח האדון אם לפעמי' כתב ידי במכתב הלזה בלתי מאושר (מיושר) היות רובו ככולו נכתב באישון לילה בשעה שבנ"א ישיני' והזמן פנוי באפס טרדות, קמתי להודות, על התורות ועל העבודות.

XIX.

Documents from the Beth-Din of London.

I. גביית עדות

ר' יודא בר יוסף בא לפנינו אונד זאגט וויא ער בליל ש"ק אחרון של פסח העט מקדש גוועזן מיט איין גאלדני רינג את הבתולה סערכה בת משה אונד האט איר דען רינג אן גטוהן אונד האט דאבייא גזאגט הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל אונד צווייא עדים זיין דאבייא גוועזן כ' דוד בר ליב ושלום בר אברהם. הבתולה סערכה בת משה לייקנט אליש אונד זאגט דער יודא בר יוסף האט איהר ניקש געבן אונד האט אויך נאר נישט גהערט דש כ' יודא בר יוסף עטוואש צו איהר גזנט.

כ' דוד בר ליב העיד לפנינו בת"ע באל"יע¹⁶⁹ ובאיום גדול ובקבלת חרם בזה הלשון, איך האבי גזעהן וויא דאש מעדכה סערכה הנ"ל איזט ארויף קומן צו דעם יודא בר יוסף אין זיין חדר האט יודא גפראגט אן סערכה אויב צו פרידן איזט דאש עד זיא וויל מקדש זיין. האט סערכה

ר"ת בתורת עדות באם לא יגיד ונשא עונו¹⁶⁹

נזאנט "יעם" דרייא מאהל, איזט ער גאנגן אונד האט דאש פננערכה אן איר האנד גטוהן אונד האט נזאנט הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל דאש האב איך אליש גועהן אונד נהערט דרויף האבן מיר מזל טוב נזאנט, איזט זיא אוועק גאנגן ע"כ דברי העד דוד בר ליב.

כ' שלום בר אברהם העיד לפנינו בת"ע באל"וע ובאיום גדול ובקבלת חרם בזה הלשון איך בין ארויף קומין צוא יודא בר יוסף אין זיין חדר האט מיר רופין גלוחט פון באביר מיט זיין ברודר, וויא איך קומין בין איזט יודא בר יוסף עם אחיו זיסקינד ונס דוד בר ליב דא גוועזן אח"כ איזט סערכה ארויף קומין וויא זיא מיר גועהן האט האט זיא נזאנט איך זאל איהר מיין תקיעת כף געבן דאש איך ניקש זול זאגן ביז עש בובליק ווירט, האב איך איר מיין ת"כ געבן האט זיא איהר האנד געבן צו יודא הנ"ל אונד איך האב איר גפראגט אויב זיא איש קונדענט אלש יודא זאל זיא מקדש זיין האט זיא נזאנט יוא מאך פארט מיין עטי ווירט נאך מיר קומין זא האט יודא דען פינגרלי גנומן אונד אן איהר האנד גטוהן אונד האט נזאנט הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל האבן מיר אללי גאר גוואונשן מזל טוב איזט זיא אוועק גאנגן ע"כ דברי העד שלום בר אברהם.

אונד אן איר האנד גטוהן בח' וד"ק. כל הנ"ל שמענו וקבלנו העדות כפי דין תורתינו יו' ה' ק"ז ניסן תקכ"טית ל' הק" טעבלי בלא"א מהו' זלמן שיף כ"ץ. שלי"א מפ"פ חו" פה ק"ק לונדן והמדינה ונאם הקטן משה יוסף יוול שמש ונאמן דק"ק לונדון. ונאם הק" משה קליף.

ע"ב.

שוב בא לפנינו כ' אלימלך בר משה במעמד הבתולה מ' סערכה בת בת"ע באל"וע ובאיום גדול ובקבלת חרם בזה הלשון דען לעצמן טאג י"ט קודם דיא שוהל איזט אויז גוועזן איזט סערכה הנ"ל גוועזן אין הויז פון הירץ בן ווייבלונג (ווייגליץ?) האט סערכה פר מיר נזאנט דש איהר מעמה וויל זאגן צו דעם יודא בן יוסף דש ער קיין ביזנוז מעהר צו איהר האט האב איך צו איר נזאנט ווען זיא וויל, זא וויל איך איהם אנטגעגן ניהן, בין איך גאנגן אונד גווארט פר יודא איזט ער קומין אונד האט גוט י"ט. נזאנט אח"כ איזט ער צו מיר קומין אין דער טיר אונד האט נזאנט איך האב איהר מקדש גוועזט, האב איך נזאנט איך גלויב דירש ניט האט ער סערכה ארויז גרופין אונד האט נזאנט

סעלא מיין דיער ^{169a} האב איך דיר ניט מקדש גוועזט לאכט ניט, ^{169b} האט זיא גזאגט יעס אדער יוא פון דיא צווייא ווערטער יעס אודר יוא איינש איז גוויש האט זיא גזאגט, אח"כ האט זיא דיא מוטיר גרופין צו דינר. ע"כ דברי העד כ' אלימלך בר משה שהעיד לפנינו יום הנזכר מעל"ד זה. הק" טעבלי בלא"א מהו" זלמן שיף שליט"א מפ"פ חו' פק"ק לונדון והמדינה יע"א.

ונאם הקטן משה יוסף יוול שמש ונאמן דק"ק לונדון.

ונאם הקטן משה קליף.

XX.

נביית עדות : Document 2

ב"ה.

במותב תלתא בי דינא כחדא הווינא ואתו לקרמנא הצדדים וגם העדים ושמענו שכ' שמעון בר חיים הלוי ז"ל אמר בפנינו שביום שבת ח"ה העבר סמוך לבין השמשות של מ'ש האט ער גטוהן איין פינגרלי אן דיא האנד פון הבתולה מינדלא בת כ' שמואל אונד האט צו איהר גזאגט הרי את מקודשת לי. דא איזט דא בייא גוועזן כ' חיים בר אהרן ז"ל אונד כ' יוסף בר יעקב ז"ל.

הבתולה מינדלא בת כ' שמואל אמרה בפנינו שביום ובזמן הנ"ל כ' שמעון ב"כ חיים הלוי ז"ל האט איהר פינגר גנומין אונד אן איהר האנד גטוהן איין פינגרלי אונד האט צו איהר גזאגט הרי את מקודשת לי דא איזט דא בייא גוועזן כ' חיים בר אהרן וכ' יוסף בר יעקב.

שוב אמר כ' שמעון הנ"ל ומ' מינדלא הנ"ל דש חיים בר אהרן האט אן שמעון הנ"ל פאר גזאגט וואש ער זאל זאגן להבתולה מינדלא הנ"ל אונד שמעון האט נאך גזאגט זולכש להבתולה.

גם אמר כ' שמעון הנ"ל דש פינגרלי האט ער קויפט שוינד צייט לאנג אונד וואהר זיין אייגן.

כ' חיים בר אהרן ז"ל העיד לפנינו בת"ע בעונש אליו"ע ובעונש חרם ושבועה אלש שמעון האב גריד ביום הנ"ל אלליר האנד שמועות ואח"כ בזמן הנ"ל האט ער גהערט וויא שמעון גזאגט האט להבתולה מינדלא הרי את מקודשת לי בטבעת זאת האט זיין קרוב חיים בר אפרי' (אהרן?) איהם גזאגט דוא זאנשט ניט רעכט האט ער אנדרש גזאגט וואש ער

^{169a} My dear.

^{169b} Last night.

נהערט האט הרי את מקודשת לי בטבעת זו כרת משה וישראל, היר נאך האט חיים בר אהרן ז"ל גזעהן איין פינגרלי וועלכש ער ווייז דש ער פר שמעון עטליכה טאגן דא פאר גמאכט, זולכש פינגרלי האט מינדלא אן איהר פינגר גהאבט. ער האט אבר ניט גזעהן וויא דש פינגרלי פון שמעון אן איהר האנד קומין איזט דאן ער האט ניט גזעהן דש שמעון זולכש אן איהר האנד גטוהן שוב העיד כ' יוסף בר יעקב לפנינו בת"ע בעונש אלי"וע ובעונש חרם ושבועה אלש ער גזעהן האט, וויא שמעון האט איין פינגרלי גטוהן אן מינדלא הנ"ל איהר האנד אונד האט דא ביא גזאגט הרי את מקודשת לי בטבעת אונד זונשט קצת חוצפה ריד האט איהם זיין קרוב חיים ב"ה אפרי' גזאגט זול אנדרשט זאגן האט ער ווידר גהערט זאגן הרי את מקודשת לי בטבעת זו כרת משה וישראל העד חיים בר אהרן ז"ל והעד יוסף בר יעקב ז"ל המה זה עם זה קרובים שני בשני מצד אב.

גם בא לפנינו כ' יוסף ב'כ נחום כ"ץ והעיד לפנינו בת"ע בעונש אלי"וע ובעונש חרם ושבועה, דש ער אין דעם חדר גוועזן, וואו שמעון ומינדלא וואהרן בזמן הנ"ל האט ער גזעהן וויא שמעון האט אן מינדלא איהר פינגר גטוהן איין פינגרלי אונד גזאגט הרי את מקודשת מיט חוצפה ריד דא ביא צו מינדלא, איזט ער יוסף ב'כ נחום הנ"ל אויז דעם חדר גאנגן אויף דיא טרעפ' האט ער גהערט וויא שמעון נאך אמאל גזאגט הרי את מקודשת לי בטבעת זו כרת משה וישראל, אח"כ איזט יוסף בר נחום דא ביא גוועזן וויא

ע"ב.

מינדלא גזאגט האט צו כ' נפתלי בר אהרן גיסו של שמעון זיא האט גראכט ע"ש איזט נאר איין משאק,^{169c} דען אנדרן טאג האט כ' יוסף בר נחום ווידרום גהערט פון מינדלא דויר ווארטין . . . מעל"ד בשורה תשיעית תיבת אפרים מטושטש. ובין ט"ז לשורה י"ז חיים בר אפרים ב"ח. ובין שורה ל"ד לשורה ל"ה גזעהן בח", ובשורה ל"ה תיבה חמישית נמחק, ובשורה ל"ח תיבה שמינית ותשיעית נמחקו ודין קיימא הנכתב מעל"ד זה ובדף זה נעשה בפנינו יום א"ך תשרי תקל"ב לפ"ק ולראי' באנו על החתום הק"ט טעבלי בלא"א מהו' זלמן שיף כ"ץ שליט"א מפ"פ חו' פק"ק לונדן והמדינה יע"א.

אליעזר ליברמן שפייאר מהלברשטאט.

משה יוסף יחל שמש ונאמן דק"ק לונדון.

^{169c} A joke.

XXI.

Document 3.

במותב תלתא בי דינא כחדא הוינא ואתא לקרמנא כ' שלמה בר
יצחק הלוי והעיד לפנינו בת"ע באל"וע בעונש חרם במעמד האשה שרה
בת אברהם אשת כ' נטע בן כ' יצחק, דש ער אין דערטרייט במדינת
יאמיקא וואהנט אונ' נעגן. איהם אריבר האט אדמיראל רויטע גוואהנט
אונ' איין בארוויר ביא זיך גהאנט. דיור בארוויר איזט פלייסיג נאך
מיין הויז קומין לסוף האט ער זיך צו דער קענין געבן דאש ער איין
יהודי איזט איין הולענדר גבאהרן, אונ' ביא הירש בומסלר ווער ער
איין דינשט גוועזן. אונ' האט אין לונדן איין פרויא מיט צווייא קינדר
אונ' ער ווער ווילד גוועזן איזט ער אויף איין שיף גאנגן. אונ' זיין
נאמן איזט גוועזן גטן העריו לאחר כך איזט ער חולי ווארדן אויף
איין שיף האט וועלין אהיים גיין אונ' אויף דעם שיף איזט ער גשטארבן
דהיינו ער ווייט זולכש דאש דער שטורט ^{169d} פון אדמיראל רויטע
(רוילע?) איזט צו איהם גקומין מיט נאך צווייא אפסרש ^{169e}. אונ' איהם
גזאנט ווייטטו איין חידוש, בוהר נטן העריו איזט טויט אונ' בגראבן
ווארדן בכבוד, אונ' ער האט נאך דער צייט אויך גזעהן זיין קליידר זיין
פאר קויפט ווארדן. אויך זאגט ער וויא דיא ערלים הנ"ל איהם גזאנט
האבן והכל לפי תומו אין בורט אנטאניע ווער ער בגראבן ווארדן אונ'
גשטארבן אויף איין שיף וואש דארטן אין אנקיר גלעגן איזט, כל הנ"ל
העיד בפנינו ב"ד כ' שלמה בר יצחק הלוי הנ"ל. פה לונדן יום ג' ה'
אלול תקמ"ג ל"הק" טעבלי בלא"א מהו' זלמן שיף כ"ץ זלה"ה מפ"פ
חו' פק"ק לונדן והמדינה. יע"א

הק" שמעון במהו' משולם מפראג.

הק" אברהם המבורגר מננס'.

הק" יעקב במהו' רר אליעזר זל"הה.

גם מונח לפנינו כתב שכתב זה שנה אחת כ' שלמה הנ"ל לגיסו
ואחותו ושם הודיע ג"כ מיתת הנ"ל להם ורוב דברים שנאמרו שמה
מכוונים עם הנ"ל, רק שם כתב שהי' חתנו של הירש בומסלר וזה יש
לתלות בטעות כאשר אמר לפנינו בשעת הגדת עדות שטעה לפי שאמר
שהי' משרת אצל הירש ועיין בשו"ת שב יעקב בטאה"ע שאלה י"ח, עוד

^{169d} Steward.

^{169e} Officers.

מונת לפנינו כתב מאחד מיאמיקה שנה העבר שכתב לאמו ג"כ מיתת הנ"ל
ג"כ ברוב דברים מכוון בנ"ל והוסיף שיש לו אשה בכאן שמה שרה
בווינפעל שטריט, וחתום על הכתב אברהם סימסאן והחתימה מקוימת קצת
אך לא כ"כ קיום מבורר, ועיין בב"ש טאה"ע סי' י"ז ס"ק כ"ח וכ"ט,
ובישו"ת שמביא הח"מ שם ס"ק כ"א דבמקום ענון א"צ קיום. ונדון דדן
ממש בלאו הקצת קיום שלפנינו אמו של הכותב יודעת שהי' תשובה על
כתבה וזולת זה הדברים שבינו לבין אמו ומשפחתו המוזכרי' בכתב
מוכיחים שהוא הכותב והגם שבעדות ובכתבים לא נזכר פלוני בן פלוני
ממקום פלוני, כיון שנזכר שמו ושם יחוסו ושהי' בארוור אצל אדמיראל
רויטע ושהלך מכאן על ספינה של מלחמה ושהוא מכאן. כל הדברים
האלה המה כמו שמו ושם אביו ושם עירו ועיין בשו"ת שב יעקב בטאה"ע
סי' יוד", ואם אמנם שאעפ"כ לא העידו לפנינו בע"פ שני עדים כשרים
והוא רק כעד אחד דזהו שמפי הכתב וודאי אינו כמעיד בע"פ וכשר רק
בעדות אשה וכבר איתא בש"ע הנ"ל סי' י"ז סעיף מ"ח דבקטטה עד אחד
אינו נאמן, ואפשר להתעקש ולומר דהליכתו מכאן. הוי בקטטה דהמיר
בעקה שנזכר שם בהג"ת, אך האמת דגם בהמיר יש להקל ועיין בשו"ת
שב יעקב סי' יוד וגם שם איתא דיש להקל אם העד בא לב"ד בלי
שהביאתו האשה במ"ש גם הב"ש שם ס"ק קמ"ג, וכאן בנדון דדן הכתבי'
הי' מעוררי' להאשה ועד בא הכתבים לא אמרה כלל שמת, והעיקר שנדון
דדן לא מקרי המיר והניחה לעגונה דאע"פ שהלך על הספינה ועשה מה
שעשה עדיין הי' בכלל יהודי וגם האשה אמרה בשעת הליכתו מכאן והי'
כבר על הספינה הי' נותן כח והרשאה לאשתו לקבל שכירתו וכאשר באמת
קבלה ודעתו לא הי' להשתקע בין האומות, ולתיאבון הלך על הספינה
ודעתו הי' לחזור לאשתו ובניו נמצא אין כאן קטטה כלל, מכל הלין טעמי
יצאה האשה שרה בת אברהם הנ"ל שהיתה אשת כ' נמע בן איצק לפנינו
בהיתר להתנסבא לכל גבר דתיציבין והי' יצילנו משגיעות ויראנו מתורתו
נפלאות כ"ד החותם פה לונדון ד"ו אלול תקמ"ג ל"ה הק" טעבלי בלא"א
מהו' זלמן שיף כ"ץ זל'הה מפ"פ חו' פק"ק לונדון והמדינה יע"א.

הק" שמעון במהו' משולם מפראג.

הק" אברהם המבורג מננסי.

הק" יעקב במהו' רר אליעזר זל'הה.

APPENDIX VI

TRANSLATION OF LETTERS I-IX.

Letter I. Fol. 1 a.

London, 21 Adar, 5536 (1776).

PEACE to my brother the Dayyan, &c., R. Meir, and to his wife and daughter. Amen!

In order to keep the promise I made you in my letter of eight days ago, namely, that I should answer you at length with reference to that^{169f} (certain) Rabbinate, although your words are very veiled I gather that you have recommendations to that place from important people. You have not told me who they are, but I suppose you would not make so much of it without reason. For, indeed, in Hamburg there are many scholars to be found who are fit for that high position, and the Copenhagen congregation always gravitates towards Hamburg. Nevertheless, you are right. 'Do not despise anything' as our sages say,¹⁷⁰ and especially if you have anything to rely upon to build (your hopes) on that ground. I have therefore considered how I, likewise, could be of help to you in the matter, but see, I have only found one man here who has a direct correspondent to Ch. (= Copenhagen), and that is a certain rich

^{169f} The words added in brackets, are supplemented by me, where literal translation of the Hebrew text would be difficult to understand otherwise.

¹⁷⁰ Mishna Abot IV, 3.

man, the Parnas of the Hamburg Synagogue here. This is the very man who in those days brought the Rabbi of the Hamburg Synagogue here,¹⁷¹ and he is still attached to him like a brother. I dare not disclose to this man even as much as a hair's breadth, for the family of H. Z. (Haham Zevi) will soon find one of their relations whom they will want to recommend there, and I must keep the whole matter secret. Here it is like in the land of the South,¹⁷² and nobody knows unto this day, except for those to whom I had communicated it as a great secret, that the Rabbinate of Ch. is vacant. However, I could not leave it at that and do nothing for you; and I have on Friday last written by post to R. Meir Hanover a letter, a copy of which you will find on the attached page. There lives here also a certain R. Moses Walich, who has written to his wife's stepmother, the widow of the late R. David Hanover, who is a native of Copenhagen. Also R. Zalman Hanover, the son-in-law of my cousin R. G. (Gershon?) Klef (Cleve), whose first wife was her sister, (and consequently) likewise a native of Ch.—he, R. Zalman, will surely stand by you (help you) if your brother-in-law R. M.(eir) Klef will ask him. Influential Hamburg people could, I think, do much, as Hamburg is like a suburb of Copenhagen. Probably you will get best help through people who have correspondents from there to here. As far as I personally am concerned I have nobody to whom I could write direct, unless I do it through those rich men whom I have already mentioned, and to inform these, I

¹⁷¹ Was responsible for his election. Hamburg Synagogue = Hambro Syn.

¹⁷² In Palestine they called far-off countries the 'land of the South'; cf. Isa. 30. 6 and 7; Dan. chap. 11, where Egypt is termed 'the south'; it also means 'a dry land'; cp. Talm. B. Temurah 16a.

fear, would even be harmful, instead of helping the matter. Others would not move (do anything) because it does not concern me personally. After consultation with my cousin the Parnas Aaron Goldschmid, he agreed [to my suggestion] and is writing by to-day's post to his sister's son Jacob, son of Mendele Kik in Hamburg. He (Goldschmid) tells me that this nephew of his is under obligations to him, being his correspondent unto this day, and in former times had great benefits from him. R. Aaron told me I should make a concept of what he should write, and he will copy it word for word. And so I did, and a copy of it is annexed to this letter. R. Aaron tells me furthermore that his nephew is a great merchant, and quite certain to have correspondents in Copenhagen. You need not think that the words of R. A. will only be listened to like 'wise words of a poor man'.¹⁷³ I wish that we both, you and I, had as much as he has, we would not be obliged to be Rabbis at all. As a matter of fact he is in the same honourable position as before. This is all I could think of doing on your behalf, and God must help. Still you have acted properly in writing to me. In these matters it is, as I had occasion to experience in the days when I endeavoured to obtain the Rabbinate here, as the saying goes, 'A small stone is also necessary to build a wall'; the chief thing, however, is the foundation on which the wall is built. Your suggestion that I should write to the [fol. 1 b] congregation direct, you cannot have meant seriously, and does not appeal to me. A few years ago there was a single young man from Ch. here, belonging to one of the rich families, and he came several times to my house. I thought (now) to renew an old acquaintance,

¹⁷³ Cp. Eccles. 9. 9.

as probably by now he would be married, and intended writing him whether he could do me a favour in this matter. In the course of the letter I might have mentioned that it is not usual to write to the whole congregation, but he was at liberty to show my letter to the congregation. I would have had an opportunity in any case to praise you at length before the community. However, after making inquiries among the members of my congregation from the people where he used to live while staying here, I heard that all his people had died after having lost their fortune, and they are now forgotten. So this plan has also fallen to the ground. In Amsterdam I am a stranger as far as letters go, just as regards Hamburg and Ch., and as for writing through an intermediary I have already said above that it would be more harmful than useful, so there is nothing more to add about what I have done. God, the Merciful, may grant us well-being, and with all good wishes I conclude. Peace and life may you have from God according to the wish of your brother, Tebele C'z¹⁷⁴ Schiff.

My son the Baḥur (single man) Mose the Priest sends you his regards, he also has done something in the matter by copying the enclosed letters. Your sister-in-law, the virgin Mindle, also sends greetings, and would also like to help for good (= to achieve a good result in the matter).

To our venerable father you may tell of the prospect if you think it advisable to tell him of this letter.

¹⁷⁴ C'z = צ"ב, a Cohanite.

Letter II. Fol. 2 a.

Copy (of the letter sent) to Rabbi M. Hanover.

17 Adar, 5536.

Ever since I came to this country I have been contemplating how I could return to you, my dear relative, the good services you have done me by your recommendation at the time I endeavoured to obtain the Rabbinate here (in London), but I never found occasion for a *revanche*. I wish I would find some means (to show you my thanks) in whatever way it may be.

I have now, however, occasion to ask you for another favour, similar to the one mentioned. I have heard the Rabbinate of Copenhagen is vacant, and my brother, the efficient Dayyan R. Meir Schiff of Frankfort, aspires to that position. As to his being worthy of the position, although I, as his brother, am disqualified to bear witness, it is beyond question, any one can tell you that he has acquired fame as a sound scholar in the religious codes and casuistics. I know that you, my friend, have great influence in the said community, your words are of weight with the honoured men of that town, and I ask you therefore, if I have found favour in your eyes and the idea itself also appeals to you, that you may kindly recommend my brother. Apart from the certainty that you will earn reward for it from Heaven and thanks from the people, you will also oblige me personally.

Although I cannot excuse myself sufficiently for troubling you with this, it seems to me a sign, as you my friend with God's help have been of great assistance to me in the appointment as Rabbi here, and through that my brother was elected in my place as Dayyan in Frankfort—perchance

it is the will of the Almighty that you should be His messenger in this affair likewise, to help him (my brother) obtain the safe harbour of that Rabbinate. I will not trouble you any further, but in conclusion ask you not to refuse to comply with my request, but to use your great influence (as far as you can). I shall in return be always ready to do you any service if occasion arises, and, as I have already said, I am already in your debt for the great service you have done to me personally, and with all my power I shall try to serve you to your best interest.

Letter III.

Copy of the letter of the Parnas Aaron Goldschmidt to his sister's son, the honoured R. Jacob Kik in Hamburg.

21 Adar, 5536. London.

... I have also a favour to ask of you, my dear nephew. I have heard, namely, that the community of Copenhagen intends to elect a Rabbi. There is in Frankfort a Rabbi, the Dayyan R. Meir Schiff, brother of the Rabbi of our congregation, my cousin Rabbi Tevele Schiff. That Rabbi is looking out for such a post, and has already many recommendations from influential people. He is indeed worthy of the position as he is a great Talmudic scholar, at home in that vast literature and of great intellect, and has also other great qualities. Although he has not been a (Chief) Rabbi hitherto, he is Dayyan in Frankfurt, and many congregations have elected Dayyanim of Frankfort as their Rabbis, as we did here, for our Rabbi, my cousin R. Tevele, was likewise only Dayyan in Frankfort, and still we have, thank God—as is known far and wide—done well in selecting him, may God prolong his days! To tell

you the truth; in those days everything was done through (by) me, because I had received a recommendation from our late uncle R. Johanan and, thank God, I succeeded, as it is known here in the whole community that practically I alone was instrumental in carrying through his election.

I should now like to do a similar service to his brother, my cousin the Dayyan R. Meir C'z, in helping him to obtain the Rabbinate in the said community. I have, however, no correspondent at present in that city, but you, my dear nephew, have very likely many good friends in Ch., and I would like you to do the same that I have done and take an interest in the matter by sending recommendations there. I can assure you that, if good results are achieved, you will only derive great honour from it, and I shall be very much obliged to you. Naturally my cousin, our revered Rabbi, will also be glad and ready to serve you in return for this favour; please do therefore your utmost, dear nephew, by direct recommendations to Ch. as well as through those of your friends. You will give me great pleasure and I shall be pleased to do the same for you.

Letter IV. Fol. 1 a.

London. Friday, New Moon of Ijjar, 5540.

Peace to my brother the eminent Dayyan Rabbi Meir C'z and to his wife, my dear sister-in-law, and to all who belong to them!

Your letter of Nisan the 8th duly received, and on the next page I have answered you in the halakic matter. It was not my intention to criticize you, but only to show you that I have perused your words from beginning to

end, and derived great pleasure from it on the last festival in seeing proofs of your clear mind and deep thoughts. To tell you the truth, in short notes like these we can continue to write to one another, but in more extensive and deeper subjects I am like 'in the land of the south'.¹⁷⁵ I have no colleagues nor pupils to study with, and even no one to whom I can talk on these matters when you write me anything, and cannot go into it as thoroughly as I ought to. Sometimes it occurs the other way, that I enlarge at length upon a nice 'Derush' (homiletic explanation) or a halakic point, and then I find it difficult to copy it all. I have found nobody to help me even in this respect. If therefore you or I will find some time or other a new point of interest (in our studies) we shall not deny ourselves the pleasure of communicating it to one another in brevity, and for the present we shall not discontinue to deal from time to time with the matter of the Gabbaim,¹⁷⁶ and settle this by frequent correspondence. We must not put it off and say, 'I shall learn when I have the time', although we find that even our Amoraim said 'We beg of you not to come to us at a certain time',¹⁷⁷ and although there is a difference between their case and ours, still there is a slight resemblance.

Now to answer your letter point by point. Our account is settled. I was surprised that you made an alteration

¹⁷⁵ Cp. Temurah 16a and note 172.

¹⁷⁶ Referring to R. Meir Schiff's dispute with Meir Rothschild. See above, and Appendix VII.

¹⁷⁷ Cp. Berakot 35b. Raba said to the other scholars, 'Do not appear before me in the days of Nisan and Tishri, so that you may not be occupied with your search for a living during the whole year'. R. Tevele asks his brother to settle his dispute as soon as possible, in order not to have to trouble about it later, and compares it to this Talmudic saying.

in my order and gave 18 ג' (=Groschen) to my brother-in-law Hayyim and deducted them from the amount I sent for the widow. If even what a poor man left over belongs to the same poor man and must be given to him, the more so he ought not to be deprived of that which has specially been sent to him, and by right you ought to refund the money from your own. I have, however, pity on you, and herewith order you to give 18 Groschen to the widow. Apart from the 18 Gr. you have already given to my brother-in-law on my account, please give him fl. 5 from me, and thus you will have laid out fl. 6. 12. The cheque from Vienna will probably have reached you by now. As regards the Rabbi of the Hamburger (congregation), all is at an end. From hour to hour he begged the community to allow him to remain; nevertheless they insist upon what they decided, to give him £50 yearly for life. He is leaving next week, and your astonishment still holds good, why I should have to do everything without being paid for it, apart from presents (מתנות) on Purim and Rosh-Hashana from those who were in the habit of remembering me on those occasions (I have no income from the Hambro Synagogue). As to weddings, it is now usual with them, in accordance with an order from their Board of Management, that the parents of the bridal couple have the choice, and can take either me or their Hazan. As the Hazanim—wrongly—flatter their congregants, I did not, during the whole of last year, perform more than one wedding ceremony, and that was on the occasion of the marriage of the daughter of R. Leb Tosca (טושקא), who is a friend and like a brother to me, a learned, respected, and very rich man, inquire about him of R. Moses Munk. This R. Leb and many

others of the respected men (of the Hambro Synagogue) think that in time the right to perform wedding ceremonies will fall exclusively to me, but at present it is still far from that. It may be that in time some newcomers will also send me presents at the periods mentioned (namely פורים and ח"ה), but a separate salary from that congregation is not to be expected. It might be that my community will ask the Hamburger congregation for a contribution towards the salary they give me, namely, the £200 a year, and according to my opinion they will be able to tear out of them £50, of which not one penny will go into my pocket, but even with that I am satisfied because, as I have already written you, the salary of £200 I have from the congregation is insecure; and at every meeting of the Kahal they spoke about reducing the salary of the Rav and of other officials of the congregation, on account of the increase in the expenses and reduction of the income. In short, were I to write you many sheets full, you would still not understand the way of this town. You imagine London is a Kehilla (community). No! Far from it! Justly you write, there are many things that are difficult for you to understand (find answers for), &c. I have understood your hint, and could explain all in a very simple manner to any one who knows the way of this town and about me (the nature of my position), but it is impossible to do it in writing. I swear (assure you on oath), So may I see plenty of joy, that I long to see you in joy and happiness here at my house, to speak to you personally and tell you all that is in my heart. I did not unintentionally write you to ask Moses Munk about R. Leb (Toska). I have spoken at length with him on the last Yomtof of this matter, when the said

(R. Leb) was at my house, and I did so in the presence of my son, the Baḥur R. Moses ג"ב, who is, like me, anxious to achieve this,¹⁷⁸ but he refused point blank (utterly refused), and the refusal of an old and wise man like him means building up, not destruction (= is meant well). I will, D.V., explain to you another time the parts of builder and housebreaker that were played between us, and enough of this for the present. I have spoken with the young man Moses b. Leb Zunz, and he told me he could not imagine that his stepmother and her children, his brothers, were not satisfied with the contribution he is sending them with the help of his brother in America. They probably have received what he sent them for the last Passover. Nevertheless, if his brother who is studying in Pressburg has any particular¹⁷⁹ request to make of his brothers he should write at length and enclose it with your letter. The young man Moses will then pay me the amount (he intends sending to his brother) when the letter is delivered to his hand. I could, if I knew what the request is, recommend the (fulfilment of) same, please God.

With reference to what you wrote about business for my son Moses ג"ב, that he should become *commissionnaire* (agent) for the great merchants (famous rich men) the brothers, sons of R. M. S. (Michael Speyer?) and their partner, I have made it my business to make inquiries in the matter, especially as you often wrote that I easily refuse all such proposals. I spoke of it to R. Jacob Rotterdam, who does a lot of commission business to your place, and especially for the well-known partners R. Leb Haas and

¹⁷⁸ Obviously the election of R. Meir as Rabbi to the Hambro Synagogue was in contemplation.

¹⁷⁹ Written פארטיקלאר.

R. J. Schuster, and we came to the conclusion that it would be worth while to be an agent for East Indian goods, but not for woollen merchandise. He does, it is true, do business even in these for the firm of the sons of R. Leb Hanau and his brother-in-law, but it does not pay, because most of the goods which the merchants from there (Frankfort) buy, they order direct by letter from the manufacturers in this country. What a *commissionnaire* sometimes sends there, he must have credit for (here) because all the goods are sold on terms of credit for six months or more; besides, there is the trouble of transit from the country to here and from here (London) to there (Frankfort), and nothing to be profited by it except the commission he gets from there. What you write about understanding (the business) is folly. The samples are sent from the country, the goods are ordered and they are sent according to the samples—some one has told you there a foolish thing that sometimes one might buy from a swindler! That might happen once in seventy years. If that occurs it can only be sold to some one who does business with Amsterdam, where he can find buyers for good and bad goods, but one could not send faulty goods to an established business man there (Frankfort). For this reason only some one who is used to exporting goods, woollen or East Indian, could become a commission-agent for woollen merchandise manufactured in England, he must be well known here as *commissionnaire*, like the said R. J(acob) or other people who are used to it.

Page 1 b.

If the young man Süsskind, son of Jacob Schloss, has already left, do not frighten his family. If, however, he

is still there, tell him that Leb Binga (Bingen) wishes to be remembered to him, and would like to add to the letter which he has by now received from him—dated here on the eve of the last days of Passover (20 Nisan)—that since a few days it is spoken of again that Parliament will put pressure (on Jewish travellers?) like last year, and he has the choice whether he will come here or not. In any case if he does make up his mind to come, he should see to it that in the passport he obtains from the government authorities there, should be said more than is usually said in a health-pass (certificate); and, if possible, should be added that he is a Schutz-Jude from there who travels thither as a merchant to buy goods. Please do not fail to let him have this message in full if he is still there, but if he has already left, your silence will be better than words, and God may bless his journey.

If he does intend to come here or has already left, I expect to receive the mantle through him, and if not (send it) without delay according to the order in my last letter.

I am waiting to receive on behalf of some one here from the Rabbi of the Province of Würzburg the sum of two hundred gulden or somewhat less, a legacy left to him. I have already sent to the Rabbi the receipt and letter of indemnity attested by me, and have at the same time ordered that the money should be sent to you for me, and that your acceptance of the same shall be regarded as if it were already received by me, if you give a receipt for the amount handed over to you, D.V. I herewith ask you that if such amount be offered to you, to accept it on my behalf and to give a receipt, and afterwards send it to me by assignment without a moment's delay, the full

amount—do not deduct the account which we have with one another. Send me a separate letter expressly in this matter. I shall get the postage refunded here.

Apart from this I will only repeat what I have already said, that you should try to settle the matter with the Gabbaim without hesitation, as well as the letting of the house, so that I should get it off my mind, and that you should be sure of what you get as reward for your trouble. Otherwise there is no more (news), only life and peace (may be granted to you) from the Lord and (wishes for the same) from me your brother who greets you and desires your welfare. Tebele כ"ץ Schiff.

My son the Bahur Moses כ"ץ sends his regards, he was very pleased with the few lines in your letter which you addressed to him particularly. Your sister-in-law, the maiden Mindel, likewise sends her regards. Greetings to our brother Moses, to our sisters and their children. According to your letter I note the childish remark (שׂוּתָא דִּילֵיקָא = children's talk, cf. Sukkah, 56 b) of your daughter Resche. When I send her something with M. Süsskind on his return, she will then have reason to say what she said. For the present I cannot think of what it should be (that I send her). The letter from R. Moses Munk, of last Purim, I received with thanks and send him regards.

Letter V.

London, 14 Elul, 5541.

He who gives life to the living may write and seal (in the book of life) for life my beloved brother the Dayyan (&c.) Rabbi Meir the Priest and his wife the lady Mathe and their daughter Resche. To all who belong to them Peace!

Your letter of the 21st of last month has reached me and I will begin with words of the Torah (and tell you) that you are right. I am not well versed in the laws of finance. Here the Tur Hoshen Mishpat and nearly also the Yoreh Deah and Oraḥ Hayyim¹⁸⁰ are negligible. Most of the questions refer to the Eben Haezer,¹⁸¹ as I wrote you long ago. At the first glance it would have seemed to me that you are right in every way. On going further into the matter I found other points, and have written you on the other page what occurred to my mind, please read it.

After Torah follows charity. I ask you to send on my account without delay:

To our uncle Rabbi Z. S. in Fuerth	11:00
Ten to your mother-in-law, a cheque for yourself sent by Bearer	25:00
To our brother Moses give in my name eighteen florins	18:00
To the wife of the late Moses Trumm and the wife of Moses Platen, who wrote to me through the young man Z. Oppenheim—to the former one R. Thaler and the latter one florin, together	2:30
To Giessen for the order of R. Abraham ben J. I sent to you eleven florins	11:00
For yourself and for R. Leb the Levite	25:00
To my brother-in-law Hayyim the Levite send on my account five florins	5:00
Total	<u>97:30</u>

¹⁸⁰ Parts of the four Turim, a ritual Code by Jacob ben Assher dealing with civil, dietary laws, and rules of prayer and festivals respectively.

¹⁸¹ The part of the Tur dealing with laws of marriage, divorce, &c.

From last year the account between us stands (as follows):

From the bill of Moses Bloch and from
M. Oppenheimer according to your letter of
the 19th of Tammuz 43:36

From Jehiel Cohen after deducting netto
eleven New Thaler for your trouble 35:35

79:11

Out of this you have paid for me
Assignment (cheque) to I. Altert (?) 28:45

In accordance with your letter of
Iyyar the 27th to our sister Esther 11:00

On Sivan the 19th to the order of
Abraham of Giessen 11:00

To the Gabbayim (Managers of Poor-
box) 26:20 77:5

2:6

Out of the 97:30 is to be deducted according to your letter of the 36th day of Omer 2:6; remains owing to my brother fl. 95:24, and you will find enclosed an assignment, please let me know how much you obtain for it so that we can note one against the other.

After charity comes Divine Service, which means prayers and good wishes of David to our relative Isaac Speier, who celebrated the marriage of his daughter, (congratulations) to him and to his brother and son-in-law in my name. I have nothing further to add to my letter of the 22nd of Ab. His assignment of eleven shillings has not been presented to me yet.

Referring to your reproaches about Rotterdam, I have already written you that I have not seen any earnest (endeavour) on your part. Proof of it is that you have

D.

R

not achieved any results there. Secondly, were it not for the unfortunate occurrence with the Rabbi of א"מ"ש (Amsterdam), I wrote you already who can stand up against them. Thirdly, on account of the war between Holland and this country, the post does not come in regularly. I had just heard that the Rabbi L. of ש"ה (Halberstadt?) was not coming, when soon afterwards, by the next post, I heard that they had elected the Rabbi of Emden. They surely had an intention with this hurry, but enough of these excuses.

I enclose assignment of eight pounds twelve shillings on a certain Yomtof, son of Nathan of Livorno. This (man) is a correspondent of Rabbi Leb the Levite (ל"ב) from here. He sent him a letter, saying he would be there at the fair, so please inquire, he will easily be found and pay without delay. You may also tell him in the name of the said R. Leb that he wrote him there (to Frankfort) under his address. Being a correspondent of R. Leb the Levite you could invite him to your house out of respect, and speak (to him) well of R. Leb. One of the sons of R. Yomtof will also be there at the fair, and after the fair proceed to here, please send me (with him) half a dozen white cotton caps. Not striped with several colours but simply white ones. Also half a dozen handkerchiefs which keep good colour in washing. They must be washed and hemmed there. Do not look for cheap ones but for good quality, but not much white (in them) on account of the snuff-tobacco. Send me also the small book with the memorial sermon of the Rabbi of Prague about the Empress, he will not refuse to bring them here to me.

Apart from this I have no news to-day, and as I began (so I will close), may you be written and sealed (in the

book of life) for ever for life, you, your wife and daughter, our sister, our brother Moses מ"נ (the priest), and the sons of our sisters, also your brothers-in-law. These are the words of your brother who sends greetings, (the small) Tevele the priest. From me and my son Moses to R. Moses Munk greetings and New Year wishes. I received his letter; the lottery begins on Nov. 15; Falk can insure for him and I will be the supervisor for it (= take care of his interest) if he will send me the money in time. With regard to Gumpil May's affair I expect from you (to hear) what has been done in the Din (religious case) of his wife by the Rabbi or by the Beth-Din, also whether there was a decision on the part of the Government (Law-court) in the matter: (Handwriting of Mindel Sinzheim):

I send many greetings and wish the dear family likewise a happy New Year according to their own wishes. From me, your sister-in-law and sister Mindel, daughter of the late Zalman Sinzheim the Levite.

Page 2 of the letter.

(Postscript by R. Tevele.)

With regard to the white caps, these and the handkerchiefs must be washed there on account of the duty payable here. Also do not forget in your answer words of thanks for Rabbi L. (Leb) the Levite and his wife and sons, assuring them of your best wishes. Leb; son of R. S. (Samuel), Pressburger of Vienna, has become engaged to the daughter of my relative R. Aaron מ"נ (Goldschmid) from here. (Here one written line has been made unreadable by penstrokes.) If you, in your answer to me will

send him greetings and Masoltow (congratulations) you may do so.

Letter VI.

London, 14 Elul, 5541.

He, who lives for ever and remains for eternity, He may write and seal for ever for life my dear uncle the efficient Rabbi Meir ר"מ and his wife and daughter, Amen. May to all who belong to him be Peace!

The days of reckoning and payment have come, when we pay with our lips instead of with offerings, raise our voice to God that He may answer us on the day of grace and help us on the day of salvation, and I offer my prayers to God for him (you) and his house that He may impress on their heads the sign of life and bring to light their righteousness, lead them on paths of (life's) waters, and we may see in her beauty Zion the town of our testimony, the splendid place where wolf and lamb will graze together and not do evil any more, where they will welcome the reprimander in the gate and the speaker of truth and abhor the rebuke of the foolish man, and the one and only Shepherd will guard them, a righteous heart and new spirit will the Almighty give to all who revolted against Him, sinned and forsook Him, so that they will not err any more either to right or left, but He will make us firm and strengthen us, so may it be God's will, Amen.

I cannot refrain from informing you of the great honour we had in these days . . . (follows a private family incident).

What happened with R. Isaac the Hazan I have already written you at length, that they have taken his crown from him and he may not stand any more in his holy place. Now, however, that the Atonement day is

coming, many stand up to say a good word for him to bring him back to his old position, saying the wrong he did was done on account of a man ("n) Hayyim, who led him astray, and thus many plead in his favour. And as is usually the way in the Kehillot (= congregations) they took to the old doings (= ways) of their fathers, and what the one likes the other dislikes, this one says this, the other something else, and some say neither this nor that. As it is R. Isaac is still in prison and cannot move about like a free man, because he was made bankrupt, and according to the law of the land must have the majority of his creditors (namely, to consent to his liberation) whom he will scarcely bring under one hat (to agree to that). It is not an honour for the congregation, but outcasts like these are not to be found in any other town—and it is all in vain. It is only that leaven in the dough which hinders everything, it is that man who always creates strife and cannot sleep if he has not done some harm. But God helps the persecuted, and the advice was given by the congregation, that R. Isaac should take a large sheet and write what is called a Memorial, and bring this document as soon as possible to the judges. In this memorial they wrote that the congregation has reserved his position for him, and that he was really being punished on account of R. H. Now the time was pressing, he cannot help himself, and without him (the judge) nobody can raise hand or foot, and by his word only they can come and go, therefore he implores him that the mouth that has imprisoned may liberate again, &c. So far, his answer is still expected, and on his answer and wisdom the community relies. We shall see what he will answer, please God.

I will now close with what I began. God may send help to the righteous and be a shield for those who walk in purity. May He raise our lot and may life and peace come to you from God the living Master of the worlds. So will pray for ever your nephew Moses, son of the great Gaon R. Tevele Schiff. To all our family greetings and New Year wishes, especially to my aunts and their children, may God guard them, also my uncle Moses. I also send regards to your brothers-in-law L. and I. the Levites, may they likewise be blessed by God thousand times, Amen.

Letter VII (p. 1 a).

London, 22 Adar, 5542.

To my brother the Dayyan R. Meir, &c.

I have duly received your letter of Adar 6, and I have to repeat what I have already said: Leave off with this! It is impossible for me to help you, I have enough to do to keep myself. My income at present has diminished so far, that with difficulty only can I make both ends meet, and it is getting less every day. Were it not for the little (income) I receive in interest from Government Loan I could not exist, as the expenses increase on account of the war, the taxes are great and heavy, and for other causes. My salary of £200 is not being paid me punctually, and every moment I have to expect that it will be reduced. It is not, as you seem to think, that I am not on good terms with them, on the contrary; I have many of the leaders as my friends, who appreciate me and are anxious for my welfare. The gist of the matter is, and I am surprised at you, how do you imagine to be able to understand a place which neither you nor your forefathers

knew. As little as anybody in another land understands this war, the ways of the Parliament and the powers of the king here—even what the papers will write there now about peace with America—as little will any one understand the ways of the Kehilla and anything about my income and expenditure. Who likes may believe it, and he who does not may forbear, and if there still remains some apprehension in your heart, which I hope will not be the case, I tell you: Far be it from you to sin in this way, and enough of this.

In the matter which concerns myself I must write you something remarkable. About a month ago I received a letter from the Rabbi of Prague and his Beth-Din concerning some business (religious matter), and among the (signatures of) the Dayyanim I found the signature of R. Levi Fanto, and gathered therefrom that he had not gone to Würzburg, and I wrote on the 17th of Shebat to the Parnas Moses Rofe, an acquaintance and relative of mine, who, however, had become (a little) estranged from me. The chief point of my letter was a request to let me know, as none of the three Rabbis elected by his congregation had gone there, whether the reason for this was that the income from the Rabbinate had become worse of late than it used to be in former years. I also wrote him that if he would tell me all the circumstances I would write him at length and draw his attention to some one who was willing to accept the Rabbinate, and whose appointment would bring honour to his congregation. I made an allusion to myself, and the contents as well as the form of the letter were written in very pleasing style and language, and I hoped to receive a favourable reply. On the Sunday, the 26th of Shebat,

however, came the news that the packet-boat which left here with the mail of the 17th of Shebat had been attacked and captured by the enemy, and the letters were thrown into the sea. I then said to myself—without intention of losing an opportunity—that it may be a sign (from God) that the letter was lost, and did not write again, but now when your letter came, in which, among other news, you wrote that the Rabbinate of Würzburg was still vacant, I said again that it might be a sign in the opposite direction, and I expect from you a full answer (to let me know) what you think and your advice without keeping back anything. With Almighty rests the knowledge of what is good for me and my son, for body and soul, everything else is only the commentary, go and study (think it over). If you approve of the idea I herewith give you permission to do with God's help the work of man, according to your power, and let me know.

I can easily answer your inquiry about the late David Fridland. Many years ago, when the Gaon Rabbi G(ershon), Chief Rabbi of Moravia,¹⁸² may his memory be a blessing, was still alive, I received a letter of recommendation from him, asking me to speak to the said David about the wife and children of his late brother Jeckl. I then wrote to the country place where this David lived, and he did according to my wish and sent, through me, an amount of money to Nikolsburg, and from that time dates my knowledge of the man and his lot. Some time afterwards arrived here the son of his brother Jeckl, whose name was Isaac. I sent him with a letter of recommendation to his uncle, but he did not help him much, according to what

¹⁸² R. Gerson Pulitz, Chief Rabbi of Moravia, 1753-72. See Kaufmann, *Gedenkbuch*, p. 379, and the literature given there in note 1.

he told me, but every time he assured him that after his death he would leave him an amount according to the law of heritage of the Torah. As David grew old and was nearly eighty, he became blind, his property was neglected and partly lost, and what remained was in very bad state (בנכסי רטושין), like abandoned property,¹⁸³ which nobody looks after, as he was here in a strange land without friends, and had never been married (added in the margin 'and was afraid he might be thrown on public charity'). He decided to give all he had to a rich¹⁸⁴ (אמיר) man in the country, and made an agreement in the Law Court with this man that he should undertake to give him all he wants (= keep him) as long as he lives, and after his death he should give a certain sum to his nephew, the said Isaac. In exchange for this undertaking he ceded all he had to that man, and lived afterwards for a few years. On his death the said Isaac had disputes with the man who declined to give him what he had undertaken to pay him in the said agreement, but as Isaac wanted to get married—as indeed he did marry soon after he received the money—he came to an understanding with him (and accepted a lesser amount). This is how it all happened, and since then it is like a stone thrown into a well to expect for any one of the relations any help from that legacy.

(Added later, and addressed to Isaac Speyer): I still owe an answer to my cousin the famous קצין, our friend R. Isaac Speyer, to his letter full of valuable information, which I received about a month ago, and I send greetings to him and all his people. What I mentioned in my first letter that he will do it without commission is not to be understood otherwise than (that I expected this) from our

¹⁸³ See Arakin 25 a.

¹⁸⁴ Verbally 'valued', viz. to be rich.

friendship for one another, because I know that he will use all his power to do either of us a good service, it is like, as in water, face answering face.¹⁸⁵ While I write it occurs to me (to mention) that he surely will not mind the trouble and inconvenience connected with it that I am sending to-day to my brother, our friend R. Meir C'z, a cheque of £7 on a certain man, who, however, might not be there at the next fair. I therefore request my dear cousin to give to my brother on my account fl. 75, and, as you have already given me credit for fl. 66, to assign the whole amount to me, and if you should have to pay to my brother the said fl. 75 to draw a cheque on me for both together of fl. 141, and to excuse the trouble I have given. I promised to write some news (שמועות...), and will mention that yesterday a great firm of bankers, namely Brown and Collinson, have gone bankrupt, and the public, Jews and non-Jews, have had great confidence in them. They had tens of thousands (of pounds) in hand, because, as is the custom here, they held cash deposits from the public, and now people are very anxious lest other cashiers, who are called bankers here (other firms will be involved), and it is feared that one friend will have another. For the present it is quiet, and it may be advisable to put on Rotterdam (lottery?).¹⁸⁶

To return again to our account. Enclosed is an assignment from R. Leb the Levite on Asher b. Yomtof of Livorno for the sum of £7; the latter left here about a month ago, and promised to be there at the fair, nevertheless, see what I wrote to my cousin (Isaac Speyer).

¹⁸⁵ Cp. Prov. 27. 19.

¹⁸⁶ This part of the letter is intended for Isaac Speyer; what follows is again addressed to his brother R. Meir.

P. 1 b.

Follows also an assignment from R. Jacob Rotterdam on the firm Jacob Hommel and partners for £7; let me know in your answer how much you received for it, also if the said R. Asher should pay you the £7, how much you received for that. In your answer tell me also exactly all your expenses for the Sefer Torah to the last penny, how much you paid to the Sofer (scribe), and how much to the corrector, so that I can tell R. Leb the Levite and settle with him; send me therefore the receipts from the Sofer and corrector.

The account between us is, according to my letter of 20th of Kislev, as follows:

Remained in your hand after paying the Sofer thirty florins	fl. 4:40
--	----------

To this add the proceeds of the two assignments, or else the fl. 75 you will receive for the cheque on R. Asher. On the other hand I have to pay you a further forty florins for the Sofer apart from corrector's fee.	fl. 40:00
---	-----------

You have already paid to your mother-in-law, my sister-in-law, a cheque of fl. 11, and on Adar 19 I will assign for her fl. 25 (together)	fl. 36:00
---	-----------

Payment to you as usual every half year for yourself and R. Leb ב"ר	fl. 25:00
--	-----------

Ditto to R. Abraham Gissa (Giessen) drawn on you to-day	fl. 11:00
--	-----------

Ditto to send to our uncle R. Zekl ב"ר on my account fl. 11, and give to our brother Moses from me fl. 15 (together)	fl. 26:00
--	-----------

This makes, apart from the corrector's fee, a total sum of	<hr/> fl. 138
---	---------------

Please look into this account carefully and answer me punctually with a detailed account, as you know I am a great lover of orderliness. Concerning the sending of the Sefer Torah, R. Leb ל"ב tells me that, as he is very busy, he will entrust with it R. Asher when, as is probable, he will be there at the fair, and so it does not concern us any more. You may keep the Sofer Torah with you until you receive further order from me or from R. Leb to R. Asher.

That Abraham Emmerich has gone bankrupt seems to me like a firebrand in a cedar.

I am, however, not familiar with the circumstances of the merchants there, and only in one case I require to know the standard of the people, and that is with reference to the eminent people on whom I send you cheques herewith, namely, their fathers.¹⁸⁷

Enclosed is a letter for the wife of the late R. Leb Zunz from her stepson R. Moses, which is to be delivered into her own hand because there is a bill of exchange in the letter.

Zanvil b. Judah of Leinich (Leineck?) has had a letter now from R. Leb the Levite that he should call on you for fl. 11. When he calls pay him and obtain a receipt. These eleven florins are already accounted for between us in my letter of 20th Kislev.

This letter is dated 22 Adar, but I have written it a day earlier, as on the 22nd is the anniversary of the death of our late father, and I shall be weak on account of the fast and the sleepless night, and while I mention our father of blessed memory I am answering your words of Torah on the annexed page, which may be for the benefit of his soul. As I say there, I have only briefly answered your

¹⁸⁷ This reference is not quite clear.

question, and as chief subject I have treated my own question, seeing that you are engaged in the study of Tractate Baba Batra. I have, thank God, collected good notes on this tractate at various times (chiefly) when I taught in Worms, namely, answers to all questions which Tosafot ask on Rashi's commentary, and also on every other subject (in that tractate). I intended copying for you some of these novellae, but they are for the most part lengthy, and so I have only selected one and copied it.

With this I will conclude. Peace be with you from Almighty according to the wish of your brother Tevele C'z Schiff. My son Moses and your sister-in-law Mindele send greetings, in particular to your wife, my sister-in-law, maybe your sister-in-law Mindele will add a few lines herself. Greetings to our brother Moses and our sisters and their families.

(In Mindel Sinzheim's hand): Dear beloved sister, I was very, very pleased to hear that you are again in good health, may Almighty God grant it to continue thus, until a great age. This is the prayer of your sister Mindel, daughter of the late R. Solomon Sinzheim the Levite.

To my brother in-law likewise, and especially to my niece Res'che, to my brother Simon, and naturally also to brother Joseph, greetings. I assure you all that no one is more anxious for the welfare of the family than I, although I can at present only express it in words. May God help me to be able to prove it soon personally there (in Frankfort). This is an answer to sister Mate's latest letter.

Letter VIII.

London, 20 Elul, 5582.

(Page 1 a).

He who forms the destiny of man like clay may write into the book of life for life my dear brother the Dayyan Meir, &c., his wife and daughter, &c.

Last Tuesday your answer reached me—the date is missing—to my letter of the 12th Ab, and referring to what you mention therein of your own affairs, and that our cousin the charitable R. Isaac Speyer had done your wish, I enclose on the other side a letter of thanks to him for all the trouble he has taken in my interest. My opinion about the matter itself I will tell you here, and my words are addressed also to him. You wrote that the aspect of the congregation is changed, and I am sorry for the place and the graves of my Fathers. As to our own affair, you write that many members of the congregation have left and taken up their abode in some neighbouring place. Maybe I should have done the same had I lived there at present, nevertheless, evil times are bound to be over some time, and so I feel it my duty to see that our right in the community should not be interrupted for the generations to come. I will now refer to your words one after the other: you write that the children (heirs) of R. M. Scheyer have all signed already—it is necessary to inquire after those who live in other congregations but have the right of domicile there. R. J. Kulpa, you wrote, has already signed, that is well. That Lima b. Zalman Haas will naturally sign seems to me likewise very probable; in any case it is not too late. R. D(avid) Kassel, the son-in-law of the wife of R. Z. K., you say, will not and

must not sign; in course of time, however, there is no doubt that he will sign. (This remark) does not please me, because who knows what happens in the meantime. As to that well-known cruel man (who suggests) that his brothers should sign a pre-dated bill in favour of the joint firm—falsehood will not prevail, especially as his inclination is too strong, as is well known his way is to begin strife. The more likely is he to do so, if one were to prove to him his dishonest words, then he would at once start a law-suit in his anger. You never mentioned Henle Kulpa. I believe he was also a debtor at the time when the community allowed you (your debt) on account of your right (of residence) in the community, (and) the debt of my late brother-in-law, R. Z(alman), was paid off, or, I am not sure, on your own account alone. After all, although your words are full of sagacity and piety, the Mizwah would be great (if a result were achieved), and it were better to keep quiet so that this poor woman should not be wronged as time goes on. What shall I further question you, our Father in Heaven has decreed that I should have a different opinion to yours in this, and as the proverb says, 'fear cannot be talked away'. In spite of this we have in these days come nearer to one another in thought and deeds than (we were) for many years. Let this be now a rule between us, please God, to have in future frequent correspondence in the rôles of builder and house-breaker (=discussion *pro* and *contra*) in this matter, and 'he who wants to purify himself receives help from Heaven'. May God help us for good, I am sure that you will not neglect this and do all you can, as I am most anxious to settle the matter favourably.

Enclosed is an assignment from R. L(eb) K... to Asher

b. Yomtof of Livorno of seven pounds sterling; it is dated already from July because that gentleman left town at the time and will not return before close to the festivals, and he left the assignment with me to collect the amount. Please let me know how much you received for it.

Out of this I have assigned to your mother-in-law in the name of the bearer of assignment on 10 Elul	fl. 25
17 Elul, drawn upon you to the order of Abraham Giessa	fl. 11
To our brother Moses give in my name	fl. 16
To our uncle R. Z. S. in Fürth send in my name .	fl. 11
For yourself and for R. Leb the Levite thirty florins, which includes an addition of five florins for your trouble in connexion with the Sefer Torah	fl. 30
For the wife of Moses Platz and the wife of Moses Trumm and the daughter of Moses Trumm together, equally divided between them, for each 2 Gr.	fl. 2
Total	fl. 95

A few weeks ago I received a letter from R. M(odl?) b. S. the Levite, and in the postscript his uncle Hirsch Haas assured me that he will stand by you, and it need not be mentioned that R. M. himself and his brother will also stand by you. R. Modl wrote to me that he, as well as his uncle, will speak to R. Jacob Kann, but nevertheless he advised me in his letter that I should personally write to R. J(acob) K(ann) as he might hear that I wrote to his brother-in-law Hirsch and not to him, and might be offended. After I have written to R. J. he will support me by speaking to him. I have done so to-day, and written at length and with special emphasis my request to R. Jacob Kann, and have enclosed it with the letter

which I sent to R. M. to-day, and reminded him to fulfil his promise. Kindly note this.

As to the Sefer Torah, I have received a letter from Romburg of Ostend that he handed it over to the shipper three weeks ago; it has not arrived yet, but is due any day now.

With reference to the happenings in Berlin, all about the Rabbi's departure from there is known here, and I have seen a copy of the letter which he left before he journeyed from there with instructions to open it six days after he left the town. According to what I hear he is now in Vienna, and from the letter it appears that his intention is to emigrate to the Holy Land. I have also seen the copy of a letter from the Rabbi of Lissa to the Rabbi of Amsterdam, as well as the copy of a sermon delivered by the Rabbi of Lissa in this matter, where he condemns R. H. Wesel (Wessely), and the letter which he printed. The sermon is in very pure language, full of pious and wise words, careful not to offend the majesty of the Emperor. From the letter and sermon I gather that they did the same in Posen, and in Wilna they burnt R. H. Wesel's letter outside the town by order of the famous Gaon Elijah.^{187a} Mention is also made there that the Rabbi of Prague at first preached against it at Prague, now, how-

^{187a} Cp. Güdemann in *Monatsschrift*, 1870, pp. 479-80, and Wessely's own letter in *Kerem Hemed*, vol. I, pp. 5-6 and *Kobez-al-Jad*, vol. X, p. 75. Wessely himself mentions in *Kerem Hemed* the Rabbi of Posen, 'son-in-law of the Rabbi of Prague', the Rabbi of Lissa, and Rabbi Elijah Ḥasid of Wilna, as having issued a Ḥerem against him. The Rabbi of Lissa was R. David Tevele Horochow, a native of Brody, about whom cp. Lewin, *Gesch. d. Juden in Lissa*, pp. 195 and 200. The Rabbi of Posen was R. Joseph, known as 'Hazaddik' ben Pineḥas, son-in-law of R. Ezekiel Landau. Cp. Perles: *Gesch. d. Juden in Posen*, *Monatsschrift*, 1865, p. 261. Rabbi Elijah of Wilna is generally known as 'The Gaon of Wilna'.

ever, he is obliged to remain quiet in public, and is working quietly to arouse Rabbis of other famous congregations. After all this it is easily understood that the Berlin Rabbi could not remain in his congregation, and was obliged to leave. If it were possible to send a copy of the declaration issued there I should be pleased to receive it. I will now close in the way I started this letter, may He who dwells in Heaven write you in the book of the righteous for ever for life, may life and peace be with you from Almighty according to the wish and prayer of your brother Tevele C'z Schiff.

As you wrote I should not let anybody write on my letters, I have not allowed your sister-in-law, the maiden Mindel, to write; she wishes you all a happy New Year.

Page 1 b.

(Moses Schiff to R. Meir Schiff.)

Fulfilling the yearly custom at a time when every man in Israel raises his voice praying that happiness may be his lot in the New Year, I send you and all yours greetings from the distance. May the coming year be a happy one in peaceful enjoyment of happy dwellings, may your days be as numerous as the sand on the seashore. This is my priestly wish which God may fulfil, adding to it a thousand times more, your nephew who is always ready to serve you, Moses, son of the great Rabbi Tevele C'z of Frankfurt-on-Main. To your wife and daughter, to my aunts and their families, and to uncle Moses greetings and good wishes.

In that certain matter my father, the Rabbi, has written you his opinion, and I have no doubt that you will do all you can to bring it to the desired successful issue, and your reward from Heaven will surely not fail to come.

Letter IX (p. 3).

London, Friday, 20 Elul, 5542.

New Year's greetings, &c., . . . to my dear relative . . . R. Isaac, his wife and children, may they all be blessed by God who will confirm the priestly blessing!

How can I thank you sufficiently for all the kindness you have shown to me and to my son during this year. From the worthy has come good, namely, a good beginning in the business, and I have no other power but my words (no other way of thanking you), and I raise my voice to God: Oh, give good reward to that good man, give him name and fame and inscribe him to happy and joyful life, may he rejoice in the welfare of his offspring for many years in Torah and fear of God, in riches and greatness. This may be the will of God in Heaven.

Forgive me that I have not followed your advice, although it was not like that of a man young in years, but like the advice of an elder. I have written on this matter at length to-day to my brother our friend R. Meir C'z, point for point, and it will suffice for both sides (= is meant for you also). It is not right to refuse to listen to a great man like you, and for this reason I have written (what I want to say to you) to my brother, who is a few years younger than I am, and he will explain matters to you in pleasing manner, why it is that I refuse to listen to you although you have taken such great trouble in our interest. I rely upon your friendship and meekness that you will not, even for a single hour, take it amiss, and put aside the true love which we have for one another. On the contrary, I rely upon it that you will be able to settle

the matter with God's help for our benefit. With reference to the legacy of the children of the late R. Leb Klef here, it is still in abeyance whether they will win the case relating to the estate of their grandfather, and even if they do win it, I cannot see a way of obtaining anything for the debtor of their father, as I think that the law of the civil court is the same as our law, and a thousand difficulties are placed in the way of one who makes a claim in his grandfather's right. But time will bring the result, and I will write you further after I have made inquiries from people who are familiar with the civil law. I need not assure you that I will do all in my power to advise you in this, and shall not hesitate to serve you with all my might. Apart from this I have no news. May God bless you with peace and look down at you on the coming New Year day in mercy and kindness. This is the prayer of your cousin who is always ready to serve you, Tevele, son of the late R. Zalman Schiff of Frankfort, Rabbi in London and the Province.

To your brother and son-in-law E. Z. and all who dwell with him I send greetings, may he too be remembered (by God) for good and his years continue, his honour and greatness increase.

(In Moses Schiff's hand): Youths ought to be hidden and not stand before the great and wise men, but you, Sir, have shown to your servant your greatness in assisting the weak. May my prayer be my thanks and bear result, for my pen is not able to write down the immense gratitude I feel for you. I beg of you that if occasion presents itself to remember me again (to put business in my way), and may God Almighty inscribe you into the book of the righteous for a long and happy life. This is the wish of

your servant always at your command, Moses, son of the great Rabbi Tevele C'z Schiff of Frankfort-on-Main. To your brother and son-in-law, the learned R. E. Z., greetings and best wishes for the New Year.

(Address on the outside of the sheet):

Herrn Maÿer Sallomon

Schiff Jude gegenw. in

Frankfurt am Maÿn.

APPENDIX VII

EXTRACT from Minutes of the Beth Din of Frankfort
relating to the sale of Rabbi Tevele's house 'Zum Grünen
Schild'.

MS. Adler, No. 935, page 187 a.

קפ"ז

ב"ה

ע"ד סרסרנות מן מכירת חצי בית צום גריני שילד שמכר הדיין כ"ה
מאיר שיף כ"ץ להו"ה כ"ה מאיר רויטשילד ע"י סרסור התורני כ"ה
מאיר מו יצ"ו וה"ה הדיין כ"ה ליזר וואלי סגל תבע לפנינו מן כ"ה מאיר
רויטשילד ומן כ"ה מאיר מו שמגיע לו כל שכר סרסרנות באשר הוא הי'
סרסור ראשון והי' יכול לגמור וטעון לפנינו באריכות כל אחד ואחד
ובאשר שהצדדים הנ"ל חתמו עצמם בקומפרמיס לקיים הפשר שיצא
מאתנו נזרקנו להם ומצאנו בתורת פשר שכ"ה מאיר ר"ש הנל מחויב
ליתן לכ"ה ליזר ה"ל חמשה חדש ר"ט ומן התשעה חדש ר"ט שמונח
עדיין ביד הדיין ר' מאיר שיף נר"ו יותן לו ארבעה חדש ר"ט יצא
מאתנו יו"ד זין כסליו תקמ"ו ל" רנ"מ ואני ור"מ ש (= ר' נתן מו ואני
ורמ"שיף).

Page 198 b.

ב"ה

ע"ד שבא לפנינו ה"ה התורני הדיין כ"ה מאיר שיף כ"ץ נר"י ותבע
מן ה"ה ה"ה כ"ה מאיר רויטשילד יצ"ו שישלם לו א טרמיני ח"ב
מקניית חצי בית שלו וכ"ה מאיר רויטשילד השיב שרוצה לשלם לו אם

כ"ה מאיר שיף מרוצה בתשלומין שלו ושלא יתבע ממנו עוד שום דבר, וכ"ה מאיר שיף השיב ע"ז שיש לו עוד תביעות עליו רק שאינו רוצה להציע עתה עד לאחר הפירעון ח"כ שלו, וכ"ה מאיר ר"ש חזר והשיב ע"ז מאחר שכ"ה מאיר שיף הנ"ל אינו מרוצה עדיין בתשלומין שלו שוב אינו רוצה לשלם לו הדמי ח"כ הנ"ל אין מינין רק אין חדש ר"ט, עוד השיב כ"ה מאיר רויטשילד הנ"ל שרוצה לנכות מפירעון ח"כ הנ"ל דמי קרונד צינין מן הבית שלם באשר שאותו דמי קרונד צינין שעולה על חלק חצי בית שהי' שייך להרב כמו"ה טעבל שיף כ"ץ נר"ו נזכר בפירוש בתוך מעשה ב"ד שלו שמחויב כ"ה מאיר שיף הנ"ל לשלם עד תשרי תקמנ"ל הב"על, ועל חלק חצי בית האחרת שהי' שייך לכ"ה מאיר שיף הנ"ל טוען כ"ה מאיר ר"ש הנ"ל שגם זה מחויב כ"ה מאיר שיף הנ"ל לשלם עד תשרי תקמ"ז הבע"ל באשר שיש לו הפירות עד זמן הנ"ל, בכן רוצה כ"ה מאיר ר"ש הנ"ל לנכות דמי קרונד צינין כולה מן הפירעון ח"כ הנ"ל, וכ"ה מאיר שיף הנ"ל השיב לו יהי' כדבריו שהתחייבות הפירעון יהי' עליו מ"מ אינו צריך לשלם לכ"ה מאיר ר"ש הנ"ל רק להשררה יר"ה ועדיין יש לו זמן לשלם עד חודש זעפטעמבר בכן אינו יכול לנכות מדמי פרעון ח"כ ושטר אפטיקו שהוא חוב ברור שעבר זמנו דמי קרונד צינין שיוכל להחזיק עוד בידו עד חדש זעפטעמבר ובפרט שכ"ה מאיר ר"ש יש עליו לשלם עוד שארי טערמינה ח"כ שיוכל להחזיק בו על דמי קרונד צינין הנ"ל, והנה הצ"ה הנ"ל התעצמו מאוד בטענותיהם זה מול זה המה וה"וה התורני כ"ה מאיר

Page 199 a.

קצ"ט

מן בהרשאות כ"ה מאיר ר"ש הנ"ל כמבואר היטיב בק"ה המונח לפנינו, ואחרי שחתמו עצמם הצדדים הנ"ל בתוקף קומפרמיס בח"ח ובקנס סך מסוים לקיים כל אשר יצא מאתנו נזדקקנו להם, ומצאנו שמחויב ה"וה כ"ה מאיר ר"ש הנ"ל לשלם לכ"ה מאיר שיף הנ"ל תיכף ומיד דמי ח"כ הנ"ל כפי שהתרצו שניהם לפנינו שיהי' החשלומין כפי שיכירו שני סוחרי' באנקיעהר זה שלא בפני זה במעמד ה"ה הו"ה פ"ומ כ"ה איצק שפייאר וכ"ה מאיר ר"ש הנ"ל האופן תשלומין על לשון ח"כ הנ"ל אין מינין אודר חדש ר"ט, ומחמת מה שיש לכ"ה מאיר שיף הנ"ל עוד לתבוע מן כ"ה מאיר ר"ש הנ"ל, ואינו רוצה להציע לפנינו עד לאחר

הפירעון ח"כ הנ"ל, מצאנו שהדין עמו שיכול לתבוע אח"כ לפנינו ויקוב
הדין ההר ביניהם בתוקף קומפרמיס שלפנינו, ומחמת מה שרוצה לנכות
כ"ה מאיר ר"ש דמי קרונד צינץ מן הפירעון ח"כ הנ"ל, מצאנו שאותו
דמי קרונד צינץ שעולה על חלק חצי בית שה' שייך להרב כמ"ה טעבלי
שיף נר"ו, אינו יכול לנכותו מדמי פירעון ח"כ הנ"ל בעת, אכן אותו חצי
דמי קרונד צינץ מן חלק חצי בית שה' שייך לכ"ה מאיר שיף הנ"ל יש כח
ביד כ"ה מאיר ר"ש הנ"ל לנכותו מן הפירעון ח"כ הנ"ל ויהי' בידו עד
שיקוב הדין את ההר ביניהם בתוקף קומפרמיס הנ"ל אם החיוב הוא על
ה"ה הדיין כ"ה מאיר

Page 199 b.

ע"ב

שיף כ"ץ נ"רו כנ"ל או על הו"ה כ"ה מאיר ר"ש יצ"ו יצא מאתנו יו"
ג" טוב סיון תקמ"ו ל" רנ"ט ואני ור"מל (ורמ"ש?).

Page 202 b.

ב"ה

אחרי שכבר יצא מאתנו ב"ד ח"מ פס"ד ב"ו טו"ב סיון העבר חזרו
ובאו לפנינו הצדדי' ה"ה התורני נאמן הקהלה כ"ה פיים הענא בהרשאת
ובמעמד התורני הדיין כ"ה מאיר שיף נר"ו ותבע מן ה"ה ה"ה כ"ה
מאיר רויטשילד וטוען אחרי שמכירת חצי בית מן הדיין כ"ה מאיר שיף
לכ"ה מאיר רויטשילד הנ"ל הי' על אופן זה שהתשלומין שליש דמי
מכירה נגד מסירת החלטה וכמו כן התשלומין דמי שמונה טערמינן קרוב
מן השני שליש' הנותרי' יהי' הכל אין קרלינר א אחד עשר זהו"
וכמבואר בשטר קנין ובשטר אפוטיקו בפ"י והלוקח כ"ה מאיר ר"ש הנ"ל
לא קיים את קנינו ומסר להתורני כ"ה בענדיט הענא סג"ל שליח של
המוכר הנ"ל דמי השליש אן נאב נגד מסירת החלטה מהם אין חדש
ר"ט ומהם אין מינץ ושמונה טערמינה ח"כ כתב התשלומין אין ק"ד זהו"
פוס וכאשר הביאום כ"ה בענדיט הנ"ל לכ"ה מ"ש הנ"ל הי' צועק ככרוכי"
היאך שינה הלוקח את התשלומין הנ"ל והשיב ר"ב שלא הי' ידע שהפירעון
הוכרח להיות אין קרלין א י"א זהו" ועל זה השיב הדיין כ"ה מאיר שיף
הנ"ל לפי שעה רוצה לקבל וכיום מחר אצק ע"ז שהוא עולה גדולה ויען
כי באותו הפעם לא הי' ההפרש בין קרלין ובין התשלומין אשר נתן לי

רק לערך חצי למאה לא רצה לירד עמו לפני דינא ודיינא אך עתה שהזמין אותו הלוקח הנ"ל לדינא תבע הדיין כ"ה מאיר שיף הנ"ל מן הלוקח כ"ה מ"רש הנ"ל ההפרש שיש בין הקרלין והתשלומין אן נאב שעולה לערך עשרה זהו" ומחמת טערמיני ח"כ שנתן לו שהעמידם אין מינץ תבע כ"ה מאיר שיף מן כהר"ם ר"ש

Page 203 a.

(דף ר"ג ע"א)

הנ"ל שאותו ח"כ שישנו עדיין בידו גם מה שאינו בידו ואפשר להשתדל להביאו תחת ידו עוד יכתוב לו ח"כ אחרים מאותו זמן הנזכר' בשינם (!) לשלם אין קרלין א אחד עשר זהו" ובשביל אותן ח"כ שאינם תחת ידו ויהי" בלתי אפשר לשנותם, והם בשביל אותו ח"כ ראשון שכבר שילם לו כהר"ם ר"ש הנ"ל אין מינץ תבע כהר"ם שיף הנ"ל שלשה למאה באשר שכעת ההפרש בין קרלינר ובין מינץ עושה כ"כ וטוען הדיין כהר"ם שיף הנ"ל שמשום כך כתוב בפירוש בשטרות אין קרלינר א אחד עשר זהו" כדי אם שילם לו הלוקח במטבע אחרת זולת קרלין אזי צריך להעלות לו כל הלאישע¹⁸⁸ שבין קרלינר ואותו מטבע ועכשיו עולה הלאישע נ" למאה בכן מחויב הלוקח לשלם לו או אין קרלינר נאטורא אדער אין מינץ בעלוי ג' למאה והאריך(ו) בטענותיהם כמבואר בק"ה המונח לפנינו, וה"ה התורני כ"ה מאיר מן בהרשאת ובמעמד הו"ה נבאי ת"ת כ"ה מאיר ר"ש השיב שדרך הסתרי' הוא אם כתובי' אין קרלין א אחד עשר זהו" ולא כתוב אין זהוב אדער אין נאטורא אזי יכולין לשלם קרלינר או חדש ר"ט אונד מינץ הוא כעת טוב יותר מחדש ר"ט בכן אינו צריך לשלם לו לאשע ולשנות ח"כ ובאם שכוונת השטר יהי' דוקא אין קרלינר מפני מה כתוב בשטר א י"א זהו" הי' לו לכתוב בתוך שטר קנין סתם חמשה מאות וחמשים קרלינר ועוד טוען מה שעלה כעת הקרלינר ג' למאה נגד מינץ מפני שצריך להיות בתשלומין ח"כ כפי צוואות השררה יר"ה שטיין וויכטיג ובאותו פעם בשעת קנין לא הי' מן הצורך להיות כך לתשלומין ח"כ רק בחסרון חמשה עסין ואף שלשון השטר יהי' דווקא אין קרלינר מ"מ אחרי שכבר התרצה א"ע כהר"ם שיף הנ"ל בקבלת אן נאב בתשלומין חדש ר"ט רק הי' קפידא שלו מחמת מינץ בכן אין יכול לתבוע שוב קרלינר באשר שמינץ הוא טוב יותר מחדש ר"ט וכ"ה מאיר שיף הנ"ל חזר והשיב שסומך עצמו על לשון אפותיקו שבידו שהפרעון

¹⁸⁸ Agio = אשע.

Page 203 b.

(דף ר"ג ע"ב)

צריך להיות אין קרלין ולא ברבר אחר ומה שנאמר א' י"א זהו" כבר
טוען שכדי שהעלה לאשע יהי" שלו וכמשמעות לשון השטר הקרקע עומד
עדיין בחזקת מרא קמא כל זמן שלא נתפרע כפי התחייבות השטר
והאריכו הצדדים הנ"ל בטענותיהם ובתשובותיהם כמבואר באריכות בק"ה
המונח לפנינו והנה כפי קומפרמיס שבידנו שחתמו הצדדים הנ"ל א"ע
בח"ח ובקנס סך שני מאות ר"ט חצי לשררה יר"ה וחצי להקדש לקיים
הפס"ד שיצא מאתנו נזדקקנו להם ואחרי שדקדקנו הדק היטיב וענינו
(ועיינו) בלשון השטר הקנין שביד נאמני הקהלה יצ"ו שנעשה על מכירה
הנ"ל וגם בלשון השטר קנין והשטר אפותיקו ואחרי שדרשנו את השליח
כ"ה בענדים הענא סג"ל הנ"ל וגם לאחר חקירה מבעלי מו"מ בענין חלוקי
מטבעות ודרך תשלומי ח"כ בלשון ח"כ אחרי כל הנ"ל מצאנו שהברירה
יהי" ביד הו"ה כ"ה מאיר ר"ש הנ"ל אם רוצה להניח אותן טערמיני ח"כ
ככתבם וכלשונם אויף דעם ד"ר זהו" פוס ולא רצה לשנותם ולהעמידם
הפירעון אין קרלין א' י"א זהו" אוי מחויב כהר"מ ר"ש הנ"ל לשלם עוד
להדיין כהר"מ שיף הנ"ל מחמת תביעות לאשע על כל סך דמי מכירה
הנ"ל כנ"ל סך חמשה עשר רייכסטאליר אין קונפונטציאהנש מינץ א' ד"ר
זהו" פוס ובוזה נתפרע תביעות כהר"מ שיף הנ"ל הן ממה שכבר שילם הן
מחמת טערמיני בריף שעליו לשלם עדיין ובאם ירצה כהר"מ ר"ש הנ"ל
לשנות אותן טערמיני בריב שביד הדיין כהר"מ שיף ויתן לו חדשים מזמן
הקנין לשלם לזמן הראשונים אין קרלין א' י"א זהו" אוי אינו מחויב לשלם
הלאישע רק על התשלומין אן גאב נגד מסרת החלטה וגם בשביל
תשלומין ח"כ אחד שכבר פרע אין מינץ וגם על אותו ח"כ שאי אפשר
לכהר"מ שיף להביאו תחת ידו כדי לשנות אותן ישלם כהר"מ ר"ש הנ"ל
הלאשע מן כל אלו לפי ערך מסך חמשה עשר ר"ט על כל דמי מכירה
הנ"ל.

Page 204 a.

(דף ר"ד ע"א)

עוד האריכו הצדדים הנ"ל מחמת דמי קרונד צינץ שכבר מבואר
בפס"ד שיצא כבר מאתנו וכנ"ל שכהר"מ ר"ש הנ"ל רוצה לנכות מפירעון
טערמיני ח"כ מה שמוטל על כ"ה מאיר שיף הנ"ל לשלם דמי קרונד
צינץ מן הבית שלם עד ר"ה תקמ"ז ל"ה הבע"ל באשר שאותו דמי קרונד
צינץ שעולה ע"ח חצי בית שהי' שייך להרב כמו"ה טעבלי שיף כ"ץ נר"י

נוכר בפירוש במעשה ב"ד שפטור כ"ה מאיר ר"ש הנ"ל לשלם עד תשרי תקמ"ז ל" והחייב הוא על כ"ה מאיר שיף הנ"ל במקום הרב נר"י על חלק חצי בית האחרת שהי' שייך לכה"רמ שיף הנ"ל טוען כ"ה מאיר ר"ש הנ"ל שגם זה מחויב כה"רמ שיף לשלם עד תשרי תקמ"זל" הבע"ל באשר שיש לו עדיין הפירות מחצי בית שלו עד זמן הנ"ל וכ"ה מאיר שיף הנ"ל השיב מחמת חלק דמי קרונד צינן מחצי בית שהי' שייך לאחיו הרב נר"ו הנ"ל אף שהוא מרוצה לשלם בשבילו היינו דוקא מה שמחויב אחיו הרב נר"ו לשלם מכיסו אכן מה שמחויב' השכנים מחזיקי בית ר"ז שיף וכ"ה יודא זיכל לשלם החצי מערך שנים עשר זהו" מ"מ מה שנזכר בק"צ ביכל יותר ממ"ה שנכתב בק"צ ביכל שלהם וכפי השטר שיש ביד כ"ה מאיר ר"ש הנ"ל מחויב' המה לשלם החצי וטוען רמ"ש הנ"ל שאינו מחויב עוד לתבוע מהם רק שכ"הר"מ ר"ש שיש לו השטר בידו לתבוע מהם מה שמוטל עליהם להשלי" דמי קרונדצינן של הרב ועל חלק דמי קרונדצינן מן החצי בית שהי' שייך לכ"ה מאיר שיף נר"י השיב כהר"מ שיף שהחייב דמי קרונדצינן הוא על נוף הקרקע מי ששיך לו ולא על מי שיש לו הפירות והא ראי" אפי" בית ותל עולם מחויבים הבעלים לשלם ק"צ וגם האלמנות שדרה בתורת מיגר א" אין מחויבת לשלם ק"צ והאריכו בטענותיהם גם בזה כמבואר בק"ה המונח

Page 204 b.

דף ר"ד ע"ב

לפנינו ובאשר שבענין דמי ק"צ הנ"ל נתנו הצדדי' הנ"ל עיניהם על הב"ד לפשר ביניהם ולקיים כפי הפשר שיצא מאתנו נזדקקנו להם ומצאנו בפשר דבר שחלק קרונדצינן מחצי בית שהי' שייך להרב נר"ו מחויב הדיין כ"ה מאיר שיף נ"י לשלם עד ר"ה תקמ"גל" הב"על כפי החייב הנזכר בביכל שלהם והוא יתבע ממחזיקי ר"ז ולמן שיף הנ"ל מה שמוטל עליהם וכ"ה מאיר ר"ש הנ"ל יתן לו השטר הנ"ל כדי שיוכל לתבוע מהם ובאופן שלאחר הפירעון מחויב להחזיר לו תיכף השטר הנ"ל ומחמת דמי ק"צ חצי בית שהי' שייך להדיין כ"ה מאיר שיף הנ"ל מצאנו ע"ד פשר דבר שכהר"מ שיף הנ"ל ישלם שני שלישים מסך דמי קרונדצינן העולה מיו" מכירה עד ר"ה תקמ"ג ל" הבע"ל ועל כ"ה מאיר ר"ש הנ"ל שלישי אחד יצא מאתנו אור ליו" ד" ק"ט מנחם תקמ"ו ל" רנ"מ ואני ורמ"ל (ורמ"ש?).

APPENDIX VIII

ELEGY on the death of R. David Tevele Schiff, by Isaac and Zalman Keyzer of London. (Leaflet printed on one side only. Size 26 x 23 cm. In the possession of Mr. Sigm. Seeligmann in Amsterdam, who kindly copied it for me.)

אחרי רואי את הכתבים. מכתבים. מהנחי בחורים החשובים. בן עשר
למשנה. ובן שלש עשרה למצות. האחים החביבים. בני אחי ידיד נפשי.
שיחיו לאורך ימים טובים:

מה שעלתה במצודותיהם. לנחם את אנשי שלימים ויראים. הבוכים
ומספידים על אבידותיהם. אבידת רבים ומגיניהם. מן דוד הכהן הגדול
אב"ד זצ"ל שהיה אצליהם.

אמר לי לבי. חנוך לנער על פי דרכו וגם כי יזקין וגו'. לכן דפסתי
אלה הדברים. להיות על לוח לזכרון שמורים. לכבוד בחורי חמד
הנזכרים:

העתק מכתב הב"ח איצק בן ר' ליזר קיזר שיחי'.

ב"ה לאנדאן יום ג' כ"ד כסליו תקנ"ב

על מות האדון הנאון הגדול המפורסם בדורו לשם ולתהלה מהור"ר
דוד הכהן מנוחתו כבוד

קול בכי עובר נהי תמרורים. מת דוד מלך בישראל. לא יעברון עוד
צאנו במרעת האהבה והיראה תחת שבטו. לא ישכנו עוד תחת ממשלתו
עלי מי מנוחות מצאים ברכת ה'. הלא מת רועם. לא ינהיגם עוד
באורחת משפט וצדקה. כאב אוהב בנו. ידידו אהבם. כנשר יעיר קנו
שמרם. ראה עותותיהם ויסרם במשפט ובחסד טוב לישרים. שונא
חמאים. ריע נאמן.

ארה לאנדאן! היש מכאוב כמכאוביך: היש עיר אשר ימצא בה
איש כחכם אשר אברת? אל מה אדמה שבריק. מה פשעך. שככה
לך. ומה חטאתיך. שאברת איש אשר חכמתו ומעשיו כולם שוים הם
לטובת עדתו ועמו?

אמנם אחרי שובי נחמתי. בהעלותי על לבי כי המותה לחסידים. הוא
 הטוב האמיתי. עוד דוד חי בעולם אשר בו לנצח יחיה. שמה לא יראה
 חמס עוצב ושוד, לנצח יחיה בשמחה וגיל. זה ינחמינו ממכאובינו. ומינון
 נפשינו. ונברך לה"א אשר בידו המות והחיים:
 בן כ"ה ליור קיור יצ"ו

העתק מכתב הב"ח זלמן בן ר' ליור קיור
 ב"ה יום ג' כ"ד כסליו תקנ"ב
 על מות הרב הנדול ח"ו וי"א המפורסם לשבת כמהו"ר דוד הכהן
 מנחתו כבוד.

גלה כבוד מישראל. כי מת רבם הנדול וצדיק בדורו היחיד והנבחר
 בעמו. כצאן אשר אין להם רועה תועים הם הולכים במדבר ויפלו ברעב
 ובצמא. טרף המה לחיות. בן עם אשר אין להם שר ושופט תועים המה
 בדרך בלתי יודעים לצאת ולבא. על זאת אני מתעצב. אבל לא על מות
 הצדיק. כי רק גופו מת. אבל נשמתו בוא תבוא אל ארץ שכולו טוב.
 ושם יאכל פרי צדקתו. על בן נתחזק ונתאמן. כי עוד רבינו חי בעולם
 הבא. אשר שם ימליך טוב בעדינו ובעד עדתו. ה"ק זלמן קיור.

חזקו ואמצו לבבכם. בני אחי אליעזר אביכם. למדו היטב מקרא
 משנה וגמרא כל ימיכם. ובזכות זה ה"י יברך אתכם בכל טוב כמשאלותיכם
 וכמשאלות דודכם ה"ק אברהם קיור פה אמשטרדם כ"ב טבת

רק חזק ואמץ לפ"ק.

TRANSLATION.

On seeing these writings of the two worthy youths, the one ten, the other thirteen years of age, sons of my beloved brother—what they wrote as consolation for their brethren who mourn their loss, the loss of the multitude (caused) by the death of their leader, the High Priest David their Rabbi, my heart spoke to me: Train up the youth in the way he should go and even when he is old he will not depart from it (Prov. 22. 6). I have had, therefore, these words printed, so that they may be inscribed on the tables

of their hearts and in honour of the above-named pleasing youths.

Copy of the writing of the youth Isaac, son of Lazar Keyzer :

London, Tuesday, 24th Kislev, 5552.

On the death of the great Rabbi, famous in his generation, R. David the Priest, may he rest in peace.

A sound of crying is heard, bitter wailing.

David, King of Israel, is dead, his flock will no more be led by him, who tended them with love and piety, no more will they be under his rule on the quiet waters where they found the blessings of God. Their Shepherd is dead. He will not lead them any more on the paths of right and charity. As a father loves his son, his beloved, so he loved them ; as the eagle watches his nest, so he guarded them. He saw their failings and reproached them in justice and kindness. He was averse to sinners, (and still) he was their true friend.

Woe to thee, London ! Is there a pain like thine ? Is there a town in which is to be found a wise like the one thou didst lose ? To what shall I compare thy hurt, what was thy sin that such has befallen thee ? What was thy transgression that thou didst lose a man whose wisdom and deeds were all devoted solely to the welfare of his congregation of his people ?

However, on consideration I find consolation (in the thought) that to the righteous death is the real Good. For David yet lives in the world where he will live for ever, where he will not see either violence or sin and sorrow, for ever will he live in joy ! This may console us in our pain, in the sorrow of our soul, and let us bless the Almighty in whose hand is death and life.

Isaac, son of Lazar Keyzer.

Copy of the writing of Zalman, son of R. Lazar Keyzer.
Tuesday, 24th Kislev, 5552.

On the death of the great Rabbi, famous in his generation, R. David the Priest, &c.

Glory has left Israel, as their great Rabbi, the righteous of his generation, the elect one of his people—is dead. Like sheep without a shepherd, which wander in the desert and perish of hunger and thirst, a prey to the beasts—so is a people without a leader and judge erring on the way (of life) not knowing where to come and where to go. For this I mourn, but not for the death of the righteous man, as only his body is dead, but his soul has arrived in a land where everything is good, there he will reap the fruit of his piety. Let us be strong and brave therefore—our Rabbi yet lives in the Eternal world (coming world), there he will be a good intercessor for us and for his community.

Zalman Keyzer.

Be strong and of good courage you sons of my brother Eleazar, your father, learn well Torah, Mishna, and Talmud all your lives. Then God will bless you in everything according to your own wishes and the wish of your uncle,

Abraham Keyzer.

Amsterdam, 22 Tebeth, 5552.

APPENDIX IX

MS. Adler 2261.

Recto, pp. 1-60. Account of a firm of polishers, Abraham Michel and L. I. Abrahams. The items are written in a clear, careful hand, and show the cost of materials, labour, and 'proffet'. The yearly account for 1803 closes on p. 60 with a profit of £509 12s. 10½d., of which L. A.'s share is £169 17s. 7½d.

The pages verso were used by R. Solomon Hirschel as book of records for authorizations he gave to Shoḥetim. Page 1, verso, contains the undertaking which every applicant had to sign before being authorized by the Rabbi. It reads:

1. נתתי תקיעת כף שלא אשחוט במקום שיש שוחט קבוע שיש לו קבלה
 מהג"א אב"ד דק"ק לונדון יע"א אפילו לעצמי ובכל זמן שיאסור
 עלי אפילו באמירה בעלמא שלא אשחוט אסור לי לשחוט אפילו
 לעצמי בכל מקום ובכל זמן ולא אגלח בתער ולא אשתה סתם
 יינם כ"א לרפואה דווקא על כל הנ"ל נתתי תקיעת כף ליד
 הנא"ב דמו" שלמה נר"ו היו"י יו"ג א"א דר"ח מרחשון תקפנימל
 לפ"ק פה ק"ק לונדון יע"א נאו' משה בלא"א במהור"ר אהרן
 דנציג, Moses Aaron

List of Shoḥetim authorized.

Page 1 b.

2. Zevi Hirsch b. Solomon of Simiatel (signed 'Mr. Hart Bidefield'). 1 Heshv. 5583. Bidefield.
3. Moses b. Benjamin. 17 Heshv. 5583.
4. Nahman b. Z. the Levite (S. Newman, Leeds). 24 Sivan, 5583. Leeds.

5. Jonah b. Menahem,¹⁸⁹ called Jonas Levy. 15 Shebat, 5583. Cincinnati, Ohio, U.S.A.
6. Solomon Israel Hornstein ('Mr. H. Solomon Horinstein in Plymouth' signed in English). 25 Sivan, 5583. Plymouth.
7. Simon b. Jehiel Sofer (Engl. signature:)^{189a} Simion Jonas. 21 Tammuz, 5583.

Page 2 a.

8. Hayyim b. Rabbi Isachar. 1 Ab, 5583.
9. A Shoḥet in Chatham (letter to the same for not obeying the rules) dated: 17 Ab, 5583.

Page 3 a.

10. Michael Zalman Pollack. 26 Ab, 5583. Plymouth.
11. Judah Leb. b. Mordecai. 5 Elul, 5583. Norwich (נאריש).
12. Falk Neumegen. 28 Kislev, 5584. Highgate.

Page 3 b.

13. Abraham b. Sheraḡ Feivish of Semija (סעמיא). 22 Kislev, 5584. Leeds.
14. Abraham b. Moses Neugass. 9 Tebet, 5584.
15. Michael Elijah b. A. of Rawitsch. 11 Sivan, 5584.
16. Samuel b. Michael. 4 Tammuz, 5584.

Page 4 a.

17. Zeev Wolf b. M. 8 Tammuz, 5584.
18. Joseph Benjamin Fishmonger, High St., Worcester. 6 July, 5584 A.M. Worcester (Engl.).

¹⁸⁹ The entry reads: I Jonas Levy from Exeter, Devonshire, living at Cincinnati, State of Ohio United States of America, acknowledge that I have given my hand to the rules mentioned on the other side. יונה בן מנחם תקפ"ג. טו שבט. 'Jonas Levy, Dirrect for Phillip Symonds Cincinnati, State of Ohio, United States of America.'

^{189a} The English signatures will in the following be marked by (Engl.).

19. Zevi Hirsch b. Rabbi David of Bialistock. 17 Tammuz, 5584.

Page 4 b.

20. Eliezer ("מקו"ב"). 1 Ab, 5584.
21. Nathan b. Meir.¹⁹⁰ First day of Selihot, 5584. Bedford.

Page 5 a.

22. Judah Leb. b. K. (יהודה ליבמ"ק זצ"ל). 15 Kislev, 5585.
23. Moses b. Zevi Hirsch. 23 Tebet, 5585. Yarmouth.
24. Jacob Koppel b. D. K. (Engl. 'Jacob Koppel Hyman').
35th day of Omer. Cheltenham.

Page 5 b.

25. Moses b. Leb Deutz (Moses Levy) of Frankfort on Main. 37th day of Omer, 5585. Dover.
26. Jehiel Michael b. Abraham. 7 Heshvan, 5586.
27. Jacob Kish¹⁹¹ (יעקב ברב קיש). 7 Heshvan, 5586. Nottingham.
28. Benjamin b. Menahem. 13 Kislev, 5586. Brighton.
29. M. Michael (Engl.). Glasgow.

Page 6 a.

30. Simon b. Ber ב"ר (Engl. 'Simon Campl.'). 12 Teb. 5586.
31. Jonathan b. Rabbi Isachar. 11 Shebat, 5586.¹⁹²
32. Joseph Abraham b. A. 21 Adar I, 5586. Bristol.
33. Joseph Goldman. Dartmouth.

¹⁹⁰ 'I gave my hand in כף תקיעת to the Revd. Dr. Herschell, that I will abide with above mentioned Obligation to keep to his orders. Should I hereafter infringe on them I shall consider myself פסול to our Religious orders.' Signed by me this day,

נתן בר מאיר מבעדפורט.

¹⁹¹ Added: 'לפרנס דוד בר ישוע סנ"ל' Nottingham.

¹⁹² היום ד' י"א שבט תק"פו למב"י (!) לפ"ק.

34. Alexander b. Nathan (English: Alexander Jacobs).
29 March, 5586 (1826).
35. Michael Mordecai b. Nissan. 14 Tammuz, 5586.
36. Eliezer Lezer b. Mordecai of Lissa. 14 Tammuz, 5586.
37. Abraham b. Joseph. 10 Ab, 5586.
38. Salomon Zalman b. A(kiba?) from Saniekova (Carni-
kow?) משאניקאוו (Engl. Solomon
Sternburgh Glasgow). 16 Ab, 5586. Glasgow.

Page 7 a.

39. Eisik (of) Türkheim. 15 Ab, 5586.
40. L. A. Samson (Engl.). 15 Ab, 5586.
41. Zevi Hirsch b. Solomon Heilprin. 27 Ab, 5586.
42. Israel Elijah b. Dov Ber of גרעבינאוויץ. 5 Heshv. 5587.
43. Meir Jacob b. Benjamin Benas (בייניש). 10 Kisl. 5587.
44. Meir b. Rabbi Isaac Statthagen. 28 Elul, 5587.

Page 7 b.

45. Simon b. Rabbi Jacob Leb. 2 Heshv. 5588.¹⁹³

Page 8 a.

46. Michael Levi b. R. S. Sofer of Carnikau. 24 Heshv.
5588.
47. Judah Leb. b. Isahar Levi. 13 Kisl. 5588.
48. — 'nephew of Simon, he forgot to sign' (R. Solomon's
hand).
49. Mr. W. Abrahams, 'von Deemens(!) Land'.¹⁹⁴ (No date.)

¹⁹³ Authorized as מנקר porcher; in the Rabbi's handwriting is added
לזכרון ר' שמעון הנ"ל לא גילח זקנו ויש לו הרגשה טובה והוא משכיל.

¹⁹⁴ His declaration reads: 'I have given my hand to the Revd. Solomon
Hirschele to abide by certain rules which he laid down to me as I am to kill

- 50. Alexander b. Eliezer. Hanuccah, 5588. Exeter.
- 51. Benjamin b. Rabbi Leb of Hungary. 14 Elul, 5588.
- 52. Jehiel b. R. Nathan. 24 Elul, 5588.
- 53. Meir b. Samuel. 1st day of Holhamoed Succoth, 5589.
- 54. Arjeh b. Jacob (signs as follows: 'חן in Jamicar' [Jamaica]). 5 Jan. 5589.

Page 9 a.

- 55. Abraham b. David Berliner.
- 56. Gabriel b. — 47th day of Omer, 5589. Portsmouth.
- 57. Jacob b. Meir. 14 Sivan, 5589.
- 58. Meir b. Rabbi Judah אײטבליד (?). עש״ק עקב, 5589. Swansea.

Page 9 b.

- 59. Zeev Wolf b. Rabbi B. of Biale. 20 Heshvan, 5590.
- 60. Meir Solomon Zalman b. Aryeh Leb of Wladova. 20 Kislev. 5590.
- 61. Meyer Lyon of מיטשעסטער (Engl.). Chichester.
- 62. Moses b. Jonah, son-in-law to Mr. Simon. 19 Omer, 5590 (Engl.).

Page 10 a.

- 63. Abraham b. Isaac Levi ('the particulars concerning Gloster I and my father abide by. A. Levy.') 19 Omer 5590 (Engl.). Gloucester.
- 64. Isaac b. Jacob Wolf. 13 Sivan, 5590.
- 65. Michael Levi b. M. 13 Ab, 5590.
- 66. Jacob of Copenhagen (יעקב במ״ר מק״ה). 5 Tishri, 5591.

poultry.' Van Diemen's Land was the name of the Australian Island Tasmania before the year 1856.

Page 10 b.

- 67. Moses b. Hayyim Sachs (Engl. 'Moritz Sachs שוחט
שוחט (ב'קענטרבערי'). 6 Shevat, 5591. Canterbury.
- 68. Abraham b. Rabbi Moses Isaac, Rabbi of Samlin
(ה"ק אברהם בהרב מ"וה משה יצחק א"ב ד"ק זאמלין), A.
Rozenbaum). 14 Omer, 5591.
- 69. Jacob b. Meir (Engl.: I. Isaac שוחט לברייטין). 20
Omer, 5591. Brighton.
- 70. Isaac b. Samuel. 34 Omer. . . . (Engl.)

Page 11 a.

- 71. Moses b. Joel (ארבאים (!) לעומר). 40 Omer, 5591.
Edinburgh.
- 72. Michael Elijah b. J. of Rawitsch. 42 Omer, 5591.
- 73. Nathan b. Gedaljah.
- 74. Koppel b. Rabbi Perez Levi. 2 Tam.
- 75. Simon b. Jacob ben S. ben A. of Wreschen. 5 Tam.
5591.
- 76. Israel Elijah b. Rabbi Dov Ber. ד' פנחס, 5591.
- 77. Ephraim Arjeh b. Meir Moses (Engl.: 'Ephraim Moses
in Scarb^{ro} for my uncle Jacobs'). 23 Elul, 5591.
Scarborough.

Page 11 b.

- 78. Nahman b. Rabbi Simḥa מסקירל.
- 79. Zalman Rosenthal. 10 Heshvan, 5592.
- 80. Aaron b. A. (Engl.: 'Aron Abrahams'). 13 Heshvan,
5592. Yarmouth.
- 81. Joseph b. Asher (Engl.). 22 April, 5593.

Page 12 a.

82. Solomon Platura (שלמה פלאטורה בן מהר"ר מנשה יצ"ו).
20 Ab, 5593. Leeds ('with Mr. Davis').
83. Judah b. Joseph Levy (Engl.: Israel Joseph). 20 Aug.
5593.
84. Lewis Levy. 13 Elul, 5593. Bedford.

Page 12 b.

85. Judah Leb. b. M. Leb. ר' פ' וירא, 5594.
86. Hirsch b. Abraham Zevi of Gallin. 8 Adar II, 5594.
87. Moses Landau of Krakau (added ונמ להוציא ריאה מבחין
Engl.: Moses Lando-Kentcrbury). 3 Sivan. 5594.
Canterbury.
- * 88. Alex^r Cohen. 5 Aug. 5594 (Engl.).

Page 13 a.

89. Eliezer b. Sam. Cohen.
90. Israel Joseph (Minz?).
91. A. ben Zeev (in R. Solomon Hirschell's hand: (Hebr.)
of Bialistock, called also Elijah Schneider). 21 Elul,
5594.
92. Judah Leb of Witas in Moldavia (note: 'He has been
in America'). 4 Heshvan, 5595.
93. Baruch b. Rabbi Abraham. 7 Heshvan, 5595.

Page 13 b.

94. Leb b. Simon the Levite (Engl.: Lewis Simon). 1 Dec.
5595.
95. Menahem b. Hanok. 26 Shebat, 5595.
96. Jesaiah Zeev of Pitschow. 9 Nisan, 5595.

Page 14 a.

- 97. Solomon Zalman b. Eliezer Schotlender, Dayyan in Wreschen.
- 98. Nathan b. Rabbi Gerson. 23 Shebat, 5596.
- 99. Zalman Rosental. 3 Adar, 5596.
- 100. Judah b. Jacob. 1 Ijjar, 5596.
- 101. Nisan b. Michael Abraham of Breslau. 4 Ijjar, 5596.

Page 14 b.

- 102. Benjamin Berlin. 14 Tammuz, 5596.
- 103. Leb Wolf b. Rabbi Juda Sternberg. 1st day of Holhamoed Succot, 5597.
- 104. Petahjah b. Isachar Ber. 1st day of Holhamoed Succot, 5597.
- 105. Shmerl b. Rabbi Abraham Katzenellenbogen. 23 Heshvan, 5597.
- 106. Michael Simon Nuernberg. 10 Adar I, 5597.

Page 15 a.

- 107. Mordecai b. Rabbi Moses Zevi. 10 Ijjar, 5597.
- 108. Jesajah Zeev of Pintschow. 1 Tammuz, 5597.
- 109. Joseph b. R. . . . 20 Elul, 5597.
- 110. Moses b. Zevi Hirsch Lissenheim of Schoenlanke. 9 Tammuz, 5598.
- 111. Joseph Caro. 10 Elul, 5598.

Page 15 b.

- 112. Abraham Sisman (Lipman?) b. Joseph Eppelman. 4 Kislev, 5599.
- 113. Jacob Leb b. Rabbi Mose (in Rabbi Sol. H.'s hand: 'he went to Greenwich'). 1 Nisan, 5599.
- 114. Moses b. Joel. 9 Tammuz, 5599.

115. Juda Leb b. Nissan (nephew of R. Jacob of Sunderland) (R. Sol. H.'s hand: 'The address of R. Jacob is: Mr. Jacob Joseph, High St., Sunderland'). 23 Heshvan, 5600.
116. Nathan b. Joseph the Cohanite, Blitz (he is Shoḥet to Mr. Mayer). 4 Ijjar, 5600.

Page 16 a.

117. Aryeh Zeev b. Rabbi Juda Sternberg. 10 Sivan, 5600.
118. Moses Judah b. Rabbi Noah. נ"ב פ' שלח, 5600.
119. Joshua Ezekiel Levi. 4 Tammuz, 5600.
120. Nathan Cohn. 21 Tammuz, 5600.

Page 16 b.

121. Joseph Caro. 3 Ab. Newcastle.
122. Shmerl b. Rabbi Abraham Katzenellenbogen.
123. Jehiel b. Rabbi Nathan.
124. Judah Leb b. . . . Fraenkel. 11 Elul, 5600.
125. Samuel b. Hayyim, Hazan in Manchester. 11 Elul, 5600.
126. Michael Zevi b. Simon (Engl.: M. H. Simonson). 25 Shevat, 5601.
127. Moses b. Meir C'z. 5 Tammuz, 5601.

Page 17 a.

128. Simha b. D. Caro of Posen. 29 Tammuz, 5601.
129. Dov Ber b. Isaac. 25 Ab, 5601.
130. David b. S. M. the Levite of Kalish. 19 Shebat, 5602.
131. Isaac Jacob b. Rabbi A. the Cohanite (added: גם שלא לשחוט באקספורט). 13 Adar, 5602.

Page 17 b.

- 132. Mose Kosk (possibly Falk). 24th of Omer, 5602.
- 133. Raphael b. Rabbi Issachar Ber. 18 Ab, 5602.
- 134. Mose Rabbinowitch the Cohen. 26 Ab, 5602.
- 135. Michael Simon b. M. Nürnberg. 17 Elul.

Page 18 a.

- 136. Shemarjah David Randel (?). 4th day of Selihot, 5603.
- 137. Joseph b. B. of F...s (Freistadt?). 17 Elul, 5603.
- 138. Eliezer b. R. Simon. 24 Elul, 5603.
- 139. Abraham b. Rabbi Zeril. Day after Succot, 5605.
- 140. Issachar b. Eliezer. 23 Heshvan, 5605.
- 141. Jacob Isaac the Cohanite. 20 Shevat, 5605.
- 142. Edward Himes. 17 March, 5605.¹⁹⁵
- 143. Michael Zevi b. Rabbi S. 48 Omer, 5605. Hazan
in Manchester.
- 144. Zevi Hirsch b. Rabbi Isaac of Sklow. 11 Ab, 5605.
- 145. Baruch b. Rabbi Abraham. 11 Ab, 5605. Shoḥet
of the New Synagogue in Manchester.

Page 24 a.

- 146. Wolf b... 31st day of Omer, 5587.
- 147. Joseph Kalish, beadle of the Synagogue in Alie Street
(בארליא סטריט). 12 Sivan, 5587.

¹⁹⁵ 'I hereby certify that I have this day received the sanction of the *Beth Din* for to slay cattle for Sir Isaac Lyon Goldsmid individually only, and should my engagement with the same cease this permission will be discontinued by them, for which I declare hereby my solemn religious obligation. Also to adhere to the rules of a שומץ, viz. not to shave nor to drink Wine from the גיין unless for illness, and as soon as the Beth Din orders me not to kill I must lay down my knife, for which I hereby give my hand תקיעת כף. signed by myself. Edward Himes.'

ADDITIONAL NOTES AND CORRECTIONS

ADDITIONAL NOTES TO PART I.

Page 1 (*JQR.*, N. S., IX, p. 103).

The first Rabbi of the Ashkenazim in London, R. Judah Leb b. Ephraim Anshel, was known by the name of Hamburger. His signature to the approbation he gave for the edition of *Pirke de Rabbi Eliezer*, Amsterdam, 1708, 12mo, is as follows: יהודא ליב בן א"א מ"ז מו"ה אפרים אשר אנשיל ז"ל המבורג עובר עבודת הקודש ק"ק אשכנזים מאמשטרדם בעת ההיא לפי שעה שהוא בין מלכא למלכא וה"י שלח לנו מלכא משיחא בבי"א ער"ה שנת תר"ב גדולתו ותסב וגו' לפ"ק. This edition was arranged by R. Moseh Gomes Mesquita, who later became Ḥaḥam in London, where he died on May 8, 1751 (cp. Gaster, *History of Bevis Marks*, p. 130). Rabbi Judah Leb was already in 1700 in Rotterdam, and not as stated by me (p. 1) in 1705. He signs an approbation to the *Menorath Hamaor*, ed. Amsterdam, 1700, 8vo, on the 30th of Shebat of that year. I am indebted to my friend Mr. Sigm. Seeligmann for calling my attention to this, as well as for the following: In the 'Kabronim Regel', a manuscript in the possession of the Amsterdam community, containing records of burials, the following two entries are to be found: הרב מוה"ר יהודא ליב במו"ה אפרים אשר אנשיל זצ"ל המבורג שהי' אב"ד בק"ק ר"ד נקבר י"ד אדר ת"פ על מויארבערג והי' דיין כאן אמ"ד. Rabbi Judah Leb died, according to this, on 14 Adar, 1720. Isaac, son of R. Judah Leb, died in Amsterdam, 3rd Nisan, 1714. The entry referring to him reads: כמ"ר יצחק אייזק בן הרב מהור"ר יהודא ליב זצ"ל המבורג שהי' מקדמת דנא אב"ד ראטערדם נפטר בליל ג' ניסן ונקבר ביום מחרתו ה' ניסן תע"ד על מויארבערג. Cp. also E. Italic, *Geschiedenis d. Isr. Gem. te Rotterdam* (1907), pp. 36-7.

Rabbi Aryeh Leb b. Saul of Amsterdam.

Page 3 (*JQR.*, IX, p. 105).

The Beth-Hamidrash (London), MS. No. 24, contains Responsa and Talmudic novellae by R. Aryeh Leb, father of Rabbi Zevi Hirschel Lewin. Among his correspondents we find the names: Rabbi Herz Pintschow (pp. 2 a, 37 a, 38 a), R. Isaac Levi of Apta (p. 37 a), the Beth-Din of Venice (pp. 41 a-48 a), the communities of Briesen (זה אשר השבתי לבריטא, p. 49 a), of Strassburg in East Prussia, and Koziv in Poland (p. 23 a). R. Zevi Hirsch asks his father why at Habdalah Service at the conclusion of Sabbath the blessing of בורא מיני בשמים is said when smelling the scent-box filled with spice and cinnamon, while בורא עצי בשמים would be the proper form (p. 33 b, middle). The Responsum dealing with the question from the Beth-Din of Koziv (p. 23 a) mentioned above, quotes verbatim a document גביית עדות by that Beth-Din relating to the death of a certain Jacob Cohen, whose body was found torn to pieces and brought to Abraham Hājīm, the overseer of the Hevrah-Kadisha (Holy-Society, i. e. Burial-Society) of Strassburg. The signatories to the document are:

נאם יקותיאל זלמן סנ"ל עפשטיין
ונאם הק' יהושע פאלק שור מלבוב
ונאם הק' יהושע העשיל במהרר"ל מואלקו.

Jekutiel Zalman Epstein was for some time Dayan in Lemberg, and as this document is dated 7"ד מנחם ת"פ (24 Ab 488=1728), he probably went to Koziv for the purpose of presiding at the Beth-Din, as at that time he was acting as Dayan in Lemberg; cp. Buber, אנשי שם, p. 124. Important is also the Responsum to Venice. The community of Rovigo had lost their Rabbi, and a certain young scholar, engaged to the daughter of Rabbi Pacifico, a member of the Rabbinate of Venice, tried to usurp the position as Rabbi of Rovigo with the connivance of his prospective father-in-law, but to the displeasure of the greater part of the community of Rovigo itself. The Parnassim: Joseph ben Mose, Ezekiel Aaron Luzatto, Jeremiah Michael b. Samuel Solomon Concili address a letter to the Rabbinate of Venice,

which, in turn, forwards a copy of the same as supplement to their letter to Rabbi Aryeh Leb of Amsterdam. Both letters are copied *in toto*. The Venice Rabbis sign as follows:

פה ויניציאה יע"א החותמי' היו' יום ה' לסדר ולפרט
 ותחי רוח יעקב אביהם ג' טבת לפ"ק (1744)
 (1) אני שלמה בכמר ברוך מונטאניאנה זלה"ה
 (2) הצעיר שלמה זלמן במוה"ר מאיר זלה"ה מלבוב
 (3) נסים דוד בכמוה"ר משה הכהן זלה"ה
 (4) הצעיר יעקב בלא"א עמנואל בליליאס זלה"ה
 הרב כמ"ה יעקב חי הלוי יצא חוץ לעיר
 ע"כ לא בא על החתום.

The same names, with addition of Isaac b. Asher Pacifico, Solomon b. Moses Halevi Minzi, and Solomon b. David Altaras, are to be found in another document of the Venice Beth-Din in MS. Beth-Hamidrash, No. 26, fol. 141 B. Omitted is there only Jacob Belilias (4). (Compare also approbations from Venice Rabbinate to מסורת סיג לתורה, Firenze, 1750, and ס' סעודת מצוה, Venice, 1791.) To conclude we reproduce the text and translation of a fragment of a most pathetic letter of Rabbi Aryeh Leb to some eminent Rabbi, possibly his father or his father-in-law, the Ḥaḥam Zevi. Where the letter was written is difficult, if not impossible, to ascertain: it seems likely that he wrote it even before he was Rabbi of Reisha (Rzezow). The fragment was found by me between the pages of Beth-Ham. MS. No. 26.

ע"א

..... יוסף אדוני לעת כי יבחן את לבב עבדו כי שלם הוא אם
 אלהיו ועמו כי מקירות לב כמה נובעים, אבי אבי! הושיעה נא ועזור
 ברחמך אך הפעם להיות בתומכי נפשי הנה נא ישבתי פה ימים רבים
 אשר אין לי בהם הפץ כי אנוכי יושב לבדי בלא תורה בלא חכמה בלא
 טובה בלא ברכה מעונה ביסורים של אהבה כי יש בהם בטול תורה
 ותפלה העבוד' כי אחפוש מעשי אשר עשיתי טרם בואי הנה וביטולי פה
 קצתי בחיי כי ירדה נפשי עשר מעלות מאשר היתה לפני ה' הן
 בתורה הן בחכמה הן . .

ע"ב

ושוכן את דכא יהי' בעזרי יטהר רעיוני ויסייעני לעבדו באמת ובתמים
 כאשר לבבי חפץ ושלוי אדוני יגדל וימים על שניו יוסיף עוד יראה רב
 שמחות וגיל בזרעו וזרע זרעו כולם ידעו את ה' ואת קדוש ישראל יעריצו
 בעתירת תולעתך ארי' ליב.

*Translation.**Recto.*

. . . may you my master continue (to be kind to me) when
 you have proved the heart of your servant and found it sound
 and in harmony with God and His people. My words flow from
 the depths of my heart. Oh! Father, Father, do help and assist
 me in your kindness this time to uplift my soul. See, I have now
 lived here for a long time days in which I have no pleasure, for
 I live here alone, without Torah and wisdom, without happiness
 and blessing, full of (mental) sufferings caused by being obliged
 to neglect the study of the Torah, prayer and worship. When
 I look back upon the work I did before I came here and compare
 it with my idleness here, I am sick of life, for my soul has been
 dragged down ten degrees in comparison to what I was before—
 be it as far as Torah and wisdom

Verso.

May He, who dwells in Eternity, be my Help, purify my
 thoughts and assist me to serve Him in truth and piety according
 to the wishes of my heart. May Peace be with You, my Master,
 may your days be prolonged and may you yet see many joyful
 days, have pleasure from your children and grandchildren, they
 all shall 'know the Lord and praise the Holy One of Israel'.
 This is the prayer of your worm (= humble servant).

Aryeh Leb.

*Rabbi Zevi Hirsch in London.*To page 5 (*JQR.*, IX, p. 109).

The negotiations with R. Zevi Hirsch must have lasted some time before his arrival in London. Leb Norden, a learned man of great influence in the community, writes to the Rabbi's brother, R. Saul of Amsterdam, complaining why his brother refused to come in the previous year. 'Had he not pushed us away with both hands last year he would, by now, be peacefully settled here and would have saved me also a lot of trouble during this year. We are now awaiting your answer so as to send the Rabbinical letter (contract of appointment) and hasten his coming here.' This letter—which is copied in the MS. Beth-Hamidrash, London, No. 26, fol. 162 B, and the Hebrew text of which we print hereafter—reveals also the reasons for R. Zevi Hirsch's refusal to accept the London post. 'If the Ashkenazi Shoḥetim slaughter also for the use of the Sephardim they must observe the laws and customs of Sheḥita of both sides, whichever are the strictest,' said the Rabbi. R. Leb Norden argues against this point from the Talmudical standpoint. He was a sound Hebrew scholar, who, born in Amsterdam, came with his father Zalman to London, but still kept in touch with continental scholars. Jacob Emden on his visit to London became very friendly with him, and several letters of Norden and Responsa by Jacob Emden to him are printed in the latter's work *שאלת יעבץ*. In his autobiography Emden relates that Leb and his brother Reuben, the sons of Zalman Norden, dealt in gold and precious stones (*מגילת ספר*, p. 94), that Leb sent him goods for sale to Altona, and by the profits derived therefrom Emden was able to keep his family for some years until they became estranged (see *ibid.*, pp. 146, 164, 181). It is not unlikely that Leb Norden's friendship with Emden at the time induced him to further the appointment of a member of Ḥaḥam Zevi's family as Rabbi of the Ashkenazim in London. It appears that, owing to the Sheḥita dispute in the Sephardi community, which had lasted for some four or five years previous to R. Zevi Hirsch's arrival in London, many of the Sephardim preferred

to eat meat killed by Ashkenazi Shoḥetim. The Sheḥita dispute in question has been dealt with in my booklet 'Jacob Kimchi and Shalom Buzaglo', but for the easier understanding of Norden's letter I will only mention that R. Ḥajjim Albahali, a Sephardi Shoḥet, accused the other Shoḥetim of transgressing the rules of Bedikah (examination of inner parts of the animal, especially the lungs). He was supported by a scholar named Jacob Kimchi, who wrote a book *שאלה ותשובה*, in which he pleads Albahali's cause. Azulai in his lately published itinerary (see later) indicates that they had quite a large following in the Sephardi community. R. Zevi Hirsch was probably aware of the state of affairs among the Sephardim and stipulated that the Ashkenazi Shoḥetim, if they kill also for the Sephardi community, must observe their rules where these are stricter, and he did this in order to prevent further strife. Norden's letter to R. Saul of Amsterdam seems to have had effect, and R. Zevi Hirsch Lewin came to London. The Sheḥita dispute lasted for a little while longer, but died down eventually, R. Hirschel being prevented by his Parnassim to take any part in the matter. Azulai mentions it in his itinerary *מעגל טוב*, which was partly published in Livorno in 1789, and has lately been reprinted in more extensive form by the Mekize Nirdamim Society. He was in London in the year 1755, a year before R. Zevi Hirsch Lewin's arrival in London, and his notes throw light on the communal conditions of the Sephardim. Although he does not mention anything about the Ashkenazi community, I think the passage of sufficient interest for London Jewry, and give the translation of his notes after R. Leb Norden's letter.

Letter of R. Leb Norden, of London, to Chief Rabbi Saul b. Aryeh Leb of Amsterdam.

MS. Beth-Hamidr. No. 26, fol. 162 b (middle).

העתק מכתב הרבני הקצין מו" ל"ב נורדון נר"ו מלונדון לאחי הג'
 אב"ד דק"ק אמשטרדם יע"א.
 הנוגע לדבר הרב י"ץ אשר בחרנו לולי שדחה אותנו בשתי ידיים
 ומיאן לבוא שנה העברה כבר הי' במנוחה והי' מונע ממני שנה זו טרחה

מרובה עכשיו אנו מצפים על חשבת הרב הנאון יצ' כדי לשלח כתב הרבנות למהר ביאתו לכאן לטובה, ולהרב הנאון אב'ד אדו'מ מרא דאתריכם קצת קצת לכתוב שלא להטריחו ובאמת כבר הי' לי לכתוב ע"ז לפני שנה בכתבו שאם שוחטי' שוחטי' אשכנזים ג"כ לפני ספרדים צריכין ג"כ לקבל עליהם חומרות הספרדים, כי אין מאכילין את האדם דבר האסור לו, דוחק למה שאמרו ז"ל ונדון הצרו' והטהרות והטומאות שבין ב"ש וב"ה שלא נמנעו אלו מאלו מפני שהודיעו אלו לאלו. ויש לי עוד ע"ז תמיה' גדולה לבקש ממעכ"ת להודיעני הטעם, כי כפי מה שראיתי נוהגין באמשטרדם שנים אין מספר שלא נמנעו אלו מאלו אשכנזי' וספרדי' זה מזה לאכול בביתם ועל סעודתם של נשואין וברית עיני ראו (וב"ש עניי אשכנזי' שמחזירי' על בית הספרדי' בכל יום) גם מהמקולין של אשכנזי' וספרדים, אם לא הי' מפני הפסד קופה של צדקה שלנו ושלחם הי' כל אחד הולך וקונה במקום שלכו חפץ ולא הי' אדם מוחה בירם מטעם ודיני איסור רק עכשיו מפני הפסד צדקה מוחין ומעכבין זה על זה. וראיה יותר חזקה מזו שהאשכנזים הם הם הקונים כל שנה בדבר קצוב מהספרדים הראשי' והרגלים וכל בני מעים (מ)הטבחים והכרם והשומן וכל מה שאינו נמכר במקולין שלהם (וכן הי' המנהג בזמני ואפשר עדיין עוד) כי האשכנזי' הם עיקר האוכלי' מדברי' אלו ואני בעצמי פעמי' אין מספר שלחה לי אמנו זל"ה לקנו' שומן לקונל לש"ק אצל משה יאפ ואצל לאזי קאפ שלקחו כל הנ"ל מספרדי' ואענפי' סברי' לי ששוחטי' ספרדי' אינם נוהגים בחומרות האשכנזים ולא אשכנזי' בחומרות הספרדי' ולא הי' שום רב או מו"צ שהי' לנו באמשטרדם פוצה פה ומצפצף בשום נדנד איסור על זה והי' נאוני וחסידי עליונים אבותינו

fol. 163 a

קדושי' אשר בארץ זל"ה מאן יהיב לן עפרייהו ורמינן בעייני' ¹ וא'א לומר או להעלות על לב שנעלם דבר זה מעיניהם מפני שהוא דבר פרסום לרבים נהג יותר מק" שנה כבר ואע"פי שיש באמת הרבה דברים מאד אסורים לנו ומותר' להם, וכן להיפוך יאריך סיפוריהם והכל גלוי לפני מעכ"ת ובאמת שכבר תרצתי לעצמי זה ימים רבים שנלע"ד שאין דברים הללו דומין למה שאמרו ז"ל בנדון הצרות ושאר הדברים או חלב הכרם של בני רינים כי שם אתחזק איסורא אבל כאן לא אתחזק

¹ בבא בתרא קע"א ע"א

איסור, ומן הסתם אני אומר דלא איתרע שום דבר שיהי' אסור לזה ומותר לזה רק אינני מומך על דעתי כי לא שמשתי ת"ח כל צרכי ואמרו ז"ל כל הגם לבו בהוראה וכו' והחכם א" כי רבים וכו' ע"כ אני מתרחק מאד מזה, ומעב"ת יכול לישב את דעתו על נכון ואבקש שלא ימנע האהבה ממני.

תשובת אחי הנאון הנ"ל Follows.

H. J. D. Azulai's description of his journey to London in 1755 in *Mekize Nirdamim* (proof). ed. Mekize Nirdamim.

(5515 = 1755), *Ijjar* 12, Wednesday אסור פ' in the evening at sunset we arrived in the great town of London and I had trouble until the evening of Thursday to find lodgings in the house of a Sephardi, whose name is Si(gnor) Aaron Cohen. Although the place was very small (crammed), but, being a clean dwelling, honourable people, and as it had also been the abode of former messengers (from Palestine), I agreed to stay there. Concerning my mission great wonders happened to me. While I was still [on my way here] three of the leading men sent word to me that I should not come into this town as I would not achieve anything, especially as the messengers from Safed had forestalled me, and even they came twice and had to leave empty-handed. I, however, answered that it was my duty to go (to London), and I cannot absolve myself from the same. I rely upon the Lord that He will do what He finds best. And when I came to the leaders (of the congregation) they had left the town to enjoy the gardens (= for holidays) and there was hardly any one (of note) left. I took upon myself to wait patiently, for there is no better physician than 'Time', and far be it from me (= I took care not) to mention anything of my mission until I had acquired some friends and got information as to how I should approach these leaders. For, these mighty men, their hearts are double-faced, their thoughts are not in accordance with their appearance. And also among the Ḥaḥamim (learned men) of the town I saw disunion, they speak with abuse of one another, scorch one another with the heat of their words,

D

U

and the one would like to swallow the other alive. It is a great shame (that this should be so) in the eyes of the congregants, and woe to eyes that have to look at such disgrace of the Torah and learned men. I looked at my letters of authority as messenger and found only one and no more, addressed to 'the Haham'. I asked where the Rosh-Beth-Din or Dayan lived, and they answered and said: There is no such great man here, we have no Haham. I said to myself, if that be so and I have no other letters to great and learned men with me, I might be injuring my cause more or less by delivering the one letter to either one or the other of the learned men. I shall keep it, and indeed it was a good thought given me by God, as this certain Haham (namely Isaac Nieto) had made enemies of the Dayanim and the leaders of his congregation, and Praise be unto the Lord who has not forsaken me in his mercy and helped me to find favour in the eyes of a few friends. First of all will I mention (among them) *the learned Rabbi Isaac del Vali and Si(gnor) Pinehas Gomes Serra*. There was also the great scholar *Rabbi Jacob Kimhi*, son of R. Samuel Kimhi of Constantinople, and the learned R. Hajjim Albahali, and I made friends with them. They all said that, with regard to my mission, it would be necessary to call the 'great Mahamad', and it was usual to convene this meeting at the beginning of the winter. Already (the previous messenger) R. Massuad Bonan was obliged to wait here many months until the time of such meeting, 'and we do not know what to do, but if you will listen to our advice, go and see Si(gnor) Joseph Salvador, one of the Parnassim, who has gone to one of the watering-places, who is of a clear mind (a clever man), and what he says that is generally done, for he is a powerful man. When this Joseph returns home, if you will, with God's Help, find favour in his eyes, he will not rest until he carries your matter through successfully. When Si(gnor) Joseph Salvador came home I went to see him and noticed that he was of a clear mind and pure without any bad (qualities), and I pleaded my cause and the object of my mission in nice language and with sound arguments.

He answered me, 'You know that in this land nothing is done except with the consent of the majority, it might, however, be to your advantage if you were to see Signor Franco and Signor Mendez, they may be of assistance to you,' and then I left him. This man is very rich and influential; he arranged a meeting of the Elders, which I attended. The other Parnassim wanted to get rid of me without giving anything, but he waived to me with his hand, as if to say that I should not worry, he being on my side. I left the meeting, but he persisted and did not budge until he succeeded to arrange that an extraordinary general meeting should be called, and the end of it was, that everything went well and was decided favourably at the general meeting. Afterwards, through the intervention of Signor Francos, it was, with the Help of God, decided that Signor Pinehas Gomes-Serra and Signor Joseph b. Abraham Francos should make a collection among the Yehidim. After this was done came a letter from the English Ambassador at Constantinople recommending me to Signor Francos. Had this letter arrived earlier it would have made a great difference to my cause, but, even so, it was a great honour to me in the eyes of the Yehidim (members). Among the friends I made in London I will mention the Hazan David Castro, who has a great influence in the community, may God pay him for his kindness to me. He took me in London to a great building called the Tower (טורי). There I saw lions and an eagle 100 years old, an Indian cat as big as a dog, another cat which was some cross-breed of a strange animal, also various other beasts which had to be chained down by iron chains. I also saw there a hall which must have been, perhaps, 50 yards long or more, divided into different compartments hung all round with fire-tubes (rifles) and all sorts of weapons beautifully arranged as if it were one wall and doors opening out of it. Similarly there were on all the sides (of the hall) and even from the roof, hanging down thousands and tens of thousands of different weapons beautifully arranged according to class, art, and height. I saw, further, statues of all the English kings made of iron, on iron horses, and looking at them they seem to you

really alive. There are also armours in the greatest variety, all in proper order, various kinds of guns and cannons captured from their enemies during the whole time that England exists. Vessels of all kinds and shapes, some transparent, some especially high (are also there), and in one room there is a small partition of iron bars inside of which we were shown the Royal crown and jewels sparkling in different magnificent colours, the golden cup out of which the King is anointed, and other royal treasures of precious stones. All these has seen my eye, wondering and joyful in the thought that if He gives such rewards to non-Jews, how much greater will be the glory of His People in times to come, when the remnants of Israel will see the Messiah of God shining forth and giving light like the light of the Sun, crowned with the most holy seven crowns. In London I preached on Sabbath . . .

'*Tammuz* 28. Monday of the week 'Debarim' (first portion of Deuteronomy) we left London and arrived at Dover, a non-Jewish town (= where no Jews live), on Tuesday after midnight.

'*Tammuz* 29. Tuesday of 'Debarim' we left Dover by boat and arrived at Calais, a non-Jewish town in the kingdom of France, on the same day towards evening and I remained there, at Calais, for several days until the post-chaise left for Paris.' . . .

To *JQR.*, IX, 1 and 2, p. 117, note 11.

Azulai in *מעגל טוב*, ed. Livorno, p. 16 b, relates that he told the people of Amsterdam :

וכי תאמרו שהזמן בוגר עליכם למה לקומידיאס וחענונים לא תקצצו

'If you will say that the times are hard, why do you not say so where comedies and pleasures are in question.'

Responsa of Rabbi Zevi Hirsch Lewin.

The Beth-Hamidrash in London has three manuscripts containing Responsa and Talmudic Notes by R. Zevi Hirsch. Owing to circumstances over which I had no control I was not able to go through these volumes before the first part of this work was printed. The manuscripts are Nos. 24, 25, and 26 according

to the numbers in Neubauer's *Catalogue of the Hebrew Manuscripts in the Jews' College, London, Oxford, 1886.*

MS: No. 24 contains for the most part Responsa and Notes by R. Zevi Hirsch's father, R. Aryeh Leb of Amsterdam. On the fly-leaf is the title:

ספר שאלות ותשובות וחידושי הלכות

The first note by R. Zevi Hirsch is on p. 22 b, middle,

אמר ה"ק צבי הירש שועל בן ארי' האי נאון ז"ל הנ"ל.

Page 33 b. The question mentioned above in additional notes to R. Aryeh Leb relating to the blessing of בשמים:

גם בקשתי מעם אאמ"ו נ"ו ידעני מפני מה נהגו העולם לברך על צימרהונט ונענליך בורא מיני בשמים ובכל האחרונים ז"ל לא מצאתי חילק ואף שבטור בשם מוה"רם מרוטנבורג על קנה וקנמן בורא עצי בשמים הרי הראש חולק עליו

(Follows R. Aryeh Leb's answer.)

Page 49 a and b have two responsa by R. Z. H. addressed to &c. ה"ק צבי הירש and signed שלו" לאה"ו

Page 64 a. Responsum to Rabbi Reuben of Warburg.

זה אשר השבתי על תשובת הרב המאוה"ג מו"ה ראובן זצ"ל אב"ד דק"ק ווערבבורג וזה לשון הרב ז"ל להרב המפורסם מוה"ר משה ראפע זצ"ל לפפ"ד

The Responsum is signed on page 66 a:

הלברשטאט כ"ז ניסן תק"כח לפ"ק ה"ק צ"ה . ועיין מה שכתבתי בנליון ש"ע א"ה בשם מהח"ש ז"ל בס"ת שכתב רחבה במקום רחבו.

Page 77 a. Responsa by R. Solomon Hirschel (son of R. Z. H.)

העתקות" תשובות הרב ד"ק האכבורג כ"ו אלול תקס"ד לפ"ק.

Page 78 a: תשובות הרב ה"ג דק' אלטונא, כ"ד אלול תקס"ד: signed on p. 78 b.

הטרוד מאד מאד ה"ק שלמה ב"הג צבי הירש ז"ל חופ"ק לונדאן והמדינה.

Page 91 a. Signature of R. Z. Hirsch :

ה"ק צבי הירש הלברשטט ר"ה אלול תק"כ לפ"ק.

MS. No. 25 contains mostly short notes by R. Zevi Hirsch, mostly marked לזכרון, in some places לעיין. There are also several loose slips in the book marked similarly. One of these reads: לפי שהשכחה גוברת והזמן עוברת 'Forgetfulness increases as the time passes'. There are only three Responsa in this manuscript, one to R. Mordecai Banet of Nikolsburg, the other to his uncle R. Jacob Emden, and one to R. Juda Leb of Posen, Rabbi in Wusterhausen.

Page 85 a.

זה שהשבתי להרבני מו"ה באנעט מניקלשבורג על איזה ספיקות שנסתפקו לו אחת כה ואחת כה.

Page 125 a.

שאלה זו נשאלה לעילא מן מ"ד הרב הנאון כמ"ה יעבין נ"רו מחכם א" ממדינת פולין ה"ה התורני מה"ו יחפא נר"ו מווראניק יע"א.

Page 127 a.

הא לך תשובת א"ד הרבה"ג ...
וצויתי להעתיקו יען יש לי דברים בנו.

Page 134 a.

שאלה מק"ק וואשטרהויזן מה"ה מ"ו יהודא ליב במו"ה הירש מפוזנן.
[בענין ס"ת שנקרעה מראש הדף].

The most important is MS. No. 26, consisting of 164 pages. There are likewise notes marked לזכרון, but the chief contents are Responsa by R. Zevi Hirsch.

Page 5 a.

כל ה"נל כתבתי בלי עיון בשום מפרש שוב ראיתי הרבה מדברינו כלולים בדברי הרב בעל משנה למלך ז"ל בפ' יא ...

Page 9 a (middle) apparently written in Berlin.

זה מעבר ז"ש. שנים בא לבאן נער הי' שמו פישל במו"ה מאיר מעיר דריוין (?) הסמוך ונראה לבאן ... In the same Responsum he

mentions that at one time in the year 1741 he lost all his possessions by fire while living in Zlatova. ובהיות אשר מאז שנת תק"א העבר יצאתי נקי מכל אשר הי' לפני בשריפת ק"ק ולאמוי ולא נשאר לי מכל מחמדי עין אפילו עלה א" ובקושי בע"ה הכינותי בית אולפני מאז ועד עתה בספרי ש"ס ורמב"ם ומורים ופוסקים אחרונים וזולת אלו אין אתי ספרי שו"ת ולכה דודי נצא השדה בוא ואראך העוסקים בתורה מתוך דוחק ספרים, והי' לבי מחשש לעשות תקנה על תנא . . .

Page 18 a. Responsum to Rabbi Abraham Levi of (Briesen?), with reference to a dispute this Rabbi had with his congregation on account of a divorce case which the Rabbi had declared illegal, but the woman's friends had obtained a decision from the Rabbi of Hanover allowing her to re-marry. R. Zevi refers to letters written in this matter by his brother R. Saul of Amsterdam and by the Rabbi of Cassel. The Responsum was obviously written in Berlin when R. Zevi was already old and feeble. The letter begins: הנה אשר לרגלי הש"י עיר ועיר מדינה ומדינה היו עלי לטורח כי אשא ואסבול לארץ מרחק גם כי ידי כבדו ואור עיני גם הם אינם כמאז השם יתעלה ישלח דברו וירפאני מ"מ לגודל אהבתו ואהבת תורתו לא יכולתי למנוע גם למען האמת והשלום עמודי העולם והנה כתבתי היום באורך לשם, האמנם מעכ"ת צריך לפתוח בשלום. With real tact R. Zevi admonishes R. Abraham to take the first step in restoring order and peace in his congregation, while in a letter which he sends to the congregation (pages 18 b-19 a) he warns the leaders to take care not to hurt the honour of their Rabbi and thus bring disgrace to the Representative of the Torah in their midst. He says: ועתה הנה עליכם מוטל הדבר לחוס לכבוד התורה לראות ולעשות כל מה דאפשר לחווק השלום . . .

Page 20 b. Responsum concerning a young widow (מינקת) in which is mentioned a decision by R. Joseph Steinhart of Fürth. He signs: נאום הטרוד ומוטרד מכל צד מצפה לרחמי שמים החותם פה ק"ק ברלין ב" ט"ו מנחם תקד"ם לפ"ק.

Page 35 a. Questions, unfortunately with neither signature nor date, by a Sephardi Rabbi, probably the Ḥaḥam in London, who excuses himself not having answered R. Zevi Hirsch's letter at once, but he had sent an acknowledgment personally through his brother Jacob. Follows a Responsum, closing with the words: והרני מניה הדבר על שני מאורות הגדולים הרבנים דכאן והפוסק השלישי הוא מר ניהו רבא ואתם העמידו הדבר על בוריו והודיעוני נא.

Page 40 a (middle) we find notes to Azulai's שם הגדולים: דף נ"ה ע"ב: (הערת המעתיק: אין לפני כעת כי אם הרפוס השני לוורנו תקנ"ח ושם תמצא ההערה הבאה להלן בדף נ"א ע"ב. סימני ההוצאה השניה ארשום בשני חצאי עגולות). רבינו מאיר הלוי חיבר פרמיו שנת ד' אלפים תתקס"ה ובסופו כתב שהי' תלמיד ר"י אור זרוע, וזה א"א שהרי לפי הפשט הנ"ל כבר בשנת תתקס"ה הי' אדם גדול וזה הוא בתוך זמנו של ראב"ן ז"ל, ענין זה שכתב בס' ט"ז, ור"י אור זרוע ידוע שהי' תלמיד הראב"ן ז"ל נכדו של הראב"ן והעתיק ממנו כמה דבריו בספרו וכתב עליו מורי הנאון וגם תלמיד רבינו שמחה בר שמואל או תלמיד חבר, ורש"ל כתב בתשובותיו שראב"ן ורבינו שמחה ידוע שהיו אחר אלף החמשי והוא עצמו כתב שאור זרוע הי' בתחלת אלף הששי עיין סי' י"ט דף ל"ו (ה"ש דף ל"ד ע"א).

דף ב" (ה"ש דף א" ע"ב) באות סי' ה' הראב"ד בעל השנות הי' תלמיד רבינו משה הדרשן וכו', ותמה אני דלקמן דף ע" (ה"ש ע"ז ע"א) אות ה' כתב דרש"י הי' תלמיד רבינו יעקב. בר יקר שהי' תלמיד רגמ"ה ובאות נון סי' ג' דף ס"ו (ה"ש דף ס"א ע"ב) כתב שהערוך

40 b

ורבינו גמ"ה היו תלמידיו רבינו משה הדרשן והראב"ד מביא כמה דברי רש"י ומבואר בהשנות שעשה בעל המאור. והוא עצמו כתב בדף פ"א שהרב אב"ד שהי' תלמידו של רבינו משה הדרשן מביא רש"י שכבר נתפשטו חיבוריו בימיו וזה רחוק מאוד גם ידוע שרבינו זרחי' ז"ל בס' המאור מביא דברי ר"ת, וא"כ כבר ע"כ בימי הראב"ד נתפשטו חיבוריו וגם שם בדף פ" ע"ב (דף ע"ז ע"ב) כתב שא" קדוש הוכיח בראיות שרש"י הי' קרוב למאה שנים קודם הרמ"בם וא"כ איך אפשר שהראב"ד הי' חברו של רבו דרבי, דרש"י עשה השנות על הרמב"ם, זה לענ"ד

ערבוב דברים. עוד כתב באות טם בענין רבו של הראש אם הוא מהר"ם בר ברוך והשיג על תשו' זרע אברהם כבר השנתי עליו זה ימים רבים ועוד נוסף על הראיות בתשו' הראש כלל ל"ב סי' י"א כתב תירוצ מורי הר"ם ז"ל וכו' עד וראיתי מרנא ורבנא מאיר ז"ל הן כפירוש הזה והרואה בתשובות מיימוניות להלכות אשה יראה שכל מה שהביא שם הם מדברי הר"ם בר ברוך ז"ל עיי"ש סי' כ"ה.

ושם סי' ל' תשובת מורי רבינו למהר"ר אשר ממגרש ענוהיים שהוא התפיסה שישב בה הנאון יסוד עולם ז"ל וידוע שהוא מהר"ם מרוטנבורג שנתפס שם וקבור בוירמייזא וחתום שם מהר"ם ב"ב ואע"פ שאפשר שאין זה ה"ר אשר הרא"ש ז"ל שכבר הי' עוד גדול א" בימים ההם ושמו ר" אשר בר משה כמ"ש בתושב" מהר"ם בר ברוך קובץ קטן סי' ז" וח" ונראה שהוא הוא נ"כ שם בסי' ק"ג וכן נראה באמת שגם זו דהנהות מיימני הוא על זה הרב מן הכבוד שחלק לו שנראה שאינו תלמידו ממש, מ"מ מוכרח דמהר"ם מרוטנבורג הוא מהר"ם בר ברוך וכן מבואר עוד בתשבץ קטן שחיבר תלמידו של מהר"ם מרוטנבורג.

Page 42 a. Responsum to a question of שעמנו, dated London, Sunday, 26th of Heshvan, 5524 = 1763.

Ibid. Introduction to his notes, in which he explains that it is necessary for a Rabbi to make notes on every question that occurs to him in daily life, so that the Ame-Ha'arez should not consider him ignorant on account of his hesitating with a reply.

Page 57 b. Letter to R. Judah Leb, Rabbi of Halberstadt, concerning a case of מינקת חבירו.

Page 61 b. Question by the Rabbi of Schwerin, signed on p. 64 a, as follows: הכותב והחותם פה ק"ק שווערין ח'י טבת שנת גמול' מחלב עתיקי משדים תקמ"ג לפ"ק צבי הירש מירלס מלונדון. . . (Rabbi Zevi Hirsch Mirels of London, who was Rabbi of Schwerin from 1770 till 1790, was the son of R. Aaron Mirels of London, of whom, however, we have no trace in London records so far. R. Aaron was son of R. Meshulam Zalman Mirels of Hamburg, father-in-law of Haham Zevi (cp. Year-Book, האשכול, vol. 2, p. 211). Rabbi Zevi Hirsch Lewin calls him 'my cousin' (ש"ב) on p. 64 b of our manuscript (cp. *JE.*, vol. VIII, p. 608; Brann in *Guttmann*-

Festschrift, p. 246, and the literature given there). Mirels was before his election in Schwerin Rabbi in Wreschen (Posen. Cp. *Roest Catalogue*, pp. 25, 139, 203, 335).

Page 65 b. Letter on the same question from Elia of Posen, Rabbi in Lanzburg (Landsberg), who addresses R. Zevi Hirsch as his teacher.

Page 67 b. Responsum of R. Z. H. to the above letters dated Berlin, 14th of Shevat of the same year. Page 67 has also a short index for pp. 1-42.

Page 68 a. To a certain R. Israel, in which he complains that owing to overwork and failing health he had no time to go into the question put before him as deeply as he should have liked to: *וטורות הזמן ויסורי הגוף ל"ע לא יתנוני לעיין כראוי*.

Page 70 b. Answer to a question by one of his sons (probably R. Saul): *שוב דן לפני בני הנאון המופלג נ"י*.

Page 71 b deals with a case of marriage in London.

Page 73 a likewise discusses a similar question which came before him while officiating in London.

Page 75 a. Question by R. Juda Leb Eger (of Halberstadt) to R. Z. H. in Berlin to which the latter's response on p. 76 a.

Page 77 b. Answer to his son.

Pages 78-82. Notes on various subjects.

Page 83 a. Question addressed to him in London concerning the custom of baking tarts and omelettes on Passover in pewter dishes, which were in use all the year round. Date 1758.

שאלה במדינה זו פסח תקח"י לפ"ק נוהגי שאופן המאמרין ופשטירן בקערות של בדיל שאוכלי בה' כל ימות השנה דהיינו שעושין המאמרין ופשטירן בתוך הקערות ומכניסין אותן לתנור של האופה ושם נאפה בתוך הקערה וידוע הדבר שמשוחין מעט שמן או שומן בתוך הכלי שאופן הפשטיר או מאמר לתוך הכלי וסבין בו כל הכלי קודם שמשוחין הבצק לתוכו ובאשר שקערות הללו של בדיל ואי אפשר ללכנן אם יש

היתר להנעיל ברותחין ולהשתמש בפסח כדן מחבת המבואר בס' תנ"א
סעיף י"א ברמ"א

Page 84 a cited a Responsum by his brother-in-law Rabbi Saul Halevy of the Hague—and page 84 b, a Responsum by his brother R. Saul of Amsterdam (מה שהשיב ע"ז ניסי הנאון אב"ד) (דק"ק האג; מה שהשיב לי ע"ז אחי הנאון אב"ד דק"ק אמסטרדם נ"י).

Page 85 a. Another letter by R. Saul Halevy followed by Talmudic notes until page 92, middle, where we find a decision about raisin-wine, whether it can be used like ordinary wine and the same blessing said before partaking of it.

בדן היין צימוקים עם היות שכבר בטלה דעתי ברוב הנראה לעינים
כי כבודך כ' בפשיטות להניח הדבר על מנהגו ושאינן לפקפק עליו וכשנראה
שנמסר זקננו הנאון ז"ל לא הורה לאחריו ונמסר ניסיונו האב"ד דק"ק יע"א
נתבאר בסגנון אחד ולא עוד אלא שמעיד בו את אביו הנאון ז"ל שכבר
ה' לו כ"פ בהאי ענינא ואעפ"כ עמד בהוראה נמורה לברך עליו בפ"הג.
ומי יבא אחרי המלך את אשר כבר עשהו.

Page 93 a. Rabbi Hirschel declares that if a Sefer Torah falls down only the one who dropped it has to fast, but not all onlookers, as is the custom in many congregations; he had found no foundation for this custom in the codes.

מה שנהגו העולם להתענות כשרואי ספר תורה שנפלה נראה לי
שאינן סמך כלל למנהג זה ועד כאן לא מצאנו סמך קצת כי אם לאותו
שנפלה מידו וכמ"ש במ"א סי' מ"ד ס"ק ה"

Pages 117 b–125 a. Letters from and to his brother R. Saul and his brother-in-law, the Rabbi of the Hague.

Page 128. Letter from Rabbi Meir Posner of S. (a congregation in Poland).

הנה במדינת הסמוך לנבולי נקראת ארץ ווערדער והרבה אנשי קהלות
הסמוכות כמו זלאטווי פרדאן והרומים . . . (בענין נבינה הנעשה שם) . . .
דברי א"נ וזאת ה"דש ה"ק מאיר פוזנר החונה בק"ק ש

Page 140 a. Letter from a Rabbi Samson b. Zelke in Br . . . concerning a certain Henle Peiersdorf of London, who bought

מעשה ב"ד הגדול דק"ק וויניציא

מעידים אנחנו הבאים על החתום רבני הישיבה הכללית שבויניציאה
 יע"א כי בעיר הזאת הנה עם בני ישראל אוכלי' הדג הנקרא רומבל בלע"ז
 הנראים בנבן כמו ראשי מסמורת נטועים במקומות מפורזים מפני המסורת
 שיש בידם מאבותיהם שהדג הזה בעלותו מן הים מנשר הקשקשים שלו
 במים ואין איש מערער בזה ולראיית האמת חתמנו שמנו פה וויניציאה
 היום יום ו' ט"ו סיון בסדר ובשנת זכרנו את הדגה אשר נאכל לפ"ק.
 יצחק ב"כ אשר פאציפיקו שלמה ב"כ ברוך מונטאניינה
 שלמה ב"כ משה הלוי מיניץ יעקב חי ב"כ יהושע ברוך' הלוי
 אמת ויציב שהדג רומבל הנ"ל אוכלים אותו פה מח"ק (פ) וכל גלילותיה
 והיותו מוחזק בידים מאבות אבותיהם רבותינו הקדושים לדג מהורר בלי
 שום פקפוק כלל.

שלמה זלמן במ"וה מאיר זל"הה מלבוב שלמה בכ"מהורר דוד אלטאראם
 נסים דוד בכמ"והרר משה הכהן ז"ל.

Interesting is that, following upon this decision of their Rabbi that 'turbot' is a kasher fish, some members of the congregation applied his permission not only to turbot but also to eels.

Page 156 a. We find a letter from R. Juda of Halberstadt asking R. Zevi Hirsch whether it was really true that he allowed the eating of eels, and if so would he kindly let him know upon what paragraph of the codes he had based this decision. The Rabbi naturally explained that turbots are not eels. R. Juda writes:

הנם שאור עיני אין אתי כראוי באתי הנה לגשת לדרוש בשלומי
 המוכר עבור הדבר אשר בא לעירנו פה ותוכן הדבר הקצין ר" דוד איגר
 משם שלח לחתנו הקצין התורני מ"ו רפאל נ"י דג א" אשר היו נוהגים
 בו איסור בכל תפוצות ישראל עד הנה שכתב לחתנו ר" רפאל שרפ"מ
 הרמה היתר אותו דג והכרין לרבים שהוא מותר (הדג הנקרא אאלין)
 ואחלה שיכתוב תשובתו הרמה אלי ויעיין הדבר הזה כראוי
 להודיע כח דהתירא אשר סמך עליו ואז אעשה נזר ועטרה לראשי כ"ד
 א"נ המוכן לשרתו לטובתו תמיד הק" יהודה מהאלברשטאט.

The response to this letter extends from 156 b to 158 b, on which page we find a question by one of the Rabbi's sons and

answer to the same (referring to pickled nuts). This is followed on p. 162 b by the letter of R. Leb Norden to Rabbi Saul, printed above, pp. 279-81, which is the end of the manuscript.

To the list of works by R. Z. H. are to be added: Notes to Mishna, edited by Rabbi Michelsohn, under the title **צבא רב** (Piotrkow, 1907), and in the book **קול יהודא** by Juda of Glogau (Fürth, 1775), a pupil of R. Zevi Hirschel, several expositions on Talmudic passages are printed (pp. 19 a, 40 a, 42 a).

Prof. M. Brann has called my attention to an approbation by R. Z. H. to the book **יסוד עולם** by Isaac Israeli, Berlin, 1777 (cp. p. 57). According to Prof. Simonsen R. Zevi Hirsch had a fourth daughter Zipporah Frade, married to Meyer Israel Meyer of the family 'Hausen' in Altona. Three daughters of this couple were married in Copenhagen, one of these, Dina Henriques, was Prof. Simonsen's great-aunt (cp. *Tidsskrift f. Jødisk Lit. og Hist.*, I, p. 181). The conundrum as to how R. Zevi Hirsch went to Piemonte (cp. p. 45 [380]) is solved by the same scholar, who referred me to the book **צבא רב** already mentioned, where it is made clear that we have to read Pymont **פירמוןר**, a small watering-place in Germany.

Page 76 (*JQR.*, X, 447), note 65. Mr. S. Seeligmann of Amsterdam called my attention to Abraham Nancy's book **עלה תרופה**, London, 1785, 8vo., mentioned by Schechter, *Studies in Judaism*, I, p. 377, and by me in *JHSE.*, trans., VII, p. 288. Abr. Nancy also wrote a dedication-poem 'Lofzang' (Cat. Almanzi, No. 4552) while he was (for sixteen years) tutor in the house of Tobias Boas at the Hague, who was a great admirer of the Bal-Shem Samuel Falk. He is called there Abraham Solomon *Nazig* (cp. S. Seeligmann, *Het geestelijk leven . . . te 's Gravenhage*, 1914, p. 12; also Steinschneider, 'Jüdische Ärzte' in *ZfHB.*, vol. XVII, pp. 68-98; Zeitlin, *Bibl. Hebr. Post-Mendelssohniana*, s.v. Nantisch, p. 249).

Page 80 (451). The house 'Zum Grünen Schild' occurs already in a list of houses of the years 1535-40 in J. Kracauer's *Geschichte der Judengasse Frankfurt a/M.*, p. 453 (S. Seeligm.).

Page 82 (453). About Isaac Sinzheim, his son Zalman and the family generally cp. now Wachstein, *Inschriften des alten Judenfriedhofes in Wien* (1917), vol. II, pp. 397-400. (S. Seeligm.).

Page 135 (506). The full title of Peppercorn's book is: *The Laws of the Hebrews relating to the Poor and Strangers, written in Hebrew in the 12th Century by the celebrated Rabbi M. Maimonides*, London, Pelham Richardsons, 23 Cornhill, 1838. My copy formerly belonged to a Mr. William Simpson and has his book-plate. He may be identical with the Mr. Simpson mentioned on this page.

Page 148 (519). About Solomon Bennett cp. now S. Kirchstein's *Jüdische Graphiker*, Berlin, 1918, pp. 15-27; also Zeitlin, *Bibl. Hebr. Post-Menachs.*, pp. 26-7; *Gräber, בית אוצר הספרות*, I, p. 28.

CORRECTIONS.

Page 5, line 2 from bottom: *for* 551 *read* 511.

Page 8, l. 1: *for* 'about June' *read* 'about May'.

Page 48, line 6: *for* 'whose wife was R. Fränkel's first wife' *read* 'whose daughter was Rabbi Fränkel's first wife'.

Page 152 (X, p. 523), line 4: *for* 1827 *read* 1832.

INDEX

A.

- Aaron Lissa, R. (Lisser), Dayyan in London, 8, 118, 220.
 Abele, R., of London, 80.
 Aberle, R., of Hamburg, Parnass of the Ashkenazim in London, 2.
 Abraham, Rabbi of Emden, 20.
 — Rabbi of Halberstadt, 34.
 — R., of Nansy, v. Nancy (Nazig).
 Abrahams, Israel, Dr., 46, 47, 55.
 Adler, Rabbi Ber, 82.
 Adler, E. N., 2, 78, 137.
 — H., Chief Rabbi, 42, 82.
 — R. Gabriel, Rabbi of Meiringen, 110.
 — Manuscripts (of E. N. Adler) used:
 935 . . . 104, 254-9.
 950 . . . 89-91.
 1160 . . . 2, 82.
 1248 . . . 2, 10.
 2241 . . . 76.
 2257 . . . 117, 118.
 2261 . . . 116, 264-73.
 2286 . . . 2, 5, 7, 61-71, 110.
 2241 . . . 98.
 4095 . . . 88, 95.
 4160 . . . 123-7.
 — Mordecai b. R. Ber, Chief Rabbi of Hanover, 110.
 — R. Nathan, the Cabbalist, 84, 91, 105.
 — Dr. Nathan Marcus, Chief Rabbi of London, 8, 110, 116, 118, 155.
 Akiba, Rabbi (Tanaite), 29.
 Albahali, Hajjim, 282.
 Altona, 75.
 Alexander, Levi, 144.
 Alexandria, 151.
 America, 7, 95, 116, 124.
 Anglicized London Jews, 12.
 Apta, R. Isaac Levi of, 275.
 Aristotle, 9.
 Arnold, Solomon, founder of Beth Hamidrash Library, 156.
 Articles, the 13 articles of Creed, 24.
 Aryeh Leb b. David Tevele Berliner, 58.

D.

- Aryeh Leb b. David Levi, Dayyan in London, 118, 120.
 — — b. Saul, Chief Rabbi of Amsterdam, 2, 3, 4, 6, 59, 60, 70, 275-7, 285.
 — — b. Saul b. Zevi Hirsch, Chief Rabbi of Silesia, 48-50.
 Asher b. Jehiel (שרה"א), 44.
 Asher, Rev., Hazan of Great Synagogue, 155.
 Auerbach: *Gesch. d. Juden in Halberstadt*, 20, 34.
Axe laid to the Root, pamphlet by L. Alexander, 144.
 Ayerst, W., *Jews of the Nineteenth Century*, 143.
 Azriel b. David Levi, Dayyan in London, 118, 120.
 Azulai, H. J. D., Bibliographer, 45, 91, 279, 281-4; notes to A.'s 'ישם הנדול', 288-9.

B.

- Bahja ibn Pekuda, 24.
 Baneth, R. Mordecai, Chief Rabbi of Moravia, 44, 286.
 Barbeck, *Gesch. d. Juden in Nürnberg und Fürth*, 8, 21.
 Barbi, R. Meir, Rabbi of Halberstadt and Pressburg, 30, 32.
 Barukh b. Elkana, 20.
 Bass, Sabbatai, *Sifte Jeshenim*, 55.
 Bedford, 118.
 Beharier, Isaac, 55.
 Beila, d. of R. Zevi Hirsch Lewin, wife of Mordecai Tiktin, 58.
 Beirut, 151.
 Bennet, Solomon, engraver, 144 ff.
 Berlin, 3, 28, 36.
 Berlin, R. David Fränkel Rabbi in, 20.
 — R. Zevi Hirsch in, 36 ff.
 — R. Isaiah Pick-Berlin, 86.
 Berliner, Prof. A., 87.
 Bernfeld, S., 40.
Besamin Rosh, Responsa, 44 ff.
 Beth-Din, 116, 118, 122, 275.
 Beth-Hamidrash, 16, 17, 18, 36.

X

- Beth-Hamidrash in London, Mulberry St., 55, 156.
 Bible-translation by Mendelssohn, 37, 39, 56, 113.
 Birmingham, 123, 136.
 Bleicherode, 33.
 Blood-libel, 128.
 Boas, Simon, of the Hague, 93.
 — Tobias, 294.
 Bonan, R. Massuad, Messenger from Jerusalem, 282.
 Bordeaux, 141.
 Boskowitz, 105.
 Boysen, F. E., 38.
 Brann, Prof. M., 45, 48, 87, 289, 294.
 Braunschweig, R. Sender of, 32.
 Breinle Sinzheim, wife of R. Tevele Schiff, 82.
 Breslau, 117.
 Bressler, R. Uri Phoebusch (Hart), 2.
 Briesen, 275, 287.
 Brighton, 136.
 Bristol, 136.
 Brody (Galicia), 154.
 Brown & Collinson, London bankers, 104, 242.
 Büchler, Prof. A., 28.
 Buzaglo, Shalom, 84, 100.
- C.
- Calais, 284.
 Canterbury, 118, 136.
 Card-playing, 13.
 Carmoly, Dr. E., 35.
 Caro, R. Joseph, author of *Shulhan Arukh*, 44.
 Cassel, David b. Z. of Frankfurt-a.-M., 105.
 Castro, de, David, Hazan, 283.
 Charleston, South Carolina, 133.
 Chatham, 136.
 Cheltenham, 118.
 Chess, conundrum on chess, 61, 64-5.
 — translation of same, 68-70.
 Chichester, 118.
 Christian festivals, 12.
 Christmas puddings, 12, 15.
 Cincinnati, Ohio, 116.
 Circumcision, 128.
 Civil cases, 122.
 Clef, G., 219.
 — M., 219.
 Cleve, Get of, 83.
 Coffee-houses, 13, 18.
- Cohen, R. Raphael of Hamburg, 41-3.
 — Jacob Hajjim b. Joshua, 57.
 — Salom J. (*Elements of Faith*), 143.
 Cologne, 122.
 Communal organization, 16, 94.
 Conversions to Judaism, 119.
 Copenhagen, 80, 103, 105, 218, 219, 222.
 Cracow, 152.
- D.
- Damascus, Blood-libel, 128.
 David Tevele Cohen, Parnass in Glogau, father-in-law of R. Zevi Hirsch Lewin, 5.
 David Tevele Schiff, v. Schiff.
 David Tevele b. Zevi Hirsch (called Berliner), 58.
 Dayyanim in London, 94, 118.
 D'Azevedo, Haham Mose Hacoheh, 84, 99.
 Del Vali, Rabbi Isaac, 282.
 Dembitzer, R. Chajim N., Rosh Beth Din in Cracow, בלילת יופי, 3, 60.
 Dessau, R. Isachar Ber b. Herz of, 292.
 Deutsch, Prof. Gotthard, 78.
 Devonshire St. Almshouses, 121.
Dibre Shalom by Herz Wessely, 39, 50, 249.
 Dietz, *Stammbuch der Frankfurter Juden*, 91, 104, 105, 110.
 Dinah, d. of R. Aryeh Leb, wife of Isaac Halévy, Chief Rabbi of the Hague, 60.
 Divorce cases, 119.
 Documents, 85, 86, 275.
 — Hebrew letters and, 157-217.
 Dover, 117, 284.
 Dublin, 120.
 Dubno (Poland), 5, 6.
 Duke of Newcastle, 7.
 Duke of Sussex, 127.
 Dukes Leopold, 47, 136.
 Duke's Place Synagogue, v. Synagogues in London.
 Duschinsky, C., *Toledoth Jacob*, 57.
- E.
- Edelsheim, Herz of, 93.
 Edinburgh, 136.
 Eger, R. Akiba of Pressburg, 20.
 — R. Akiba, Chief Rabbi of Posen, 123, 141, 153.

- Eger, R. Juda Leb, Rabbi in Halberstadt, 32, 289, 290, 292-3.
 — R. Solomon, 153.
 — R. Zabel, 58.
 Elburg (Holland), 120.
 Eliah, R. Mizrahi, *Responsa*, 57.
 — of Posen, Rabbi in Landsberg, 290.
 Elias, Hazan of Great Synagogue, 137.
 Elijah, R., Gaon of Wilna, 51, 249.
 Emden, R. Abraham of, 27.
 — R. Jacob, 4, 5, 6, 34, 55, 74-8, 286.
 — R. Jacob's *התאבקות*, 4.
 — — *שפת אמת*, 4, 5.
 — — *עדות ביעקב*, 6.
 — — *מנילח ספר*, 4, 60, 74-6.
 — — *שאלת יעב"ץ*, 278.
 — R. Meshullam Zalman b. Jacob, Rabbi of the Hambro-Synagogue, 75-8, 84, 93, 95, 106.
 Emmerich, Abraham of Frankfurt, 104.
 Eulenburg, R. Jacob, 60.
 Eybenschütz, R. Jonathan, 4, 6, 33, 34, 76, 81.
- F.
- Falk, R. Jacob of Frankfurt-a.-M., 81.
 Falk, Samuel (Bal-Shem of London), 76, 93, 97, 104, 294.
 Fanto, R. Levi, Dayyan in Prague, 107-8, 239.
 Festivals, lack of observance of, 13.
 Four-Lands Synods, 58.
 Fraenkel, David, Rabbi in Berlin, 20.
 — Elijah b. Naftali Hirsch, Parnass in Halberstadt, 28.
 — R. Joseph Jonas, Chief Rabbi in Breslau, 48.
 Francos, Joseph b. Abraham, 283.
 Frankel, Ludwig August, *Inschriften des alt. jüd. Friedhofes in Wien*, 82.
 Frankfurt-am-Main, 3, 50, 79, 80, 103, 117, 223, 254.
 Franklin, Abraham, 123.
 — Arthur, 77.
 — Benjamin Wolf, 77, 123.
 — Dr. Isaac, of Manchester, 123.
 Franklin Family, *Records of*, 77.
 Friedlander, David, 41.
- Friesenhausen, R. David b. Meir, 57.
 Fünin, S. J., *Kirjah Ne'manah*, 46.
- G.
- Gaster, M., *History of the Ancient Synagogue*, *Bevis Marks*, 8, 274.
 Geiger, Abraham, *Zeitschrift*, 38.
 Gentiles, 15, 18, 19.
 Germany, 25.
 Giessen, Abraham of, 143, 233, 243, 248.
 Ginzburg, R. Ber, son-in-law of R. Zevi Hirsch, 56.
 Glasgow, 136.
 Gleim (poet), 38.
 Glogau, 3, 5, 6, 59.
 Gnesen (Posen), 121.
 Golde, wife of R. Zevi Hirsch Lewin, 5, 57.
 Goldenberg, Ber, 18.
 Goldschmid, Aaron, 74, 93, 106, 116, 220, 223, 235.
 — Abraham, 149.
 — Asher, 149.
 — Benjamin, 149.
 — Sir Isaac Lyon, 118.
 Gomes-Serra Pinchas, 282, 283.
 Graetz, Heinrich, 45.
 Great Synagogue, *v.* Synagogues.
 Greenwich, 118.
 Grunwald, M., 93, 106.
 Guildford, 118.
 Gumbinnen, Jonah Reich of, 150.
- H.
- Haas, Hirsch, of Frankfurt-a.-M., 105.
 — Leb, of Frankfurt-a.-M., 105.
 — Lima b. Zalman, 105, 246.
 Haddalah service, 16, 275, 285.
 Hague, The, 120.
 Haham Zevi Ashkenazi, 5, 40, 60, 106, 276, 278.
 Halberstadt, 28, 32, 113, 289.
 — Samuel, 29.
 Halevy, R. Saul, Chief Rabbi of The Hague, 60, 291.
 Halfan, R. Bendit b. Leb, of Amsterdam, 87.
 Hamaggid, 23, 55.
 Hambro Synagogue, *v.* Synagogues.
 Hamburg, 75, 154, 218.
 Hameasseph, 44, 45.

- Hanau, R. Isaac of, 20.
 Hanoch, R. Zundel, of Jerusalem,
 Dayyan in London, 118.
 Hanover, R. David, 107.
 — R. Meir, 106, 219, 222.
 Hanuccah, Song for, 61.
 Hart, R. Uri Phoebusch, 2.
 — Moses, founder of the Great
 Synagogue, 98.
 Haskarah (memorial-prayer), 11.
 Hawkes, Rev. Henry, 155.
 Hayyim b. Jona Sabi, 45.
 Hayyim (in London), 102, 237.
 Hebra Kadisha, 275.
Hebr. Bibliographie by M. Stein-
 schneider, 62, 91, 92.
 Hebrew Letters and Documents to
 and by R. Tevele Schiff, Ap-
 pendix V, 157-217; translation
 I-IX, Appendix VI, 217-53.
 Heidenheim, Wolf, *Mahzor*, 114.
 Heine, Solomon, 136.
 Heitzfeld (Heidingsfeld), R. Leb of,
 20.
 Helman, R. Samuel, of Mannheim,
 34.
 Henriquez, H. S. Q., 93, 119.
 Herem (excommunication), 42, 142,
 143.
 Heschele, R. of Cracow, 3, 4, 59.
 Hildesheim, 20.
 Hillel (Tanaite), 18.
 Hirschell, R. Solomon, 56, 57, 112.
 Election in London, 114.
 Letters of, 123 ff.
 Polemics with non-Jews, 129.
 Controversies, 149 ff.
 Family, 150.
 Funeral, 155.
 Estate, 156.
 Responsa, 285.
 Children:
 Ephraim, 150, 152.
 Fegele, 153-4.
 David Tevele, 150, 153.
 Saul, 150, 152.
 Shendel, 153.
 Zevi Hirsch, 150, 152.
 Holland, 103, 117, 120, 234.
 Holleschau, Moses, 91.
 Hommel, Jacob & Co., of Frank-
 furt, 104, 243.
 Horowitz, Dr. M., *Frankfurter Grab-
 schriften*, 21, 79, 92, 104, 105;
 Frankfurter Rabbinen, I-IV, 29,
 79, 88, 92, 104, 110.
 — R. Phinehas, of Frankfurt-a.-M.,
 48.
 Hungary, 117.
- I.
- Ipswich, 136.
 Isaac, Nathan b. David Tevele b. R.
 Zevi Hirsch, 58.
 — R. di Molina, 44.
 — Rabbi of Hanau, 20.
 Isachar Berisch, Rabbi of Hanover,
 32.
 Isaiah, Rabbi Pick, v. Pick.
 Italic, E., *Geschiedenis d. Isr. Gem.
 te Rotterdam*, 274.
 Italy, 103.
 Itzig, Daniel, of Berlin, 41.
- J.
- Jacob b. Eliezer, Dayyan in London,
 94.
 — Emden, v. Emden.
 — Rabbi, b. R. Hirsch Pintschow
 of Greditz (Graetz), 20.
 — Kimchi, 7, 279.
 — of Lublin, father of R. Heschele
 Cracow, 60.
 — Norden, v. Norden.
 — Moses b. Saul, 30, 57.
 — Rabbi-Weil of Regensburg, 3.
 Jaffe, Isaac, son of Daniel, friend of
 Mendelssohn, 41.
 Jamaica, 117, 134.
 Jehuda Hanassi, Rabbi, 19.
 Jekutiell-Zalman Epstein, Dayyan in
 Lemberg, 275.
 Jersey, 137.
Jeschurun (Kobak's), 55.
Jewish Quarterly Review, 114, 151.
 — *Chronicle*, 148.
 — *Historical Exhibition Papers*, 42.
 Jezer Hara, 52, 53.
 Johanan, uncle of Aaron Gold-
 schmid, 74.
 Joseph II, Emperor of Austria, 39, 40.
 — Hazaddik, b. Phinehas, Rabbi of
 Posen, 249.
 — Lazarus = 'Laze of Hamburg',
 75-7.
 — Samuel, 149.
 Josephs, Michael = Meyer Joseph =
 Meyer Königsberg, 46, 73.
 — Semel, 50.
 Juda Leb b. Aaron Moses, Dayyan
 in London, 119.
 — Rabbi, b. R. Efraim Anshel,
 Rabbi in London, 1, 274.
- K.
- Kaempf, Dr., Rabbi of Prague, 20.
 Kahira (Kara), Simon, 57.
 Kann, Jacob, 105, 248.

- Kann, Modl, 105, 248.
 Kaufmann, Prof. David, 48, 92, 100, 104.
 — R. Moses Jekutiel, 60.
 Keyzer, Abraham, 112; 261, 263.
 — Amshel, 149.
 — Isaac, 112, 260-3.
 — Lazar, 112, 149, 260-3.
 — Solomon, 112, 260-3.
 Kiddush (קידוש), 134.
 Kik, Jacob b. Mendele of Hamburg, 106, 220, 223.
 Kimhi, Jacob, 7, 279.
 Kingston, Jamaica, 134.
 Kirchstein, S., *Jüd. Graphiker*, 295.
 Koenigsberg, Rebecca, wife of R. Solomon Hirschell, 113, 150.
 Kohut, A. (Aruk), 57.
 Krauss, S., *Talmudische Archæologie*, 28.
 Krochmal, R. Mendel, Chief Rabbi of Moravia, 59.
 Kulpa, J., of Frankfurt-a.-M., 105, 246.
 — Henle, of Frankfurt-a.-M., 247.
- L.
- Landau, R. Ezekiel of Prague, 40, 43, 51, 87, 249.
 — his rabbinical letter, 36.
 Landsberg, R. Wolf, 44.
 Landshut, *Toledoth Anshe Shem*, 5, 6, 23, 30, 35, 43.
 Lawrence, Mr., of Kingston, Jamaica, 134.
 Laze Levi of Hamburg = Lazarus Joseph, 75-7.
 Lemberg, 3, 141, 154, 275.
 Lehmann, Behrend of Hanover, 93.
 — Cosman b. Herz, 93.
 Lehren, Akiba, 132.
 — Hirsch, 132.
Leshon Zahav by R. Tevele Schiff, 109-10.
 Letters, opening of, on Sabbath, 14.
 Levi, R. Lemmil of Glogau, 6.
 — Judah, 34.
 — David, linguist, 98.
 Levy, Benjamin, 98, 99.
 — Elias, 98.
 — Judith, 98, 99.
 — Mathias, 148.
 Lewin, L., *Gesch. d. Juden in Lissa*, 153, 249.
 Libermann, R. Eliezer, Dayyan in London, 31, 94.
 Lissa, R. David Horochow, Rabbi in, 51, 249.
- Lissa, R. Aaron, Dayyan in London, 8, 118.
 Lissner, R. Eliezer b. Uri, 119.
 Liverpool, 136.
 Livorno, 234, 242.
 Loewenstein, Dr. Leop., 35, 79, 87.
 London Jews, 94, 97.
 — communal organization, 95.
 — business connexions, 103.
 — anglicized names, 121.
 Luria, R. Solomon, 3.
 Lwow, R. Moses (= Lemberger), Rabbi in Nikolsburg, 19.
 Lyon Hart, v. Zevi Hirsch Lewin.
 Lyons, Warden in Kingston, 134.
- M.
- Maas, R. Nathan, Rosh-Beth-Din of Frankfurt-a.-M., 83, 87, 92.
 Maimonides, 24.
 — 's *Guide of the Perplexed*, 23, 56, 100.
 Manchester, 136.
 Mannheim, 33.
 Manuscripts, v. Adler, E. N.
 — Beth-Hamidrash, Nos. 24, 25, 26, pp. 275-95.
 Marks, David, Rabbi of Bordeaux, 141.
 Marriage, Jewish Law of, 96.
 — — trick, 97, 122.
 Mate Sinzheim, wife of R. Meir Schiff, 82.
 May, Gumpil, 225.
 Measphim, 25.
Mebo Hatalmud (Samuel Hanagid's introduction to the Talmud), 25.
 Meir, R. Cohen of Hanover, 20.
 — R. of Padua, 3.
 Meisels, Rev. I. S., *Paper on Jews in Portsmouth*, 11.
 Meldola, R. David b. Raphael, 56, 142.
 — Rabbi Raphael b. David, Haham, 146.
 Memor-books, 101.
 — *Book of Worms*, 111.
 Memorials (Haskarah of—
 Isaac Michael Speyer, 90.
 Fradele Speyer, 90-1.
 R. Kalonymus Kalman Posen, 92.
 Breinle Schiff, 82.
 R. Tevele Schiff, 111.
 Mendelssohn, Moses, 20, 37, 113.
 — — Bible translation, 37, 39, 56, 113.
 Meshullam Zalman Emden, R., v. Emden.

- Mesquita, Haham Mose Gomez, 274.
 Michelsohn, 5, 21, 31, 35, 53, 116, 152, 294.
 Minutes of the Frankfurt Beth Din, extracts from, 254-9.
 Mirels, R. Zevi Hirsch, of London, Rabbi in Schwerin, 289.
 Mirjam, wife of R. Aryeh Leb of Amsterdam, 4.
 Missionaries, 129-32.
 Mixed marriages, 13.
Mispeh Jekutiel, 41, 42, 43, 45.
 Mizvot (commandments), 24, 25.
 Moller, R. Abraham, of Bamberg, 20.
 Montefiore, Sir Moses, 133, 136.
 Moses, A. L., 121.
 — R. of Zolkiew, son-in-law of R. Aryeh Leb of Amsterdam, 60.
 — Hart, founder of Great Synagogue, 98.
 Muday, Mr., of the Portuguese Medrash, 146.
 Munk, Moses, of Frankfurt-a.-M., 104, 226, 235.
 Munster, b. Nahum, pupil of R. Zevi Hirsch Lewin, 292.
 Myers, Naphtali Hart, 88.
 — Moses, Rabbi of Hambro Synagogue, 114.
- N.
- Naitscha, d. of R. Aryeh Leb of Amsterdam, wife of Moses of Zolkiew, 60.
 Nancy (Nazig), R. Abraham, Dayyan in London, 76, 94, 294.
 Neubauer, Ad., 38.
 — *Catalogue of MSS. of Beth Hamidrash*, 55, 156, 285.
 Neumegen (Holland), 117.
 Newcastle, 137.
 New York, 120, 133.
 Nieto, Haham Isaac, 8.
 Nikolsburg, 240.
 Norden, Leb, 55, 278-81.
 — Jacob, Parnass in London, 112.
 — Reuben, 278.
 — Zalman, 278.
 Norwich, 118.
 Nunis-Vais, R. of Livorno, 88.
 Nürnberg, 117.
- O.
- Obadiah b. R. Baruh (pseud.), 41.
 Official functions, 97.
 Oppenheimer, R. David, 48.
Or Enayim, by S. Periel, 48.
Or Hayashar, 31.
 Orders of Service :
 For Consecration of New Synagogue, 1838, 35; 1847, 55; 1855, 55.
 — — — Great Synagogue, 1767, 87-8, 98; 1790, 98.
 — — — Portland St., 1855, 55.
 For Fast Day 13th December, 1776, 78.
 Funeral of R. Solomon Hirschel, 155.
Orient Literaturblatt, 44, 47, 71.
 Ostend, 249.
 Oxford, 117.
- P.
- Palestine, position of Jews in, 132.
 — Collection for poor in, 133.
 Paris, 141.
 — Synhedrion of, 1807, 49.
 Passover, Song for, 65, 66, 70, 71.
 — Laws of, 290.
 Passports, Law regulating, 103.
 Pavly, Carl Anton von, 49.
 Pelham, Henry, Prime Minister, 7.
 Peppercorn, W., *Laws of the Hebrews relating to the Poor and Stranger*, 135, 295.
 Perles, J., *Gesch. d. Juden in Posen*, 249.
 Philosophy, religious, 23.
 Picciotto, J., *Sketches of Anglo-Jewish History*, 98, 111, 113, 127, 137, 142.
 Pick, R. Isaiah (= R. Jeshaja Berlin), 8, 86, 87.
 Piemonte (Pyrmont), 45, 294.
 Pintschow, R. Herz, 55, 62, 275.
 Platz, widow of Moses, 104, 232, 248.
 Plymouth, 117, 137.
 Polak, R. Isaac Elias, Hazan of Great Synagogue, 88, 102, 236, 237.
 — R. Nahum Joseph, 88.
 Poland, 6, 124, 141, 152.
 Poppers, R. Jacob Cohen, of Frankfurt-a.-M., 29, 81.
 Portsea, 137, 138.
 Portsmouth, 10, 11, 21, 136.
 Posen, R. Kalonymus Kalman b. Kalman, 92.
 — R. Elia of, pupil of R. Zevi Hirsch Lewin, 290.
 Posen, 51, 117.
 Post-Office, Letter to, by R. Sol. Hirschell, 124-6.

Powell, Colonel, 134.
 Prague, 20, 51, 107, 108, 239.
 Prayers, Reading of 'Tal', 'Geshem'
 and 'Neilah', 36.
 Prenzlau, 113.
*Present Reign of Duke's Place Syna-
 gogue displayed*, pamphlet by
 Solomon Bennet, 144 ff.
 Pressburg, R. Akiba Eger of, 20.
 — Rabbi Meir Barbi of, 30, 32.
 — R. Leb, v. de Symons, L.
 — Samuel, 92, 235.
 Pulitz, R. Gershon, Chief Rabbi of
 Moravia, 108, 240.

R.

Rabbinate of Venice, 275, 276.
 Rabbinic Law, 94.
 Ramsgate, 150.
 Rapaport, S. L., Chief Rabbi of
 Prague, 46.
 Raphael, Rev. Dr., 136.
 Rapp, R. Moses, Dayyan in Frank-
 furt-a.-M., 21.
 Ravensberg, near Halberstadt, 30.
 Rawa, R. Michael of, son-in-law of
 R. Sol. Hirschell, 153.
 Rawitsch, 113.
 Reading of the Law, 36.
 Readmission of Jews in England, 1.
 Reform Synagogue, 142.
 Reisel, d. of R. Zevi Hirsch Lewin,
 57.
 Reisha (Rzezsow, Galicia), 3, 276.
 Rintel, Mayer Cohen (Sho'et), 145.
Ritualgesetze der Juden, by R. Zevi
 Hirsch, 38.
 Romburg, 249.
 Rosenbaum, Rev. M., 144.
 Rothschild, Meir, 91, 225, 254-9.
 — Messrs., 133.
 — Nathan Mayer, 116.
 Rotterdam, Rabbinate of, 1, 107,
 233, 234.
 — Jacob, of London, 103, 228, 243.
 Rovigo, 275.
 Russia, 124.

S.

Sabbatai. Zevi, 4.
 Sabbath Observance, 14.
 Salary of R. Zevi Hirsch, 29, 36.
 — — R. Tevele Schiff, 95, 227, 238.
 Salvador, Joseph, 282.
 Samuel Hanagid, *Mebo Hatalmud*,
 25.

Samuel, Dr., Mohel in London,
 120.
 Sarah, wife of R. Isaac Halevy of
 Lemberg, 60.
 — d. of R. Zevi Hirsch, 30, 57.
 Satanow, Isaac, Hebrew writer, 56,
 57.
 Saul, R., ben R. Aryeh Leb, Chief
 Rabbi of Amsterdam, 5, 30,
 44-8, 86, 88, 107, 112, 154,
 278-81, 287.
 — of Cracow, 2, 4.
 — b. R. Zevi Hirsch, Rabbi in
 Frankfurt-a.-O., 4; his will, 71-2;
 tombstone inscription, 73, 114.
 Saul, R., Halevy of the Hague, 60,
 291.
 Scarborough, 118.
 Scheyer, M., of Frankfurt-a.-M.,
 105.
 Schiff, Breinle, wife of R. Tevele
 S., 82, 109.
 — R. David Tevele, 2, 29, 50, 51,
 74, 92, 113, 222, 223.
 — — Sermons, 83; correspondence,
 85 ff.; personal characteristics,
 89, 100; literary activity, 109-
 10; tombstone inscription and
 memorials, 111, 260-3.
 — Jacob H., 79.
 — Mate Sinzheim, wife of R. Meir
 Schiff of Frankfurt, 82.
 — R. Meir of Fulda (Maharam
 Schiff), 79, 87.
 — R. Meir, Dayyan in Frankfurt-
 a.-M., 50, 74, 80, 92, 93, 95, 158,
 162-78, 184, 188, 218-53.
 — Mindel, d. of Solomon Sinzheim,
 wife of Moses b. R. Tevele S.,
 82, 103, 109, 235, 245.
 — Moses b. R. Tevele, 83, 102, 103,
 109.
 — Moses Meyer, 79.
 — Resche, daughter of R. Meir
 Schiff, 231.
 — R. Solomon, 79.
 Schloss, Süsskind b. Jacob, 229.
 Schönlanke, 117.
 Schudt, *Jüdische Merkwürdigkeiten*,
 80.
 Schuster, J., of Frankfurt-a.-M., 104.
Seder Hadoroth, 26.
 Seeligmann, Sigm., 112, 260, 274,
 294, 295.
 Sefer Torah, fast when fallen down,
 291.
 Sender, R., of Braunschweig, 32.
 Sephardi community, 1, 23, 142.
 — Description by Azulai, 281-3.

Sephat Emeth, v. Emden.
 Sermons, by R. Zevi Hirsch, 11 ff.
 Shadkanut, 93.
 Shehita, 17.
 Shohet, Shohetim, 17, 116, 278.
 — List of, in MS. Adler 2261, 264-73.
 Shtadlan, 91, 93.
 Shulhan Aruch, 94, 96.
 Simon b. Meshullam, Dayyan in London, 94.
 Simonsen, Prof., 294.
 Simpson, Mr., 134.
 Simson of Chinon's *Sefer Kerituth*, 25.
 Sinzheim, Abraham, 81.
 — Isaac, 82, 295.
 — Juda Efraim Leb, 8.
 — Mate, v. Schiff.
 — Mindel, v. Schiff.
 — Solomon, 81, 82, 295.
 Society, London, for Promoting Christianity among Jews, 129-33.
 — London, for Prevention of Juvenile Corruption, 131.
 Sofer, R. Moses, 48.
 Solomons, Israel, 55, 73, 103.
 Southampton, 137.
 Speyer, Sir Edgar, 92.
 — Fradele, 90.
 — Isaac Michael, 89-92, 94, 103, 233, 241, 246.
 — Lazar Michael, 91-2.
 — Michael, 91, 228.
 Sprinza, d. of Abr. Hildesheim, second wife of R. Zevi Hirsch Lewin, 58.
 Stary Constantinow, Russia, 78.
 Steinhart, R. Joseph, of Fürth, 157, 189-91.
 Steinschneider, M., *Hebr. Bibliographie*, 62, 91, 92.
 Stockdale, John Joseph, 128.
 Strashun, M., 45.
 Strassburg (East Prussia), 275.
 Strauss, David, Rabbi of Fürth, 21.
 Strife, to avoid, 27.
 Succoth festival, 13.
 Sunderland, Jacob of, 123.
 Swansea, 137.
 Symons, Lyon de = R. Leb Pressburg, 9, 114, 235.
 Synagogue, service, 17.
 Synagogues in London :
 Church Row, 78.
 Great, Duke's Place, 76, 95, 115, 149.
 Hambro, 15, 76, 78, 95, 106, 219, 227.

Synagogues in London :
 Magpy-Alley, Fenchurch St., 78.
 New, 78, 122.
 Portland St., 55.
 Reform, 142.
 St. Alban's Place, 133.
 Synod, Four-Lands, 37.

T.

Talmide Hakamim (= scholars), 43.
 Talmud. study of, 100.
 Talmud Torahs, 23.
 Tebilah (ritual bath), 120.
Tene Bikkurim by Sol. Bennett, 144.
 Toleranz-Edict of Emperor Joseph II, 39.
 Tombstone inscriptions :
 R. Saul b. Zevi Hirsch, 73.
 Judith Levy, 99.
 R. Tevele Schiff, 111.
 Torah, neglect of study, 21, 28, 94.
Torat Jekutiel, 41, 43.
 Tosca, R. Leb, 95, 226.
 Tower of London, description by Azulai, 283-4.
 Transgression of Laws, 27.
 Trumm, Moses' widow, 104, 232, 248.
 Turbot, Responsa whether turbot is permitted to be eaten, 292-3.
 Turim, 232.

V.

Van Diemen's Land, 116.
 Van Oven, Joshua, 114, 143.
 Venice, 275, 276, 292.
 Vienna, 82, 83, 92, 107.
Voice of Jacob, 114, 143, 154-6.

W.

Wachstein, B., *Inschriften*, 295.
 Wachstein-Landau, *Privatbriefe*, &c., 101.
 Wahl, R. Saul, 59.
 Walisch (Wolcz), Simon b. Nata, 56.
 Wallich, Moses, of London, 107.
 Wandsbeck, 75.
 Warburg, R. Reuben of, 285.
 Warsaw, 152.
 Weil, R. Jacob, of Regensburg, 3.
 Weiss, Isaac. *Abne Beth Hajoser*, 87.
 Wessely, Naphtali Herz = Herz Wesel, 249.
 — 's *Dibré Shalom*, 39, 50.

- West London Synagogue, *v.* Reform Synagogue.
 Wetzlar, R. Leb, of Frankfurt-a.-M., 91.
 Wien, *v.* Vienna.
 Wigs (פאה נכרית), 15.
 Wilna, R. Elijah Gaon of, 51, 249.
 Wine, raisin, blessing over, 291.
 Witherby, 147.
 Wolf, Joseph, missionary, 132.
 — Rabbi of Friedberg, 20.
 Wolf-Jacobs, *Bibliotheca Anglo-Judaica*, 78, 144, 147.
 Worms, 82, 83. 111.
 Wreschen in Posen, 117.
 Würzburg, 107, 230, 239.
- Y.
- Yeshivah (Yeshibot), school for study of Talmud, 16, 18, 22, 29, 32, 34, 37, 83.
- Z.
- Zabel, Eger, Rabbi of Braunschweig, 58.
 Zangwill, Isr., 96, 97.
- Zedlitz, *v.*, German Minister, 4.
 Zeev Wolf, R., Dayyan in London, 118.
 Zelliker, Samuel, son-in-law of R. Sol. Hirschell, 141, 150.
 — Nahum, his father, 141.
Zemah Zedek (Responsa), 59.
Zevi Lazzaddik by Rabbi Michelsohn, 5, 21, 31, 35, 53, 116, 152.
 Zevi Hirsch, Oppenheim, Rabbi of Hildesheim, 20.
 Zevi Hirsch(el) Lewin, youth, 4, 5; in London, 7-28, 278; Sermons on War, 9; in Halberstadt, 28-34; in Mannheim, 34-5; Berlin, 36-53; Literary activity, 53-6; Approbations, 51, 57; other references, 94, 113, 114, 275; Responsa, 284-95.
 Zunz, I., עיר הצרף, 60, 87.
 — Leopold, 15, 20, 45. •
 — Adelheid, 34.
 — Moses b. Leb, of Frankfurt-a.-M., 104, 244.